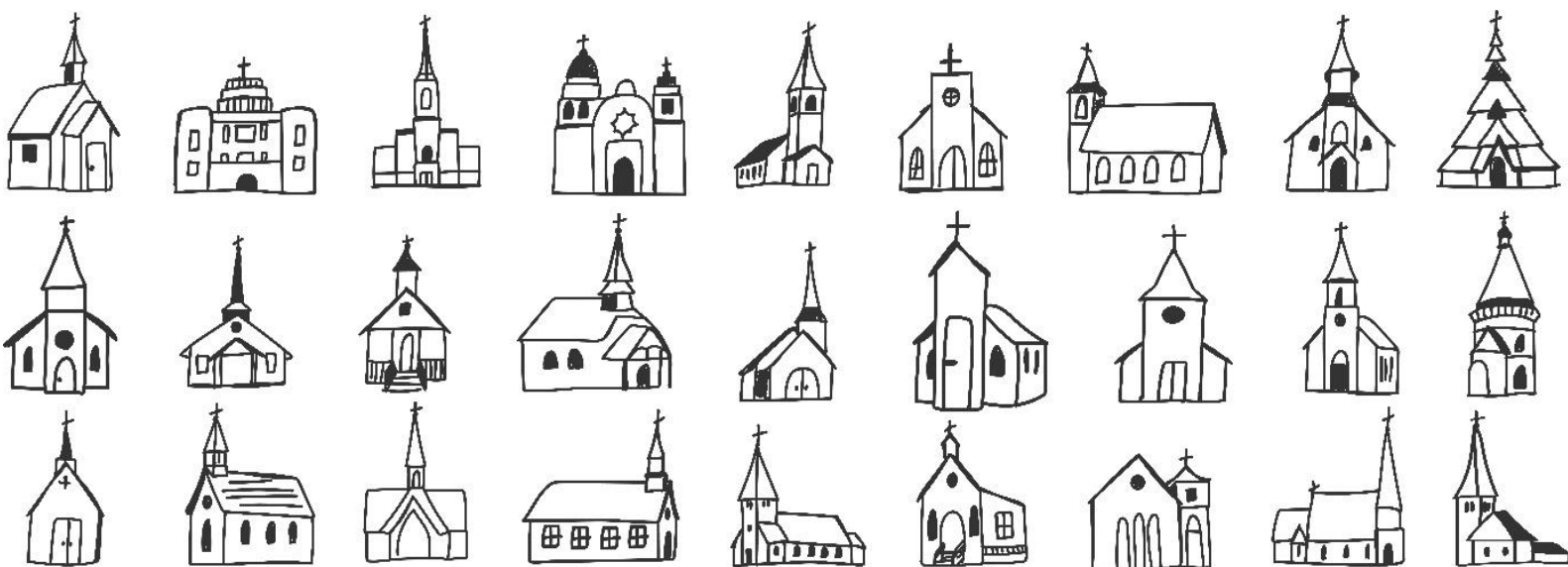




Kerken/kernen van/vol geloof/hoop/liefde.
SPES-onderzoek in de Pastorale Eenheid Antwerpen Centrum.

Voorwoord

Het parochiale landschap is in volle ontwikkeling en reconstructie. Kerkelijke beleidsmakers en lokale kerkgemeenschappen dienen belangrijke beslissingen te nemen die kerk-zijn vandaag en morgen op een nieuwe wijze mogelijk maken. Vaak moeten beslissingen snel, onder druk van de omstandigheden of vanuit het buikgevoel gemaakt worden. Het SPES-onderzoek dat hier voorligt probeert een wetenschappelijke basis te geven aan mogelijke toekomstige beslissingen door het profiel van verschillende katholieke geloofskernen, *in casu* in het vicariaat Antwerpen in kaart te brengen. Het onderzoek laat zien welke verschillende tendensen, verwachtingen en dromen er binnen de verschillende geloofskernen leven. Het levert een uniek beeld van het rijke, complexe kerkleven in Antwerpen. Het onderzoek legt niet alleen uitdagingen bloot, maar toont vooral ook welke toekomstmogelijkheden en -wensen er onder de leden van de verschillende geloofskernen leven.

We zijn dankbaar dat de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen het vertrouwen heeft gekregen om dit onderzoek uit te voeren. Daarbij werd onder andere gebruik gemaakt van de SPES-schaal om ontwikkelingen en dynamieken in parochiale kernen in beeld te brengen. We hopen dat dit onderzoek nieuwe en creatieve antwoorden kan genereren om verder te bouwen aan de kerk van morgen. Op de laatste pagina's van het onderzoek worden daartoe ook een aantal bescheiden conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

Het is gepast om op het einde van dit onderzoek allen te bedanken die deze grootschalige onderneming mogelijk hebben gemaakt. Ik denk daarbij aan de vele leden van geloofskernen die de vragenlijst hebben ingevuld, maar ook iedereen die betrokken was bij het opzetten van het onderzoek, het ondersteunen van het afnemen van de vragenlijsten, de verwerking ervan, alsook de samenstelling van het onderzoeksrapport. Het is een fijne samenwerking geworden tussen Leuven en Antwerpen, waarbij ik in bijzonder de bijdrage wil vermelden langs Leuvense zijde van Emmanuel Wybo, Jan Bouwens en Stijn Van Baekel; en langs Antwerpse zijde van E.H. Ronald Sledsens en Lea Verstricht.

We sluiten graag af met de woorden van paus Franciscus tijdens een conferentie in Benevento in 2021:

“Laat u niet ontmoedigen om te blijven getuigen van de liefde die u ervaart bij uw ontmoeting met Christus. Put altijd opnieuw enthousiasme uit uw geloof om uw missie voort te zetten. Bied troost door uw aanwezigheid, vooral daar waar de nood het grootst is, en betrek priesters, religieuzen en leken bij uw pastorale projecten.”¹

Didier Pollefeyt, 1 december 2021, feestdag van Simon van Cyrene

PROF. DR. DIDIER POLLEFEYT, GEWOON HOOGLERAAR ONDERZOEKSEENHEID PASTORAALTHEOLOGIE EN EMPIRISCHE THEOLOGIE

TEL. + 32 16 32 37 94 or + 32 474 88 99 41

didier.pollefeyt@kuleuven.be

https://theo.kuleuven.be/en/research/centres/centr_alo

<https://www.didierpollefeyt.be>

¹ Paus Franciscus: Parochie moet fitnesscentrum voor de ziel zijn; <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/nieuws/paus-franciscus-parochie-moet-fitnesscentrum-voor-de-ziel-zijn> (toegang 15.09.2021).

Inhoudstafel

Voorwoord	3
Inhoudstafel	4
Opzet van het onderzoek	7
Totstandkoming van het onderzoek	8
Het identificatiediagram.....	8
De profielvragenlijst	9
De SPES-schaal.....	9
De PKG-schaal.....	10
De Coronavragenlijst	10
Het identificatiediagram: resultaten	11
Steekproef	11
Weging populatie versus steekproef.....	12
Plaats in de geloofskern	13
De profielvragenlijst	14
Geslacht.....	14
Leeftijd.....	15
Postcode van het domicilieadres	15
Burgerlijke staat	16
Opleidingsniveau	17
Inkomen.....	18
Nationaliteit van de moeder	19
Levensbeschouwelijke zelfidentificatie.....	21
Doopsel.....	22
Huidige band met de katholieke kerk	23
Bijwonen van vieringen	24
Persoonlijk gebed	26
Impact van de bisschop en andere factoren	27
De PKG-schaal.....	28
Theoretische achtergrond	28
Letterlijk Geloof.....	29
Externe Kritiek	30
Relativisme	31
Post-Kritisch Geloof.....	32
Resultaten	35

Algemene resultaten	35
Resultaten per geloofskerngroep.....	39
Nederlandstalige parochiegemeenschappen.....	40
Internationale parochiegemeenschappen: Engelstalig.....	41
Internationale parochiegemeenschap: overig	42
Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven.....	44
Organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede	46
Organisaties – Sant’Egidio	48
Organisaties – Zoekers van zin en stilte	50
Resultaten van de priesters.....	51
Resultaten per leeftijdsgroep.....	53
Resultaten per geslacht.....	54
Resultaten op basis van betrokkenheid bij de kerk	55
Resultaten op basis van opleidingsniveau.....	56
PKG-grafiek: conclusie	59
De SPES-schaal.....	60
Theoretische achtergrond	60
Overtuigde Geloofskern	61
Geëngageerde Geloofskern.....	62
Consumentengeloofskern of Service Geloofskern	64
Devotionele Geloofskern.....	66
Resultaten	69
Algemene resultaten	69
Correlaties tussen de Geloofskernen	71
Correlaties tussen de PKG-schaal en de SPES-schaal	73
Het specifieke profiel van de voorstanders van de Devotionele Geloofskern.....	74
Het specifieke profiel van de voorstanders van de Service Geloofskern	78
Resultaten per geloofskerngroep.....	82
Nederlandstalige parochiegemeenschappen.....	83
Internationale parochiegemeenschappen: Engelstalig.....	85
Internationale parochiegemeenschappen: overig	87
Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven.....	89
Organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede	91
Organisaties – Sant’Egidio	93
Organisaties – Zoekers van zin en stilte	96
Resultaten van de priesters.....	99

Resultaten per leeftijdsgroep.....	101
Resultaten per opleidingsniveau	103
SPES-grafiek: conclusie	106
De coronavragenlijst.....	107
Impact van de coronacrisis.....	107
Vier dimensies van Kerk-zijn.....	113
Kwalitatief onderzoek: interviews.....	116
Doel en onderwerp.....	116
Selectie van respondenten.....	116
Interviewwijze	116
Interviewvragen.....	117
Verwerking van de interviews	119
Opbouw	119
Diversiteit	120
Nederlandstalige parochiale geloofskernen	120
Internationale gemeenschappen	123
Categoriale geloofskernen	124
Conclusie: diversiteit	124
Dialogoog en verkondiging.....	125
Verkonding volgens Internationale geloofskernen	125
Verkondiging volgens Nederlandstalige parochiale en categoriale geloofskernen	125
Conclusie	126
Privaat – publiek.....	127
Conclusie	129
Devotionaliteit.....	130
Conclusie	131
Coronacrisis	132
Conclusie	133
Verwachtingen ten aanzien van het beleid.....	134
Conclusie	136
Conclusie bij het kwalitatieve onderzoek.....	137
Algemene conclusies	139
Aanbevelingen voor het beleid	141

Opzet van het onderzoek

In het Bisdom Antwerpen vindt sinds 2014 een herstructurering in pastorale eenheden plaats. Het doel is om een Pastorale Eenheid Antwerpen Centrum (kortweg PEACE) tot stand te brengen. Het betreft een gebied van de stad Antwerpen binnen de ring. Ook voor het centrum van de stad Antwerpen is het de bedoeling om een pastorale eenheid op te richten met als voorlopige werknaam PEACE (Pastorale Eenheid Antwerpen Centrum). PEACE wil een nieuw initiatief zijn voor het groter geheel van lokale geloofsgemeenschappen met inbedding van een groot aantal internationale katholieke gemeenschappen (twaalf) die nu al gebruik maken van de kerkgebouwen in de stad. Aangezien dit een complex gegeven is, dient voorafgaand onderzoek uitgevoerd te worden. Dit is hetgeen dit onderzoeksproject tracht te doen: in kaart brengen wat de verschillende opvattingen zijn van leden van de verschillende geloofskernen, zodat de resultaten kunnen gebruikt worden in het beleid. De vragen die gesteld worden hebben een dubbele bedoeling: zowel het feitelijke niveau bevragen (wat de huidige praktijk is in de geloofskern), als het normatieve niveau (omschrijven hoe men de ideale geloofskern ziet).

Dit onderzoek maakt enerzijds gebruik van een kwantitatieve vragenlijst, die zowel online als op papier kon ingevuld worden, als van een kwalitatief gedeelte: interviews die online zijn afgenomen. Zo wordt getracht de manieren in beeld te brengen hoe Antwerpse geloofskernen zichzelf vandaag definiëren en hoe zij naar de toekomst kijken, met het oog op onderlinge verbondenheid. Verder wordt in kaart gebracht welke achtergrondfactoren en theologische visies daarbij een rol spelen die het op elkaar afstemmen van de diversiteit bevorderen of afremmen, of de verscheidenheid legitimeren.

Totstandkoming van het onderzoek

Het onderzoek bestaat uit 5 onderdelen. In het eerste deel wordt een identificatiediagram aan de respondenten voorgelegd zodat ze zichzelf in een bepaalde geloofskern kunnen catalogiseren. Daarna vult men een tweede vragenlijst in die de achtergrondvariabelen van de deelnemers in kaart brengt, zoals leeftijd, burgerlijke staat, inkomen, enz. Het derde onderdeel bevat de SPES-vragenlijst (Searching for a Parish Engagement Scale)². Deze vragenlijst bevraagt de opvattingen van de deelnemers wat betreft hun visie op hun geloofskern. Zowel het feitelijke als het normatieve niveau worden bevraagd, zodat beide componenten het beleid van het vicariaat op korte en middellange termijn kunnen helpen afstellen. Het vierde deel is de PKG-vragenlijst (Post-Kritische Geloofsschaal). Aan de hand van deze schaal worden de persoonlijke meningen (openheid of geslotenheid voor transcendentie en dit op een letterlijke of symbolische manier) van de respondenten in kaart gebracht. Tot slot werd nog een vijfde deel aan dit onderzoek toegevoegd. Dit deel tracht de impact van de coronacrisis in te schatten. Let wel, de vragenlijst werd afgenomen van 18 november 2020 tot 12 april 2021.

Het identificatiediagram

De respondenten dienen zichzelf te identificeren aan de hand van de geloofskern waartoe ze behoren. Indien men tot meerdere geloofskernen behoort, moet de respondent kiezen voor de geloofskern waartoe hij of zij zich het meest verbonden voelt.

De term ‘geloofskern’ wordt bewust gehanteerd in dit onderzoek. De term verwijst naar alle mogelijke plaatsen en verschillende soorten van samenzijn van katholieke gelovigen. Op deze manier wordt benadrukt dat de parochie slechts één mogelijke vorm van samenzijn is. Dit is ook duidelijk te merken in het identificatiediagram, waar er vijf grote categorieën van geloofskernen worden opgesomd. Naast de parochiale geloofskern, kan de geloofskern van de respondenten ook liggen bij een zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven (de categoriale pastoraal) of een katholieke of christelijk geïnspireerde beweging of organisatie. Een vierde mogelijkheid is dat de geloofskern van de respondent niet in de lijst staat, in dat geval kan men de naam opgeven. Tot slot kunnen ook mensen die niet weten tot welke geloofskern ze behoren of helemaal geen geloofskern hebben, deelnemen aan de vragenlijst.

1. Wat is uw geloofskern? Duid een categorie aan.

- ☐ A. Parochiale geloofskern.
- ☐ B. Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven (categoriaal)
- ☐ C. Katholieke of christelijk geïnspireerde bewegingen en organisaties
- ☐ D. Ander soort geloofskern
- ☐ E. Ik weet niet tot welke geloofskern ik behoor of heb geen geloofskern.

De eerste categorie, de parochiale geloofskern, somt enkel de verschillende parochiale types op, op basis van taal. Er werd bewust niet gekozen om al de verschillende parochiale geloofskernen, met naam en plaats, als antwoordoptie te bieden. Dit heeft verschillende redenen. Ten eerste vermijdt men zo dat mensen die bij verschillende parochies betrokken zijn een keuze voor één bepaalde kern moeten maken, terwijl ze geworteld zijn in meerdere. Ten tweede vermijdt men problemen bij mensen die de naam van hun kerk, federatie of pastorale eenheid niet kennen. Dit is niet voor iedereen een sinecure. Ten derde is het niet zo interessant om de verschillen tussen de Nederlandstalige parochies te meten: de responsiegraad per individuele parochie zou sowieso laag zijn, waardoor de resultaten

² <https://www.ecsi.site/be/> (toegang 03.06.2021).

van verschillende parochies toch samengevoegd zouden moeten worden. Tot slot is het opsommen van al de parochies niet echt praktisch, zeker in de papieren versies: dit zorgt voor een erg lange lijst aan mogelijke antwoorden. Het identificatiediagram in haar definitieve vorm is al twee bladzijden lang. Bovendien lazen respondenten die de papieren vragenlijsten invulden de instructies niet altijd nauwkeurig waardoor ze meer dan één geloofskern aanduidden. Dit probleem zou mogelijk nog groter zijn geweest indien het identificatiediagram door opsomming van al de parochies nog langer was geweest.

Bij de categorieën B en C werden wel al de verschillende geloofskernen opgesomd, aangezien er mogelijk nogal wat verschil kan zijn door het verschillende profiel van de kernen. Indien men geen geloofskern heeft, niet weet welke optie aan te duiden of men tot een andere soort geloofskern behoort, kon men dit ook aanvinken.

De profielvragenlijst

De profielvragenlijst brengt tal van achtergrondvariabelen van de respondenten in kaart. Niet enkel geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en opleidingsniveau worden bevraagd. Er worden ook tal van 'identiteitsvragen' gesteld. Zo dienen respondenten bij vraag 8 aan te duiden hoe ze zich levensbeschouwelijk definiëren. Deze lijst met levensbeschouwelijke categorieën is gebaseerd op de meest voorkomende categorieën uit eerder onderzoek door ECSI³. Toch kunnen enkele levensbeschouwelijke categorieën weggelaten worden (jodendom, islam bijvoorbeeld) aangezien mensen met dergelijke identiteit sowieso niet tot de doelgroep behoren. De respondenten hebben ook de mogelijkheid om, indien hun levensbeschouwelijke identiteit niet in de lijst staat, deze in het leeg tekstkader in te vullen. De vragen 15 tot 19 brengen het profiel van de gelovige verder in beeld: er wordt nagegaan wanneer de respondent voor het laatst een eucharistie bijwoonde (in coronatijden is dit niet evident), hoe belangrijk bepaalde elementen zoals verbondenheid zijn in de geloofskern en hoe vaak men aan persoonlijk gebed doet.

De SPES-schaal

De SPES-schaal (Searching for a Parish Engagement Scale) werd aanvankelijk ontworpen om de verschillende soorten parochies te definiëren. Het vertrekpunt van Brendan Reed in zijn onderzoek is duidelijk de klassieke, katholieke parochie⁴. Aangezien dit onderzoek een breder concept van geloofskern hanteert, diende de vragenlijst enigszins aangepast te worden. Zo werd 'parochie' vervangen door 'geloofskern', 'misvieringen' door 'regelmatige bijeenkomsten'. Een aanpassing aan een vragenlijst dient altijd met de nodige zorgvuldigheid te gebeuren. Echter, uit een correlatieanalyse van de Rotated Component Matrix blijkt dat de vragen van de verschillende geloofskerntypes ook met de aanpassingen met elkaar correleren. De aanpassingen hebben de validiteit van het SPES-model dus niet ondergraven.

De SPES-vragenlijst stelt eenzelfde vraag telkens op zowel het feitelijke als het normatieve niveau. Om de feitelijke vragen te beantwoorden, wordt de respondent gevraagd om terug te denken aan de situatie in de maanden voordat de coronacrisis uitbrak. Zodoende blijven de resultaten van het onderzoek nog geldig wanneer de coronacrisis voorbij is. Op het normatieve niveau worden de respondenten gevraagd om hun ideale geloofskern volgens henzelf voor ogen te houden.

³ <https://www.ecsi.site/be/> (toegang 03.06.2021).

⁴ Brendan REED, *Engaging with the Hopes of Parishes. A Systematic, Empirical and Practical Search for a Parish Engagement Scale (SPES)*, Zürich, Lit Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2016, p. 10.

De PKG-schaal

De PKG is een schaal die reeds vele jaren haar empirische relevantie en statistische correctheid heeft bewezen. Voorheen bestond de PKG-vragenlijst uit 33 items. Deze werd echter recent geüpdatet waardoor ze nu bestaat uit 6 afbeeldingen, die telkens aan de hand van 4 vragen worden geëvalueerd. Dit maakt de vragenlijst korter, toegankelijker maar daarom niet minder accuraat.

De Coronavragenlijst

Tot slot bevat dit onderzoek een vragenlijst die de respondenten bevraagt omtrent hun ervaringen in hun geloofskern tijdens de coronacrisis. Hierbij worden twee soorten vragen gesteld. De eerste soort wordt beantwoord op een zevenpuntige Likert schaal, net zoals de SPES – en PKG-schaal. De tweede soort tracht de frequentie van bepaalde activiteiten in kaart te brengen aan de hand van een vijfpunt schaal. De vier dimensies van kerkvorming (diakonia, liturgia, kerugma en koinonia) vormen het uitgangspunt. Respondenten werden telkens gevraagd om die activiteiten in te schatten hoe frequent ze gebeurden voor de coronacrisis (begin 2020) en hoe vaak ze op het moment van invullen (voor de respondenten 'vandaag') gebeurden.

Het identificatiediagram: resultaten

Steekproef

In totaal namen er 526 respondenten geldig deel aan de vragenlijst: twee derde van hen vulde de vragenlijst online in, 34% deed dit op papier. De overgrote meerderheid (478) daarvan vulden een Nederlandstalige vragenlijst in, de anderen (48) een Engelstalige. Niet elke respondent vulde de verschillende vragenlijst volledig in. Slechts 357 respondenten vulden de SPES-vragenlijst volledig in, 395 de PKG-vragenlijst en 393 de coronavragenlijst. Enkel de profielvragenlijst werd door alle 526 respondenten ingevuld. In totaal zijn er slechts 317 respondenten die alle vragenlijsten geldig hebben ingevuld, of 60 procent van het totaal aantal respondenten.

Een uitdrukkelijke doelstelling van dit onderzoek is het in kaart brengen van de visies van internationale katholieken. Vaak hebben zij een andere taal, culturele achtergrond of nationaliteit. Toch vult de helft van alle respondenten de vragenlijst in vanuit een Nederlandstalige parochiale geloofskern. De percentages van de andere categorieën liggen allemaal onder de 10%, goed wetende dat een aantal categorieën de som van andere groepen uitmaakt. De tweede grootste groep is Sant'Egidio, die veel leden wist te mobiliseren.

In enkele van onderstaande groepen zijn respondenten samengevoegd, die aanvankelijk een andere groep hadden aangeduid. Dit is het gevolg van het feit dat enkele categorieën zodanig weinig respondenten hebben, dat hun data enkel statistisch relevant is wanneer het onderdeel is van een bredere categorie. Een categorie die minder dan twintig respondenten heeft wordt samengevoegd met een andere binnen dezelfde grotere categorie (A, B, of C). Zo is de groep 'Parochiale geloofskern – Internationale gemeenschap: anders' de som van de Poolse, Wit-Russische, Chaldeeuwse, Eritrese, Koreaanse, Anglo-Afrikaanse, Franstalige, Oekraïense, Bosnische en Kroatische en Chileense gemeenschap. Enkele groepen, zoals de Chaldeeuwse, Oekraïense en Chileense hadden zelfs geen enkele respondent.

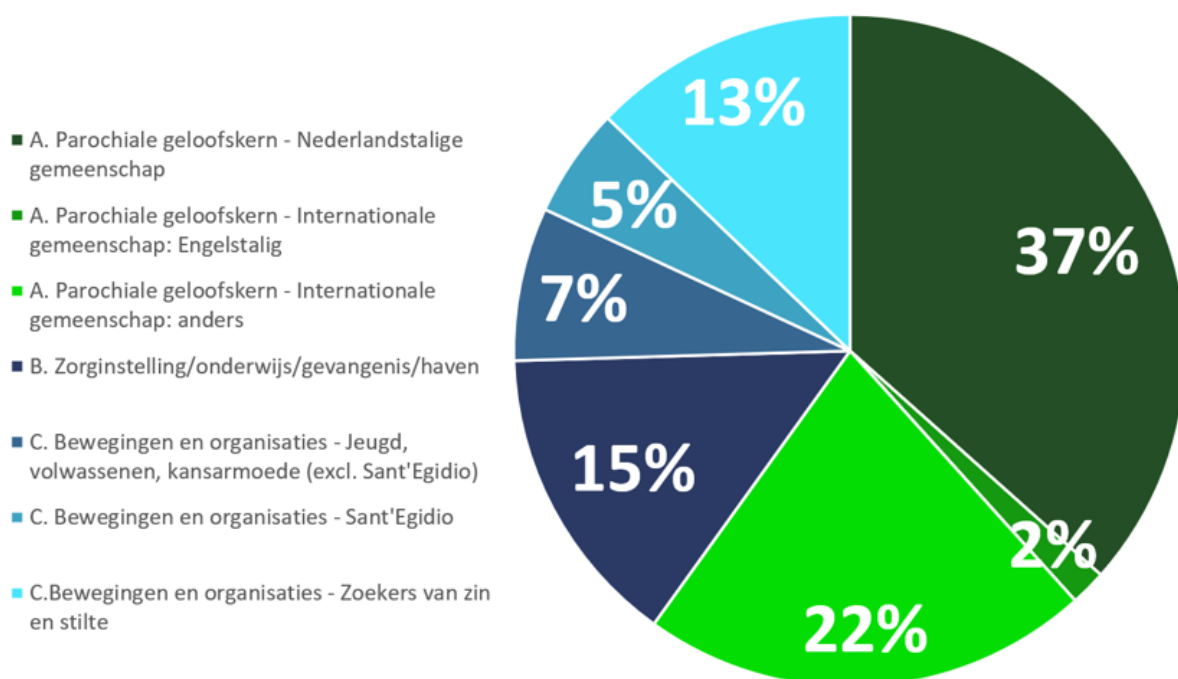
Dit toont aan dat de steekproef, ondanks vele inspanningen, toch vooral uit autochtone (blanke) Belgen bestaat. Toch zijn de internationale katholieke gelovigen aanwezig in de steekproef en kunnen er op basis van hun antwoorden representatieve data geproduceerd worden. Hierover meer bij 'Nationaliteit van de moeder' onder 'Profielvragenlijst'.

	Frequency	Percent
A. Parochiale geloofskern - Nederlandstalige gemeenschap	263	50,0%
A. Parochiale geloofskern - Internationale gemeenschap: Engelstalig	22	4,2%
A. Parochiale geloofskern - Internationale gemeenschap: anders	39	7,4%
B. Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven	41	7,8%
C. Bewegingen en organisaties - Jeugd, volwassenen, kansarmoede (excl. Sant'Egidio)	24	4,6%
C. Bewegingen en organisaties - Sant'Egidio	44	8,4%
C. Bewegingen en organisaties - Zoekers van zin en stilte	40	7,6%
D. Ander soort geloofskern	19	3,6%
E. Ik weet niet tot welke geloofskern ik behoor of heb geen geloofskern.	34	6,5%
Totaal	526	100%

Weging populatie versus steekproef

Op basis van een schatting van het aantal leden per geloofskern kan achterhaald worden welke geloofskerngroepen over – of ondervertegenwoordigd zijn. De populatie betreft de schatting van de som van het totale aantal mensen dat betrokken is bij elke subgroep (kern van de geloofskern + het aantal mensen dat ze bereiken). Met ‘steekproef’ wordt het aantal geldige respondenten, dus de mensen die deelnamen aan het onderzoek, in elke subgroep bedoeld.

37% van alle mensen die verbonden zijn aan een geloofskern in Antwerpen zijn verbonden aan een Nederlandstalige parochiale geloofskern. Echter, ze maken wel 56% van de totale steekproef uit (indien men de herberekening maakt zonder respondenten die een andere of geen geloofskern hebben). Daarnaast is ook Sant'Egidio oververtegenwoordigd: hoewel ze slechts 5% van de totale populatie uitmaken, zijn ze wel goed voor 9% van de totale steekproef (respondenten die deelnamen). Hetzelfde geldt voor de Engelstaligen. Al de andere geloofskerngroepen zijn ondervertegenwoordigd. De kloof is echter het grootst bij de niet-Engelstalige parochiale geloofskernen: zij maken 22% van de totale populatie, maar maken slechts 8% van de steekproef uit.



Figuur 1. Samenstelling van de totale populatie

Subgroepen	Steekproef#	Steekproef%	Populatie#	Populatie%
A. Parochiale geloofskern - Nederlandstalige gemeenschap	263	56%	3195	37%
A. Parochiale geloofskern - Internationale gemeenschap: Engelstalig	22	5%	150	2%
A. Parochiale geloofskern - Internationale gemeenschap: anders	39	8%	1885	22%
B. Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven	41	9%	1276	15%
C. Bewegingen en organisaties - Jeugd, volwassenen, kansarmoede	24	5%	644	7%
C. Bewegingen en organisaties - Sant'Egidio	44	9%	460	5%
C. Bewegingen en organisaties - Zoekers van zin en stilte	40	8%	1119	13%
Totaal	473	100%	8729	100%

Plaats in de geloofskern

Als deel van het identificatiediagram wordt in kaart gebracht welke plaats de respondent heeft in de gekozen geloofskern. Iets meer dan de helft van de respondenten heeft een bepaalde vorm van verantwoordelijkheid in de geloofskern, wat aantoont dat de steekproef een betrokken en geëngageerde groep is. Slechts 16 respondenten namen deel aan het onderzoek zonder aan activiteiten van de geloofskern deel te nemen.

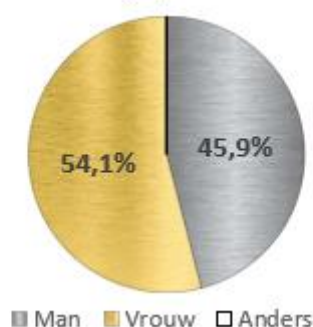


De profielvragenlijst

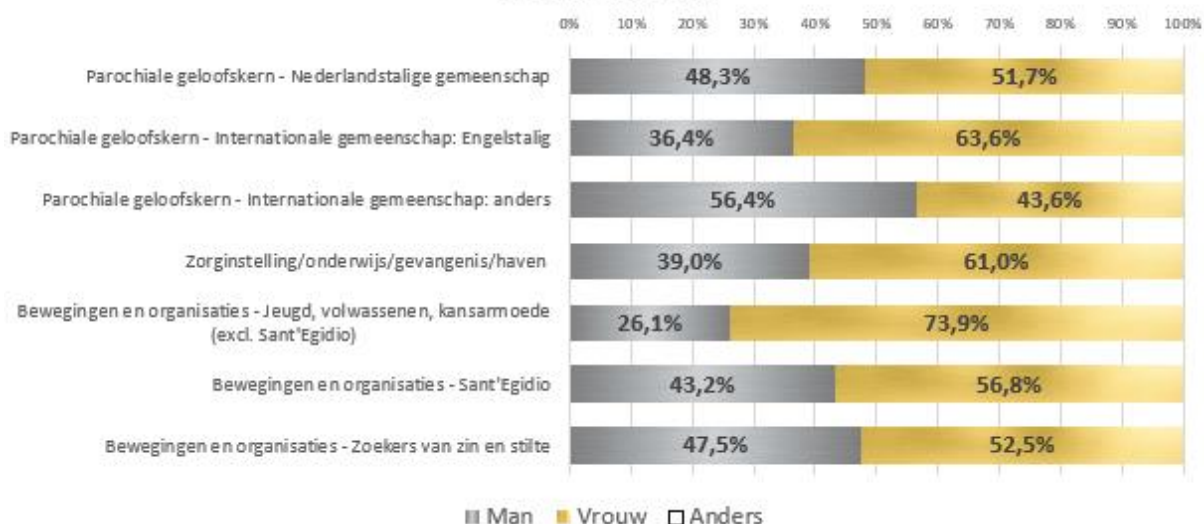
Geslacht

Iets meer vrouwen dan mannen namen deel aan de vragenlijst. Geen enkele respondent vinkte de optie 'Anders' aan. Vrouwen maken ook de meerderheid van de deelnemers uit in iedere categorie, behalve bij internationale, niet-Engelstalige geloofskernen.

Wat is je geslacht?

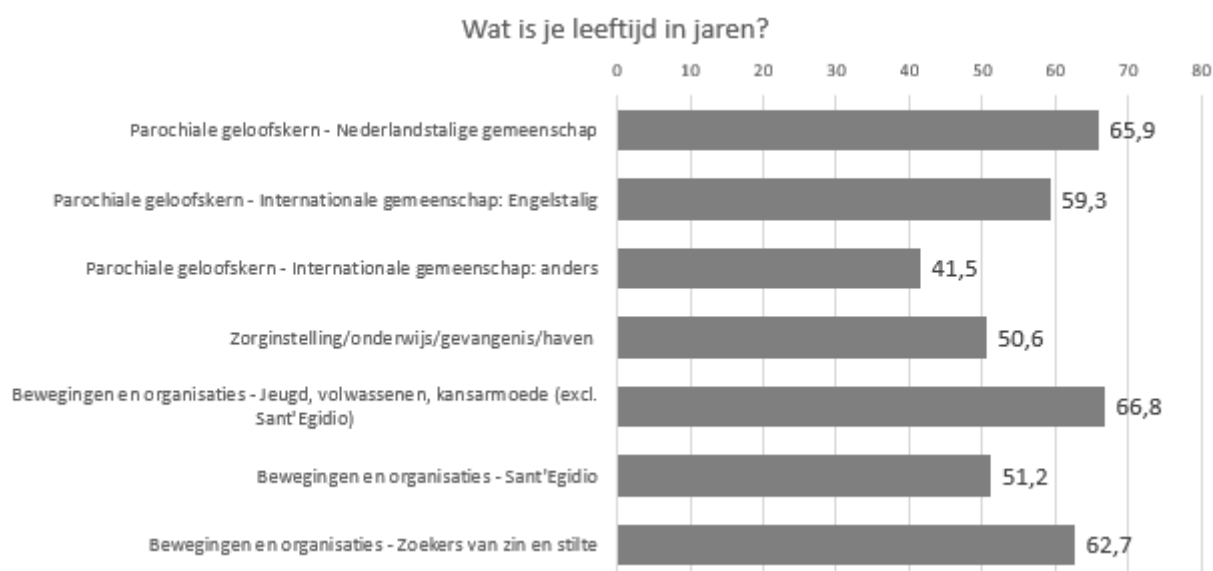
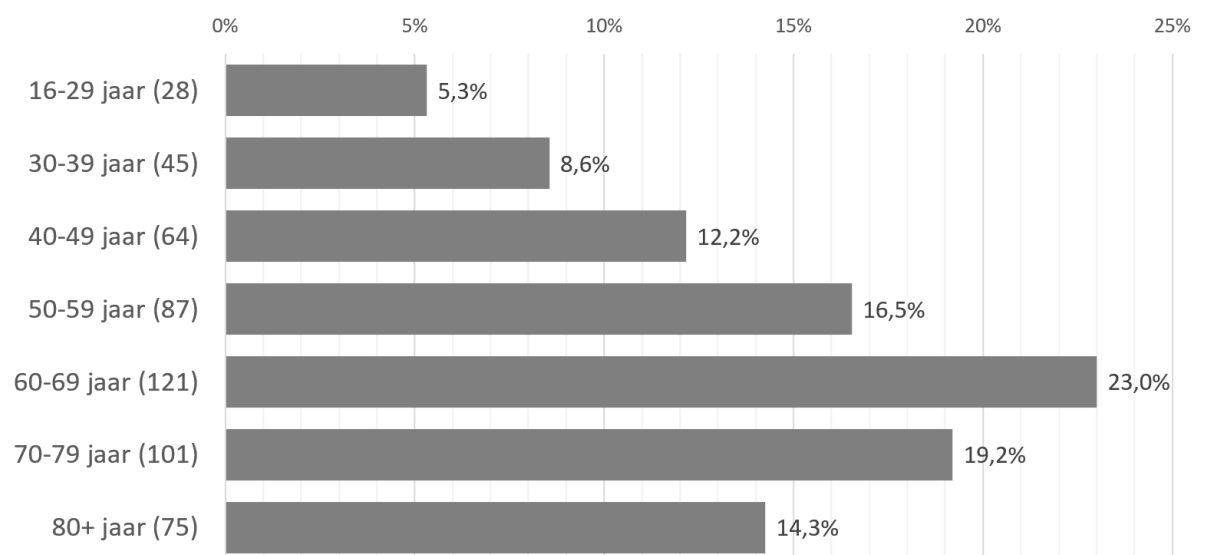


Wat is je geslacht?



Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 60,4 jaar. Dit verschilt echter naar gelang de verschillende geloofskern. Niet-Engelstalige parochiale geloofskernen hadden de jongste deelnemers. De oudste groep betreft de bewegingen en organisaties (exclusief Sant'Egidio). De mediaan is 63 jaar. De jongste deelnemer is 16 jaar, de oudste 95.

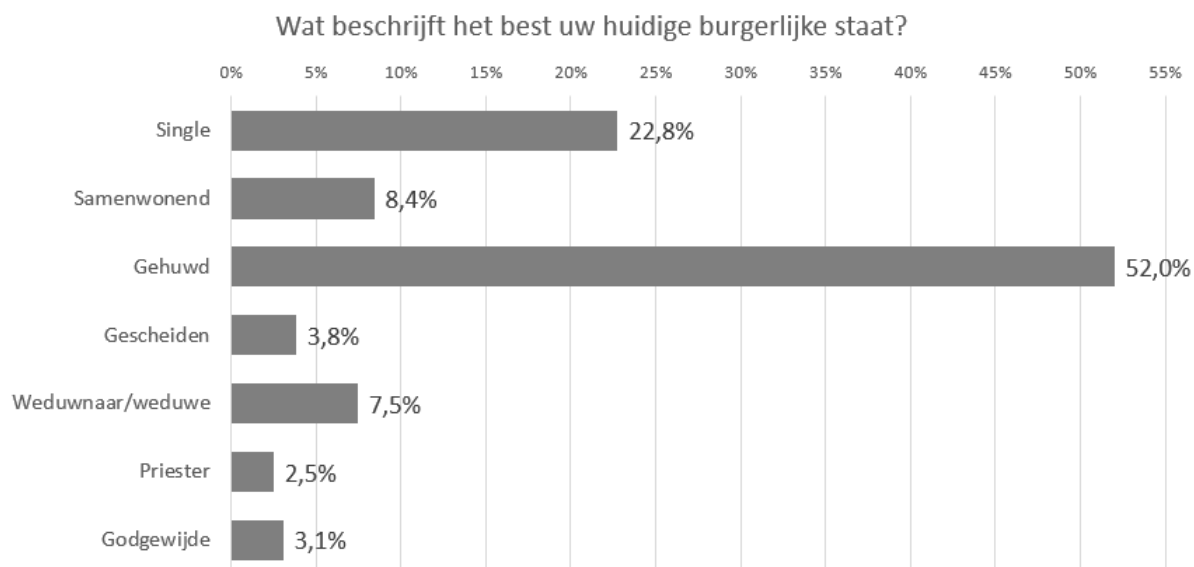


Postcode van het domicilieadres

Op basis van de postcode van het domicilieadres kan nagegaan worden waar de respondenten, wiens geloofskern zich binnen de ring van Antwerpen bevindt, precies vandaan komen. Meer dan de helft kwam uit Antwerpen zelf (met postcodes: 2000, 2018, 2020, 2030, 2050), anderen komen vooral uit de deelgemeenten: Borgerhout (7,0%), Berchem (6,1%), Merksem (2,7%), Deurne (2,5%) en Wilrijk (2,3%). Slecht een beperkt deel komt uit andere gemeenten, in de nabijheid van Antwerpen.

Burgerlijke staat

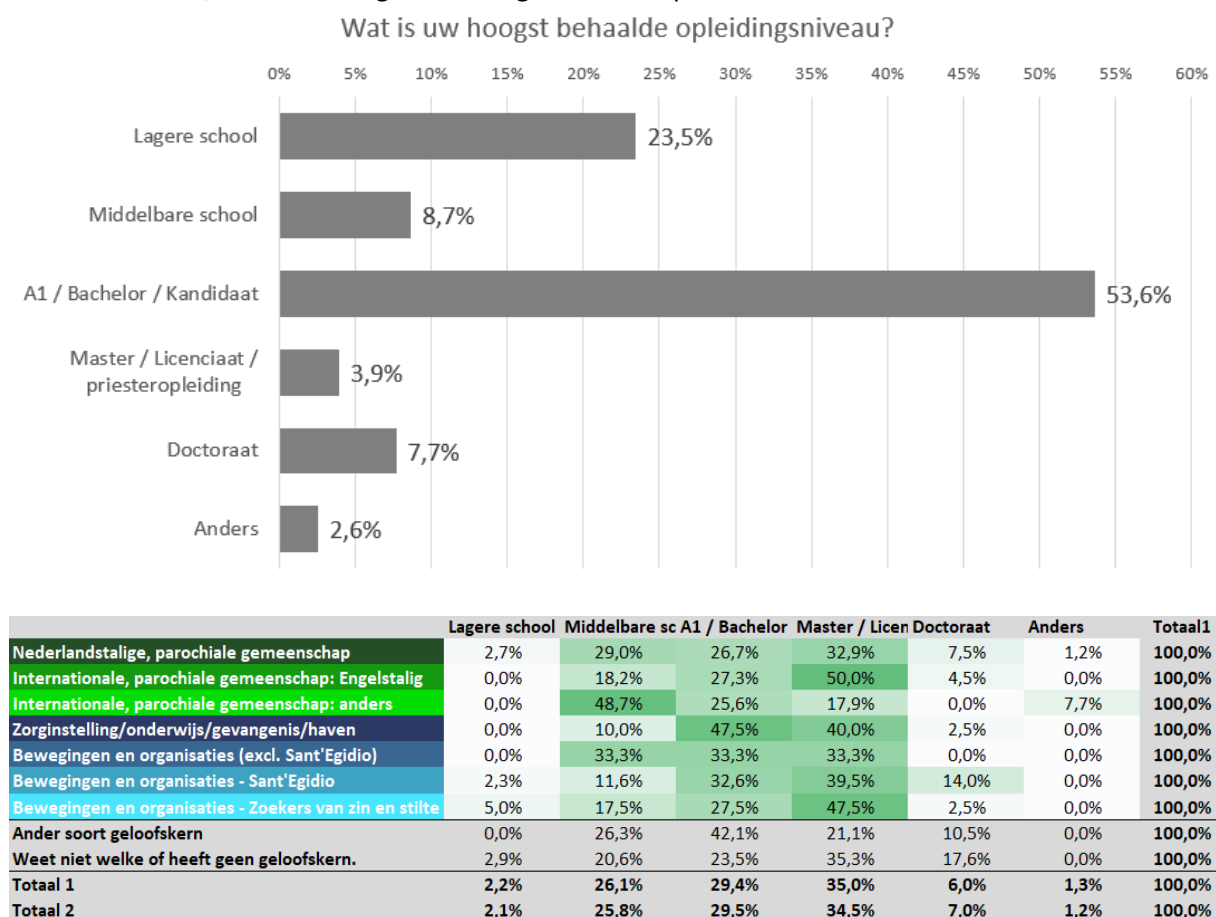
Meer dan de helft van de respondenten is gehuwd. Priesters en godgewijden maken respectievelijk 2,5% en 3,1% van de steekproef uit. Verder in het onderzoek zullen de resultaten van de priesters apart bestudeerd worden.



Opleidingsniveau

Voor meer dan de helft van de respondenten is een A1/bachelor/kandidaat-opleiding het hoogst behaalde diploma. Het opleidingsniveau van deze steekproef is opvallend: enerzijds is er een hoog percentage aan doctorandi (maar liefst 7,7%; in Vlaanderen heeft slecht 0,25% van de bevolking een doctoraat), anderzijds stelt bijna een kwart (23,5%) dat het hoogst behaalde diploma een diploma lager onderwijs is⁵. Het hoge percentage van doctorandi is mede te verklaren door het feit dat Antwerpen een universiteitsstad is. Bovendien is het goed mogelijk dat doctorandi gemotiveerder en geïnteresseerder zijn in vragenlijsten, omdat ze het belang en nut ervan zelf al ervaren hebben. De hoge score van het opleidingsniveau 'lagere school' kan te maken hebben met de oude populatie: oudere generaties gingen vaak al gaan werken vooraleer ze meerderjarig waren. Bovendien werd de leerplicht in België pas in 1983 verlengd tot 18 jaar. Veel van de respondenten hebben waarschijnlijk voor die leeftijd de school reeds verlaten, en zodoende geen secundair diploma kunnen behalen⁶.

Er zijn bovendien behoorlijk wat verschillen tussen de verschillende geloofskerngroepen. Zo hebben de bewegingen en organisaties (exclusief Sant'Egidio en Zoekers van zin en stilte) het laagste aantal bachelors, maar het hoogst aantal lagere schooldiploma's én het meeste masters en doctorandi.



⁵ 3.2.6 Aantal doctoraatshouders: internationale positie van Vlaanderen;

<https://www.vlaamsindicatorenboek.be/3.2.6/aantal-doctoraathouders-internationale-positie-van-vlaanderen> (toegang 21.05.2021).

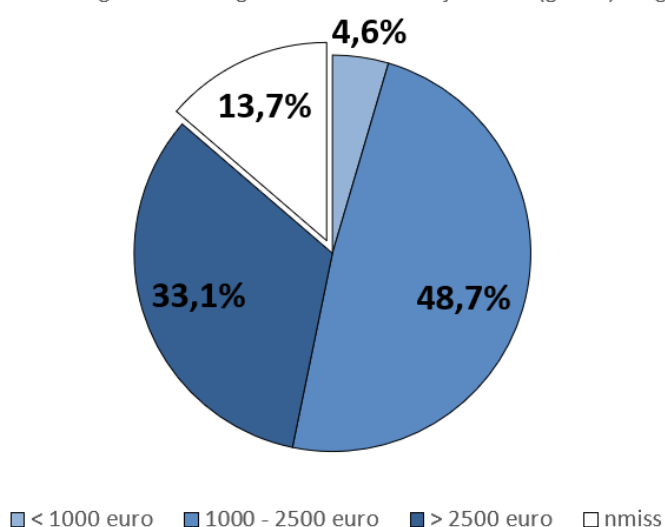
⁶ De leerplicht in België; <https://www.industriemuseum.be/nl/collectie-item/de-leerplicht-in-belgie> (toegang 21.05.2021).

Inkomen

De vraag omtrent het inkomen be vraagt het gemiddeld maandelijks netto (gezins)budget. Merk op dat het gegeven antwoord sterk afhangt van de burgerlijke staat van de respondent. Bijvoorbeeld: een single die 2300 euro netto verdient, kan makkelijk rondkomen. Maar een gezin met drie kinderen dat moet rekenen op hetzelfde bedrag, en dus in dezelfde groep terechtkomt, heeft het heel wat moeilijker.

De respondenten uit de internationale, niet-Engelstalige parochiale geloofskernen blijken een gemiddeld laag inkomen te hebben, niet toevallig is de groep die deze optionele vraag niet beantwoordt dan ook het grootst. Schaamte of cultureel bepaalde discretie over geld, liggen hier waarschijnlijk aan de basis. Ondanks deze nogal persoonlijke vraag kiest in totaal slechts 13,7% ervoor om niet te antwoorden.

In welke categorie valt uw gemiddeld maandelijks netto (gezins)budget?

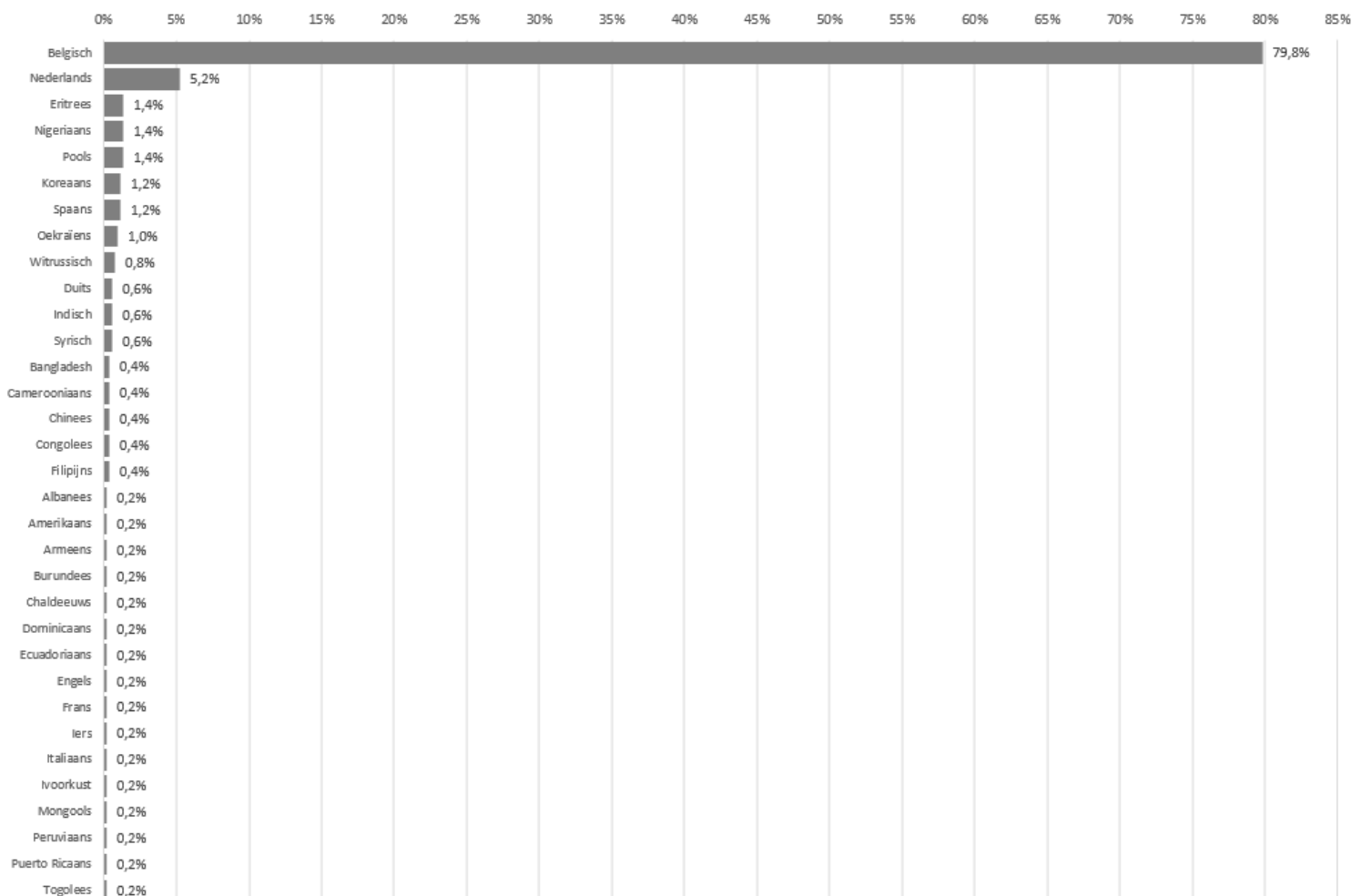


	< 1000 euro	1000 - 2500 euro	> 2500 euro	nmiss	Totaal1	Totaal2
Nederlandstalige, parochiale gemeenschap	2,7%	55,1%	30,8%	11,4%	88,6%	100,0%
Internationale, parochiale gemeenschap: Engelstalig	0,0%	31,8%	59,1%	9,1%	90,9%	100,0%
Internationale, parochiale gemeenschap: anders	10,3%	51,3%	12,8%	25,6%	74,4%	100,0%
Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven	2,4%	24,4%	63,4%	9,8%	90,2%	100,0%
Bewegingen en organisaties (excl. Sant'Egidio)	0,0%	62,5%	20,8%	16,7%	83,3%	100,0%
Bewegingen en organisaties - Sant'Egidio	6,8%	38,6%	38,6%	15,9%	84,1%	100,0%
Bewegingen en organisaties - Zoekers van zin en stilte	10,0%	55,0%	22,5%	12,5%	87,5%	100,0%
Ander soort geloofskern	5,3%	42,1%	15,8%	36,8%	63,2%	100,0%
Weet niet welke of heeft geen geloofskern.	11,8%	35,3%	44,1%	8,8%	91,2%	100,0%
Totaal 1	4,0%	49,9%	33,0%	13,1%	86,9%	100,0%
Totaal 2	4,6%	48,7%	33,1%	13,7%	86,3%	100,0%

Nationaliteit van de moeder

De respondenten dienden niet hun nationaliteit, maar wel de nationaliteit van hun moeder op te geven. Op deze manier kan namelijk de (migratie)achtergrond van de respondent in kaart worden gebracht. Deze data geven natuurlijk slechts een beperkt beeld, maar het kan aantonen of iemand in een autochtone (Belgische) context werd opgevoed, of een impact van een andere cultuur heeft ervaren. In totaal heeft net geen acht op tien van de respondenten een Belgische moeder, op plaats twee staat Nederland. Hieruit blijkt opnieuw dat de steekproef van dit project, ondanks veel inspanning, toch vooral uit autochtone (blanke) Belgen bestaat. Dit was reeds zichtbaar in de analyse van de respondentenaantallen per geloofskerngroep. Toch heeft 15% een moeder die geen Belgische of Nederlandse nationaliteit heeft. De antwoorden op deze groep zijn zeer verschillend: telkens 1,4% heeft een Eritrese, Nigeriaanse en Poolse moeder. Deze 1,4% komt overeen met 7 respondenten. Vooral de ondervertegenwoordiging van de Poolse gemeenschap valt op. Slechts 7 personen gaven een Poolse moeder op, terwijl slechts 3 van deze zeven deel uitmaken van de Poolse parochiale gemeenschap. Concreet betekent dit dat de naar schatting 900 Polen vertegenwoordigd worden door 3 mensen.

Wat is de nationaliteit van uw moeder?



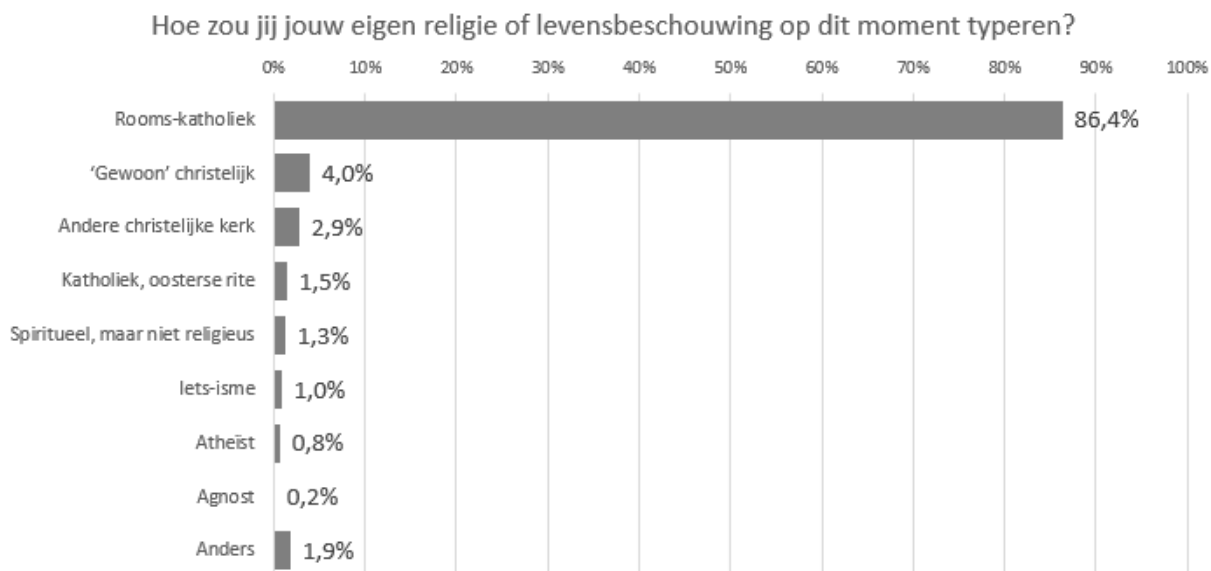
Er zijn, niet verwonderlijk, grote verschillen tussen de geloofskerngroepen wat betreft de nationaliteit van de moeder. Bij de Nederlandstalige parochiale geloofskernen heeft 92,4% een Belgische moeder en 5,3% een Nederlandse. Slechts enkelingen hebben een moeder met een andere nationaliteit: er is telkens één respondent met een Dominicaanse, een Duitse, een Poolse, een Spaanse, een Franse en een Chinese moeder. Zeer gelijkaardige cijfers zien we bij de geloofskerngroepen 'Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven' en 'Bewegingen en organisaties, exclusief Sant'Egidio'. Bij hen heeft telkens meer dan 90% een Belgische moeder. Een ander beeld is te zien bij de internationale parochiale geloofskernen. De Engelstalige is meer divers: slechts 40% heeft een Belgische moeder, wat echter neerkomt op 8 respondenten (van de 22 respondenten die tot die geloofskerngroep behoorden, vulden slechts 20 deze vraag in). De andere antwoorden van de respondenten uit deze geloofskerngroep: twee Bangladeshi en telkens één Duitse, Ecuadoraanse, Engelse, Ierse, Indische, Koreaanse, Nederlandse, Peruviaanse, en Puerto Ricaanse moeder. De niet-Engelstalige, internationale parochiale geloofskernen hebben het laagst aantal respondenten met Belgische moeder: slechts 13,2% of 5 respondenten. Verder hebben 7 respondenten een Eritrese moeder, 5 een Koreaanse, 7 een Nigeriaanse, 3 een Poolse moeder, 4 een Wit-Russische moeder. Tot slot hebben enkele respondenten een Burundese, Kameroense, Congolese, Ivoriaanse, Oekraïense moeder. Ook Sant'Egidio heeft een diverse samenstelling: net geen 6 op tien heeft een Belgische moeder, 11,4% een Nederlandse. Sant'Egidio heeft ook als enige drie respondenten met een Syrische moeder, wat niet verwonderlijk is gezien de inspanning van Sant'Egidio om Syrische vluchtelingen te ondersteunen⁷. Bij 'Bewegingen en organisaties – Zoekers van zin en stilte' heeft 78,9% een Belgische moeder, daarnaast zijn er 3 respondenten met een Spaanse moeder, en enkelingen met een Chinese, Indische, Poolse en Nederlandse moeder.

Verdere analyse van de onderzoeksdata zal echter niet gebeuren op basis van de nationaliteit van de moeder, wel op basis van de geloofskerngroepen. Inzicht in ideeën van respondenten met een niet-Belgische achtergrond zullen gebeuren via de internationale parochietypes, hoewel stricto sensu ook mensen met een Belgische moeder deze geloofskern kunnen aanduiden. Toch is uit bovenstaande data gebleken dat internationale katholieken vooral in de internationale parochiale geloofskernen te vinden zijn.

⁷ *Humanitaire Corridors: nieuwe aankomst*; <https://www.santegidio.be/humanitaire-corridors-nieuwe-aankomst/> (toegang 24.05.2021).

Levensbeschouwelijke zelfidentificatie

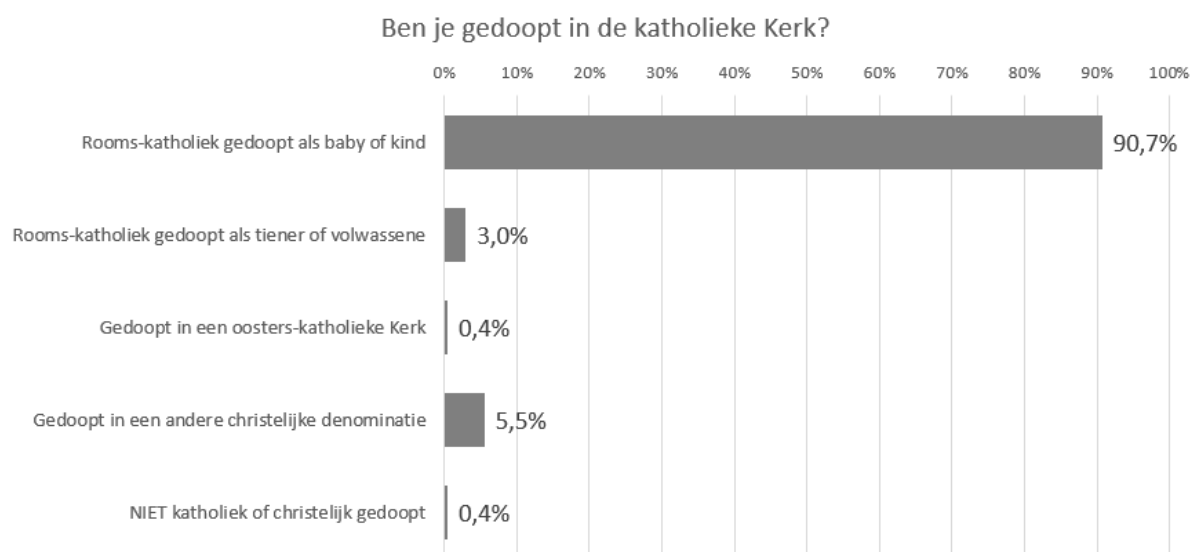
Een overgrote meerderheid van de respondenten, die verbonden is aan een christelijke geloofskern in Antwerpen-centrum, identificeert zichzelf als Rooms-katholiek. Een kleine groep van 4,0 procent noemt zichzelf eerder 'gewoon christelijk'. De niet-christelijke identiteitsvormen zoals 'spiritueel, maar niet religieus', 'iets-isme', 'atheïst' en 'agnost' halen samen slechts 3,3%. Er zijn echter grote verschillen naargelang geloofskerngroep. Bij de Nederlandstalige parochiale geloofskernen is 96,2% Rooms-katholiek



	Rooms-katholiek	Katholiek, oosterse	Andere chris	'Gewoon' chris	Spiritueel, maar	Iets-isme	Agnost	Atheïst	Anders	nmiss	Totaal1	Totaal2
Nederlandstalige, parochiale gemeenschap	250	1		6		1			2	3	260	263
Internationale, parochiale gemeenschap: Engelstalig	20		1						1		22	22
Internationale, parochiale gemeenschap: anders	21	4	11	3							39	39
Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven	37			3	1						41	41
Bewegingen en organisaties (excl. Sant'Egidio)	18			3	1	1				1	23	24
Bewegingen en organisaties - Sant'Egidio	36	1	3	3					1		44	44
Bewegingen en organisaties - Zoekers van zin en stilte	34			1	2	1			2		40	40
Ander soort geloofskern	17			2							19	19
Weet niet welke of heeft geen geloofskern.	18	2			3	2	1	4	4		34	34
Totaal 1	416	6	15	19	4	3	0	0	6	4	469	473
Totaal 2	451	8	15	21	7	5	1	4	10	4	522	526

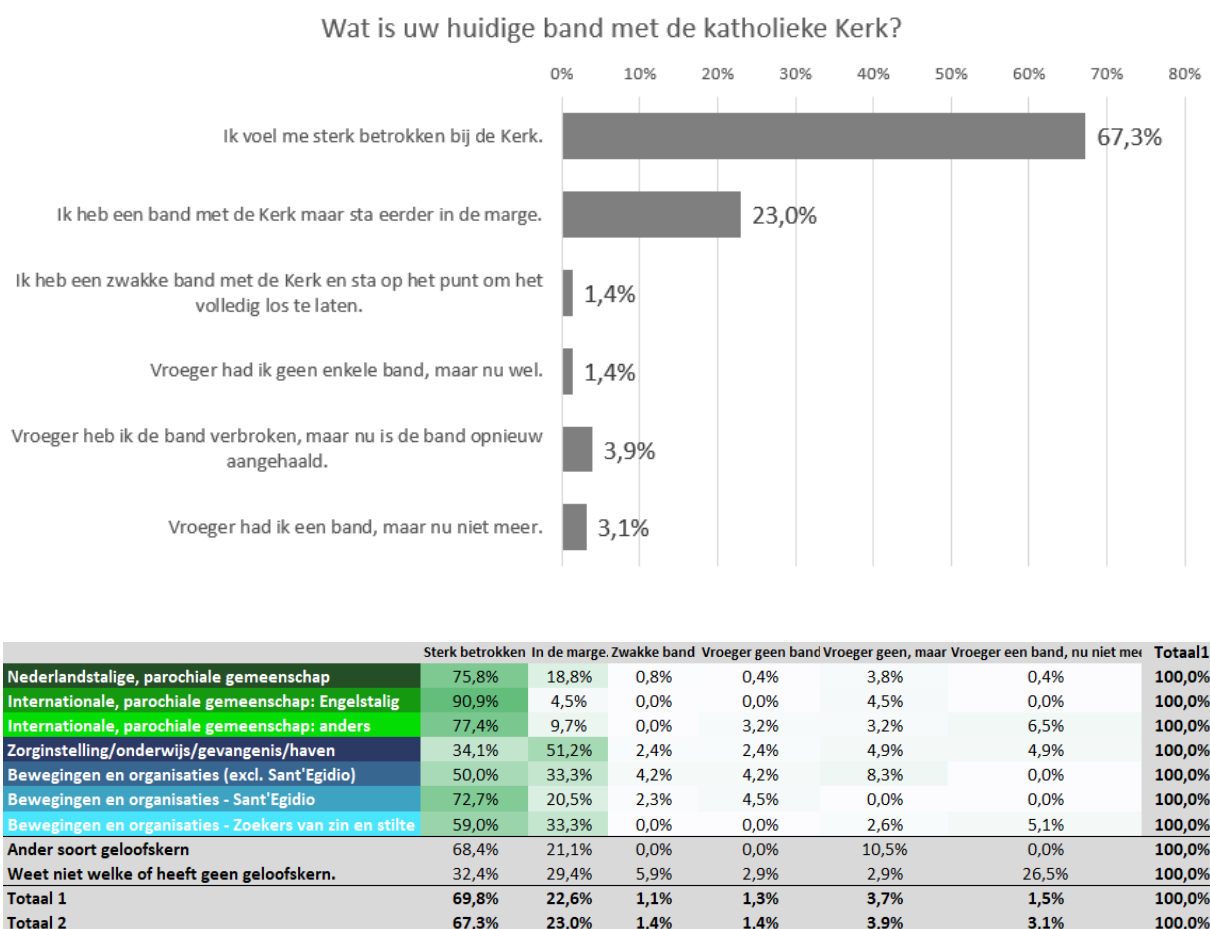
Doopsel

Meer dan negen op tien van de respondenten werd gedoopt als baby of kind. Een kleine groep van 5,5% werd gedoopt in een andere christelijke denominatie.



Huidige band met de katholieke kerk

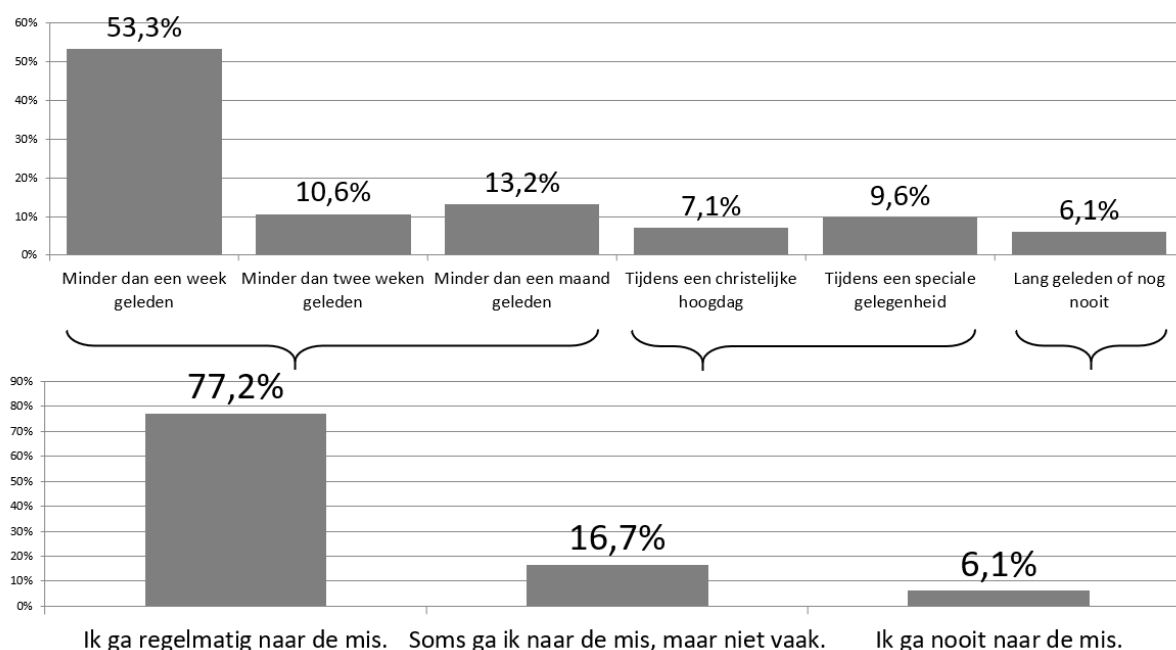
Meer dan twee op drie van de respondenten in de steekproef voelt zich sterk betrokken bij de Kerk. Dit is ongetwijfeld vele malen hoger dan het Vlaamse gemiddelde, wat veel zegt over de steekproef. Toch zijn er opmerkelijke verschillen tussen de verschillende geloofskerngroepen te bespeuren. De parochiale geloofskernen zetten de hoogste scores neer. De leden van een geloofskern in de categoriale pastoraat (zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven) blijken het laagst te scoren in de eerste categorie, sterk betrokken, en het hoogst in de tweede. Op zich kan dit niet verbazen, gezien de pkg-score: de verschillende parochiale geloofskernen halen een hoge score op letterlijk geloof, de categoriale pastoraatsorganisaties behalen de laagste. De SPES-schaal zegt ook iets over de band met de kerk: de geloofskerngroepen met de minst sterke band met de kerk scoren het laagst op het devotionele geloofskerntype en het hoogst op de service geloofskern. Over de PKG – en SPES-schaal later meer.



Bijwonen van vieringen

Het bijwonen van de vieringen werd in kaart gebracht tijdens de coronacrisis: de vragenlijst werd namelijk ingevuld van 18 november 2020 tot 12 april 2021. Dit heeft een duidelijke impact gehad op het gegeven antwoord: veel respondenten noteerden op de papieren vragenlijst dat de coronacrisis een grote impact had. Toch werd tijdens het opstellen van de vragen duidelijk gekozen om niet de situatie voor de coronacrisis te bevragen, om zo een zicht te hebben op de liturgische praktijk tijdens de coronacrisis.

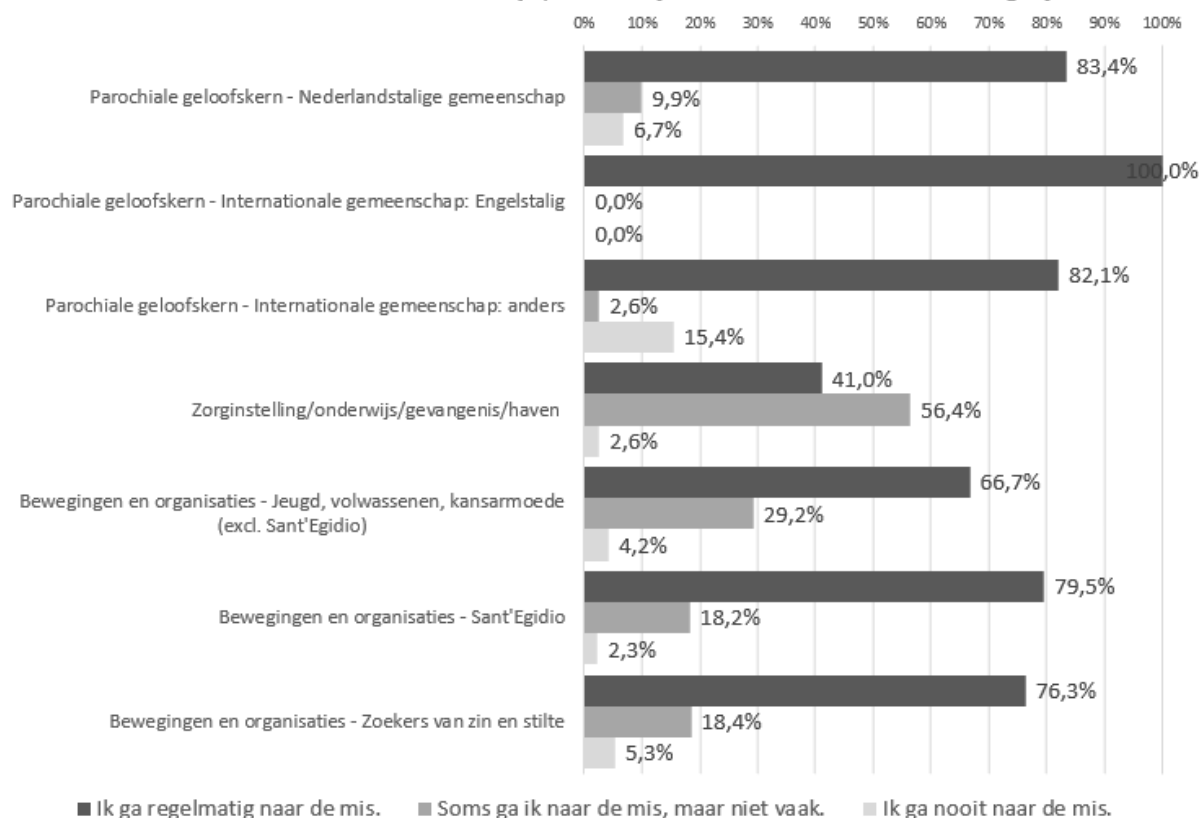
Meer dan de helft van de respondenten gaf aan dat het minder dan een week geleden was dat ze een eucharistieviering, hetzij fysiek hetzij online, hadden bijgewoond. 6,1% woonde lang geleden of nog ooit een viering bij. Indien men deze antwoorden clustert, woont meer dan drie vierde van de respondenten regelmatig een viering bij (minstens maandelijks), 16,7% soms en 6,1% nooit.



Figuur 2. Wanneer woonde u laatst, hetzij fysiek hetzij online, een eucharistieviering bij?

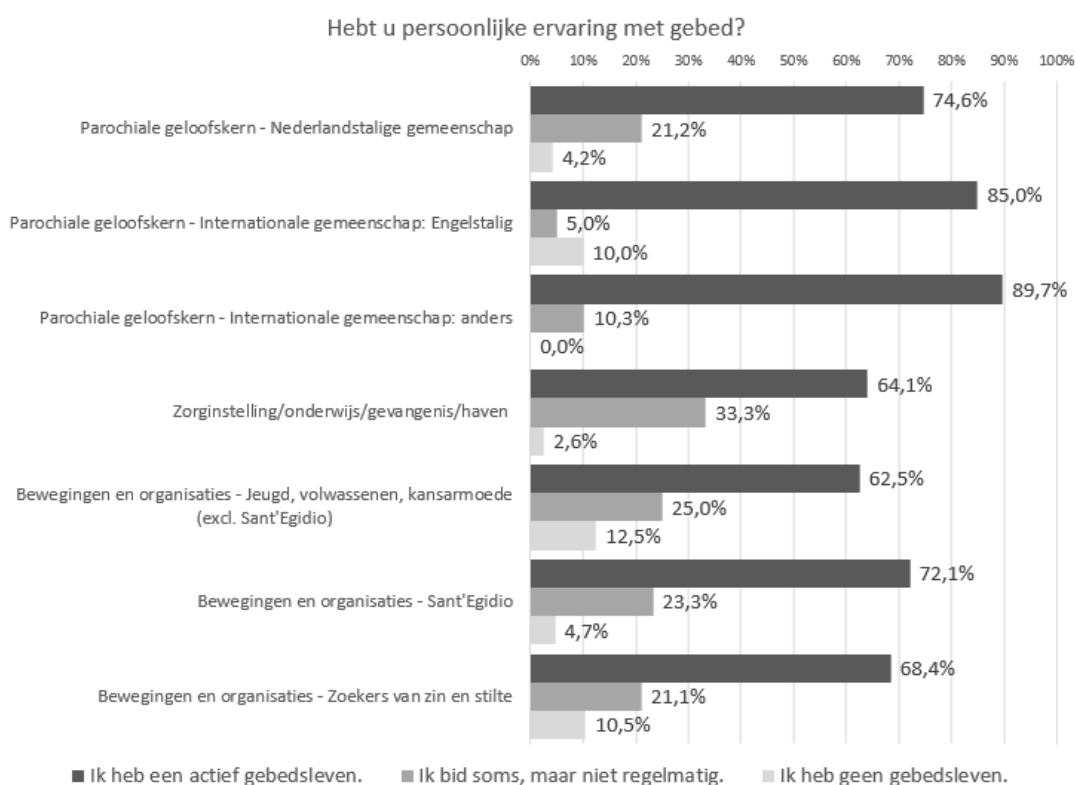
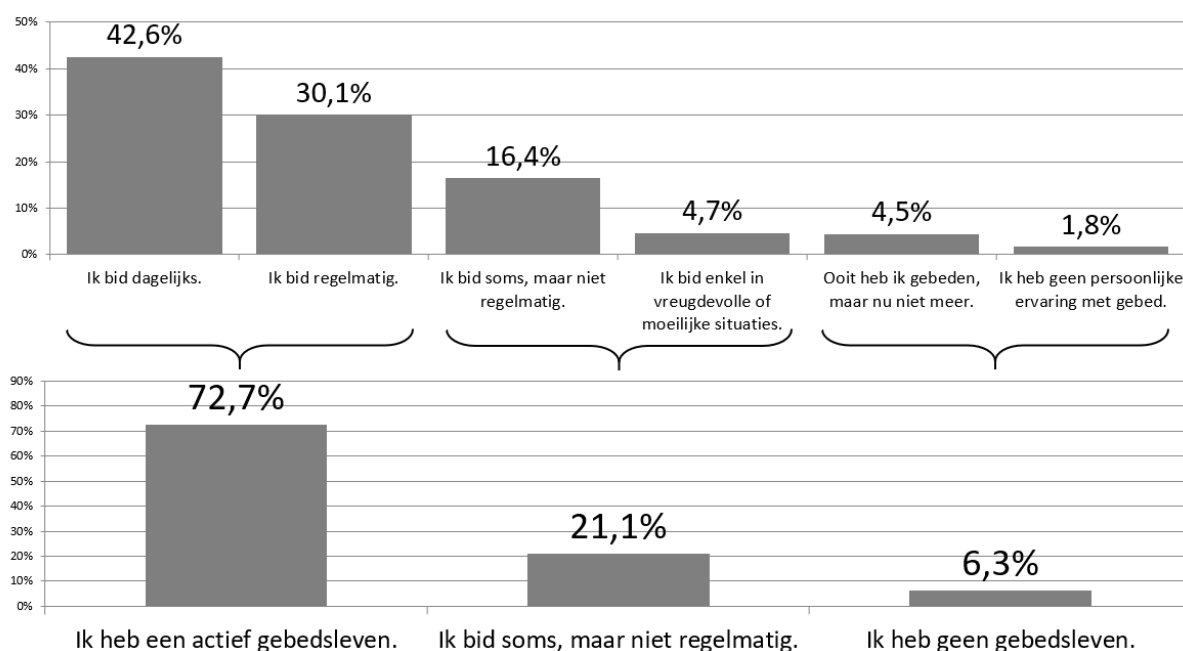
Er zijn ook grote verschillen naargelang de geloofskerngroep. Engelstalige katholieken wonen het vaakst een viering bij: 85% deed dit in de afgelopen week. Respondenten die verbonden zijn aan de categoriale pastoraat (Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven) behaalden de laagste score bij de categorie 'minder dan een week geleden' en de hoogste bij de categorieën 'tijdens een christelijke hoogdag' en 'tijdens een speciale gelegenheid'. Niet toevallig is dit de geloofskerngroepen met de minst sterke band met de Kerk en de laagste score op letterlijk geloof op de PKG-schaal.

Wanneer woonde u het laatst, hetzij fysiek hetzij online, een eucharistieviering bij?



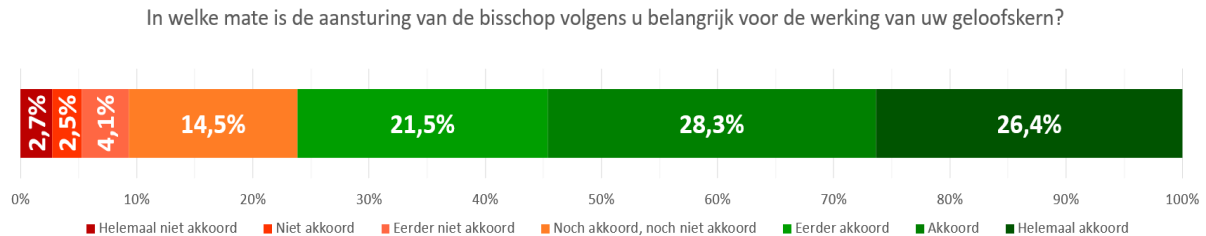
Persoonlijk gebed

Bij de data in verband met het persoonlijk gebed bemerkt men een gelijkaardige tendens als bij de vraag naar het bijwonen van een viering. De 'soms-categorie' is echter iets groter, ten nadele van de meest betrokken groep. Bij de resultaten per geloofskern is ook te bemerken dat de categoriale geloofskernen, tezamen met 'Bewegingen en organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede (excl. Sant'Egidio)' het minst regelmatig bidt. Op zich is dit merkwaardig: het zijn net deze groepen die zich het meest dienstbaar opstellen ten aanzien van anderen, is het gebed dan niet net één van hun bronnen voor innerlijke, gelovige 'irrigatie'?



Impact van de bisschop en andere factoren

De aansturing van de Antwerpse bisschop Johan Bonny blijkt belangrijk voor de respondenten, die deel uitmaken van een geloofskern in Antwerpen-centrum. Op een zevenpuntige Likertschaal (1: helemaal niet akkoord; 7: helemaal akkoord) behaalt de bisschop een fraaie score van 5,4.

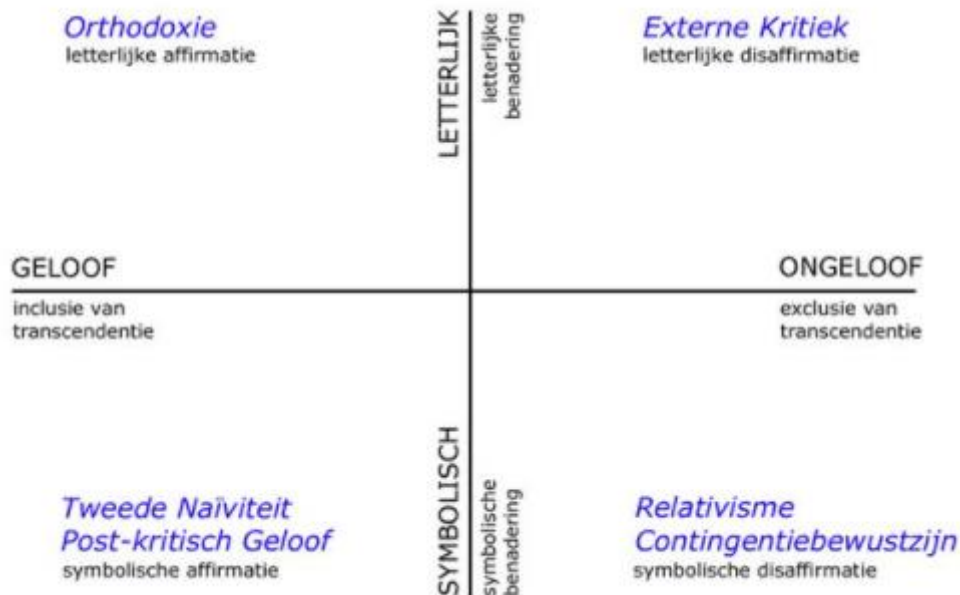


Verder werd de vraag gesteld hoe belangrijk een aantal elementen zijn voor de respondenten. De eerste vier betreffen de 4 kerntaken van de kerk (koinonia, liturgia, kerygma en diakonia). De scores van deze elementen liegen er niet om: al de opgesomde zaken zijn belangrijk. In onderstaande grafiek staan de gemiddelde scores op een zevenpuntige Likert schaal.



De PKG-schaal

Theoretische achtergrond⁸



De Post-Kritische Geloofsschaal is een empirisch instrument, ontwikkeld in de jaren negentig door de Leuvense godsdienstpsycholoog Dirk Hutsebaut⁹. De vragenlijst operationaliseert de typologie van David M. Wulff over vier verschillende manieren waarop mensen omgaan met religieus geloof¹⁰. Deze vier cognitieve geloofsstijlen of religieuze attitudes ontstaan door de combinatie van twee dimensies. In het schema verwijst de horizontale as naar het al dan niet persoonlijk geloven in God: inclusie/exclusie van transcendentie. De verticale as betreft de manier waarop geloofsinhouden ervaren en verwerkt worden: letterlijke/symbolische interpretatie van religie. De combinatie van deze twee dimensies resulteert in vier verschillende manieren van omgaan met religiositeit. Merk op dat deze geloofsstijlen ideaaltypisch zijn, dat wil zeggen het zijn theoretische, uiterste posities in een continuüm met talrijke tussenposities en mengvormen.

⁸ Onderstaande theoretische uitleg is afkomstig uit: Brendan REED, Didier POLLEFEYT, Jan BOUWENS, Imke BAVAY, *SPES Searching for Parish Engagement Scale. Vijf parochies in het Bisdom Gent. Full Report*, Leuven, 2015, p. 11-17.

⁹ D. HUTSEBAUT, *Post-Critical Belief. A New Approach to the Religious Attitude Problem*, in *Journal of Empirical Theology* 9/2 (1996), 48-66.

¹⁰ WULFF, D.M., *Psychology and religion. Classic and contemporary views*, New York, Wiley, 1991 & 1997.

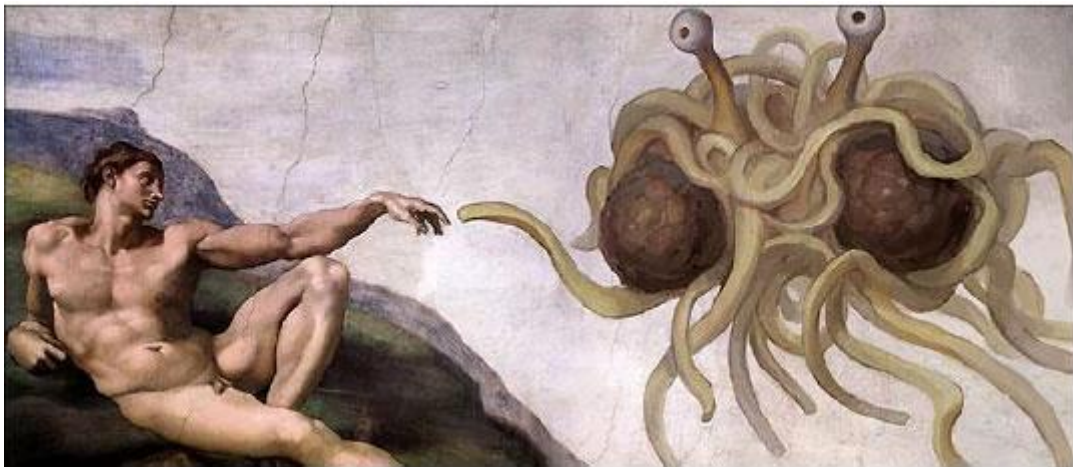
Letterlijk Geloof

Het type orthodoxie of Letterlijk Geloof staat voor een letterlijke affirmatie van doctrinaire geloofsinhouden. Theologisch gesproken gaat deze geloofshouding uit van een directe, onmiddellijke toegang tot de transcendente werkelijkheid. De Letterlijk Gelovige mens onderstreept de mogelijkheid en de wenselijkheid om God niet-gemedieerd present te stellen, rechtstreeks te ontmoeten in woorden en rituelen. Hij gelooft in een persoonlijke, onveranderlijke God en in vaststaande geloofswaarheden. Religieuze metaforen en geloofswaarheden worden geobjectiveerd en letterlijk opgevat. Bijbelteksten worden meestal letterlijk gelezen en zondermeer aanvaard, en aan de objectieve gestalte van de christelijke traditie wordt grote waarde gehecht. In uitgesproken gevallen gaat Letterlijk Geloof samen met een behoefte aan stabiliteit, zekerheid, veiligheid en vertrouwdheid. De Letterlijk Gelovige mens is meestal onzeker en angstig over nieuwe, complicerende problemen, en verlangt daarom absolute zekerheid over geloofszaken. Op elke geloofsvraag moet één enkel, exact, zeker en onveranderlijk antwoord gegeven worden. Autoriteit, kerkelijke hiërarchie en gehoorzaamheid zijn hierbij van groot belang. Een subjectieve, kritische interpretatie van geloof is riskant, want interpretatie brengt onzekerheid en twijfel met zich mee. Een verdienstelijk aspect van Letterlijk Geloof is de zorg voor de ontologisch referent van het christelijk geloof: het geloof mag niet in die mate 'versymboliseerd' worden, dat geloof in het objectieve bestaan van God niet langer significant zou zijn. Echter, in zuivere vorm loopt Letterlijk Geloof het gevaar een rigide, geforceerde geloofsbeleving te worden, niet zelden gekenmerkt door intolerantie voor alternatieve levensbeschouwelijke posities. In extremis kunnen we zelfs spreken van religieus fanatisme en fundamentalisme.



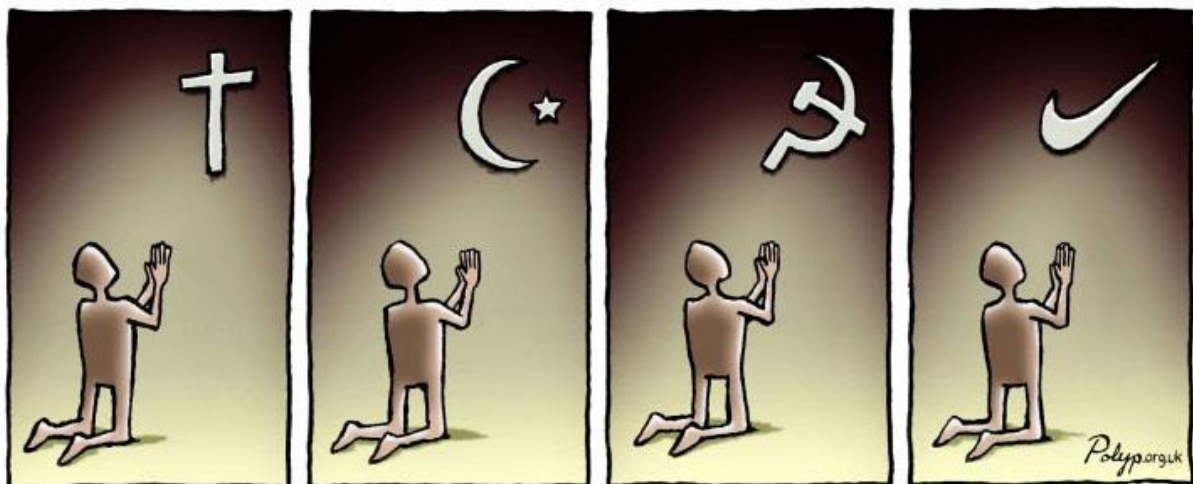
Externe Kritiek

Het type Externe Kritiek of letterlijk ongeloof staat voor een letterlijke disaffirmatie van geloofsinhouden, met andere woorden een directe kritiek op godsdienst vanuit een extern standpunt. Net zoals Letterlijk Geloof, gaat dit type uit van de directe presentie van het transcendente en een letterlijke interpretatie van religieuze taal, doctrines en rites. Maar Externe Kritiek trekt hieruit de harde conclusie dat al die 'godsdienstigheid' onzin moet zijn, aangezien de letterlijke interpretatie – redelijk gesproken – onhoudbaar is. Ook Bijbelteksten worden letterlijk gelezen en vervolgens afgewezen: vele feiten uit de Bijbel zijn onhoudbaar en bovendien onderling in tegenstrijd. Externe Kritiek is een attitude van uitgesproken ongeloof, die het bestaan van een transcendente werkelijkheid ontkent. Een externe criticus kan zich niet inbeelden hoe het mogelijk is om de werkelijkheid religieus te ervaren en te verbeelden. Vaak is letterlijk ongeloof gekaderd in een modernistische, positief-wetenschappelijke epistemologie. De externe geloofscriticus verlangt naar helderheid en objectieve zekerheid, zoals in de positieve wetenschappen. Hij is bevreesd voor de onzekerheid in geloofszaken en associeert godsdienst meestal met negatieve gevoelens. Hij legt veel nadruk op vrijheid en persoonlijke autonomie, in oppositie tot de afhankelijkheid die met geloof geassocieerd wordt. Hij is gestrest door de spanning tussen menselijke autonomie en de overgave aan God. Hoewel het gebruik van het kritische verstand beslist zijn verdienste heeft in geloofszaken, loopt Externe Kritiek het gevaar om eenzijdig te overdrijven en elk symbolisch bewustzijn te verliezen. Deze levenshouding consequent doorleven, is veeleisend en zwaar. Ze houdt er uiteindelijk een leeg en duister wereldbeeld op na en vergt een fanatisme dat velen angst inboezemt. In extremis kunnen we zelfs spreken van een intolerant, antireligieus fundamentalisme.



Relativisme

Het type Relativisme of contingentiebewustzijn staat voor een symbolische benadering van religiositeit, maar zonder geloof in het transcendente. Relativisten zijn zich terdege bewust van het symbolische en hermeneutische karakter van godsdienstig geloof. Maar ze hebben geen persoonlijk godsgeloof: Relativisten geloven niet dat er een transcendente werkelijkheid boven of buiten de mens bestaat waartoe wij ons verhouden en waarin godsdienstig geloof zich grondt. De verschillende godsdiensten zijn slechts onderling inwisselbare, menselijke constructies. De ene, ware religie bestaat niet. Eenieders manier van geloven is slechts één mogelijkheid tussen vele andere. Relativisten leggen de nadruk op de contingentie en de relativiteit van religieuze inhouden. Het zijn allemaal verschillende paden naar de top(pen) van de berg, zonder dat één pad of één bergtop geprivilegieerd is. De lijfspreuk van de Relativist luidt: "Het is mij gelijk wat iemand gelooft; het komt toch allemaal op hetzelfde neer." Alle godsdiensten zijn 'even waar' en dus eigenlijk 'even onwaar': er bestaat geen God en dus slaat godsdienst uiteindelijk op niets. Het Relativisme is doordrongen van de historische contingentie van alle religiositeit. Uitspraken over God, doctrines, geloofsbelijdenissen en moraal zijn historisch bepaald. Hun inhoud en vorm is slechts een weerspiegeling van de toevallige historische context waarin ze tot stand kwamen. Hetzelfde geldt voor een gelovige persoon: wat iemand gelooft, is afhankelijk van de toevallige familiale en culturele situatie waarin hij/zij opgroeide. Bijgevolg kunnen religieuze inhouden niet geobjectiveerd worden. Ze hebben geen betekenis die verder reikt dan het individu; ze zijn slechts subjectief. Godsdienst wordt door Relativisten niet resoluut verworpen (zoals bij Externe Kritiek), maar wel gerelativeerd. Er blijft een positieve interesse in religies, soms zelfs een sympathie of fascinatie voor godsdienst. Relativisten cultiveren een grote openheid en ontvankelijkheid voor verschillende levensbeschouwelijke en religieuze tradities, zolang er maar geen dwang van uitgaat. Relativisme is meestal een (voorlopige?) positie van non-commitment: men wil zich liever niet binden en onthoudt zich van een positieve keuze voor een meer inhoudelijk ingevulde levensbeschouwing. Men stelt de keuze uit, houdt zich op de vlakte, en wenst zich niet levensbeschouwelijk te engageren. In extremis kan Relativisme leiden tot onbetrokkenheid, onverschilligheid en een gebrek aan solidariteit.



'DOGMA'

Post-Kritisch Geloof

Het type tweede naïviteit of Post-Kritisch Geloof staat voor een symbolische affirmatie van geloofsinhouden. Het kenmerkt zich door geloof in een transcendente God en een religieuze interpretatie van de werkelijkheid, waarbij het transcendente niet letterlijk aanwezig gesteld, maar symbolisch gerepresenteerd wordt. God is de radicaal Andere, waarmee we in relatie staan doorheen een symbolische representatie, doorheen de interpretatie van een teken dat doorverwijst naar het transcendente. Altijd via vermiddelingen staan mensen in relatie tot de transcendente werkelijkheid: via verhalen, rituelen, tradities, instituties, kerken, ambten, gemeenschappen, sociale organisaties, enzovoort. Geloof wordt verworven doorheen het actief, creatief en interpretatief omgaan met deze vermiddelingen. Volgens Tweede Naïviteit is geloven dus een voortgaand proces van symboolinterpretatie, van het blootleggen van nieuwe betekenislagen in de symbolische verhouding tot God. Geloven is enkel mogelijk en zinvol na interpretatie. Hierbij speelt het kritische verstand een belangrijke rol, opdat we niet tegen beter weten in onzin geloven. Bijbelteksten en andere religieuze geschriften kunnen enkel na interpretatie begrepen en geloofd worden. De Bijbel werd geschreven in een welbepaalde historische context en hanteert (soms verouderde) mythologische, symbolische en religieuze taal waarmee het verhaal van God met mensen verteld wordt. De Bijbel lezen vereist dus interpretatie, ontcijferwerk, vertaalwerk: de tweedenaïviteitsgelovige probeert de mythologische beelden te onderscheiden van de religieuze boodschap voor ons, levend hier en nu. Evenzo dienen de sacramenten niet letterlijk opgevat, maar symbolisch geïnterpreteerd en beleefd te worden. De rituele of sacramentele gebeurtenis wordt transparant voor de ‘andere wereld’, van waaruit God doorbreekt. De term ‘Post-Kritisch Geloof’ verwijst naar weloverwogen geloof in God, ondanks kritische redenen om niet te geloven. Na een restauratieve interpretatie worden religieuze inhouden opnieuw betekenisvol. De destructieve kritiek op het letterlijke geloofsverstaan (eerste naïviteit) wordt overwonnen door een vernieuwd geloofsvertrouwen, dat standhoudt ondanks de blijvende mogelijkheid van rationele kritiek (tweede naïviteit). Post-Kritisch Geloof is een onafgebroken ‘op-zoek-zijn’ naar religieuze betekenis en zin, zonder ooit een definitief, absoluut, vaststaand en zeker antwoord te vinden. Een symbolisch gelovige leeft in de existentiële spanning tussen onzekerheid en vertrouwen. Hij voelt zich geroepen om de religieuze inhouden en persoonlijke overtuigingen waaruit hij leeft, voortdurend in vraag te stellen. Hij is bereid tot herinterpretatie, staat open voor verandering en is ontvankelijk voor complexe geloofsvragen die het hermeneutische proces voeden. Zelf op zoek, is de tweedenaïviteitsgelovige solidair met de spirituele zoektocht van anderen, ook al leven zij vanuit andere visies dan hijzelf. Hij bezit een principiële openheid en ontvankelijkheid ten aanzien van andere religieuze perspectieven en praktijken. Vanwege de hermeneutische nuances en het voortdurend op-zoek-zijn, is Tweede Naïviteit een complexe en kwetsbare geloofspositie. We hebben het soms moeilijk met een existentieel geloofsvertrouwen in de eerste persoon, zonder een duidelijke, vaststaande en direct te bevatten betekenisstructuur. Bovendien staat tweede naïviteit onder druk zowel vanuit Letterlijk Geloof (dat het afdoet als Relativisme, een verwatering van letterlijk geloofsverstaan) als vanuit Externe Kritiek en Relativisme (die het beide verdenken van verbloemde orthodoxie). In extremis kan deze geloofsstijl afglijden tot een ‘godsdienstige’ attitude met een erg algemene en onspecifieke inhoud zonder een helder referentiepunt, waarin elke interpretatie mogelijk is.



ENTOCH ... heeft God mij geraakt en mijn verlangen gewekt.
 Ik kan het niet negeren, ik moet aan anderen meedelen wat mij vervult.
Ondanks alles kan ik niet anders dan liefhebben, kwetsbaar zijn in de wereld.
Voorbij alle kritiek blijf ik onvermijdelijk zoeken naar God.

Vanuit het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen geniet het Post-Kritisch Geloof de normatieve voorkeur, omdat dit de sterkste theologische geloofsbrieven kan voorleggen. Post-Kritisch Geloof wordt door godsdienstpsychologen als de meest mature of volwassen vorm van geloof beschouwd. Het is een geloofshouding waarin men in relatie staat tot een persoonlijke God maar waarin men zich tegelijk toch bewust is van het feit dat die relatie altijd op een bemiddelde wijze gebeurt, via tekenen, teksten, symbolen, rituelen, gemeenschappen etc. Dit houdt in dat men nooit een rechtstreekse toegang heeft tot God en men dus God nooit kan claimen of weten te bezitten. Hieruit volgt een geloofshouding die steeds open, bescheiden en voortdurend in beweging is en blijft. Op grond van theologische argumenten en empirische onderzoeksresultaten argumenteren we dat een symbolische geloofsstijl het meest vruchtbaar is voor de uitbouw van de identiteit van katholieke instellingen in een levensbeschouwelijk gepluraliseerde samenleving, vandaag en morgen¹¹.

¹¹ D. POLLEFEYT, *Hoe aan onze (klein)kinderen uitleggen dat Sinterklaas (niet) bestaat. Over levensbeschouwelijke en religieuze maturiteit*, in *H-o gelijn* 17-1 (2009) 31-35.

Deze typologie werd door Hutsebaut geoperationaliseerd in de vorm van de Post-Kritische Geloofsschaal¹². Het betreft een multivariate vragenlijst met 33 items (lange versie) of 24 items (korte versie) op een 7-puntenschaal of Likert schaal (van 'akkoord' tot 'niet akkoord'), die kan worden ingevuld door individuen of groepen. Na statistische analyse krijgen we een beeld van de mate waarin de vier geloofsstijlen aangehangen of verworpen worden. Het is hierbij uiteraard niet de bedoeling om mensen in hokjes te verdelen. De vier geloofsstijlen zijn niet exclusief: in de praktijk hoeven ze elkaar onderling niet uit te sluiten. Eenzelfde persoon kan kenmerken vertonen van verscheidene geloofsattitudes, afhankelijk van het onderwerp, het tijdstip of de situatie. Evenzo kunnen in een populatie tendensen van verscheidene geloofsstijlen tegelijk aanwezig zijn. Wanneer we de katholieke identiteit van een organisatie willen onderzoeken, is inzicht in de geloofsattitudes van haar leden zeer verhelderend. Het beschrijft en verklaart niet alleen de huidige levensbeschouwelijke identiteit van de organisatie, maar werpt ook licht op het potentieel om naar de toekomst toe te evolueren in een bepaalde richting.

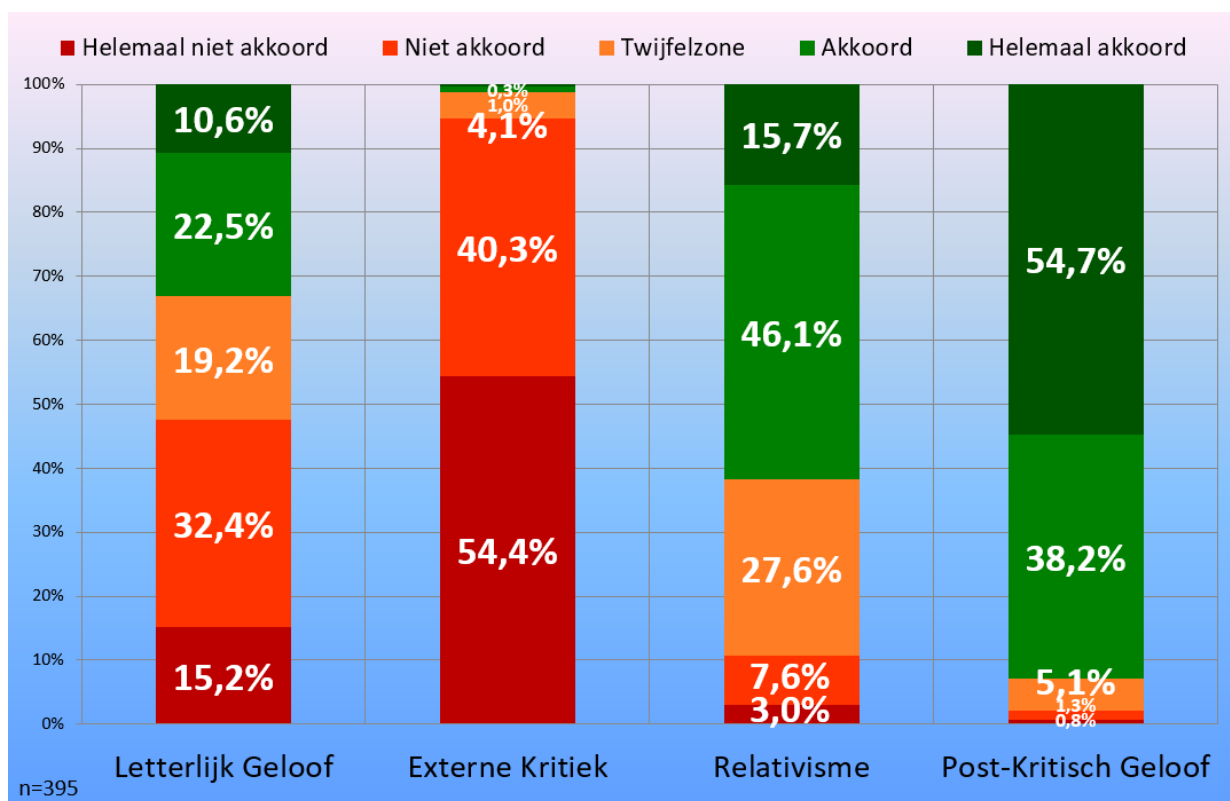
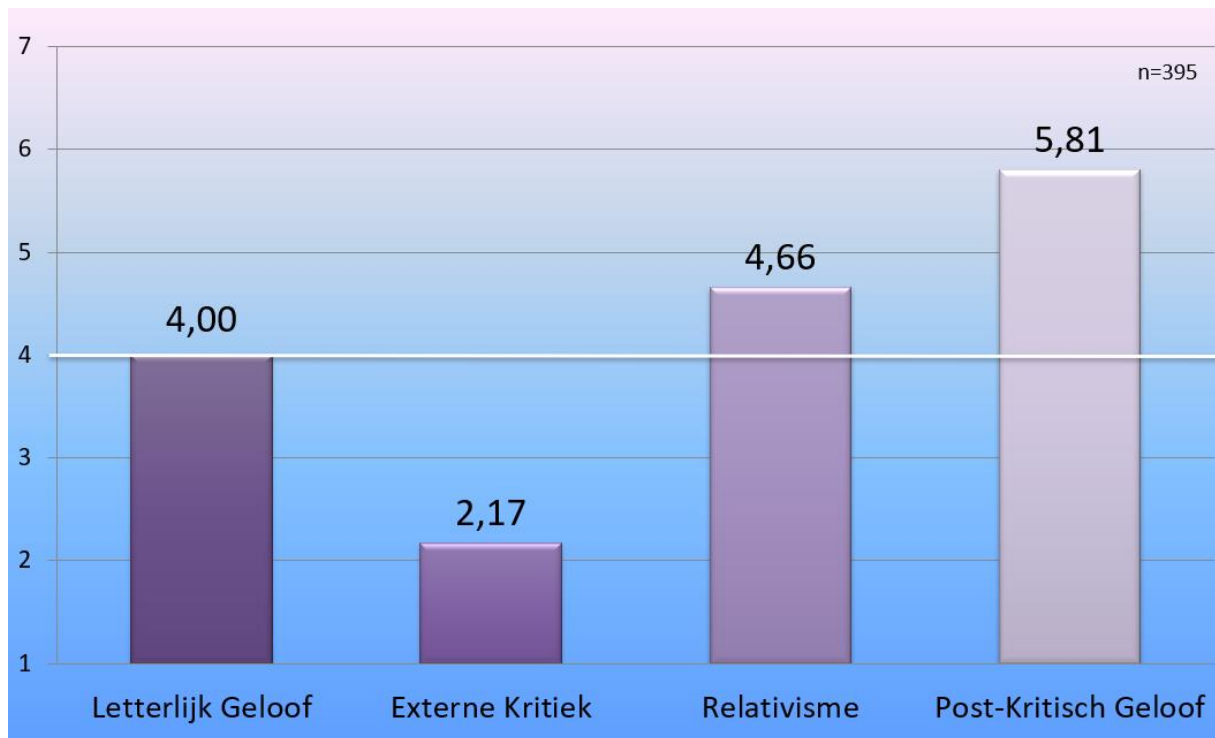
¹² B. DURIEZ, D. HUTSEBAUT et al, *An introduction to the post-critical belief scale. Internal structure and external relationships*, in *Psyke & Logos* 28 (2007), 767-793. Zie ook: B. DURIEZ, R.J. FONTAINE & D. HUTSEBAUT, *A further elaboration of the post-critical belief scale: evidence for the existence of four different approaches to religion in Flanders-Belgium*, in *Psychologica Belgica* 40-3 (2000).

Resultaten

De resultaten van de PKG-schaal zijn gebaseerd op 395 respondenten die correct de vragenlijst hebben ingevuld. De grafiek geeft aan iedere geloofsstijl een score van 1 tot 7. Dit slaat op de antwoordopties op de Likert schaal: 1. Helemaal niet akkoord; 7. Helemaal akkoord. Vier (4. Noch akkoord, noch niet akkoord) geldt dan als het keerpunt: een score onder vier betekent een afwijzing van de geloofsstijl, een score erboven betekent steun.

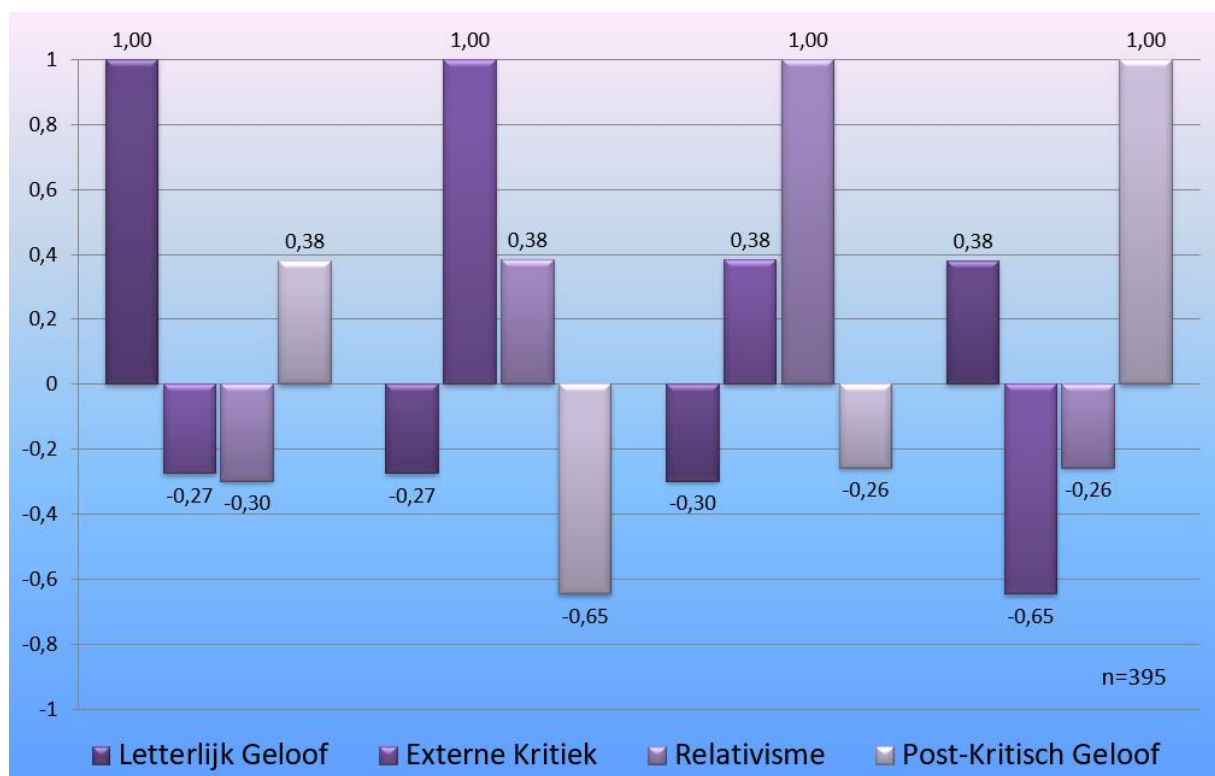
Algemene resultaten

Onderstaande grafiek schetst een duidelijk beeld. Het PKG-geloof is duidelijk de grootste met een score van 5,81 op 7. Er heerst een brede instemming met dit geloofstype: maar liefst 92,8% van de respondenten die de vragenlijst correct invulden gaat hier mee akkoord. 54,7% gaat zelfs helemaal akkoord. Tegenstand is er nauwelijks. De score van Externe Kritiek is als het ware het spiegelbeeld van de score van PKG-geloof: een goeie 54% gaat er helemaal niet meer akkoord, slechts enkelen stemmen er mee in. Een aversie ten aanzien van geloof is dus niet waar te nemen. Dit spiegelbeeldeffect hoeft op zich niet te verbazen: Post-Kritisch Geloof en Externe Kritiek zijn inhoudelijk tegenovergesteld van elkaar. Post-kritisch Geloof is een gelovige, symbolische benadering; Externe kritiek een ongelovige en letterlijke. Een score van 2,17 is een duidelijke afwijzing van Externe Kritiek en valt aan te moedigen. Het relativisme, dat ook een positieve score behaalt met 4,66 wordt door 61,8% van de respondenten gesteund, meer dan een kwart zit in de twijfelzone. Slechts 10,6% spreekt zich uit tegen het relativisme. De positieve score van relativisme is toe te juichen: het zorgt ervoor dat de respondenten over een zeker *awareness of contingency* beschikken. Dit zorgt ervoor dat respondenten tolerant staan ten aanzien van mensen met een andere levensvisie, het helpt ook de eigen waarheidsclaim kritisch onder het licht te houden. Toch zal de particulariteit van het eigen standpunt niet verloren gaan: daar zorgt de sterke score van PKG wel voor. Post-kritisch Geloof is namelijk enkel mogelijk wanneer men vertrekt vanuit de particulariteit van de eigen levensbeschouwing. Bovendien kan men slechts ten gronde in dialoog gaan met andersdenkenden wanneer men sterk ingebed is in de eigen levensbeschouwing. Desalniettemin is het belangrijk dat de score van het Relativisme deze van het Post-Kritisch Geloof niet zal overstijgen. Indien dit toch gebeurt zal de doorleefde band met het geloof onder druk komen te staan, wat kan resulteren in (religieuze) onbetrokkenheid en zelfs onverschilligheid. Het Letterlijk Geloof heeft noch een negatieve, noch een positieve score: met een resultaat van 4,00 zit het op het keerpunt. Een kleine helft van de respondenten (47,6%) verwerpt deze geloofsstijl, terwijl 19,2% in de twijfelzone zit. Toch gaat één op drie akkoord met deze visie, wat veel meer is dan op Vlaanderenbreed niveau. Het Letterlijk Geloof wordt best niet te groot. Toch dient een zekere openheid voor Letterlijk Geloof geapprecieerd te worden: het is als het ware 'de olietanker' van het geloof. Het zorgt ervoor dat gelovigen een link behouden met de traditie, zich weten te identificeren met het geloof en het echt innerlijk doorleven. Zo wordt in dit onderzoek ook duidelijk dat mensen die een sterke band hebben met de kerk hoger score op Letterlijk Geloof. Letterlijk Geloof zakt dus best niet te ver weg in de toekomst.

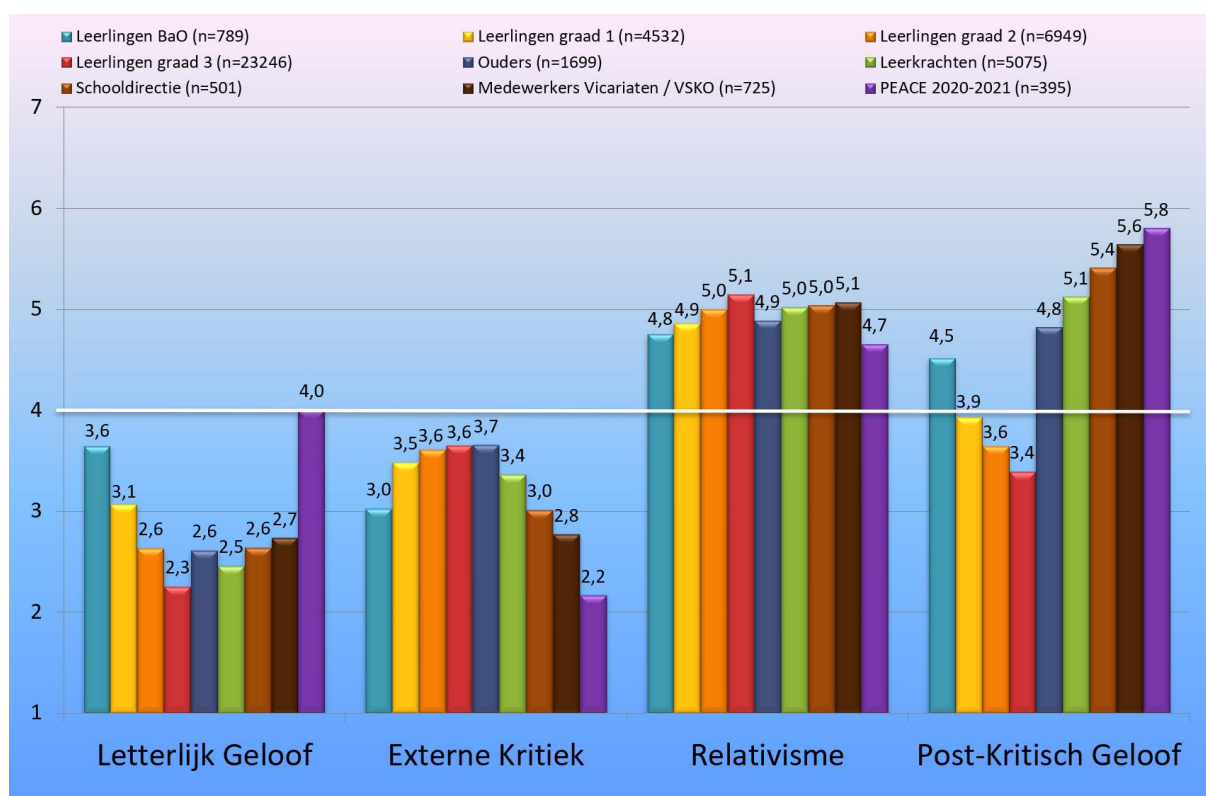


In onderstaande tabel staan de correlaties tussen de verschillende geloofsstijlen. Een positieve correlatiescore betekent dat beide betrokken geloofsstijlen elkaar zullen versterken, een negatieve betekent dat ze elkaar zullen verzwakken. Het is direct duidelijk dat de gelovige geloofsstijlen met elkaar correleren en de niet-gelovige met elkaar. De correlatie tussen Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof bedraagt 0.38, een duidelijk sterke correlatie. Dit betekent dat versterking van één van beide stijlen resulteert in een versterking van de andere. Meer dan ooit is de idee van de 'olietanker' correct: om PKG-geloof te versterken, zal een goede portie van Letterlijk Geloof nodig zijn. Externe Kritiek en Relativisme kennen ook een versterkend effect: de correlatie tussen beide bedraagt eveneens 0.38. De niet-gelovige benaderingen versterken elkaar dus ook. Voorts valt op dat Externe Kritiek een sterkere negatieve correlatie heeft met Post-Kritisch Geloof, dan met Letterlijk geloof. Dit vloeit voort uit het feit dat deze twee geloofsstijlen totale tegenovergestelden zijn: de ene is een gelovig, symbolische stijl, de andere een niet-gelovige, letterlijke stijl. Tot slot is de negatieve correlatie van Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof met Relativisme quasi hetzelfde: -0.26 en -0.30

Deze vaststellingen zijn nogal 'traditioneel', in die zin dat gelovige geloofsstijlen lijnrecht tegenover ongelovige staan. Bovendien ligt dit helemaal niet in de lijn van een ander recent onderzoek bij jongvolwassenen, waar blijkt dat Relativisme en Externe Kritiek juist negatief met elkaar correleren: het Relativisme kan de ongelovige, atheïstische normativiteit die vanuit de Externe Kritiek komt niet appreciëren. Verder blijkt uit hetzelfde onderzoek dat Relativisme en Post-kritisch Geloof een nulcorrelatie hebben: Post-Kritisch Geloof kan dus groeien in een samenleving waar het Relativisme alom dominant is, in zoverre het geen waarheidsclaims verspreidt. In de steekproef in Antwerpen, bestaande uit een ouder publiek die verbonden is aan een katholieke geloofskern, is vooral de tegenstelling tussen geloof en ongelooft prominent. De 'oude' tegenstelling, die tot in vorige eeuw het Vlaamse maatschappelijke landschap domineerde, blijkt bij de respondenten nog duidelijk levendig te zijn.



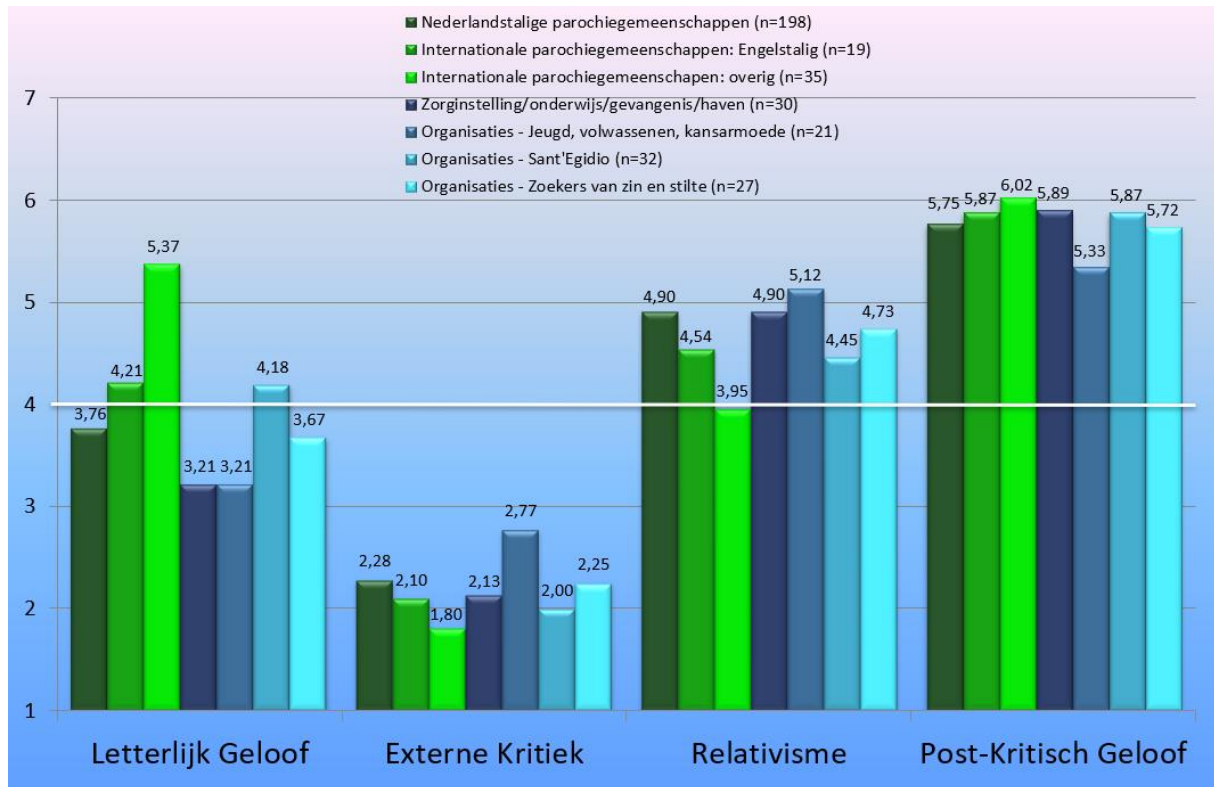
Dankzij de onderzoeksdata van ECSI (Enhancing Catholic School Identity) kan een vergelijking worden gemaakt met de brede samenleving¹³. ECSI voert vooral onderzoek op scholen: het PKG-profiel van leerlingen, leerkrachten, maar ook betrokken ouders werd in kaart gebracht. In onderstaande tabel kan men de resultaten van die onderzoek in Antwerpen vergelijken met vlaanderenbrede data. De resultaten van dit onderzoek staan in het paars. Zo wordt duidelijk dat deze steekproef een uitzondering is. Het Letterlijk Geloof is een pak hoger dan gemiddeld, zelfs hoger dan de score van de medewerkers van de vicariaten. Het Post-Kritisch Geloof van deze twee groepen is wel bijna hetzelfde, én bovendien de grootste van alle onderscheiden groepen. De score op Externe Kritiek zakt volledig in elkaar en bereikt een ongezien dieptepunt. Ook bij het Relativisme wordt de laagste score neergezet, al is het verschil met de andere groepen daar veel minder groot. Deze vergelijking toont aan dat de steekproef van dit onderzoek een zeer atypisch profiel heeft, het is een buitenbeentje.



¹³ Katholieke identiteit onderzoeken; <https://www.ecsi.site/be/onderzoek/> (toegang 26.05.2021).

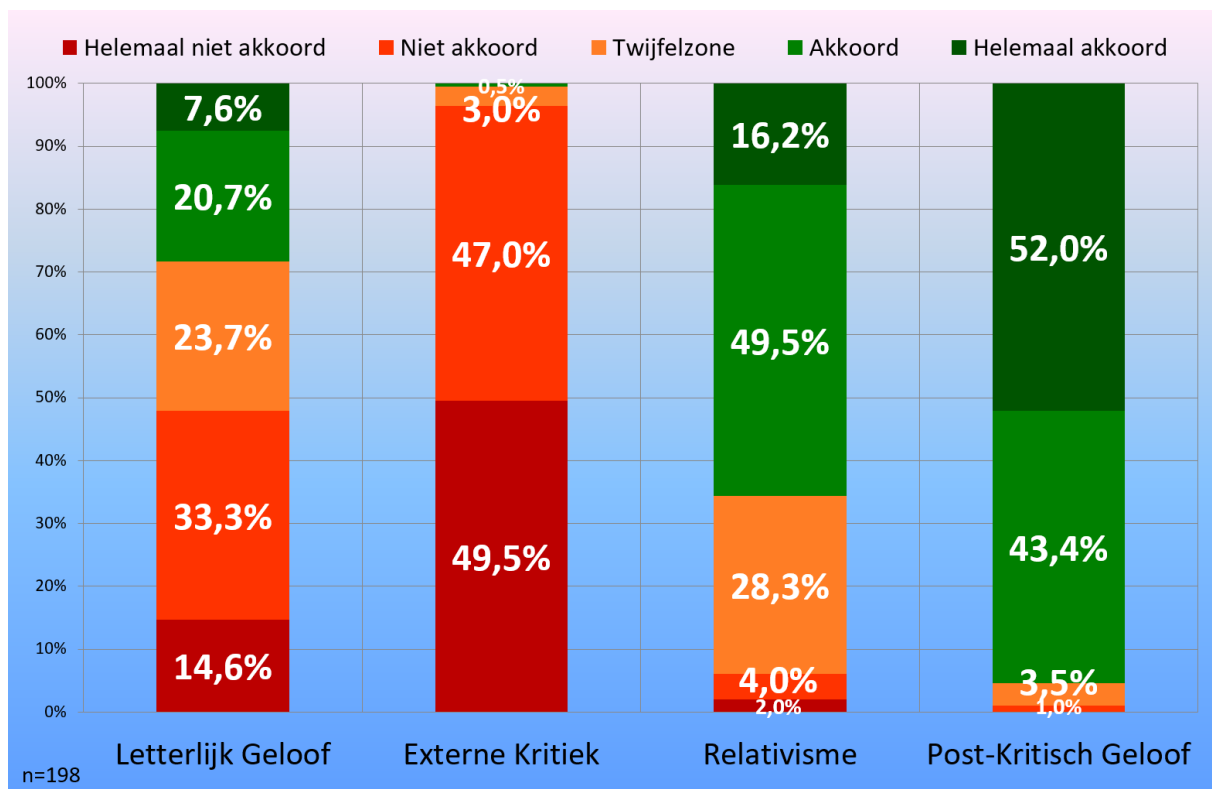
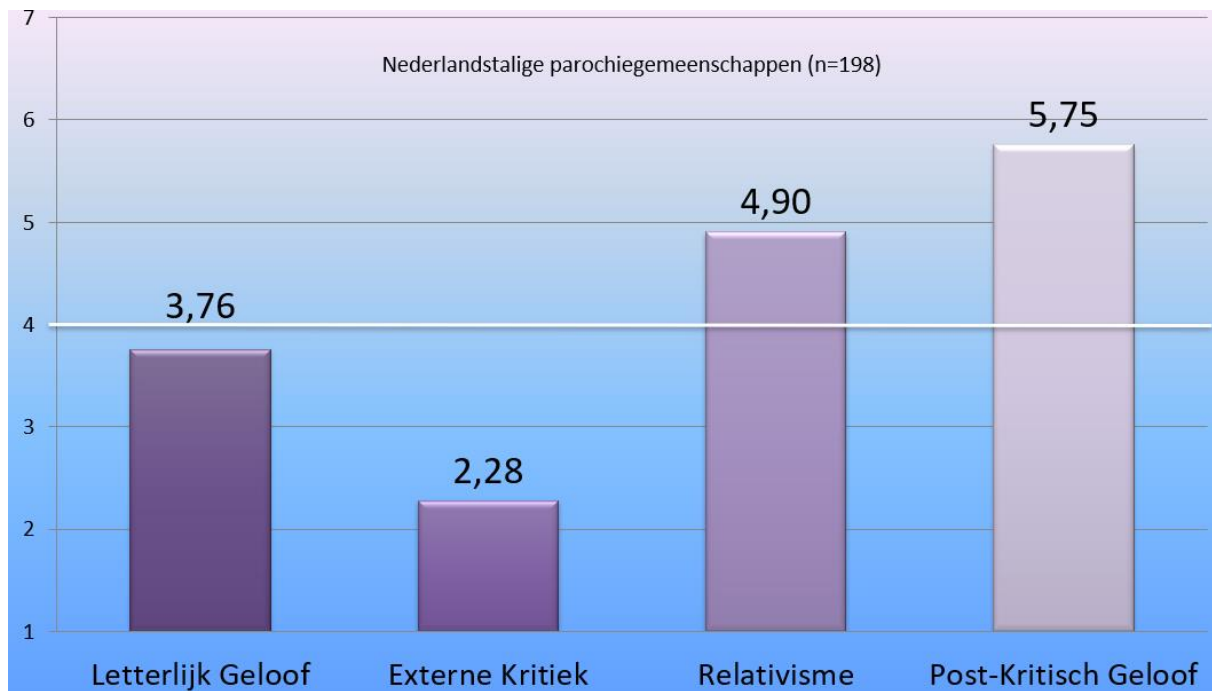
Resultaten per geloofskerngroep

De resultaten van de PKG-schaal per geloofskerngroep leveren enkele interessante verschillen op. Zo behalen enkele geloofskerngroepen een positieve score op Letterlijk Geloof, terwijl anderen ver onder het nulpunt blijven. Bemerkt wel dat meer dan de helft van de 395 respondenten die de PKG-schaal invulden tot de Nederlandstalige parochiegemeenschappen behoren



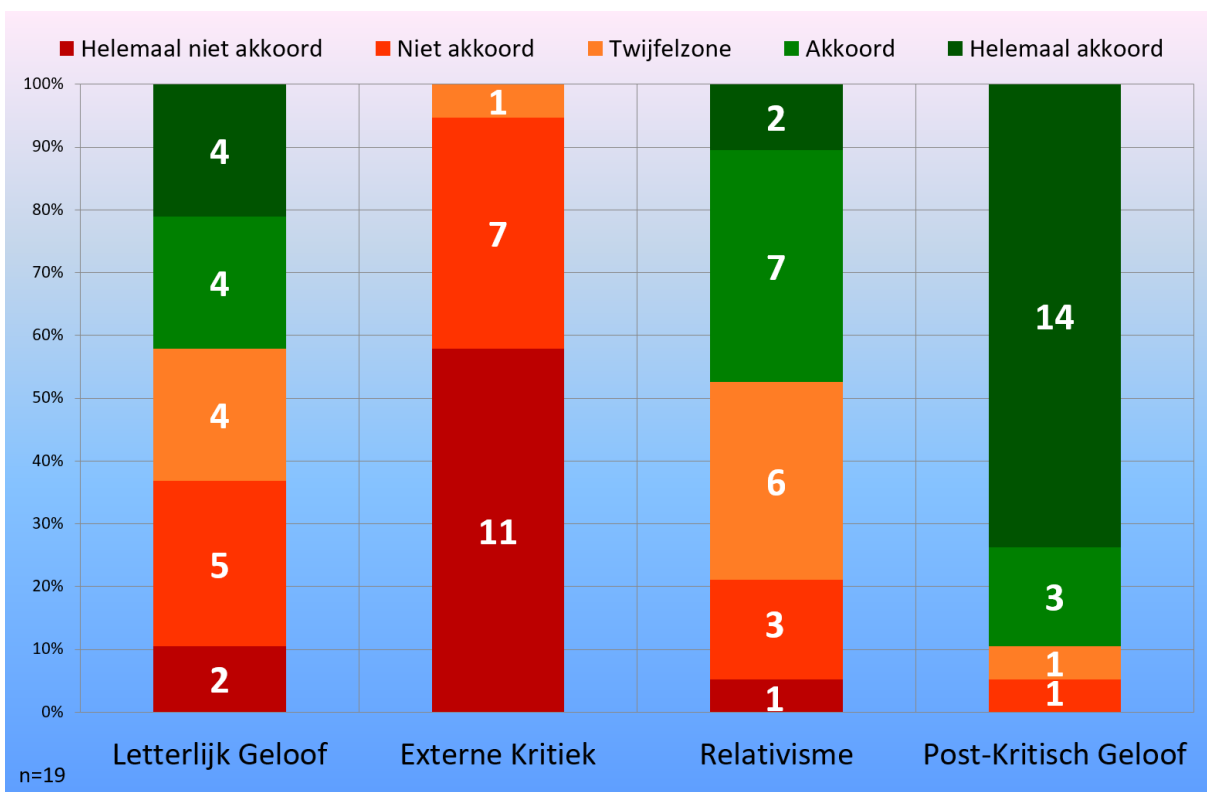
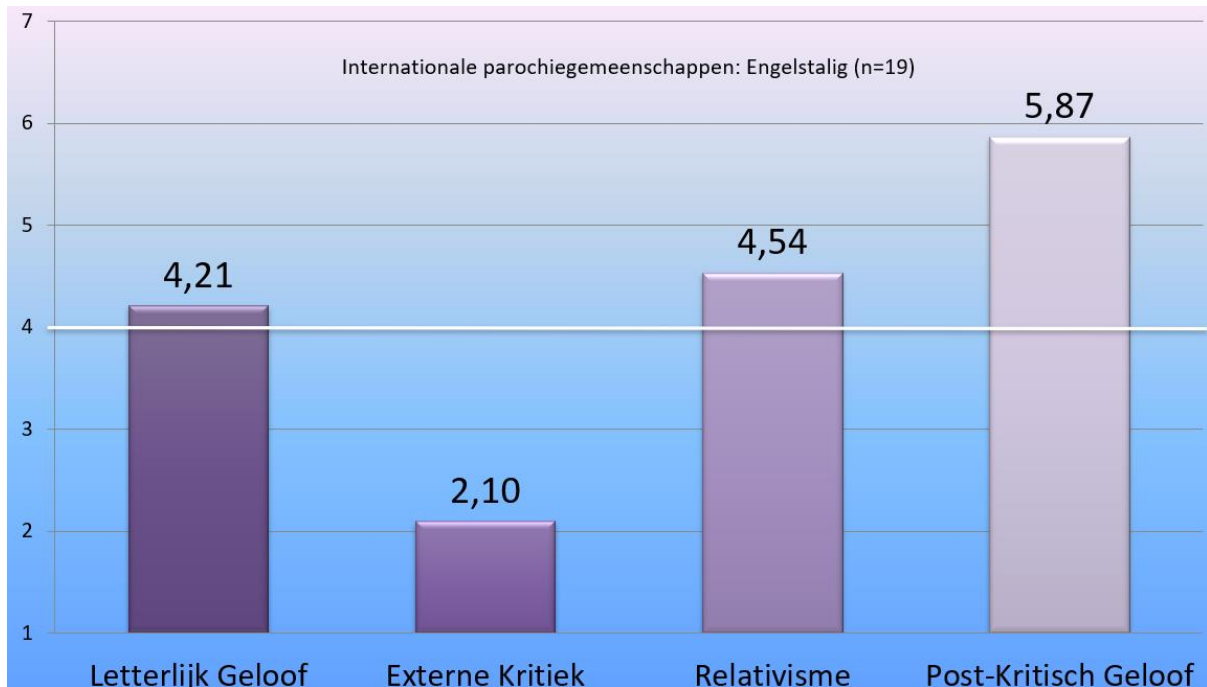
Nederlandstalige parochiegemeenschappen

De scores van de Nederlandstalige parochiegemeenschappen liggen door hun groot aandeel op de totale steekproef heel dicht bij de algemene resultaten. Er zijn slechts kleine verschillen: het Relativisme is ietwat hoger en het letterlijk geloof ietwat lager. De analyse voor deze grafiek is quasi hetzelfde als deze voor de algemene resultaten. Al is er een iets lager score op het Letterlijk Geloof. De Nederlandstaligen hebben dus een duidelijke gelovige inslag door hun Post-Kritisch Geloof, zijn verbonden met de traditie door het Letterlijke Geloof en staan open voor diversiteit en kritische (zelf)reflectie door hun score op Relativisme.



Internationale parochiegemeenschappen: Engelstalig

De resultaten van de Engelstaligen liggen gedeeltelijk in de lijn van de algemene resultaten: de scores van Post-Kritisch Geloof, Relativisme en Externe Kritiek verschillen weinig. Er is bij de Engelstaligen wel meer Letterlijk Geloof aanwezig: het behaalt een nipt positieve score. Deze appreciatie is te verklaren door het feit dat de Engelstaligen gemiddeld genomen sterker betrokken zijn bij de katholieke traditie. 85% van hen stelde een actief gebedsleven te hebben, wat behoorlijk meer is dan het gemiddelde van 72,7%. Bijkomend voelen ze zich sterker verbonden bij de Kerk: maar liefst 90,9% voelt zich sterk verbonden, terwijl het gemiddelde met 67,3% een stuk lager ligt. Deze twee elementen duwen dan ook het Letterlijk Geloof de hoogte in. Enige voorzichtigheid is geboden: door te veel Letterlijk Geloof zal het Relativisme dalen en dus de openheid ten aanzien van andersheid verkleinen.

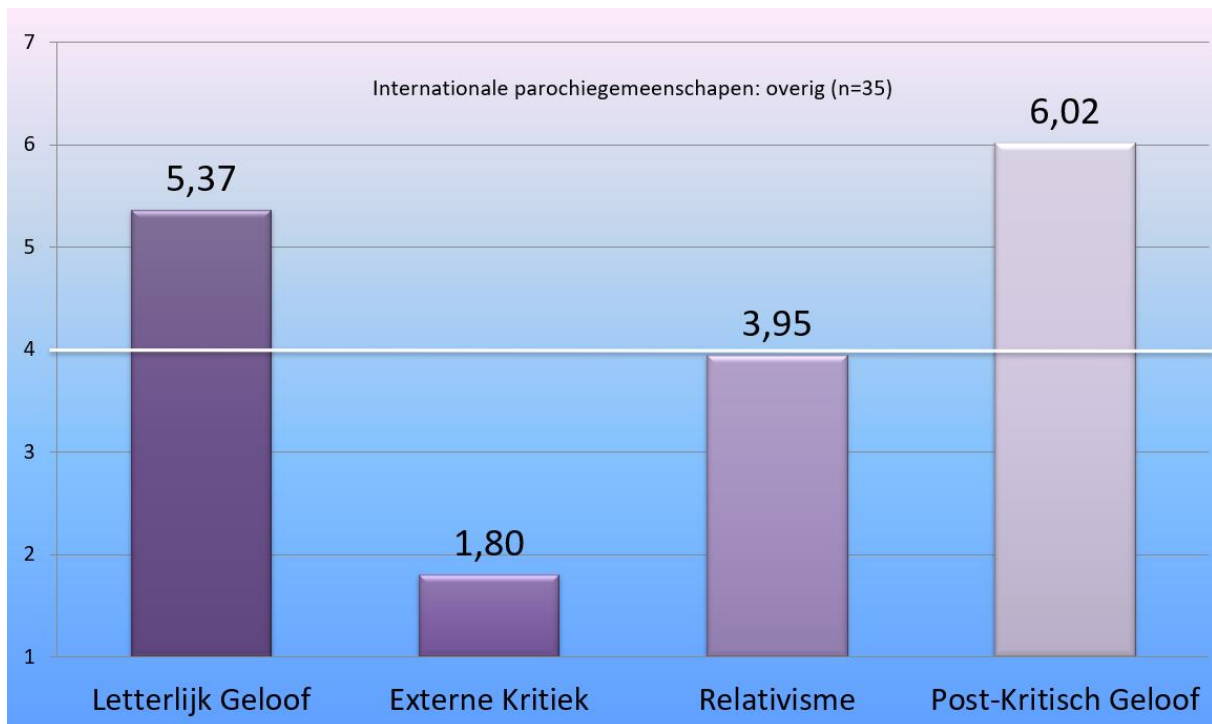


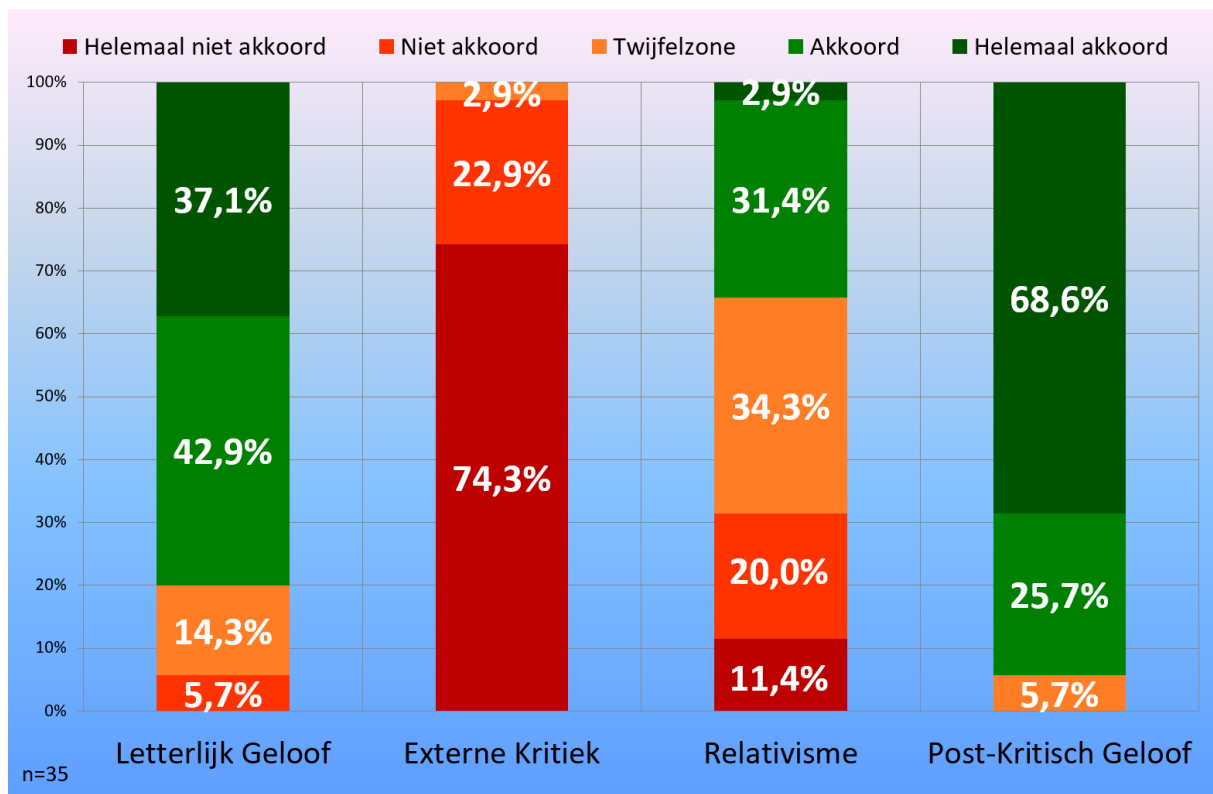
Internationale parochiegemeenschap: overig

Deze groep is de som van alle internationale parochiale geloofskernen, exclusief de Engelstalige. Dit betekent dat in totaal 10 geloofskerngroepen in deze groep worden samengeteld. Het verschil met de algemene PKG-grafiek is groot. De beide gelovige geloofsstijlen stijgen. Het Letterlijk Geloof stijgt spectaculair in vergelijking met de algemene grafiek (3,83). Door de positieve correlatie met Post-Kritisch Geloof stijgt deze laatste dus ook: PKG-geloof gaat van 5,74 naar 6,02. Deze tendensen zijn te verklaren door het actiever gebedsleven van de respondenten in deze groep (89,7%; gemiddeld: 72,7%) en hun grotere kerkbetrokkenheid (77,4% voelt zich sterk betrokken; gemiddeld: 67,3%).

De winst voor de gelovige stijlen resulteert door de duidelijke negatieve correlatie met zowel Externe Kritiek als Relativisme dan ook in verlies voor deze laatste. De Externe Kritiek daalt tot een zeer lage 1,8, wat op zich aangemoedigd moet worden. Maar ook het Relativisme daalt en strandt zelfs op een nipt negatieve score, wat dan weer impact kan hebben op de openheid ten aanzien van anderen. Het feit dat Letterlijk Geloof duidelijk uittorent boven Relativisme kan resulteren in het feit dat respondenten in deze groep vaker hun eigen waarheidsclaims zullen verabsoluteren. De openheid voor verscheidenheid daalt, waardoor de deur voor mogelijke intolerantie op een kier wordt gezet.

De achtergrond van de respondenten kan een bijkomende mogelijke reden zijn van dit sterk verschillende PKG-resultaat. Zo heeft slechts 13,2% van hen heeft een Belgische moeder. Deze geloofskerngroep is samen met de Engelstaligen en Sant'Egidio de enige groep die een positief Letterlijk Geloof heeft. Niet toevallig zijn deze drie groepen net deze bij wij het minst aantal respondenten een Belgische moeder heeft. Veel van de respondenten kunnen dus afkomstig zijn uit een andere culturele of religieuze context, wat een impact heeft op hun levensbeschouwing.

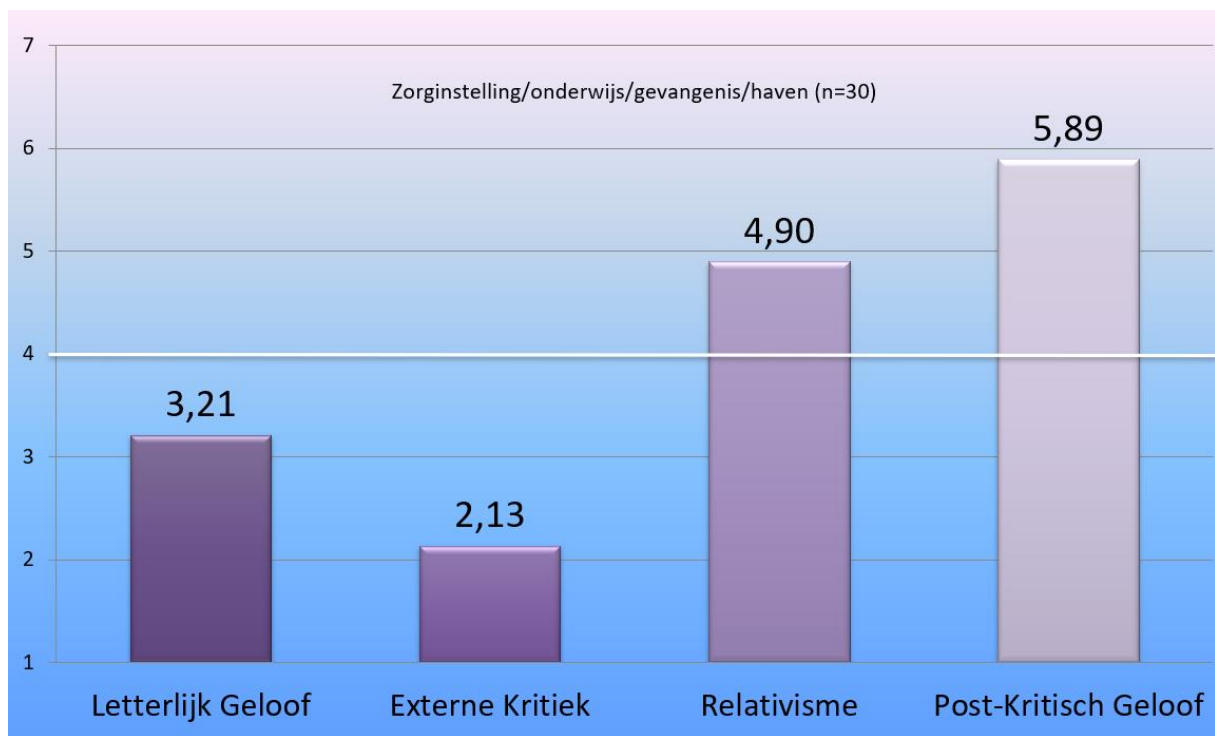


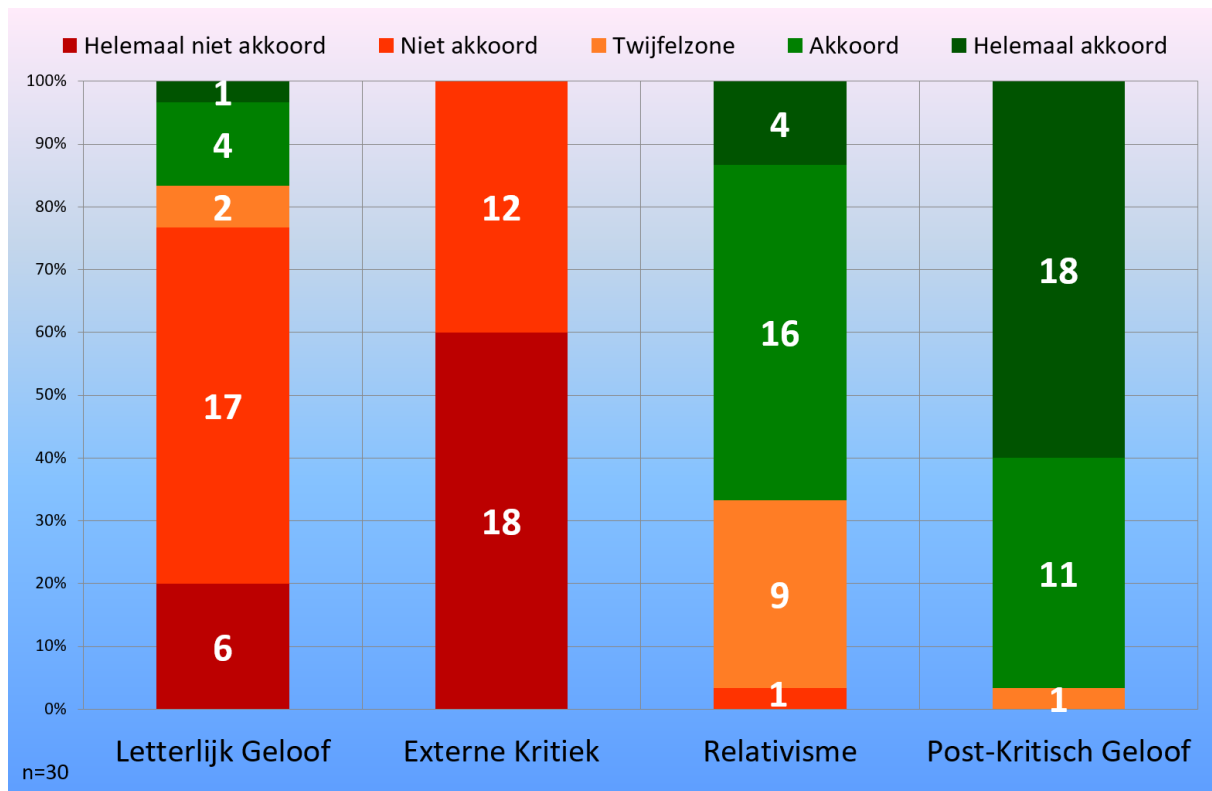


Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven

In de geloofskerngroep van de categoriale pastoraat, waartoe zorginstelling, onderwijs, gevangenis, en de haven behoren, zijn er enkele verschuivingen in vergelijking met de algemene resultaten. Zo zijn de scores op Relativisme en Post-Kritisch Geloof ietwat hoger en de score op Externe kritiek ietwat lager. Het grootste verschil echter is waar te nemen bij Letterlijk Geloof: het bedraagt 3,21 (algemene score: 4.00).

Leden van deze geloofskernen staan middenin het leven met al haar gebreken en teleurstellingen. Bovendien komen de respondenten in deze groep vanuit hun professionele activiteiten in contact met mensen met een andere levensbeschouwing. De leraar voor de klas, de pastor in een zorginstelling of de haven, de aalmoezenier in de gevangenis komen allemaal mensen uit tal van verschillende contexten, met tal van diverse meningen, tegen. Dit actief zijn in de (seculiere) wereld zorgt ervoor dat het Letterlijke Geloof daalt. Deze geloofskerngroep zet zo de laagste score op Externe Kritiek van allemaal neer. Tegelijk heeft deze groep het op één na hoogste Post-Kritische Geloof: dit is nodig, aangezien een pastoraal aanwezig zijn bij mensen een geworteld, matuur geloof vereist.



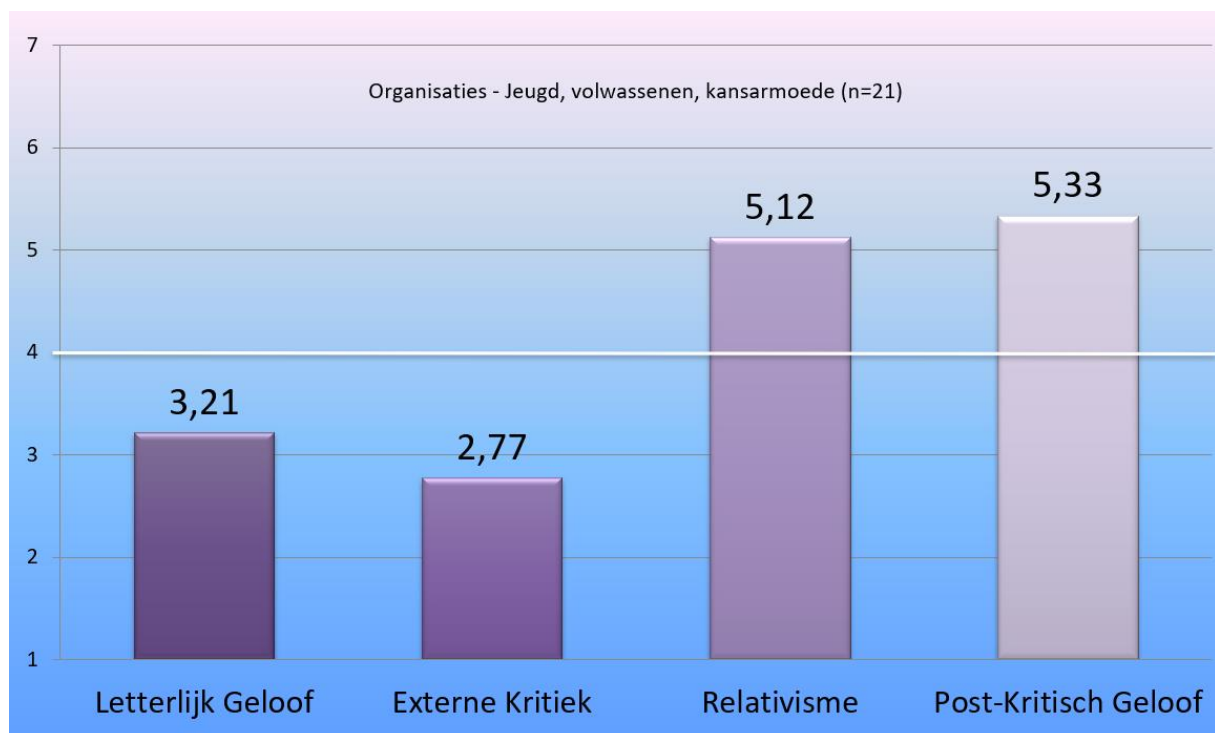


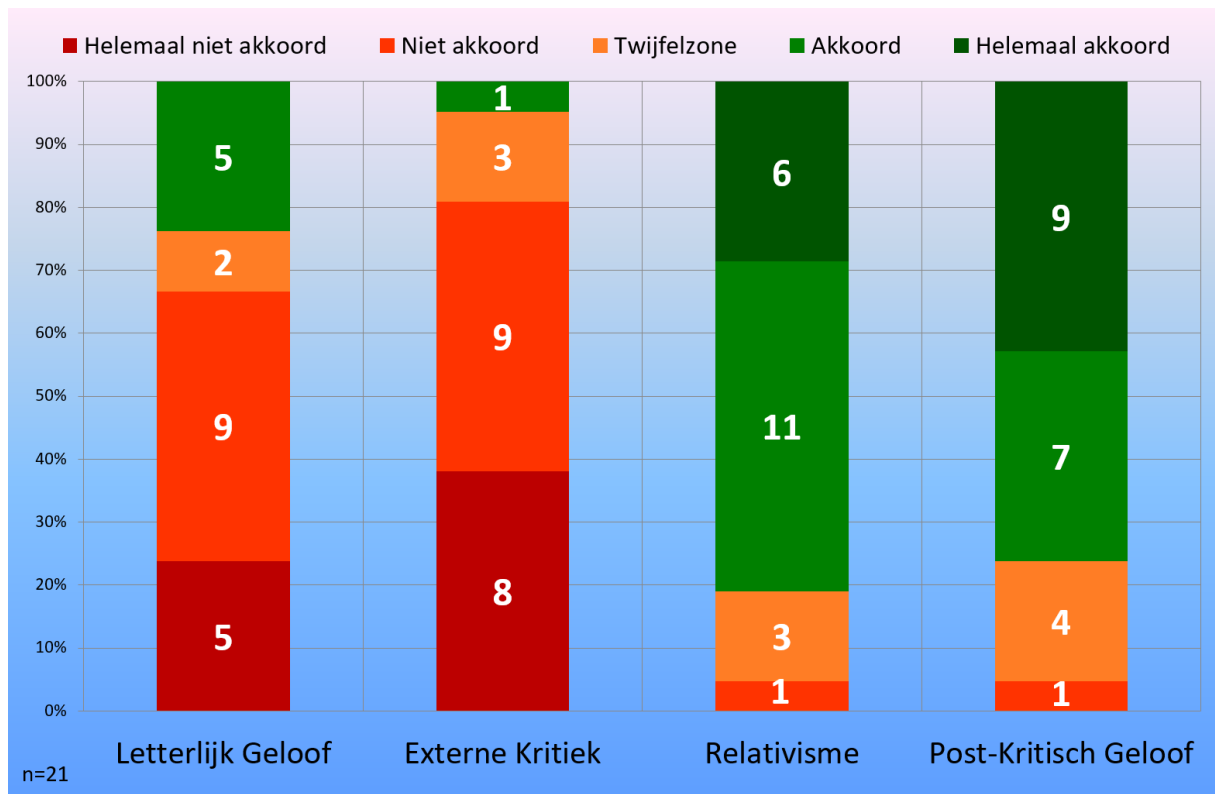
Organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede

Deze geloofskerngroep is de som van alle opgesomde christelijk en katholieke organisaties en bewegingen, exclusief Sant'Egidio en 'Zoekers van zin en stilte'.

Deze groep is net zoals de vorige (zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven) geworteld in de (seculiere) samenleving. Ze haalt eveneens de laagste score op Letterlijk Geloof. Maar er is meer aan de hand: de lage score op Letterlijk Geloof zorgt voor een hogere Externe Kritiek. Deze geloofskerngroep behaalt de hoogste score op Externe Kritiek. Dit heeft verstrekkende gevolgen: het Post-Kritische Geloof is de laagste van alle types en is bovendien maar net groter dan het Relativisme, dat haar hoogste score behaalt. Het actief zijn in de (seculiere) wereld van deze groep is klaarblijkelijk minder geworteld in matuur geloof. Dit is ook zichtbaar in enkele data uit de profielvragenlijst. In deze geloofskerngroep stelt slechts 62,5% een actief gebedsleven te hebben (gemiddeld: 72,7%), voelt 50% zich sterk betrokken bij de Kerk (gemiddeld: 67,3%) – wat de laagste score is, en is slechts 41 % een regelmatige kerkgang (gemiddeld: 77,2%) – wat eveneens de laagste score is.

Deze geloofskerngroep behaalt op elke geloofsstijl de meeste uitgesproken keuze: Post-Kritisch Geloof en Letterlijk Geloof halen hun zwakste scores, de niet-gelovige stijlen behalen beide hun hoogste scores. Dit is een verontrustende tendens voor dit type, te meer omdat het verschil tussen Relativisme en Post-Kritisch Geloof zeer klein geworden is. Kleine verschuivingen kunnen ervoor zorgen dat het Relativisme de dominante geloofsstijl wordt, waardoor geloof en geworteldheid in de traditie onder druk zullen komen.



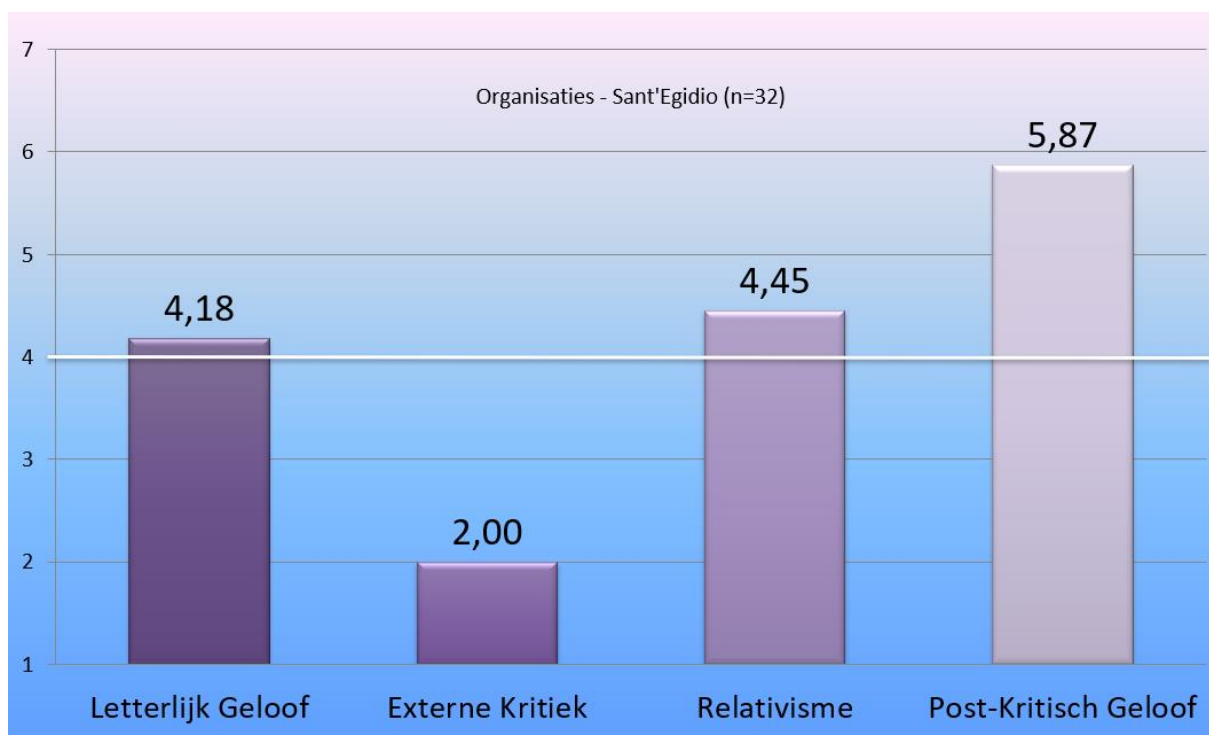


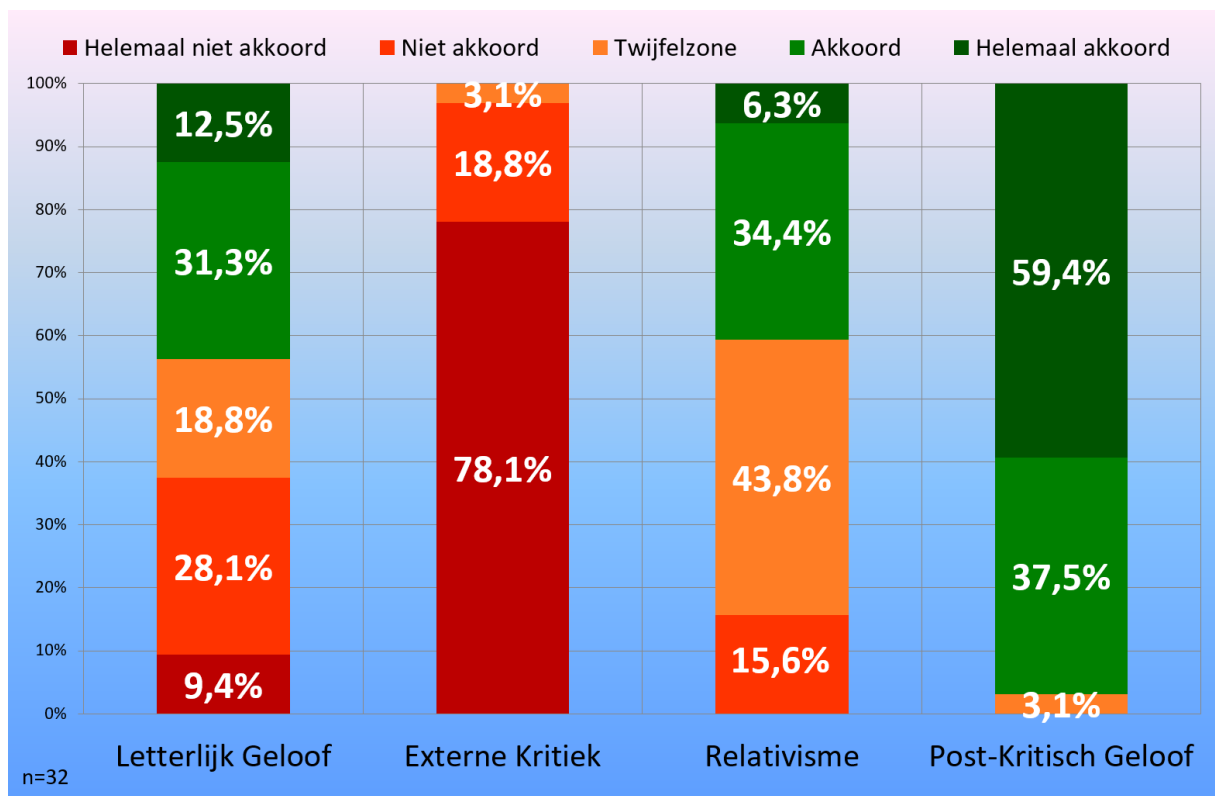
Organisaties – Sant'Egidio

Dankzij het grote respondentenaantal bij Sant'Egidio kan voor deze geloofskern aparte data geproduceerd worden.

De PKG-resultaten van Sant'Egidio zijn quasi identiek aan de resultaten van de Engelstalige parochiegemeenschappen. Bovendien halen ze als enige twee geloofskerngroepen een positief resultaat op drie geloofsstijlen tegelijk: Letterlijk Geloof, Relativisme en Post-Kritisch Geloof. Het Relativisme verliest in vergelijking met de algemene resultaten wat terrein, ten voordele van het Letterlijke Geloof. Het Letterlijke Geloof behaalt nu een nipt positieve score. Bovendien valt het op dat de drie geloofskerngroepen (Internationale parochiegemeenschappen Engelstalig en niet-Engelstalig/Overig én Sant'Egidio) die als enige een positieve score behalen op Letterlijk Geloof ook deze zijn met het minst aantal respondenten dat een Belgische moeder heeft.

De score van het Letterlijke Geloof is nogal hoog bij deze groep. Echter, dankzij een iets hoger relativisme blijft Sant'Egidio een open en tolerante organisatie die diversiteit een plaats geeft.

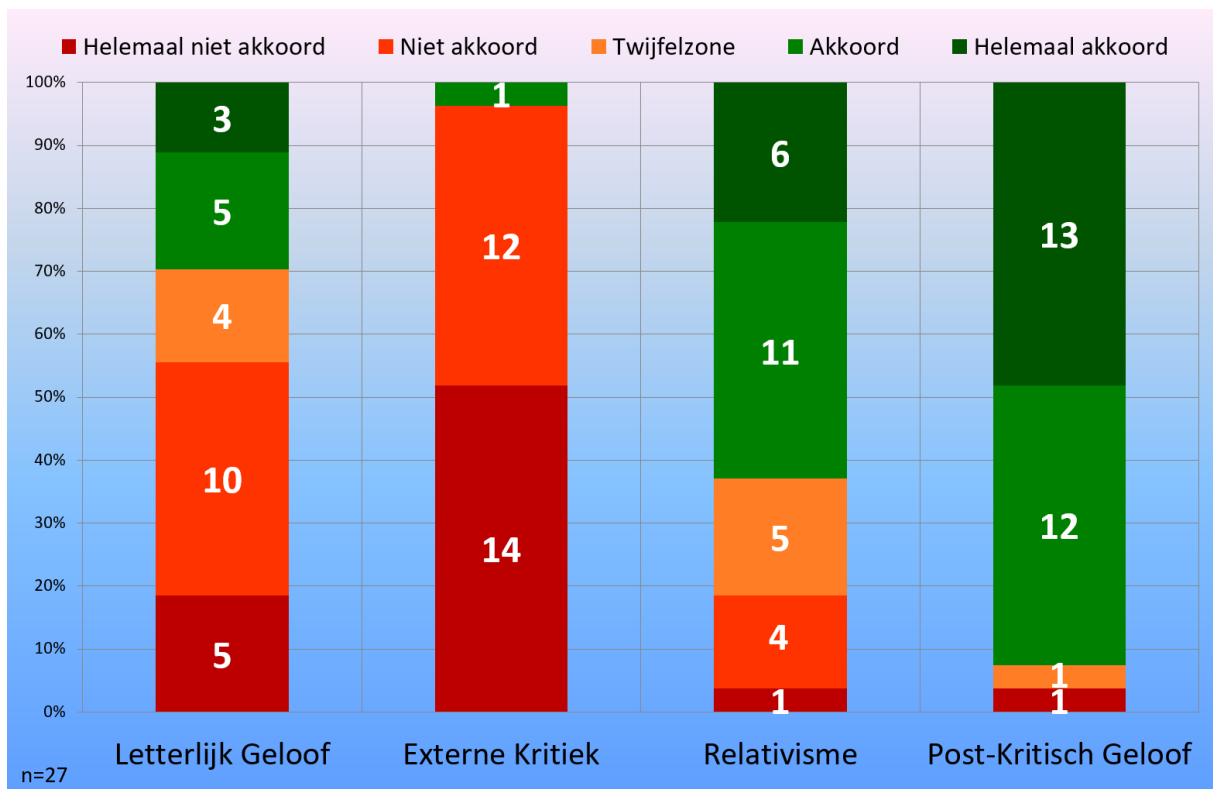
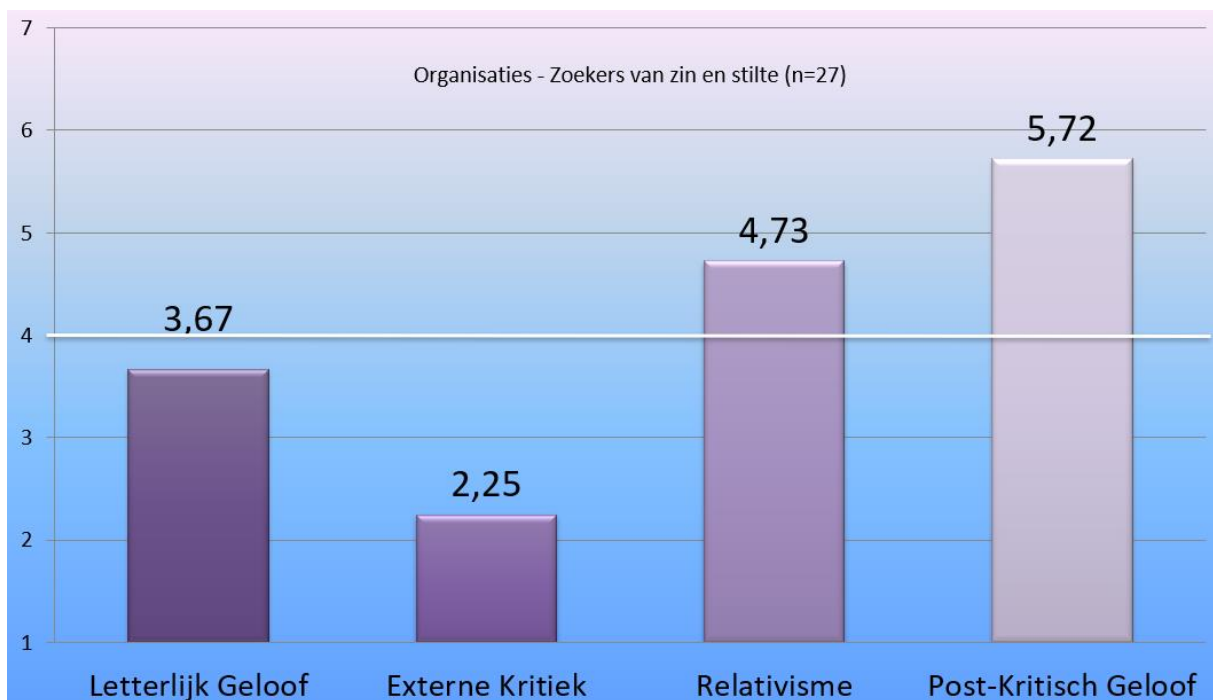




Organisaties – Zoekers van zin en stilte

Deze geloofskerngroep 'Zoekers van zin en stilte' is de som van enkele organisaties die opereren in Antwerpen-centrum: gaande van een liturgische winkel, over Toerismepastoraal en de Neocatechumentale Weg, tot een vzw die zich inzet voor religieus erfgoed.

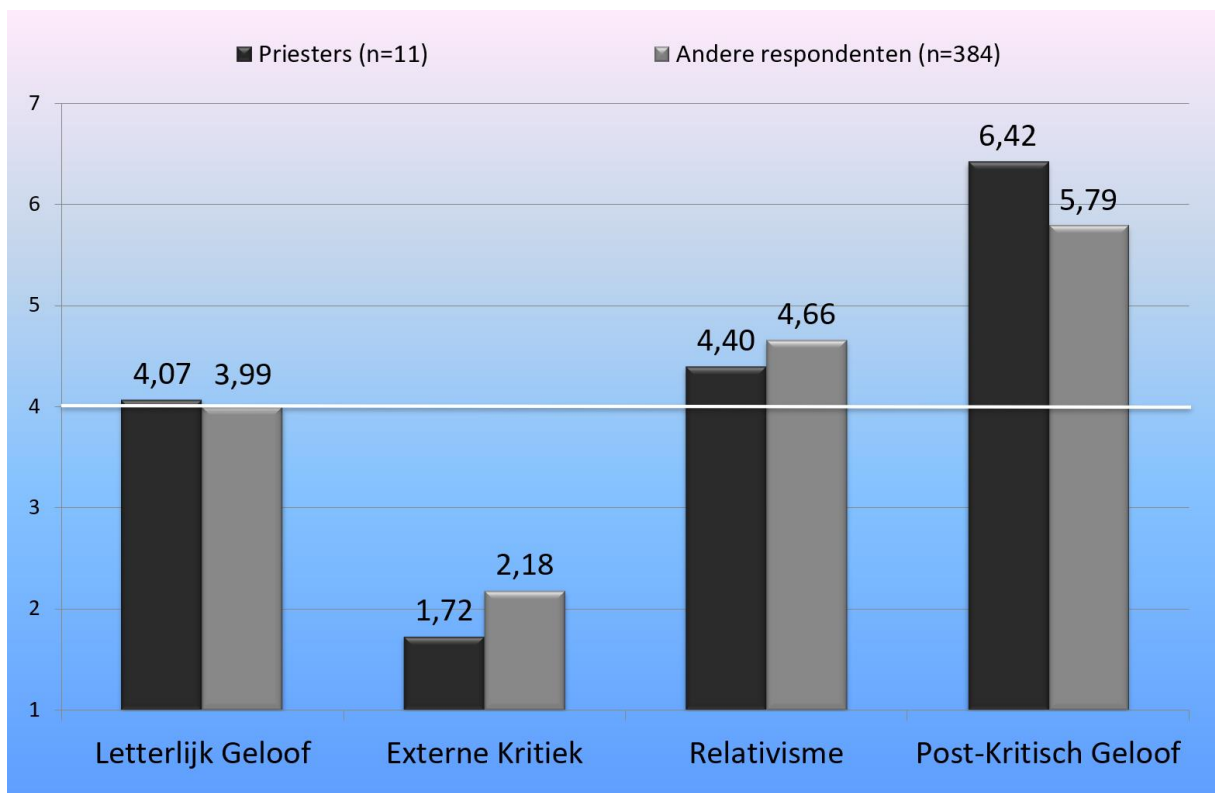
De PKG-grafiek van deze geloofskerngroep ligt heel dicht bij de algemene resultaten, maar nog meer bij deze van de Nederlandstalige parochiegemeenschappen. De score van Externe Kritiek is zelfs identiek gelijk. Het Letterlijk Geloof in deze groep is iets lager dan gemiddeld.

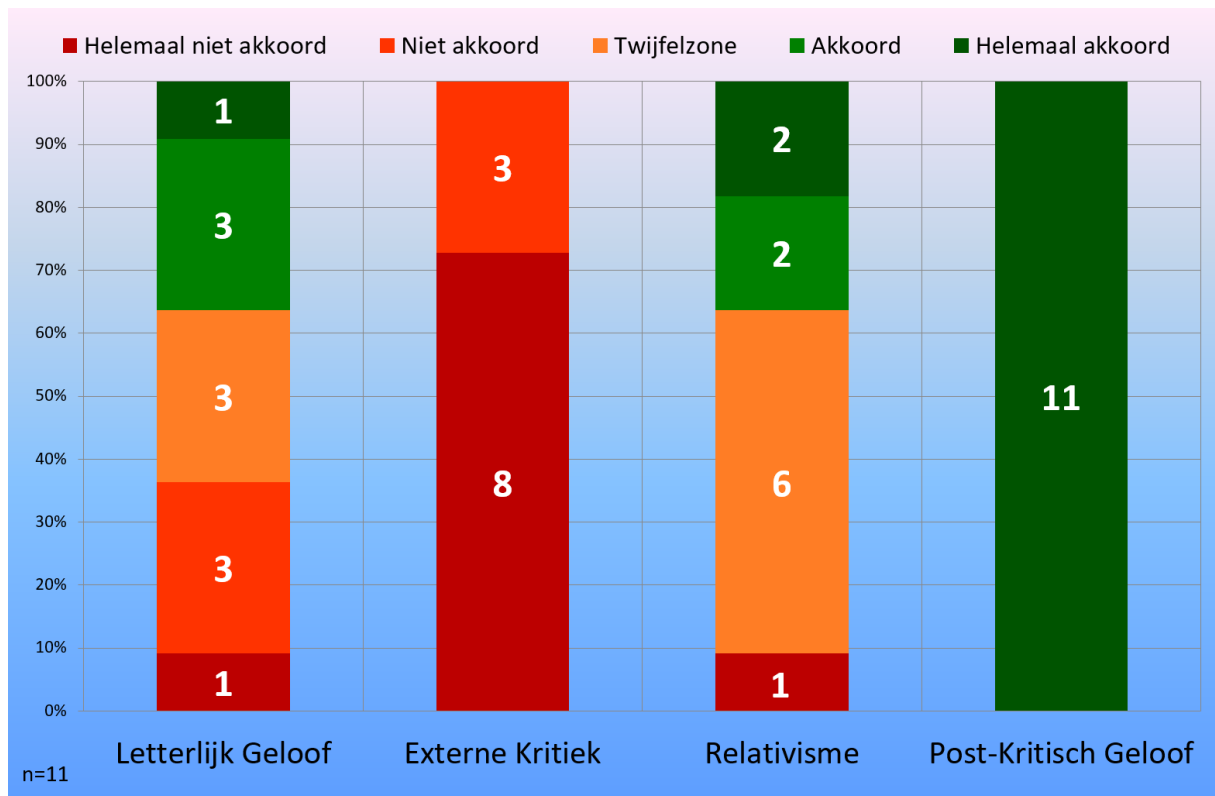


Resultaten van de priesters

Het loont de moeite om de priesters uit de globale steekproef te lichten en hun PKG-resultaten te bekijken. Merk wel op dat slechts 11 priester deelnamen, wat verklaart dat de standaarddeviatie groot is.

De conclusie is simpel: priesters scoren hoger op de gelovige geloofsstijlen en lager op de niet-gelovige geloofsstijlen. Zo behalen ze een indrukwekkend hoge score op Post-Kritisch geloof: 6,42 op 7 is buitengewoon hoog. De Externe Kritiek is dan weer buitengewoon laag: slechts 1,72, terwijl de laagst te behalen score een 1 is. De priesters hebben een uitgesproken gelovig profiel waarin symboliek en traditie beide een plaats hebben. Openheid voor diversiteit is er, met een score van 4,40 op Relativisme, al mag deze niet meer dalen om de openheid niet te verliezen.



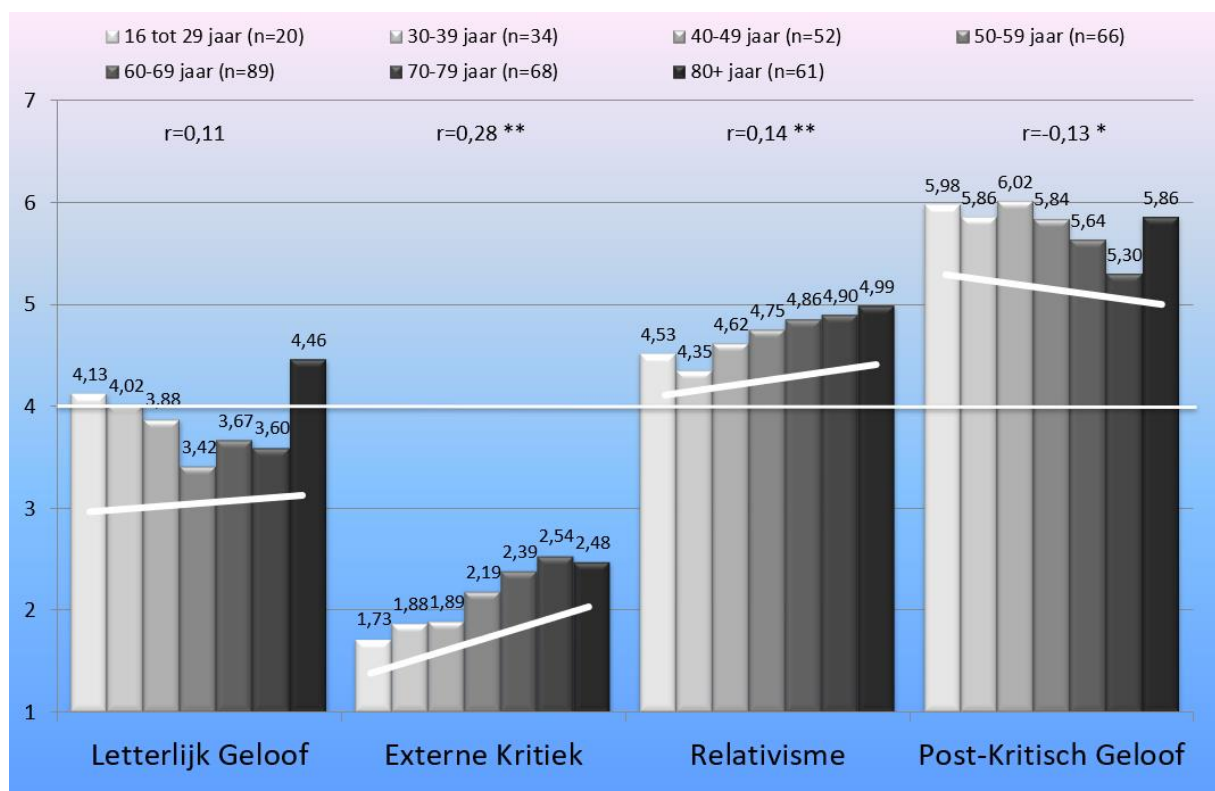


Resultaten per leeftijdsgroep

De populatie in de steekproef van dit onderzoek is relatief oud. De gemiddelde leeftijd bedraagt 60,4 jaar. Er zijn echter verschillen tussen de leeftijdscategorieën.

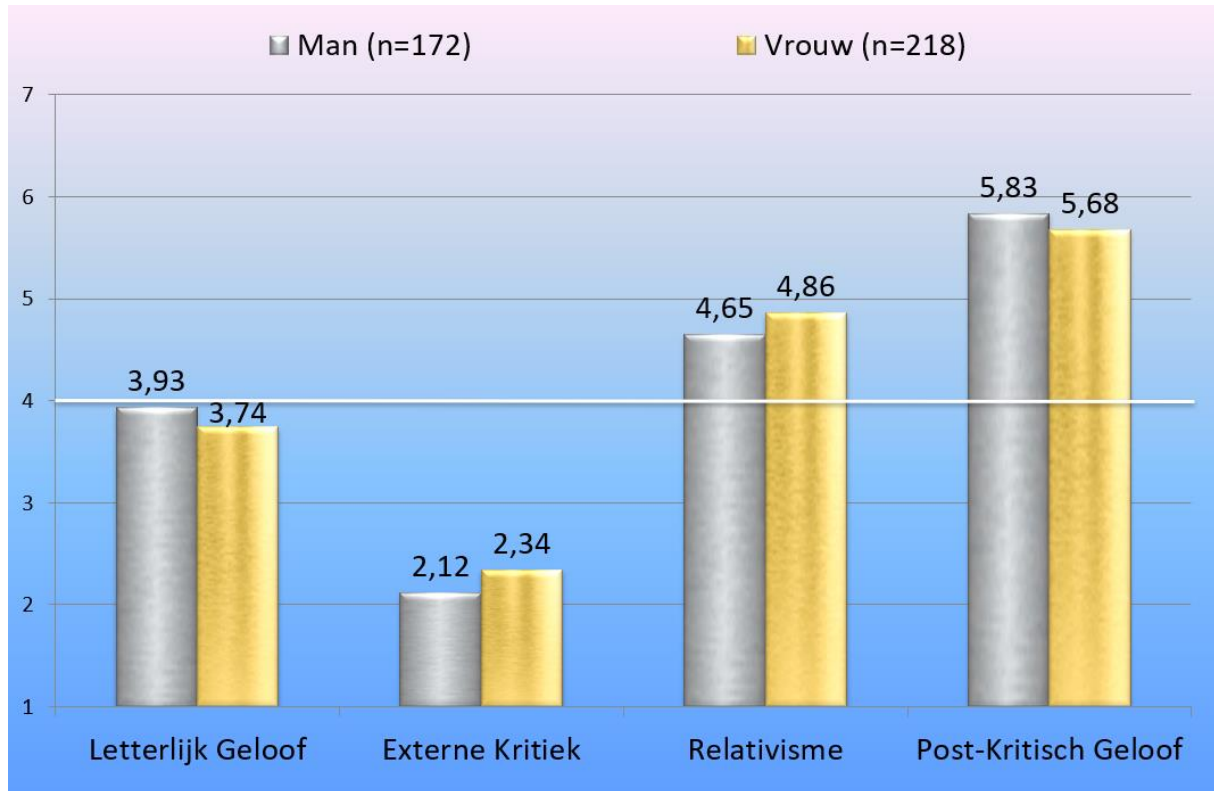
Over het algemeen geldt dat hoe ouder men is, hoe sterker men scoort op de niet-gelovige geloofsstijlen. Zo behalen de jongste deelnemers een score onder de 2 bij Externe Kritiek en stijgt dit naarmate de respondenten ouder zijn. Een gelijkaardige tendens is te bemerken bij Relativisme. Post-Kritisch Geloof is het sterkste bij de jongere deelnemers: de jongere leeftijdsgroepen halen een score tegen de 6, terwijl dit langzaam wegzakt bij de oudere respondenten. Het Letterlijk Geloof neemt eigenlijk af naarmate de deelnemers ouder zijn. Door de oudste groep, de tachtigplussers, is er echter toch een nipt stijgende tendens. Deze groep is sowieso een buitenbeentje: terwijl de zestigers en zeventigers de laagste scores op Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof optekenen, sluiten de tachtigplussers eerder aan bij de scores van jongeren. Toch zetten ze de hoogste score op Relativisme neer.

Aan de hand van deze grafiek is duidelijk dat de jongere respondenten binnen de steekproef een meer uitgesproken geloviger profiel hebben dan de ouderen. De zestigers en zeventigers hebben het sterkst de effecten van de secularisering ondervonden: daar zij als kind misschien nog opgroeiden in een katholiek-dominante omgeving, hebben ze deze snel zien afkalven. De jongere generaties, zeker de tieners, twintigers en dertigers, hebben dat rijke roomse leven nooit gekend. Hun lidmaatschap van een geloofskern is dus niet gestoeld uit loutere traditie of het verderzetten wat men vroeger deed, maar is een uitdrukkelijke keuze. Deze keuze uit zich in een hoog gelovig profiel, waarbij Letterlijk Geloof niet geweerd wordt. De lage score op Externe Kritiek kan mogelijks verklaard worden door het zich afzetten tegen een steeds geseculariseerde samenleving die religie niet gunstig gezind is. De jongere leeftijdsgroepen zijn numeriek met minder: in de steekproef zijn er slechts 54 respondenten die jonger zijn dan 40 jaar, op een totaal van 526.



Resultaten per geslacht

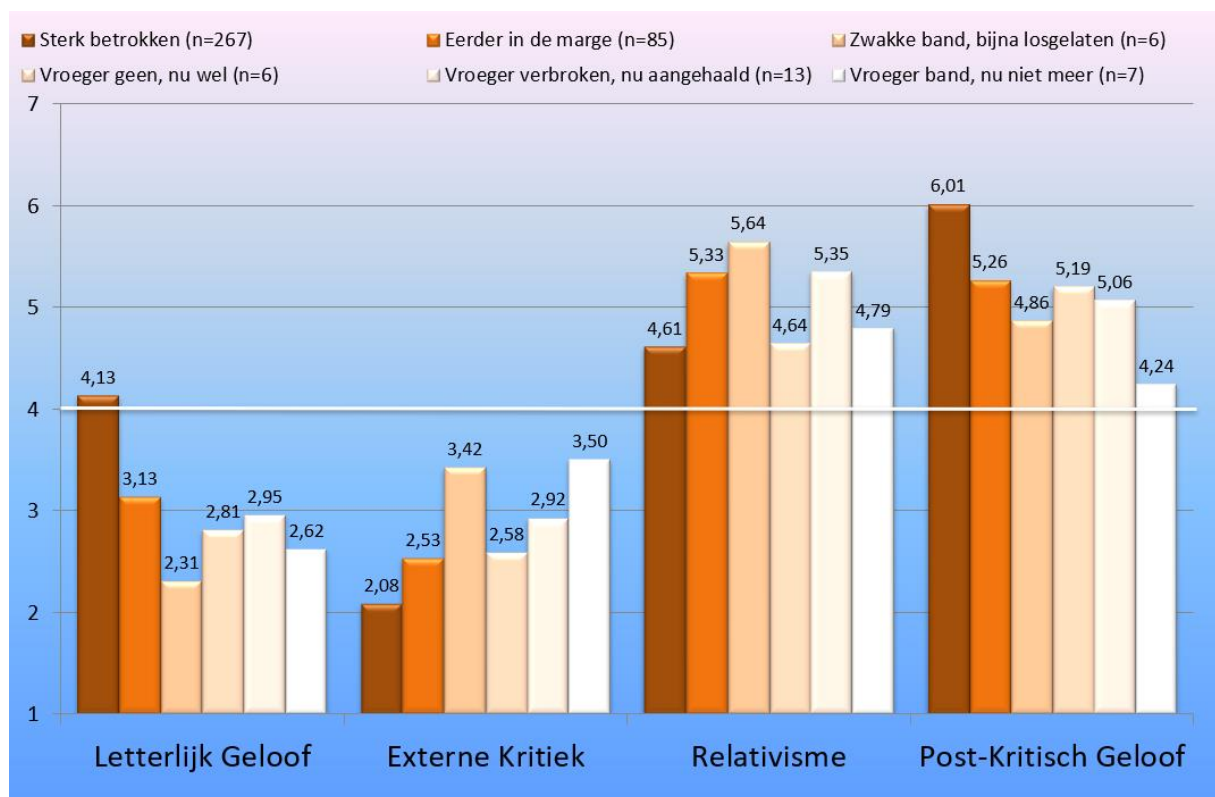
Er blijken in deze steekproef kleine verschillen te bestaan tussen mannen en vrouwen. De mannen halen iets hogere scores op de gelovige geloofsstijlen, de vrouwen op de niet-gelovige. Toch dienen geen grote conclusies aan deze data gekoppeld te worden. Eerdere onderzoeken die verschillen tussen mannen en vrouwen op levensbeschouwelijk vlak hebben getracht te identificeren, zijn telkens op weinig uitgedraaid.



Resultaten op basis van betrokkenheid bij de kerk

Er blijkt een directe link te zijn tussen kerkbetrokkenheid en de geloofsstijlen. Over het algemeen geldt dat hoe meer men betrokken is, hoe hoger men scoort op de gelovige geloofsstijlen en lager op de niet-gelovige geloofsstijlen.

De groep die 'sterk betrokken' is, is tevens de grootste groep: het telt 267 respondenten op 384, of net geen zeventig procent van de steekproef. Deze groep heeft een positief Letterlijk Geloof dat slechts nipt kleiner is dan Relativisme: er is een verhoogd risico op exclusief waarheidsdenken. Hierdoor kan het zijn dat de geloofskern te weinig openheid vertoont naar anders - of niet gelovigen. Toch is de 'sterk betrokken'-groep de enige wiens Post-Kritisch Geloof hoger is dan het Relativisme. Bij al de andere groepen, met uitzondering van 'Vroeger geen, nu wel', is het Relativisme de grootste geworden waardoor er een verhoogd risico is op relativisering van geloof. Hierdoor kan openheid voor particulariteit in het gedrang komen, waardoor aansluiting vinden bij een religieuze traditie of geloofskern moeilijk wordt.

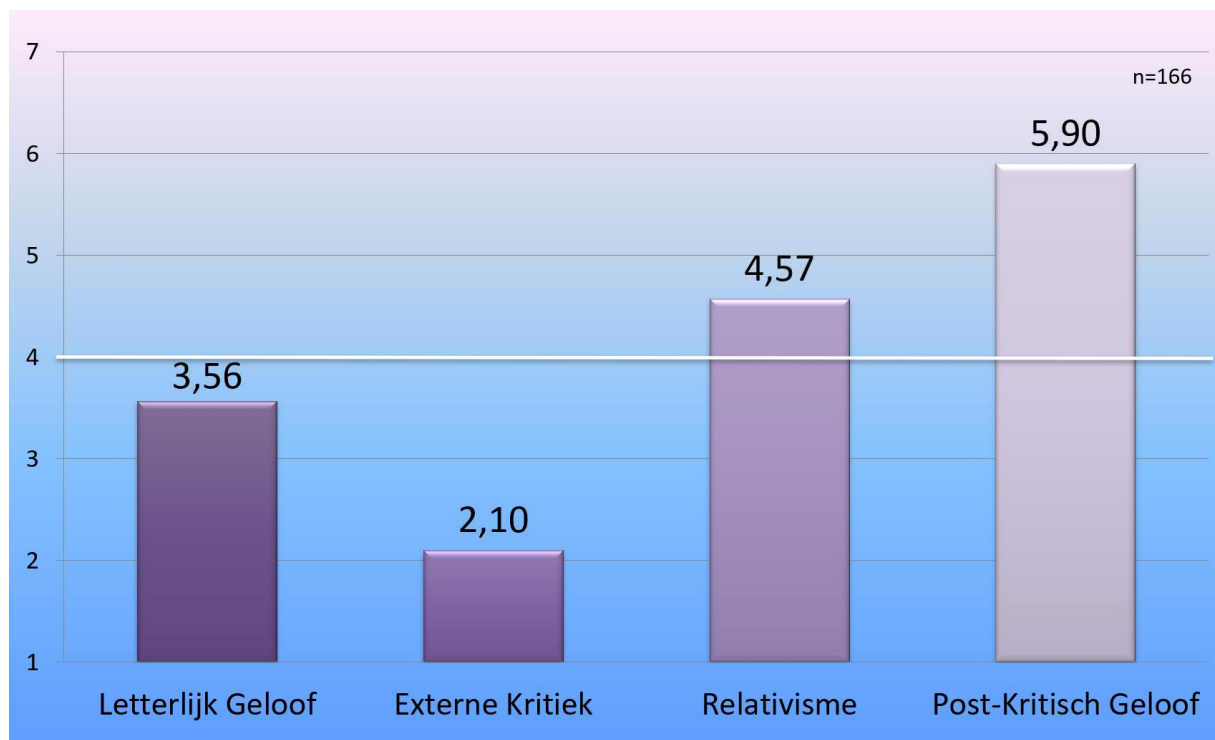


Resultaten op basis van opleidingsniveau

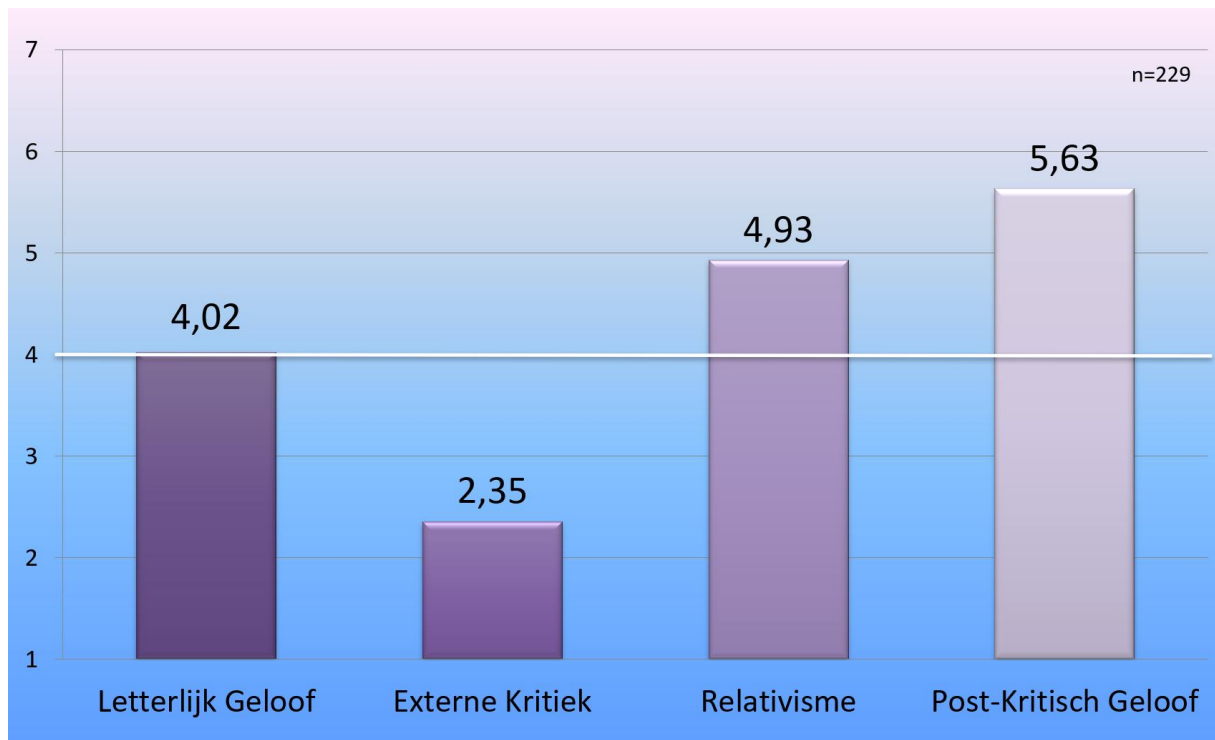
De resultaten van de PKG-schaal kunnen ook bekeken worden op basis van het opleidingsniveau. De respondenten worden hierbij onderverdeeld in twee groepen: hoger opgeleiden en lager opgeleiden. Onder hoger opgeleiden vallen respondenten van wie het hoogste diploma een master en doctoraat is. Al de andere categorieën (lagere school, secundaire school, bachelor/kandidaat/A1) vallen onder laag opgeleid.

Er zijn enkele verschillen tussen deze groepen: de hoger opgeleiden halen een hoger Post-Kritisch Geloof, de lager opgeleiden scoren hoger op alle andere geloofsstijlen. Dat hoger opgeleiden iets hoger score op Post-Kritisch Geloof hoeft op zich niet te verbazen: het is een geloofsstijlen waarbij zelfreflectie en de capaciteit tot kritische reflectie centraal staan. De lager opgeleiden scoren iets hoger op de niet-gelovige geloofsstijlen, hoewel de volgorde van de stijlen identiek is. Het meest significante verschil betreft de hogere score van Letterlijk Geloof bij de lager opgeleiden: zo'n 40% van hen is akkoord of helemaal akkoord hiermee. Hun Letterlijk Geloof wijst op een verlangen inzake duidelijkheid van hun katholieke identiteit. Toch betekent dit niet dat openheid voor de wereld daarom direct in gevaar komt: hun Relativisme is eveneens een stuk groter dan deze van de hoger opgeleiden.

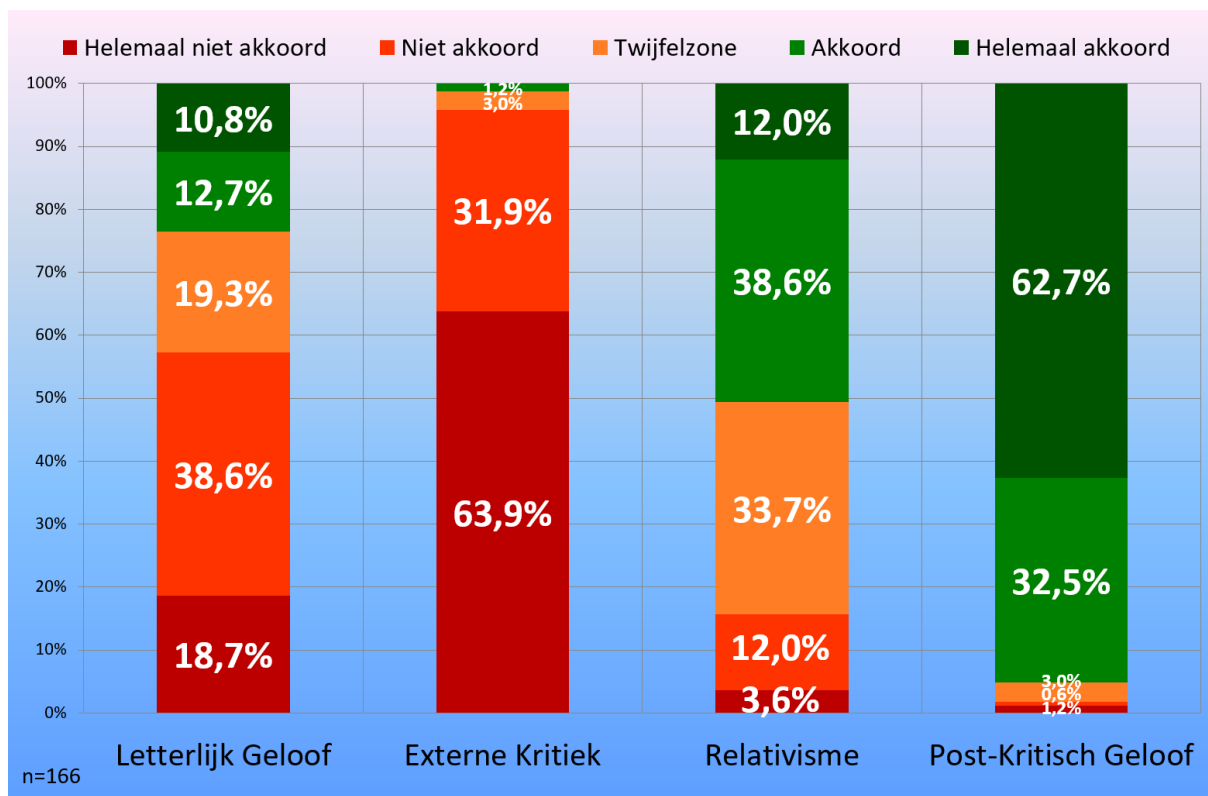
Hoger en lager opgeleiden zijn beiden voorstander van een symbolische, gelovige benadering. Men wijst antireligieus sentiment duidelijk af door de lage scores op Externe Kritiek. Openheid en tolerantie is altijd gegarandeerd: Relativisme staat op een fraaie tweede plaats, zonder het gevaar om Post-Kritisch Geloof te gaan overvleugelen. Lager opgeleiden hebben vooral een grotere portie Letterlijk Geloof, zodat deze net aan de grens van 4 komt, wat neerkomt op een verlangen naar duidelijke religieuze particulariteit.



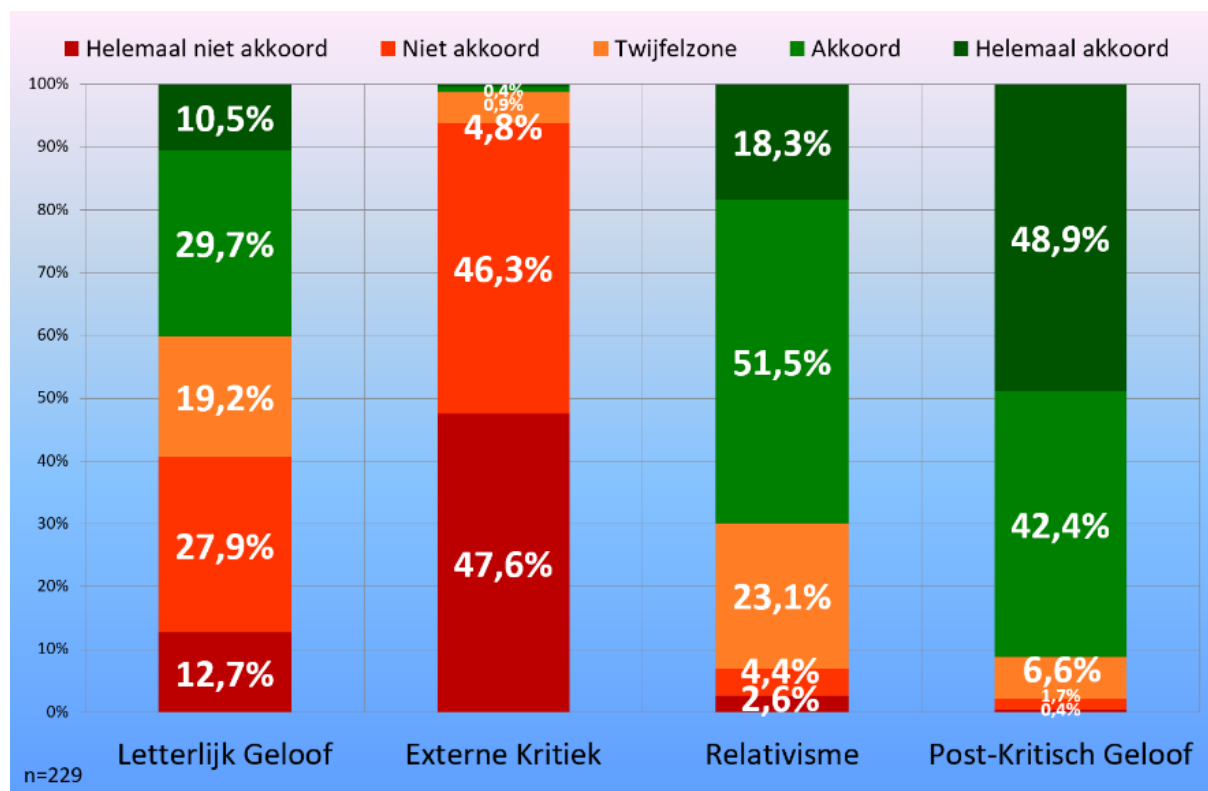
Figuur 3. Hoogopgeleiden



Figuur 4. Laagopgeleiden



Figuur 5. Hoogopgeleiden



Figuur 6. Laag opgeleiden

PKG-grafiek: conclusie

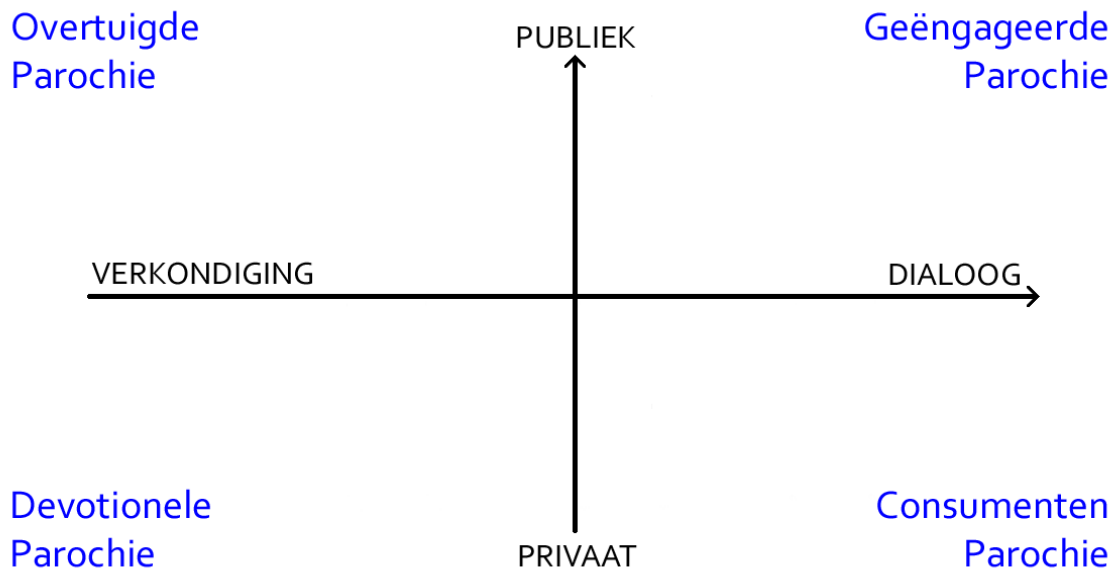
De PKG-resultaten van de algemene steekproef zijn goed. De respondenten in Antwerpen-Centrum slagen erin een duidelijk gelovig profiel te koesteren: Post-Kritisch Geloof is afgetekend de grootste geloofsstijl. Dit Post-Kritisch Geloof wordt ondersteund dankzij een positieve correlatie met Letterlijk Geloof, relatief groot is. Toch overheerst dit Letterlijk Geloof niet, te meer omdat Relativisme een stuk groter is en een duidelijke positieve score neerzet. Dankzij dit hebben de respondenten in Antwerpen een *awareness of Contingency*, zijn ze zich bewust van de levensbeschouwelijke diversiteit en hebben ze er ook respect voor. Door een positieve score op Relativisme, dat duidelijk overtroefd wordt door Post-Kritisch Geloof, is er een goede balans tussen enerzijds openheid voor anders – en niet-gelovigen en anderzijds het koesteren van het eigen geloof, de particulariteit.

Toch zijn er heel wat verschillen op te merken bij de verschillende geloofskerngroepen. Ten eerste noteren de niet-Engelstalige leden van een parochiale geloofskern een zeer hoog Letterlijk Geloof dat ver uittorent boven Relativisme. Mogelijk exclusivisme en absolute waarheidsclaims loeren hier om de hoek. Een tweede opmerkelijk verschil is zichtbaar tussen de twee geloofskerngroepen met de laagste Letterlijk Geloof-score (Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven en Organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede). De respondenten uit de Zorginstelling e.a. weten een lage score op Letterlijk Geloof te combineren met een hoog Post-Kritisch Geloof een lage Externe Kritiek. Zij zullen ondanks het beperkte Letterlijke Geloof dus niet naar de niet-gelovige geloofsstijlen afglijden. Dit is wel het geval bij 'Organisaties – Jeugd, volwassenen en kansarmoede': hun laag Letterlijk Geloof geeft aanleiding tot de hoogste score op Externe Kritiek en Relativisme, en de laagste op Post-Kritisch Geloof. Of hoe een beperkt Letterlijk Geloof niet automatisch leidt tot een verlies van Post-Kritisch Geloof. Ten derde kan vastgesteld worden dat de drie geloofskerngroepen met een positieve score op Letterlijk Geloof deze zijn met het laagst aantal respondenten dat een Belgische moeder heeft. Afkomst en achtergrond spelen dus zeker een rol bij het geloofsprofiel van respondenten.

Tot slot is gebleken dat het beperkt aantal jongere respondenten een meer uitgesproken geloviger profiel hebben: hun Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof is duidelijk groter dan de oudere groepen, tachtigplussers niet meegerekend. Dit is mogelijks het gevolg van het feit dat jongeren die op heden lid zijn van een geloofskern dit uit een bewuste keuze doen, waarbij het voorzetten van gewoontes uit het verleden geen rol speelt.

De SPES-schaal

Theoretische achtergrond¹⁴



De SPES Schaal is opgebouwd rond twee assen: (1) een verticale as die loopt van Publiek (boven) naar Privaat (onder); en (2) een horizontale as die gaat van Verkondiging (links) naar Dialoog (rechts). Deze dimensies verwijzen naar tijdloze kenmerken en zijn dus eerder ontologisch dan contextueel. De verticale as geeft het spanningsveld weer tussen publieke en private sferen, bijvoorbeeld de maatschappelijk druk die er bestaat om geloof te verbannen naar de private sfeer. De horizontale as associëren we bijvoorbeeld met de postmoderne verdachtmakingen die religie reduceren tot een vermeend 'totaliserend systeem'. De twee assen snijden elkaar en vormen zo vier kwadranten of vier geloofskerntypes. Elk geloofskerntype heeft zowel een positieve als negatieve kant^{15.7}

Overtuigde geloofskern: Actief het katholieke geloof promoten voor iedereen, zowel binnen als buiten de geloofskern.

Geëngageerde geloofskern: Zoeken naar een manier van geloofskern-zijn door middel van religieus geïnspireerd engagement in een pluralistische omgeving.

Consumenten geloofskern: Relevantie vinden door religieuze diensten beschikbaar te stellen voor een waaier van persoonlijke religieuze en spirituele noden.

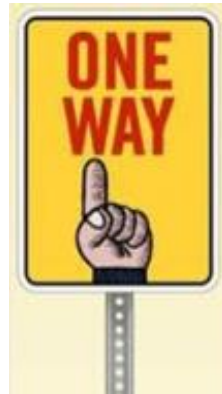
Devotionele geloofskern: Volhouden in de Katholieke identiteit door zich te wijden aan de culturele en belijdende praktijken van de Kerk, samen met de andere leden van de geloofskern.

¹⁴ Onderstaande theoretische uitleg is afkomstig uit: Brendan REED, Didier POLLEFEYT, Jan BOUWENS, Imke BAVAY, *SPES Searching for Parish Engagement Scale. Vijf parochies in het Bisdom Gent. Full Report*, Leuven, 2015, p. 23-30.

¹⁵ <http://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/128983/> (toegang 13.02.2015).

Johan houdt van zijn geloofskern. Hij voelt er zich volledig thuis en vindt het de ideale geloofskern. Zijn priester zegt duidelijk en rechtlijnig wat goed en slecht is. Na de zondagsmis verlaat Johan zijn kerk nooit met een verward gevoel. Ongeacht waarover de priester preekt, hij laat altijd zijn licht schijnen op de waarheid zoals die in kerkelijke geschriften te vinden is, en hij geeft altijd duidelijk aan welk standpunt christenen moeten innemen en hoe ze moeten handelen. Daarenboven laat hij de andere leden van de geloofskern duidelijk aanvoelen dat publieke getuigenis en actie nodig zijn om de boodschap van waarheid verder te verspreiden, niet enkel binnen de kerk, maar ook in de hele samenleving. Dit vindt Johan het allerbelangrijkst. Diep in zijn hart is hij ervan overtuigd dat God hem persoonlijk en specifiek heeft aangesproken en hem heeft gevraagd om in de wereld te getuigen. Johan is altijd bereid, en voelt er zich zelfs toe verplicht, om aan iedereen te verkondigen dat hij katholiek is. Hij is er bovendien niet om verlegen om zijn geloof publiekelijk uit te dragen in de vorm van bepaalde normen en waarden. Johans nieuwste stokpaardje is euthanasie. Hij wil iedereen duidelijk laten weten dat euthanasie verwerpelijk is. Het is God die het leven geeft en neemt. Johan zal hierop blijven hameren totdat iedereen van die waarheid overtuigd is. Hij heeft geluk dat hij behoort tot een kerk waar individuele daden gesteund en aangemoedigd worden. Ook het beleidsorgaan van de geloofskern moedigt individuele initiatieven van haar leden sterk aan. Dat is volgens hen de enige manier om het evangelie vandaag uit te dragen. Johan is er zeker van dat het feit dat hij behoort tot zo'n geloofskern en dat hij gesteund wordt door een hele gemeenschap die hetzelfde denkt, niet enkel zal bijdragen tot de redding van de wereld, maar ook tot zijn eigen individuele heil.

Dit geloofskerntype bevindt zich links bovenaan in ons schema, gekenmerkt door Publiek en Verkondiging. Overtuigde geloofskernen zullen actief hun geloof promoten, zowel naar binnen als naar buiten, in de hoop dat de samenleving zich zal aanpassen aan hun wereldbeeld. Er is een verlangen om iedereen te bekeren naar het katholicisme. De openbaring biedt een houvast, maar er is minder luisterbereidheid tegenover andersdenkenden. Er zijn wel dialogale intenties aanwezig bij dit geloofskerntype, echter, dialoog wordt hier opgevat als pure verkondiging. Deze geloofskernen zorgen ervoor dat alle leden goed vertrouwd zijn met de leer van de Kerk en de leden worden aangemoedigd deze kennis te delen met anderen. Aan de kerkelijke ethiek, cultische praktijken en dogmatische geloofsuitdrukkingen moet men trouw blijven, deze tot zich maken en promoten. Positief aan dit geloofskerntype is dat de leden hun traditie verdedigen en zich verzetten tegen de tendens om geloof naar de private sfeer te verbannen. Ze zijn noch passief noch relativistisch, maar op het publieke forum wordt er gepleit voor de bescherming van het menselijke leven in al zijn vormen. Een negatieve kant is dat hun kenmerkend enthousiasme dreigt te neigen naar fanatisme. Hierdoor zullen alternatieve visies en de globale katholieke agenda buiten beeld blijven. Tenslotte is er ook het gevaar van geloof zonder daden¹⁶.



¹⁶ <http://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/128983/> (toegang 13.02.2015).

De leden van de Sint Paulus parochie hebben net de laatste hand gelegd aan hun visietekst. Judith is trots; niet zozeer op de tekst zelf, maar wel op het totstandkomingsproces, waarbij de leden van de geloofskern tot een akkoord kwamen over de inhoud. Net als zo vele anderen in haar geloofskern is Judith een regelmatige kerkganger, hoewel ze goed beseft dat een actief geloofsleven voor de meerderheid van de mensen niet langer de norm is. Dit geldt niet enkel voor de jongeren, maar ook voor vele van haar tijdgenoten. Hoewel ze sommige aspecten van het geloof in vraag stelt en in twijfel trekt, beseft ze goed dat ze zonder de geloofsgemeenschap, de liturgie, de schrift, de gesprekken en de initiatieven op het vlak van sociale rechtvaardigheid, God niet zou kunnen kennen op de manier dat ze Hem vandaag kent. Om tot een mooie en onderbouwde visietekst te komen hebben geëngageerde leden gedurende enkele weken gedebatteerd. Twee soorten debatten speelden zich af. Ten eerste bespraken de leden hoe zij de geloofskern situeren binnen de spanning tussen de lange geloofstraditie en de geloofskwesties die vandaag aan de orde zijn. Ten tweede vond er een discussie plaats over de rol van de hedendaagse cultuur, zowel op lokaal als op globaal vlak. Het werd voor de groep snel duidelijk dat het geloof en de cultuur niet eenvoudig met elkaar te verzoenen zijn en dat er op beide domeinen verdere reflectie noodzakelijk is. In een eindfase brachten de verantwoordelijken van de geloofskern en de priester de twee debatten samen met als hamvraag: "Hoe kunnen we trouw blijven aan ons christelijke verleden en toch een antwoord bieden aan het huidige culturele leefmilieu?". Deze vraag leidde tot scherpe discussies waarin zowel de thema-avonden rond de Bijbel als rond sociale rechtvaardigheid bevestigd werden. Het leidde ook tot de beslissing om meer inspanning te doen om levensproblemen te begrijpen en op lokaal en globaal niveau te beantwoorden alsook om open te staan voor andere interpretaties van het lijden en het leven. De leden van de geloofskern wilden zowel informeren en geïnformeerd worden als de ervaringen van het geloof binnenleiden in het debat rond het leven zoals het in de maatschappij rondom hen gevoerd wordt. Zo kwamen ze uiteindelijk tot een visietekst met als slagzin: "Het geloof beleven in dialoog en daad".

De Geëngageerde Geloofskern (Publiek en Dialoog) staat in het teken van een interactie tussen geloof en leven. De geloofskern neemt actief deel aan een dialoog op een publieke en strategische manier om de geloofskern en het geloof van de parochianen te versterken. Een ander kenmerk van dit type is dat de Geëngageerde Geloofskern nederig is in haar waarheidsclaim. De Bijbel en de Traditie worden op een hermeneutische manier benaderd. De geloofskernleden worden uitgenodigd om hun ideeën en visies te herdenken in dialoog met andere perspectieven. Het geloof staat open voor reflectie, kritiek en ontwikkeling. Wie tot dit type gemeenschap behoort, voert doorgaans vlot een Recontextualisering door om aansluiting te vinden met onze pluralistische leefomgeving. Geloofsinhouden horen voor deze groep zowel cultureel plausibel als theologisch aanvaardbaar te blijven. Positief is dat deze gelovigen zowel de incarnatie als de hedendaagse tijdsgeest serieus nemen. Engagement is het kernwoord hier, zowel binnen als buiten de eigen parochie. Negatief kan zijn dat deze visie op parochie enig analytisch vermogen vergt, waardoor sommigen uit de boot kunnen vallen. Toch is het deze positionering die hedendaagse katholieken toelaat gepast in te spelen op een reeks maatschappelijke evoluties. Zo vormt de bereidheid tot open overleg een antidotum tegen antikatholiek scepticisme. Aangezien ook voor gelovigen vele zekerheden van weleer zijn wegge gevallen, dringt een cultuur van overleg zich op, waarbij de paradoxen en diepere betekenissen van het bestaan een gelovige duiding krijgen¹⁷.

¹⁷ <http://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/128983/> (toegang 13.02.2015).



Sam en Cathy hebben ervoor gekozen hun dochter Chloë te laten dopen in de Allerheiligenkerk. Los van het feit dat Cathy de parochiale geloofskern nog kende uit haar kindertijd, was de keuze voor de Allerheiligenparochie snel gemaakt omwille van de heldere website met een goed overzicht van wat allemaal moet en kan. Cathy wou absoluut eigen elementen toevoegen aan de doopviering. Aangezien ze goed kan onderhandelen, vertrouwde ze erop dat ze een eigen liedjesselectie en een mooi gedicht zou mogen aanbrengen. De Allerheiligenparochie ligt in een buurt waar vele jonge families wonen. De kerk gelooft er echter niet in dat ouders verplichten om lessen te volgen of naar de kerk te komen een toegevoegde waarde heeft. Als ze hun kinderen willen laten dopen dan is het de taak van de kerk om hieraan mee te werken en hen deze dienst aan te bieden. Cathy was ook blij dat de geloofskern er geen probleem van maakt dat de dooppeter van Chloë niet katholiek is. “Zolang je je zelf maar goed voelt bij je keuze en zolang hij een goed voorbeeld is voor Chloë, vormt dit voor ons geen probleem”, zei men in het secretariaat. De Allerheiligenparochie hecht veel belang aan de vrije keuze en de wensen van al wie naar haar toe komt; geloof is immers iets heel persoonlijks en een zaak van het hart. Het is aan niemand om iemand anders’ geloof te beoordelen of de authenticiteit ervan in vraag te stellen. De parochiale geloofskern ziet het als haar taak om een dienst aan te bieden aan iedereen die op zoek is naar sacramenten, onderwijs of sociale activiteiten. Sams moeder, Anne, zal ook zeer blij zijn met de plannen om Chloë te dopen. Ze bestempelt zichzelf immers als katholiek, maar heeft in praktijk weinig affiniteit met een geloofskern. Ze gaat al vele jaren niet meer naar de kerk; de liturgie heeft toch geen invloed op wat ze gelooft en de kerk was voor haar een onnodige tussenstap om tot God te komen. Anne heeft wel al te kennen gegeven dat wanneer ze sterft haar uitvaartplechtigheid zal plaatsvinden in de Allerheiligenkerk. Ze heeft er alle respect voor dat haar zoon en Cathy niet voor de kerk getrouwd zijn, maar in de tuinen van een pittoresk kasteel – ook zij zijn immers vrij om te kiezen. Ze vertrouwt erop dat de Allerheiligengemeenschap degelijk onderwijs zal geven aan haar kleindochter, althans als Sam en Cathy ervoor kiezen om Chloë naar de plaatselijke katholieke school te sturen. Anne zelf heeft veel gehad aan hetatholicisme, maar zal Chloë niets opdringen; als ze groter wordt kan ze er eventueel zelf voor kiezen. Zo lang ze maar een goed mens wordt, zichzelf trouw blijft en een authentiek leven leidt, wat overigens ook de waarden zijn die door de Allerheiligenparochie uitgedragen worden.

De Consumentenparochie of Serviceparochie (Privaat en Dialoog) promoot niet één ideale verstaan van catholicisme maar respecteert de individuele spiritualiteit van de leden. Dit geloofskerntype maakt een compromis met de culturele omgeving en ondersteunt de individuele geloofsnoden en spiritualiteit van de leden zonder een bepaalde visie te willen opdringen. De religieuze verlangens en spiritualiteit van de leden van de geloofskern worden niet uitgedaagd maar steeds ondersteund en bevestigd door de geloofskern. Dialoog bestaat uit praten over wat ik geloof en wil voor mijn eigen spirituele leven (en voor mijn kinderen). Dit kan verschillen van persoon tot persoon. De Consumentenparochie is inclusief voor iedereen. Positief aan dit geloofskerntype is dat de burgers in de kerk terecht kunnen tijdens sleutelmomenten van het bestaan. Er heerst een groot respect voor de vrije keuze. Echter, er zijn ook enkele negatieve punten op te merken. De geloofskern blijft in de private sfeer wanneer zij antwoordt op individuele en familiale religieuze vragen. Zij zoekt niet naar actief contact met de publieke ruimte. Consumentgerichte strekkingen beantwoorden in principe aan de wensen van alle burgers bij de meest uiteenlopende spirituele aangelegenheden. Openheid die eigenlijk de deur op een kier zet voor verregaande relativisering of commercialisering van het geloof. De diepgang gaat verloren. Een ander gevaar is dat dergelijke gemeenschappen elke voeling dreigen te verliezen met de traditie. Inspelen op hoogstpersoonlijke desiderata voor doop- of huwelijksvieringen

wekt bovendien al eens de woede op van leden die wel op en top overtuigd blijven. Deze tendens is dus niet zonder gevaar¹⁸.



¹⁸ <http://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/128983/> (toegang 13.02.2015).

De Sint-Lucasparochie heeft een geschiedenis om trots op te zijn. De Toegewijde Parochie is reeds generaties lang een thuis voor vele katholieke families. De parochiepriester, E.H. O'Reily, doopt vandaag vele kinderen van ouders die hij lang geleden zelf nog doopte en die hij in de echt heeft mogen verbinden. Stabiliteit, continuïteit en samenwerking zijn de motto's voor het parochieleven. Al generaties lang biedt deze parochie continuïteit aan katholieke families die zo het geloof van hun voorvaders kunnen beleven in dezelfde geloofsgemeenschap. Wanneer de gemeenschap op Zon- en feestdagen samenkomt kent iedereen zijn plaats. Diegenen die ambten en bedieningen opnemen weten perfect wat ze moeten doen en hoe ze dit moeten doen. Alles gebeurt op een uiterst precieze en zeer voorspelbare manier. Dit maakt van de Sint-Lucasparochie een sterke en stabiele katholieke gemeenschap. Zo nemen ouders hun kinderen mee naar de kerkdiensten van de parochie om hen te wortelen in hun geschiedenis, cultuur en traditie. O'Reily herinnert de jonge parochianen er vaak aan – "dat ze minstens één uur van hun week aan God moeten schenken; dat heb je van de vorige generatie geleerd en moet je ook in de toekomst doen". De parochianen van de Sint-Lucasparochie weten goed wie ze zijn. Ze zijn er zich van bewust dat er in de ruimere samenleving ook andere religieuze en culturele groepen leven. Daar hebben zij echter niet veel mee te maken. Hun parochie moet hun eigen cultuur en geloof ondersteunen en het mogelijk maken dat ze vreedzaam kunnen leven.

De Devotionele Geloofskern zoekt katholiek te blijven door de cultische en devotionele gebruiken van de kerk uit te voeren en ze intern te promoten naar haar leden. Deze parochie zorgt voor een plaats waar het geërfde geloof ontvangen en onkritisch beleefd kan worden. Er is een sterk devotioneel leven met gebed en liturgische activiteiten om de gemeenschap samen te houden. Het geloof van de leden van de geloofskern wordt versterkt door de liturgische cyclus en de preken van de voorganger. Het geloof wordt gezien als deel van de culturele identiteit van de groep, wordt niet bevraagd of geanalyseerd. Positief is dat dit geloofskerntype makkelijk vasthoudt aan de christelijke levensstijl, vanuit een oprechte gehechtheid aan de traditionele eredienst, liturgie en gebruiken. Gezamenlijk gebed staat hoog op de prioriteitenlijstjes, net als geloofsopvoeding die kinderen inwijdt in de bestaande verbanden. Negatief is dat in dergelijke groepen de geloofsinhouden veeleer passief aanvaard worden 'volgens het boekje' en er weinig animo bestaat voor externe contacten. Een model dat het best gedijt in een culturele omgeving waar godsgeloof een evidentie blijkt. Derhalve floreert het minder in de huidige maatschappelijke voedingsbodem. Toch krijgen vooral parochiale geloofskernen – ook in Vlaanderen – vele medemensen over de vloer die met een devotionele houding aan het kerkelijke leven en met name de liturgie deelnemen. Echter, de neiging om het geloof te privatiseren, leidt finaal tot maatschappelijke irrelevantie¹⁹.

¹⁹ <http://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/128983/> (toegang 13.02.2015).



Karakteristieken	Overtuigde	Geëngageerde	Service	Devotionele
Psychologische grondgezindheid	Zekerheid	Uitdagiging	Keuze	Gemak
Tijdservaring	Urgentie	Reflexiviteit	Directheid	Continuïteit
Ethiek	Moraliteit tegen de cultuur	Sociale rechtvaardigheid	Individuele moraliteit	Gehoorzaamheid
Openbaring	Kennis van het aanbod	Kritische dialoog en heilsgeschiedenis	Kritische constructie van de waarheid	Onbetwiste bemiddeling
Belangrijkste zorg	Eén zaak	Publiek debat	Persoonlijke nood	Coherentie
Dialoog	Monoloog naar buiten	Dialoog naar buiten	Dialoog naar binnen	Monoloog
Visie op gezag	Dogma	Hermeneutische autoriteit	Ervaring	Autoriteit is geërfd
Visie op waarheid	Objectieve waarheid	Heuristische waarheid	Pluralisme	Initiatief
Leerattitude	Instructief leren	Onderzoekend leren	Vergelijkend leren	Herhaling
Gebed	Verzoekend bidden	Ontmoeten in gebed	Bidden in mijn belang	Devotie
Concept van traditie	Bezit van de traditie	Traditie verkennen	Traditie toepassen	Behoren tot de traditie
Relatie tot God	Onkritische onmiddellijke kennis van God	Kritische vermediëring	Individuele (private) kritische keuze	Bemiddelde kennis van God
Betekenis van het leven	Beloning	Verantwoordelijkheid	Lot	Gave
Catechese	Leren	Dialoog voeren	Selecteren	De leer ontvangen
Bijbel	Bewijs in de tekst	Bijbels als hermeneutisch	Teksten zijn eigen keuze	Geïnspireerd Woord van God
Kinderen	Onderwijzen van de kinderen	Kinderen dragen bij	Kinderen mogen kiezen	Kinderen onderwijzen
Leiderschap	Instructief leiderschap	Verdeeld leiderschap	Flexibel en aanpasbaar	Passieve instandhouding
Liturgie	Moraliserende liturgie	Deelnemen aan liturgie	Experimenteel	Traditionele viering
Christologie	Christus als universele koning en rechter	Christus als onthuller van het koninkrijk	Model van deugd en goedheid	Herder van de kudde
Pneumatologie	Macht van God	Bewegende Heilige Geest	De Geest waait waar hij wil	Aannemen

Resultaten

De SPES-schaal bevraagt altijd het feitelijke niveau en het normatieve niveau. Op het feitelijke niveau wordt aan respondenten gevraagd om hun eigen geloofskern voor ogen te houden en de vraag de beantwoorden volgens de situatie in de maanden voordat de coronacrisis uitbrak. Er werd doelbewust gekozen om de coronacrisis niet te betrekken tijdens het invullen van de vragenlijst, anders zou dit onderzoek een ‘coronaonderzoek’ worden waarvan de resultaten na de coronacrisis niet meer actueel of betrouwbaar zijn. Op het normatieve niveau wordt gevraagd om de ideale geloofskern voor ogen te houden. Daarbij is de leidraad: “Hoe zou volgens jou een ‘ideale geloofskern’ er uit moeten zien?”. De SPES-vragenlijst werd in totaal door 356 respondenten correct ingevuld.

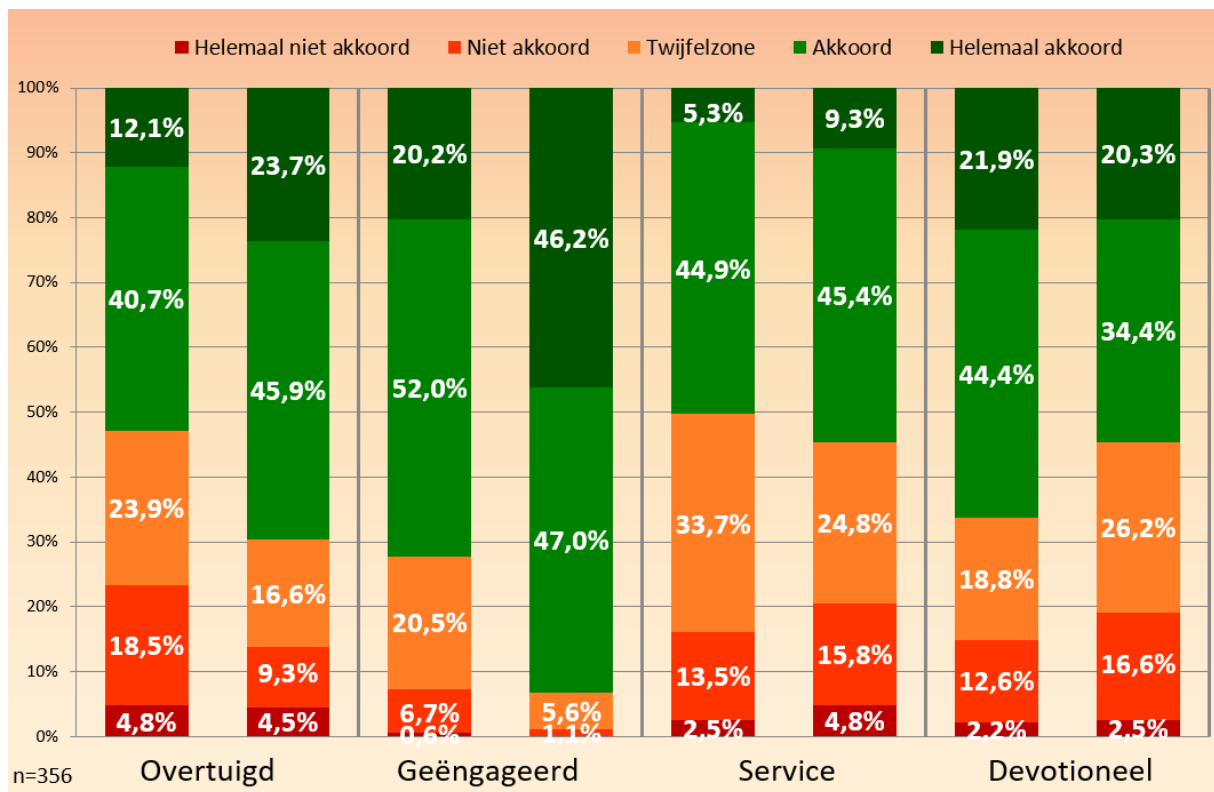
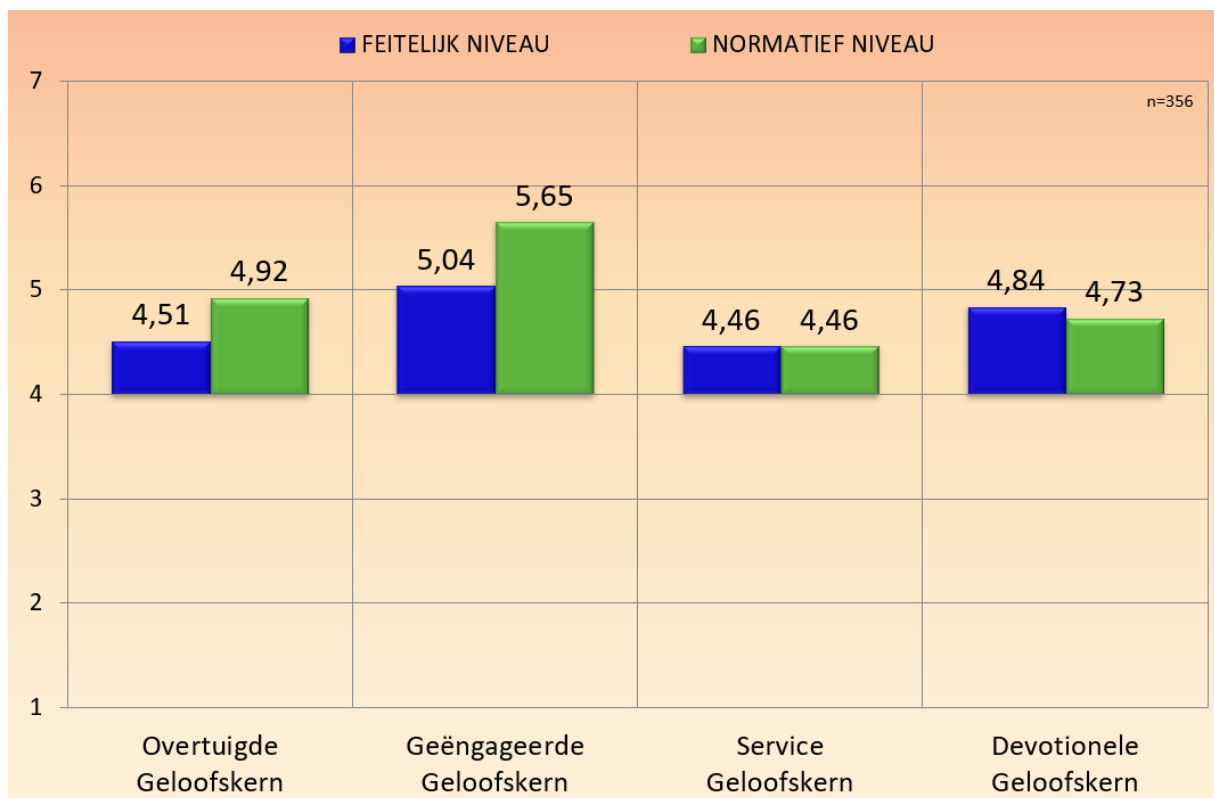
Algemene resultaten

Bij de algemene steekproef haalt ieder geloofskerntype een positieve score, zowel op feitelijk als normatief niveau. Dit toont aan dat een ondubbelzinnig voorkeur voor één bepaald type niet aanwezig is. De geloofskernen in Antwerpen lijken zo de diversiteit onder elkaar te erkennen en te valoriseren: iedere vorm van katholiek geloof heeft haar plaats en mag er zijn. Toch zijn er verschillen.

Op feitelijk niveau is de geëngageerde geloofskern nipt de hoogste. Echter, de algemene scores van al de geloofskerntypes liggen tussen 4,46 en 5,04, wat wil zeggen dat vandaag de respondenten niet echt één geloofskerntype ondubbelzinnig herkennen, maar elk type wel een beetje. Het is bovendien zo dat het samenbrengen van de verschillen geloofskerngroepen in één grafiek de verschillen wat uitgevaagd heeft: zowel op feitelijk als normatief niveau zijn de verschillen tussen de groepen wel degelijk groot.

Toch zijn er in deze algemene grafiek enkele tendensen te bemerken: de respondenten willen meer publieke geloofskerntypes in de toekomst. De twee publieke types, de overtuigde en de geëngageerde geloofskern, halen op normatief niveau een stuk hogere score dan op feitelijk niveau. Dit betekent dat de respondenten graag een geloofsgemeenschap zien die met haar beide voeten in de samenleving staat, die niet bang is om haar handen vuil te maken. Verder betekent dit ook dat men vindt dat geloof geen privézaak kan zijn: geloof dient uitgedragen te worden naar buiten. Hoe moet dat uitdragen dan precies gebeuren? Vooral op basis van dialoog (geëngageerde geloofskern), maar toch ook tot op zekere hoogte op basis van verkondiging (overtuigde geloofskern).

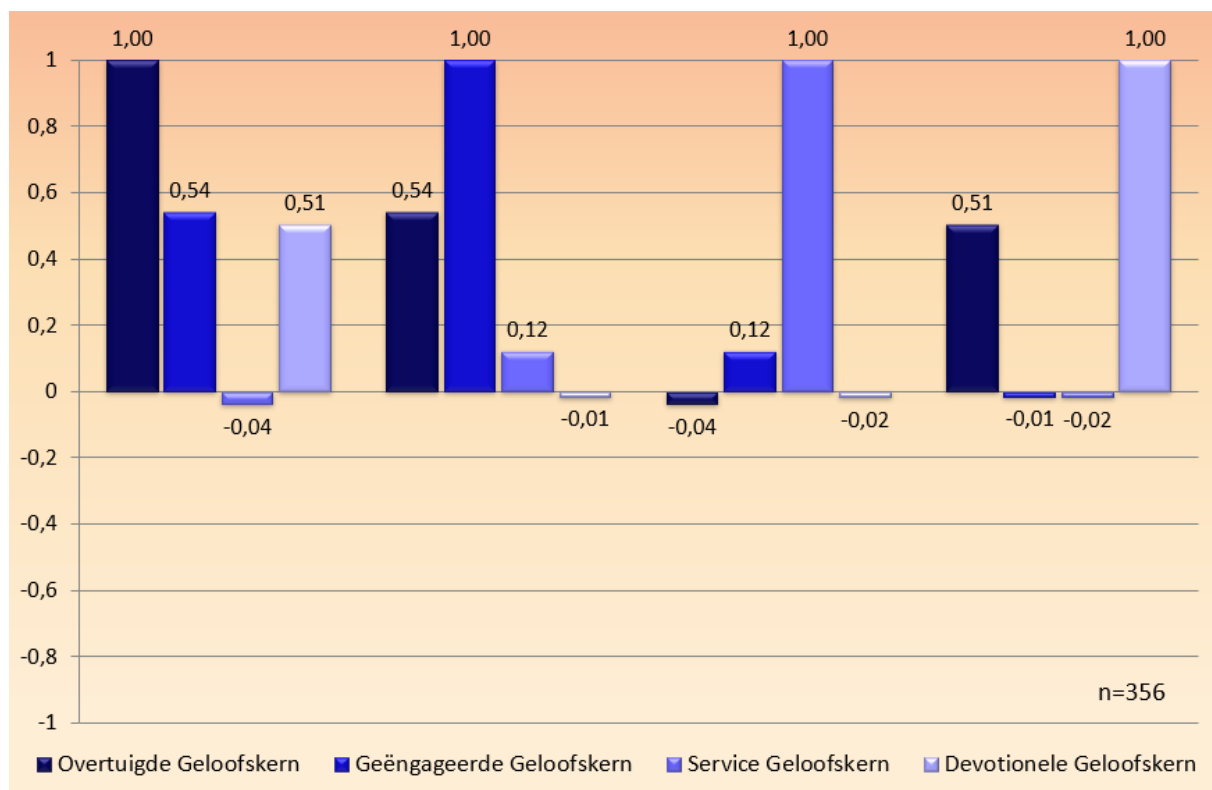
De private types doen het minder zo goed: de service geloofskern trappelt ter plaatse en de devotionele geloofskern verliest terrein op normatief niveau ten aanzien van het feitelijke. De Service Geloofskern geniet trouwens de minste steun: zowel op feitelijk als normatief niveau behaalt het de laagste resultaten. Toch heeft de Service Geloofskern iets meer respondenten die akkoord gaan op normatief niveau, maar de tegenstanders groeien echter ook in aantal. Verder heeft de Service Geloofskern verhoudingsgewijs het minst aantal respondenten die onder ‘helemaal akkoord’ vallen, de dondergroene kleur. Mensen die aan de akkoordzijde zitten betreffende dit type gaan dus niet snel voor ‘helemaal akkoord’, maar wel voor ‘akkoord’. Toch behalen beide geloofskerntypes nog steeds positieve scores: dit toont opnieuw aan dat een verscheidenheid aan types binnen een groter geheel (PEACE) wel degelijk aan de orde is. In de verkeerslichtgrafiek wordt dit opnieuw bevestigd: er is weinig actieve tegenstand tegen alle types. Lagere scores zijn vooral te verklaren door een grote groep twijfelaars.



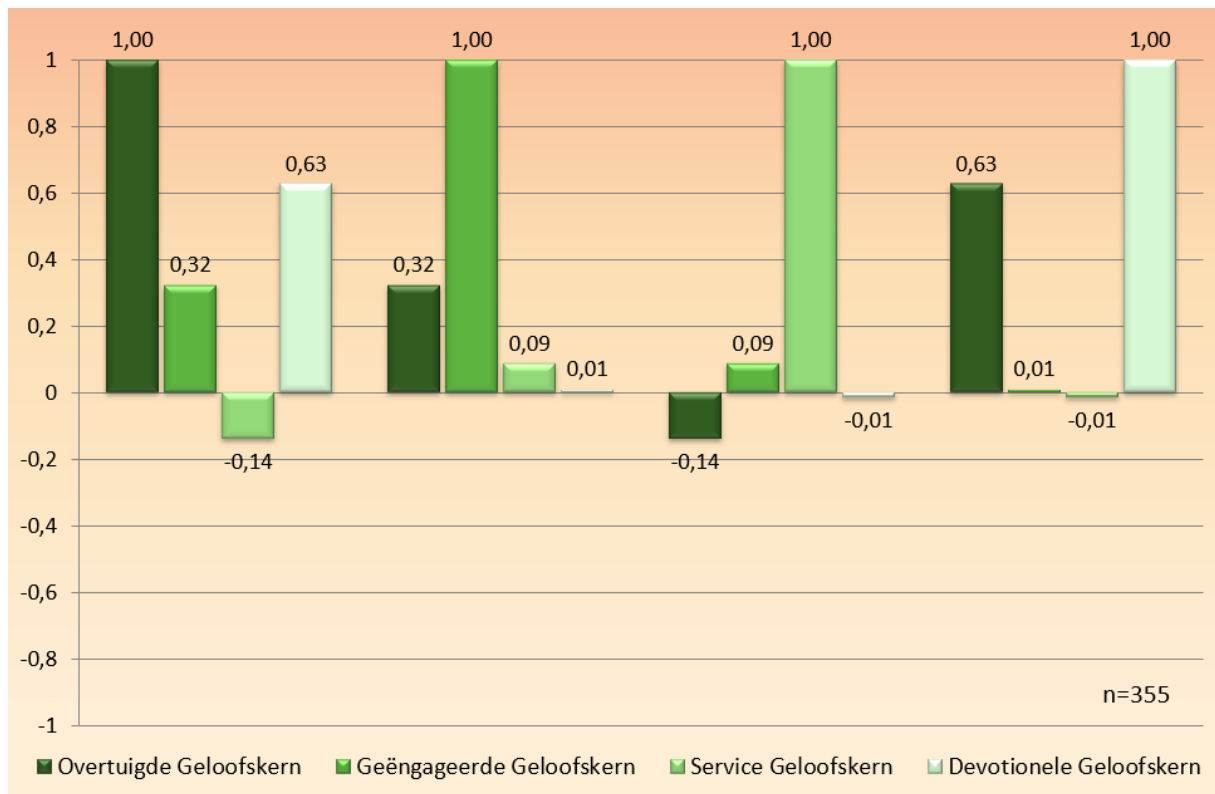
Correlaties tussen de Geloofskernen

De correlatietabel bevestigt dat het ene geloofskerntype niet vijandig staat ten aanzien van het andere: de enkele negatieve correlaties zijn bijzonder klein.

Op feitelijk niveau correleert de Overtuigde Geloofskern zeer sterk met de twee types waarmee het een kernmerk deelt (zie SPES-grafiek met de twee assen). Het correleert sterk met de Geëngageerde Geloofskern (0,54) omdat ze beide een publiekelijk karakter hebben, maar het correleert bijna even sterk met de Devotionele Geloofskern (0,51) waarmee het een verkondigingskarakter deelt. Eenzelfde tendens is te bemerken bij de Geëngageerde Geloofskern: het heeft een positieve correlatie met de Overtuigde Geloofskern, maar ook met de Service Geloofskern, hetzij veel minder sterk, aangezien beide inzetten op dialoog. De Geëngageerde Geloofskern heeft een piepkleine negatieve correlatie, dat eerder als nulcorrelatie kan gezien worden, met de Devotionele Geloofskern. De Service Geloofskern kent enkel een kleine positieve correlatie met de Geëngageerde, met de andere twee types is er een zeer lichte negatieve correlatie. De Devotionele Geloofskern correleert enkel sterk met de Overtuigde Geloofskern. De andere types wijst het niet echt af, maar van wederzijdse versterking is er geen sprake. Ter conclusie, er zijn twee sterke correlaties: tussen de Overtuigde en Geëngageerde en tussen de Overtuigde en Devotionele Geloofskern. De andere correlaties zijn bijzonder klein en weinig statistisch relevant.



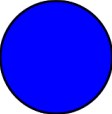
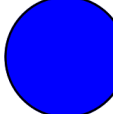
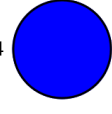
Op normatief niveau zijn er gelijkaardige tendensen te zien, al zijn de cijfers iets anders. De kleinste negatieve correlaties op feitelijk niveau komen op normatief niveau gewoon terug: -0.01 is op normatief niveau 0.01, -0.02 is -0.01. De negatieve correlatie tussen Overtuigde en Service Geloofskern is iets groter: -0.14, wat de facto nog steeds een zwakke correlatie is. Verder is de correlatie tussen Geëngageerd en Overtuigd beperkt tot 0,32, maar deze tussen Overtuigd en Devotioneel is een stuk sterker met 0,63.



Correlaties tussen de PKG-schaal en de SPES-schaal

Ten slotte zijn er duidelijke correlaties zichtbaar tussen enerzijds de PKG-schaal en anderzijds de SPES-schaal. Respondenten die sterk scoren op Letterlijk Geloof zijn veeleer aanhangers van de Overtuigde en Devotionele Geloofskern: er zijn zeer sterke correlaties van 0,62 en 0,67. Deze twee geloofskerntypes zijn niet toevallig de twee types die inzetten op verkondiging. Letterlijke gelovigen houden namelijk van duidelijkheid en zijn overtuigd van hun waarheidsclaim, deze dient dan ook verkondigd te worden. Merk op dat, ondanks de correlatie tussen Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof, Letterlijk Geloof niet correleert met de Geëngageerde Geloofskern. Meer nog, Post-Kritisch Geloof correleert zelfs sterker met de Overtuigde Geloofskern dan met de Geëngageerde, die nochtans gezien wordt als de hermeneutische benadering. Post-Kritisch Geloof correleert zelfs in mindere mate met de Devotionele Geloofskern. Dit toont aan dat de hermeneutische benaderingen, de Geëngageerde Geloofskern en het Post-Kritisch Geloof die op hun respectievelijke schalen nochtans de grootste zijn, een duidelijke druk ervaren om de katholieke identiteit duidelijk te stellen. De correlaties tussen Letterlijk Geloof, Post-Kritisch geloof en de Overtuigde en Geëngageerde geloofskernen tonen dit aan. Dit betekent dat hoewel dialoog en openheid voor diversiteit zeker belangrijk zijn voor de Antwerpse geloofskernen, een zekere aandacht voor een duidelijke identiteit belangrijk is.

Verder correleren Externe Kritiek en Relativisme slechts met één geloofskerntype: de dienstbare of Service geloofskern. Dit type wordt wel eens verweten te ver of gemakkelijk mee te gaan in de secularisering, aangezien men gefocust is op de verlangens van mensen jegens de kerk (ook al zijn die mensen en hun verlangens veel minder geworteld in de traditie). Het is dan ook geen verwondering dat de twee niet-gelovige geloofsstijlen sterk met de Dienstbare Geloofskern correleren. Verder heeft Externe Kritiek een duidelijke weerzin ten aanzien van de publieke geloofskerntypes. Dit ligt volledig in de lijn in datgene wat letterlijk ongelovigen vaak nastreven: het wegduwen van religie uit de publieke ruimte. De afkeer van Externe Kritiek ten aanzien van de Devotionele Geloofskern is zelfs kleiner dan ten aanzien van de andere twee: de devotionele blijft ten minste privaat. De correlatie van Relativisme en Dienstbare Geloofskern is zelf hoger: voor Relativisme is enkel datgene dat mensen zelf vragen, en dus waarde aan hechten, belangrijk. Intrinsieke appreciatie voor geloof en traditie is er weinig.

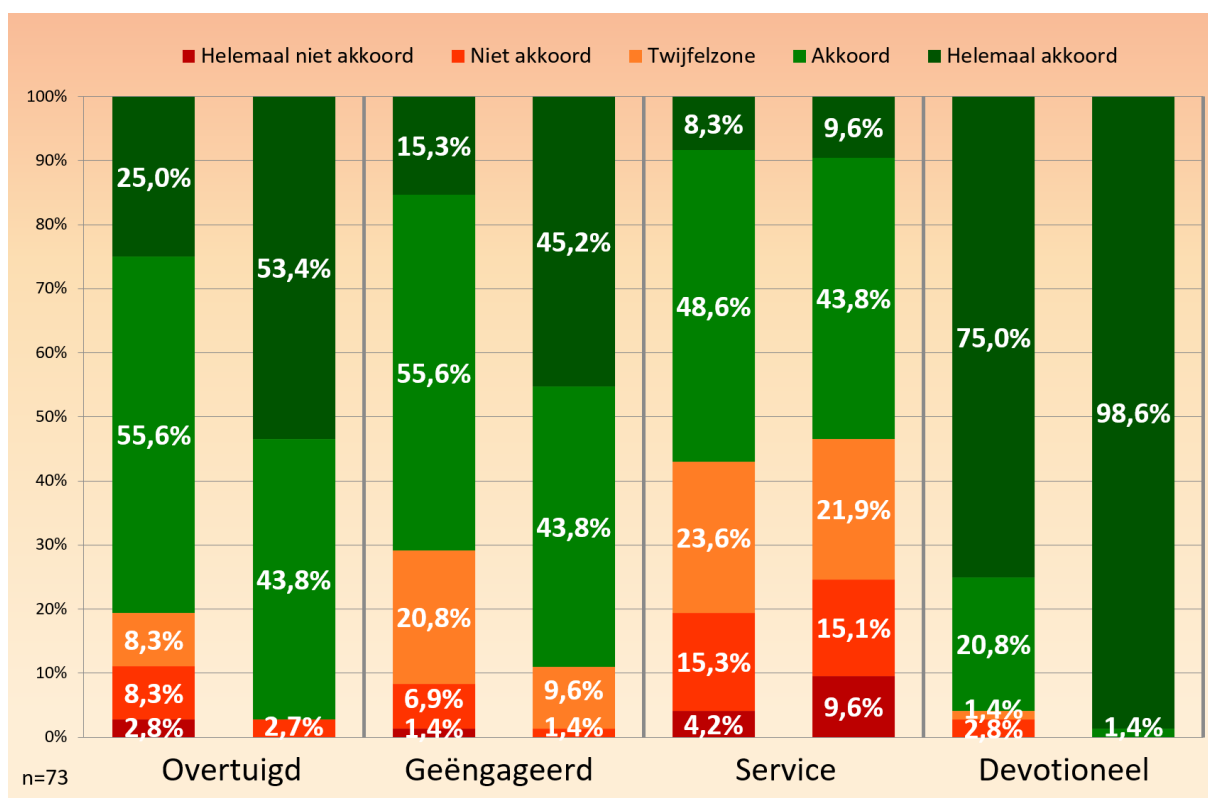
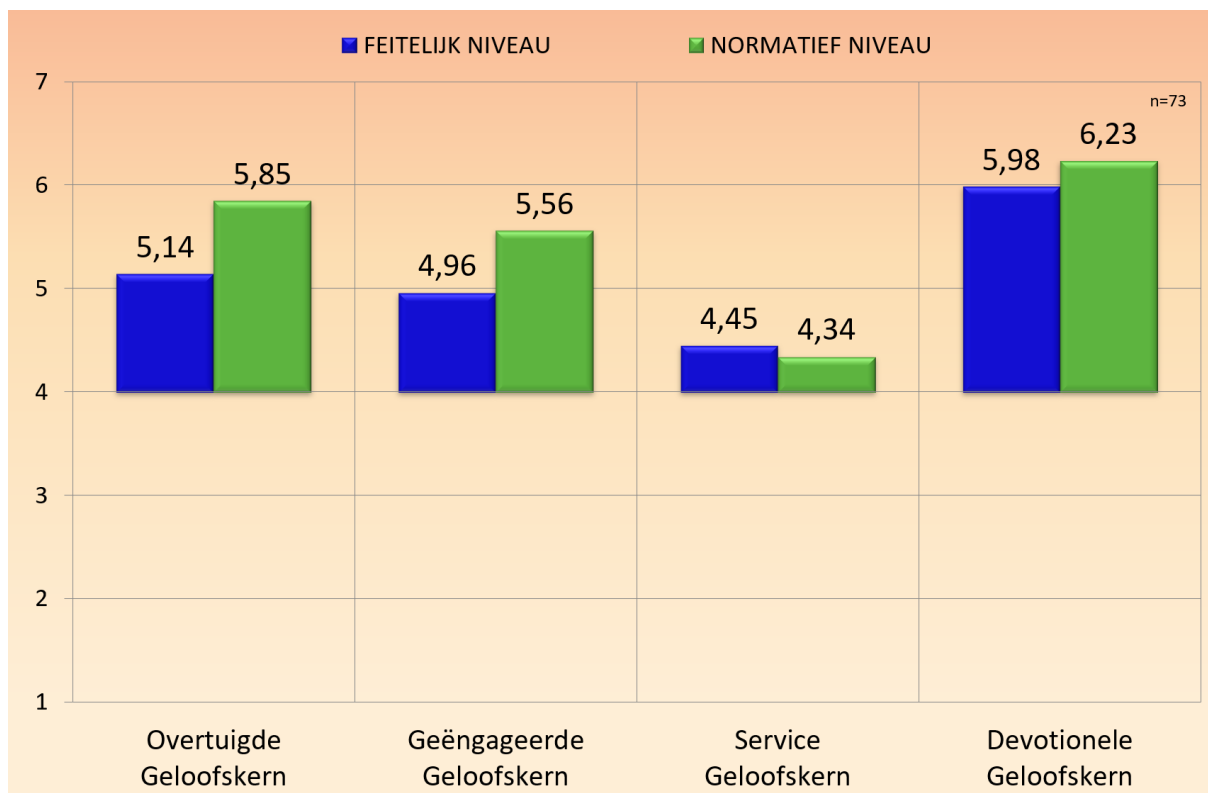
PKG Schaal \ SPES Schaal	Overtuigde Geloofskern	Geëngageerde Geloofskern	Dienstbare Geloofskern	Devotionele Geloofskern
Letterlijk Geloof	0,62 	-0,01 •	-0,18 	0,67  n=327
Externe Kritiek	-0,34 	-0,31 	0,41 	-0,15 
Relativisme	-0,25 	0,00 •	0,54 	-0,20 
Post- kritisch Geloof	0,44 	0,40 	-0,25 	0,24 

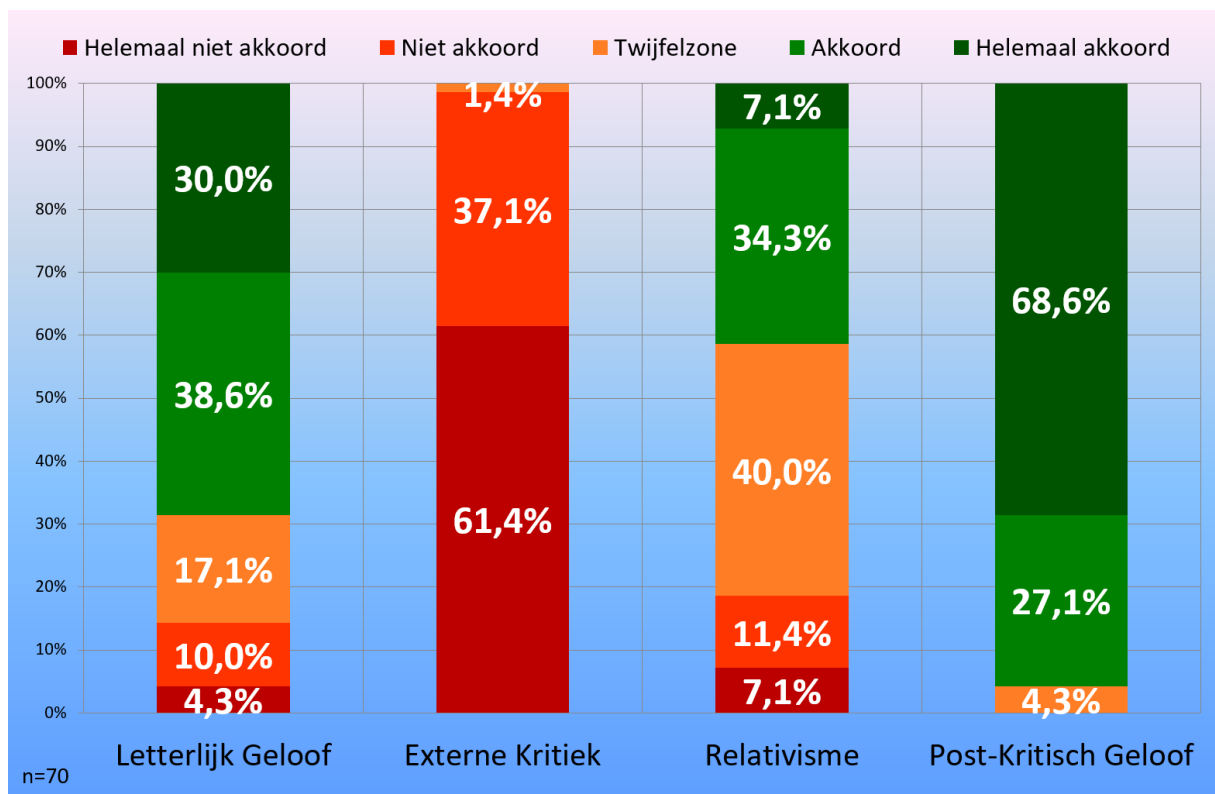
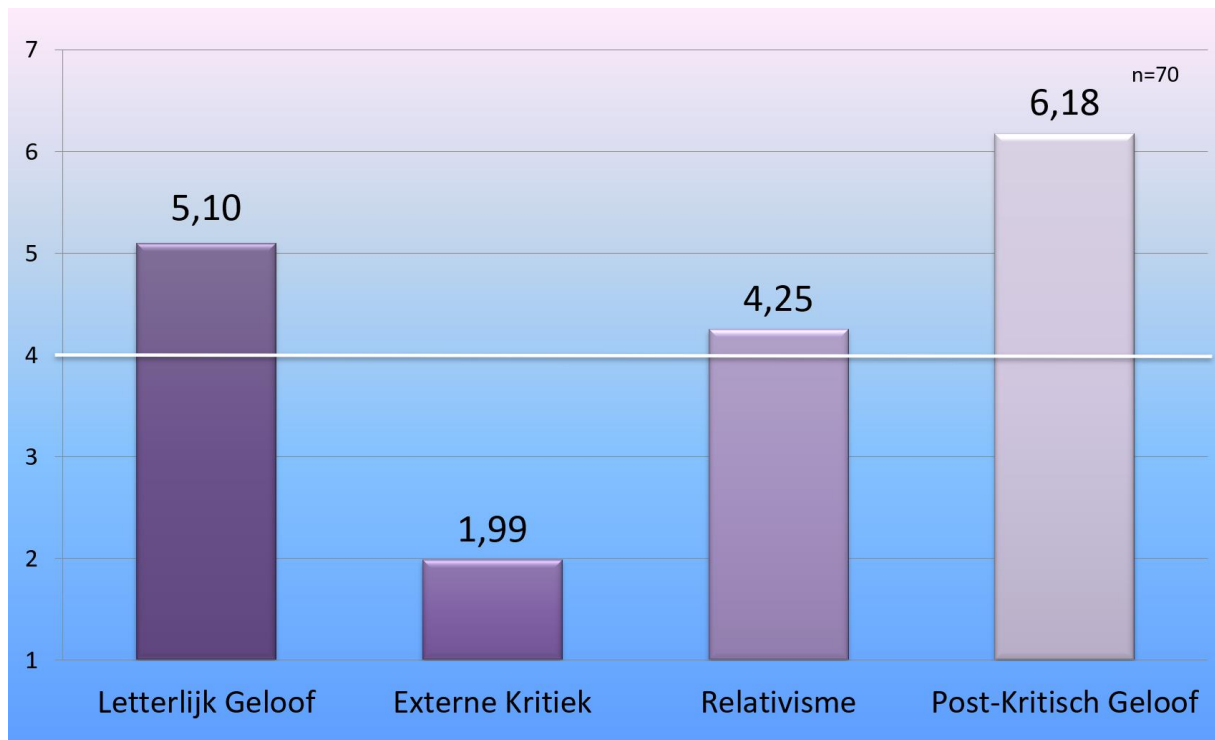
Het specifieke profiel van de voorstanders van de Devotionele Geloofskern

In deze subtitel worden de resultaten van de respondenten die het hoogst scoren op de Devotionele Geloofskern nader belicht. Dit wordt enkel gedaan voor de Devotionele en Service Geloofskern aangezien de andere twee types geen noemenswaardige resultaten laten optekenen.

De voorstanders van de Devotionele Geloofskern behalen hoge scores, niet enkel op het devotionele type, maar ook op de Overtuigde en Geëngageerde Geloofskern. De Geëngageerde, die in de algemene resultaten bij alle respondenten afgetekend de grootste is, eindigt slechts op de derde plaats. De Service Geloofskern is de enige die erop achteruitgaat. De respondenten die het hoogst scoren op de Devotionele Geloofskern hebben dus een uitgesproken voorkeur voor de verkondigingstypes. Toch wordt opnieuw geen enkel type afgewezen. Hoewel de Geëngageerde Geloofskern slechts de derde plaats behaalt in de SPES-typologie, behaalt haar hermeneutische tegenhanger in de PKG-typologie wel de hoogste score. Het Post-Kritische Geloof overschrijdt zelfs de kaap van 6. Op plaats twee staat een sterk Letterlijk Geloof, gevolgd door een Relativisme dat nipt positief is. In de correlatietabel vallen enkele dingen op: Post-Kritisch Geloof correleert sterker met de Overtuigde dan de Geëngageerde geloofskern en het Letterlijke Geloof behaalt een nipt negatieve score op de Geëngageerde Geloofskern.

Deze respondentengroep heeft een uitgesproken gelovig profiel, vraagt uitdrukkelijk om een geloofskern die verkondigt en is voorstanders van een uitgesproken katholieke identiteit. Deze identiteit wordt echter zo belangrijk dat de openheid ten aanzien van anders – en niet-gelovigen in het gedrang komt: de nipt positieve score van Relativisme toont aan dat de *awareness of contingency* onder druk staat. De aanhangers van de Devotionele Geloofskern dreigen zich af te sluiten van de rest van de wereld en zich in zichzelf te keren. Zolang de score van het Relativisme nog boven de 4 uitstijgt, is er nog die broodnodige openheid, maar deze mag zeker niet meer zakken.



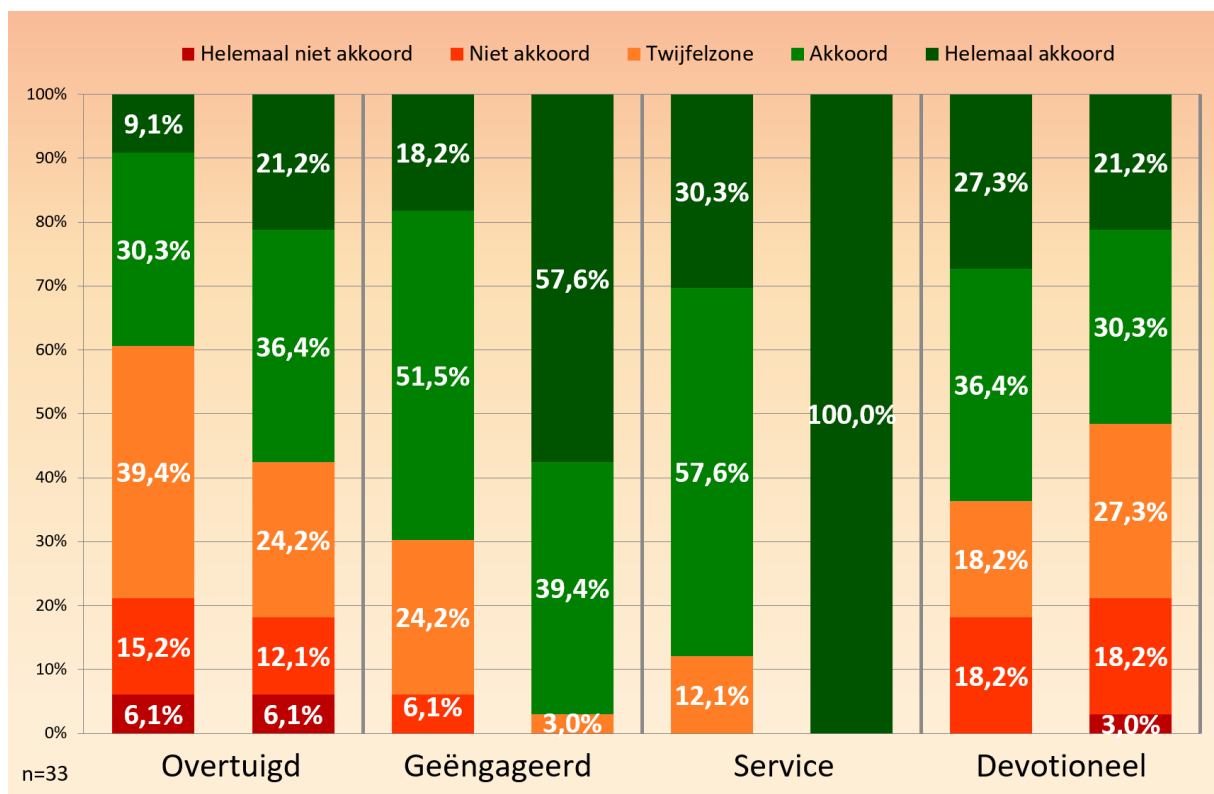
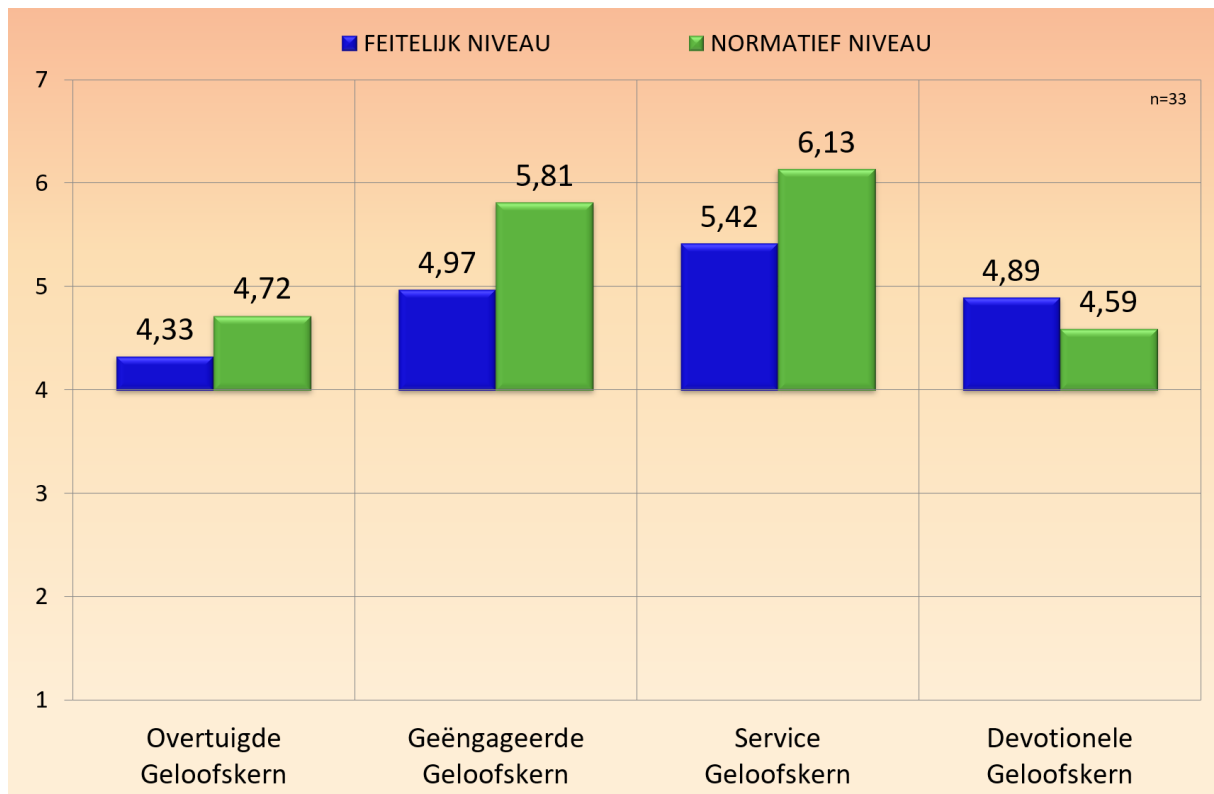


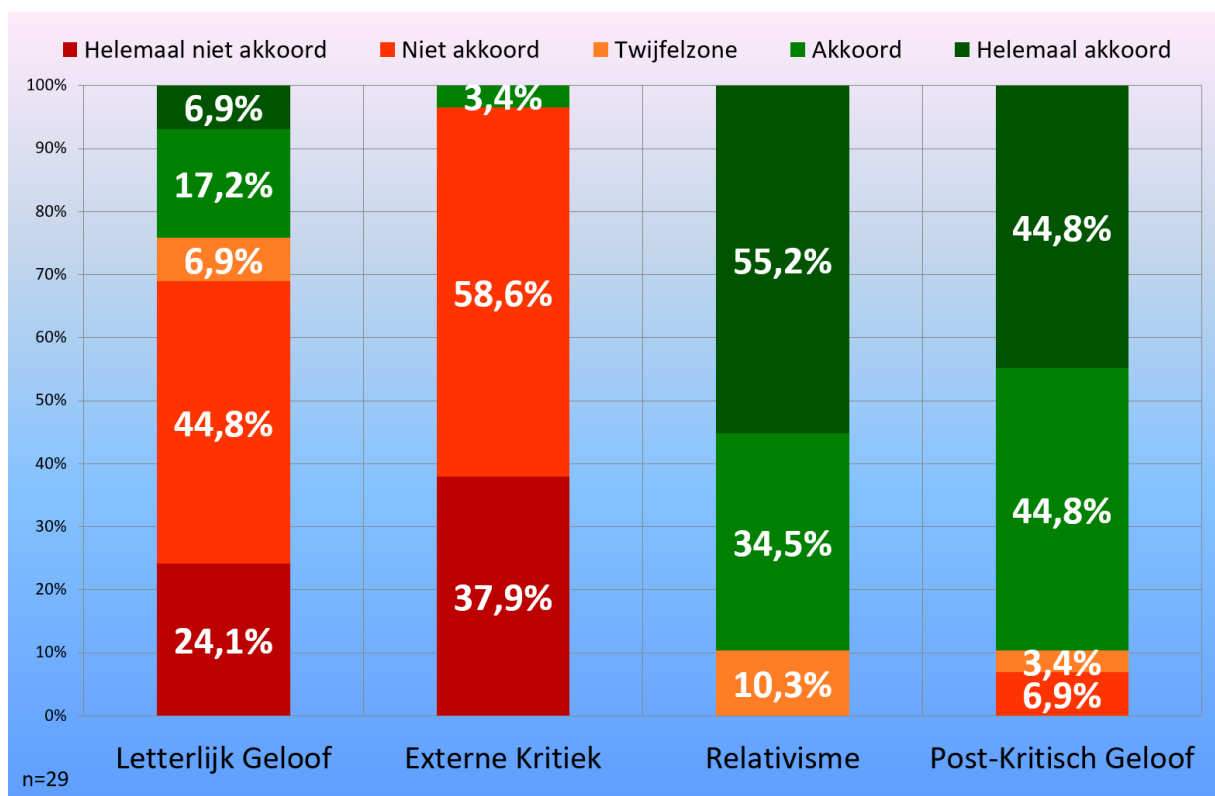
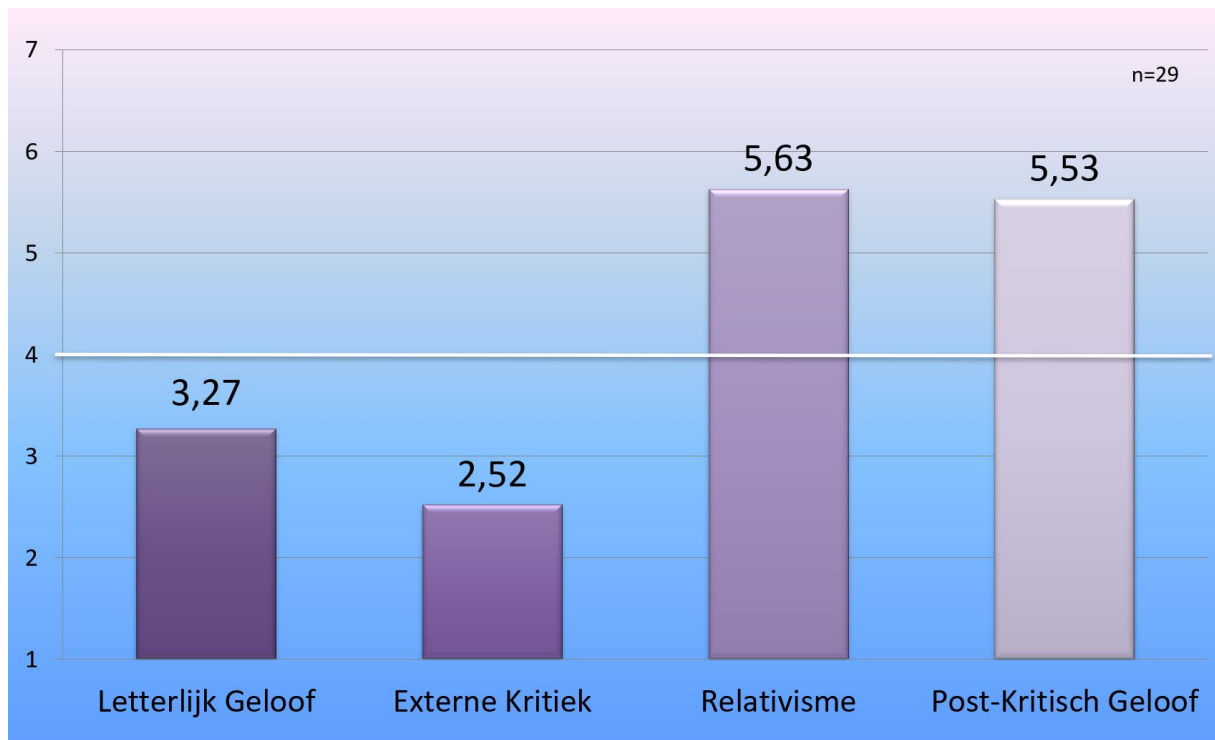
Wie zijn deze voorstanders van de Devotionele Geloofskern? Het betreft mensen die een sterke band hebben met de kerk (88,1% stelt sterk betrokken te zijn; gemiddeld van de gehele steekproef: 67,3%), die een actief geloofsleven hebben (88,9%; gemiddeld: 72,7%) en die regelmatig dan anderen een mis bijwonen (88,9% versus 77,2%). Deze respondenten zijn iets vaker mensen die geen verantwoordelijkheid hebben in hun geloofskern maar wel aan activiteiten deelnemen, maar de facto is er weinig verschil met de algemene steekproef. Hetzelfde geldt voor de leeftijd van de respondenten: de voorstanders van de Devotionele Geloofskern hebben quasi dezelfde leeftijd als de gemiddelde steekproef. De voorstanders van de Devotionele Geloofskern zijn bij iedere subgroep wel te vinden, maar zijn duidelijk oververtegenwoordigd bij de Internationale parochiale geloofskernleden. Zij maken 8% van de totale steekproef uit, maar maken wel 24% van de aanhangers van de Devotionele Geloofskern uit. Op zich hoeft dit niet te verbazen: deze groep noteerde eveneens een zeer hoog Letterlijk Geloof en een eerder lager score op Relativisme. Verder zijn deze respondenten leden van geloofskernen die sterk inzetten op liturgie en gemeenschapsvorming, hoewel dit door de coronacrisis een stevig knauw heeft gekregen.

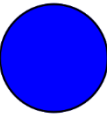
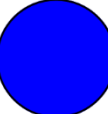
Het specifieke profiel van de voorstanders van de Service Geloofskern

De voorstanders van de Service Geloofskern stellen op feitelijk vlak heel wat van hun voorkeurstype vast, en ze wensen er nog meer van te zien in de toekomst. De Geëngageerde Geloofskern komt op plaats twee uit, met een sterke stijging in vergelijking met het feitelijke niveau. De Devotionele Geloofskern verliest terrein. De Overtuigde Geloofskern daarentegen gaat tegen de verwachting in er ook op vooruit. De PKG-resultaten laten zich dan ook raden: de voorstanders van de Service Geloofskern hebben als enige een hogere score op Relativisme dan op Post-Kritisch Geloof. Kort samengevat haalt deze groep de hoogste scores op de niet-gelovige geloofsstijlen en de laagste scores op de gelovige geloofsstijlen. De steun voor de Service Geloofskern is heel groot in deze groep, bovendien is ze zo dominant dat ze niet uitdrukkelijk correleert met een bepaalde geloofsstijl. Enkel de Overtuigde en Devotionele Geloofskern, die beide lagere scores op normatief niveau optekenen dan gemiddeld, correleren duidelijk met de gelovige geloofsstijlen.

De voorstanders van de Service Geloofskern willen duidelijk een geloofskern die ten dienste staan van haar leden, maar ook van niet-leden. Men verlangt dat dit vooral op een dialogale manier gebeurt, vandaar de hoge scores van de twee types die inzetten op dialoog. Gezien de hoge score van de Service Geloofskern steekt het gevaar de kop op dat de geloofskern eerder een 'u vraagt, wij draaien'-mentaliteit ontwikkelt. Dit kan ertoe leiden dat men de band met de kerk en de traditie loslaat, wat ook zichtbaar is in de hoge scores van Relativisme en Externe Kritiek. Dit wordt bevestigd in andere data. Zo voelt slechts één op drie zich sterk verbonden met de kerk (gemiddeld is dit 67,3%), gaat slechts 60,6% regelmatig naar de mis (gemiddeld is dit 77,2%) en heeft men een minder actief gebedsleven (57,6% bij de voorstanders van de Service Geloofskern, 72,7% bij de totale steekproef). De voorstanders van de Service Geloofskern zijn vooral te vinden bij de Nederlandstalige Geloofskernen: 73% van de voorstanders komen uit die subgroep, terwijl deze slechts 56% van de totale steekproef uitmaakt. Hetzelfde geldt voor de categoriale pastoraat (Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven): deze is goed voor 15,2%, terwijl het aandeel in de totale steekproef slechts 9% is. Er is geen correlatie tussen de PKG – en SPES-resultaten en de plaats in de geloofskern (leiding, ...).

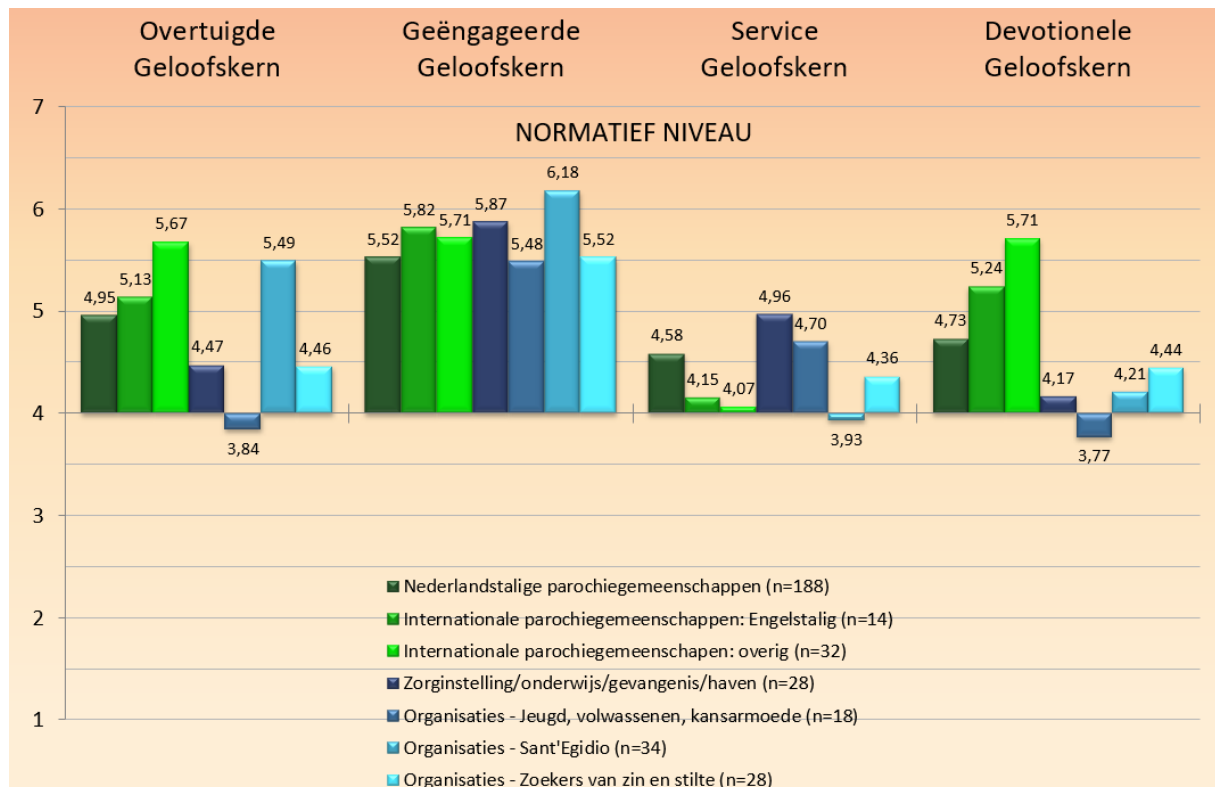
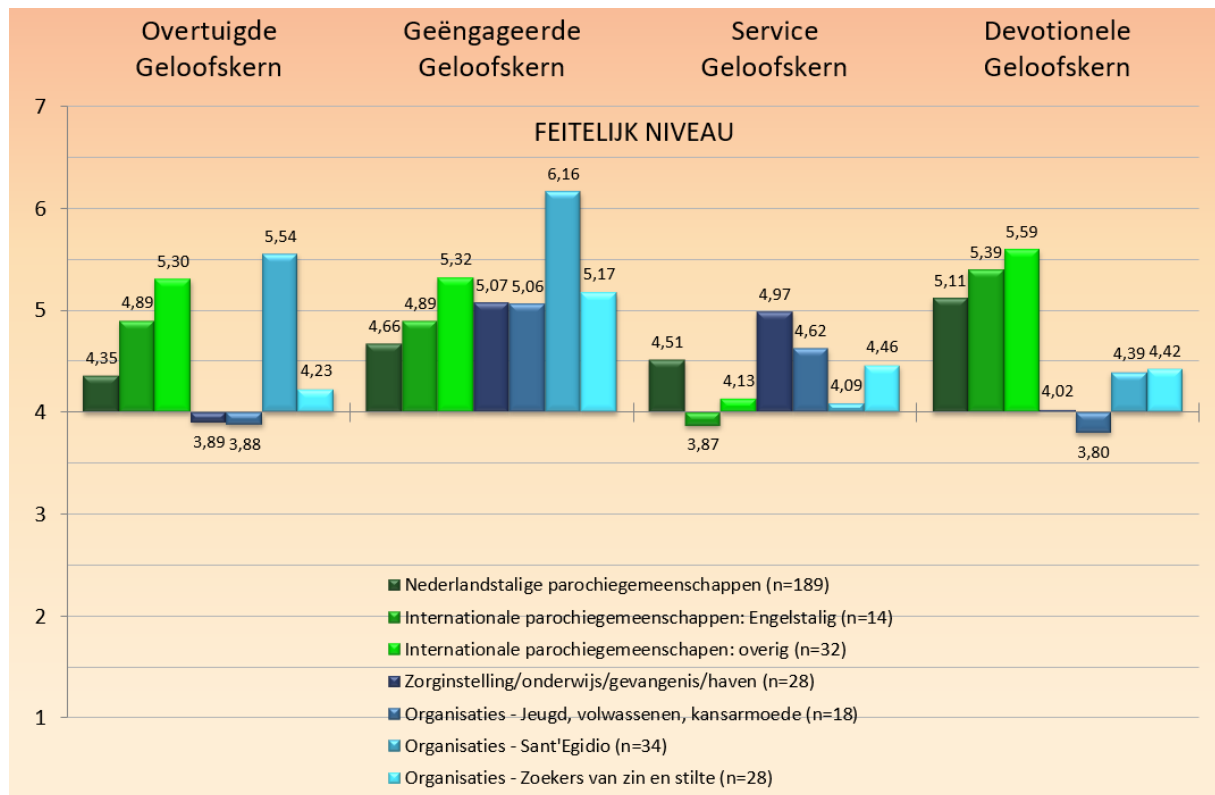




SPES PKG Schaal	Overtuigde Geloofskern	Geëngageerde Geloofskern	Service Geloofskern	Devotionele Geloofskern
Letterlijk Geloof	0,75 	-0,07 	-0,23 	0,82  n=29
Externe Kritiek	-0,43 	-0,48 	0,24 	-0,18 
Relativisme	-0,16 	0,04 	-0,02 	-0,19 
Post- kritisch Geloof	0,65 	0,38 	-0,09 	0,52 

Resultaten per geloofskerngroep

De resultaten van de verschillende geloofskerngroepen verschillen duidelijk van elkaar. Hoewel negatieve correlaties opnieuw zeer beperkt zijn, de verschillen tussen de cijfers zijn soms groot. In onderstaande subtitels worden de scores van de verschillende geloofskernen apart besproken.

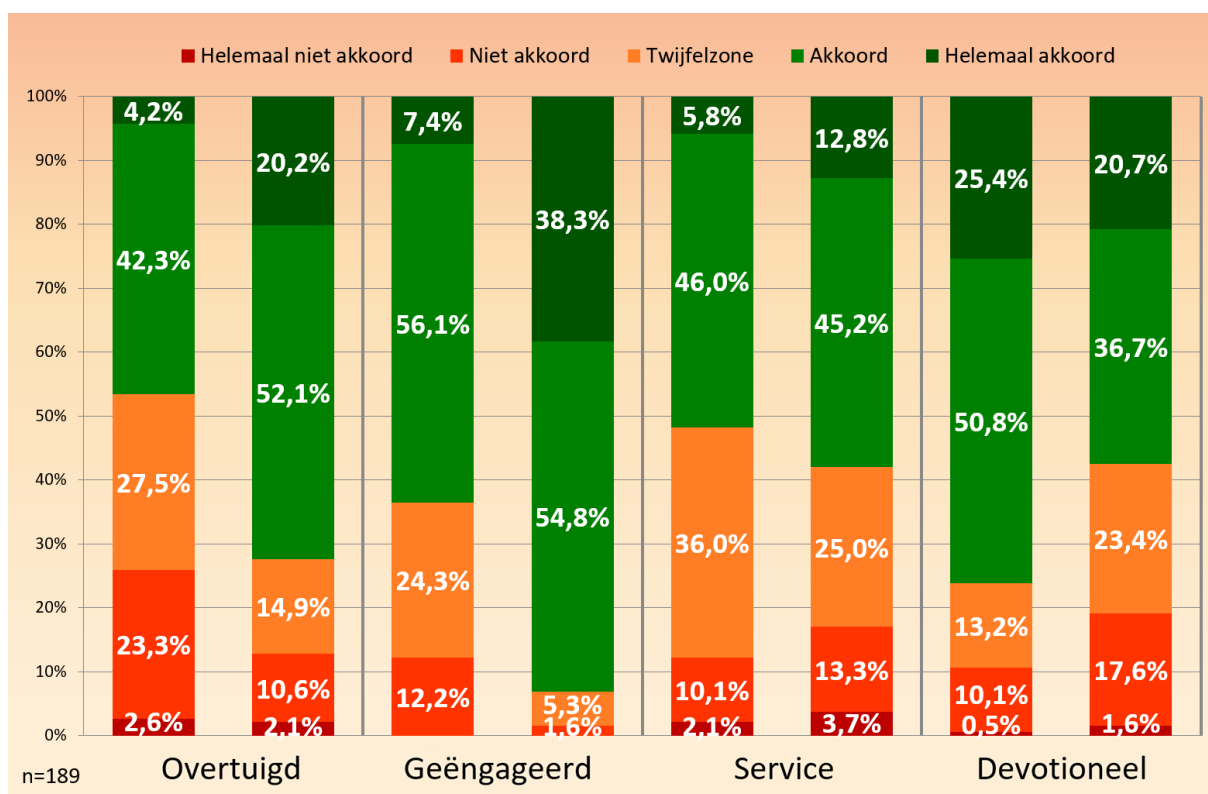
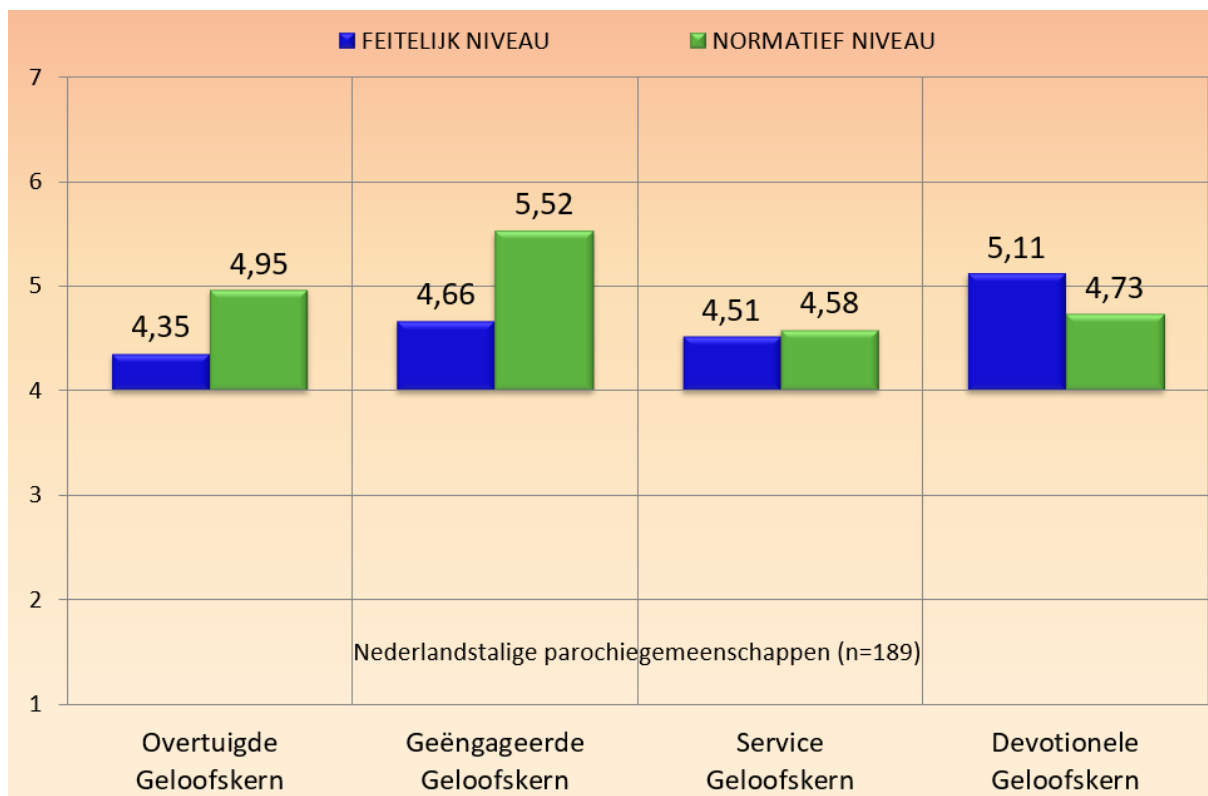


Nederlandstalige parochiegemeenschappen

De resultaten van de Nederlandstalige parochiegemeenschappen liggen dicht bij deze van de algemene grafiek, te meer omdat de Nederlandstaligen meer dan de helft van de steekproef bij de SPES-vragenlijst uitmaken.

De Nederlandstaligen stellen nu vooral het geëngageerde type vast: het is het enige dat meer dan 5 scoort. Tegelijk halen alle andere geloofskerntypes eveneens een positieve score. Diversiteit troef dus op het feitelijke niveau. Op normatief niveau zijn er een aantal verschuivingen: de Nederlandstalige leden van een parochiale geloofskern verkiezen duidelijke de publieke types. Ze willen dat hun geloofskern uit durft komen voor wie ze is, overtuigd van de eigen particulariteit. Qua visie op waarheid leunen de Nederlandstaligen het meest aan bij een hermeneutische waarheid, waarbij het verkennen van traditie en het voeren van dialoog belangrijk zijn. De Service geloofskern, die volledig tegengesteld is aan de Overtuigde geloofskern, verliest op normatief niveau echter geen steun. Ze is op normatief niveau wel de kleinste. Het devotionele type verliest terrein bij de Nederlandstaligen, maar men wenst dit niet te zien verdwijnen. Daar vroeger eerder negatief werd gekeken naar de Devotionele Geloofskern, als gemeenschap van het verleden, behaalt dit type ondanks verlies toch een positieve score. Ter vergelijking: in een ander SPES-onderzoek, in het bisdom Gent in 2015, behaalde de Devotionele Geloofskern zowel op normatief als feitelijk niveau als enige een negatieve score²⁰. In een ander SPES-onderzoek, in het bisdom Hasselt, behaalde de Devotionele Geloofskern een nipt positieve score van 4,07, wat nog steeds een stuk lager is dan de score in deze steekproef.

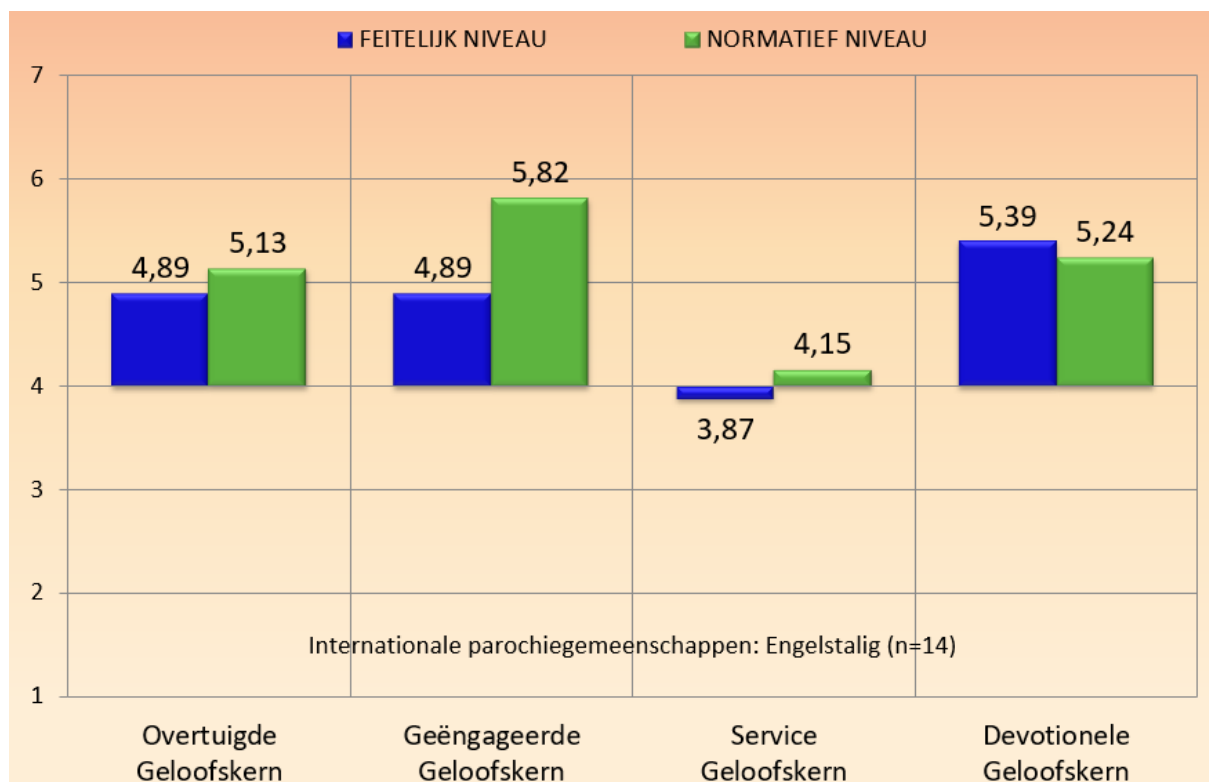
²⁰ Brendan REED, Didier POLLEFEYT, Jan BOUWENS, Imke BAVAY, *SPES Searching for Parish Engagment Scale. Vijf parochies in het Bisdom Gent FULL REPORT*, Leuven, 2014-2015, p. 31; Brendan REED, Didier POLLEFEYT, Jan BOUWENS, Imke BAVAY, *SPES Searching for Parish Engagment Scale. Resultaten Elf Federaties in het Bisdom Hasselt FULL REPORT*, Leuven, 2014-2015, p. 33.

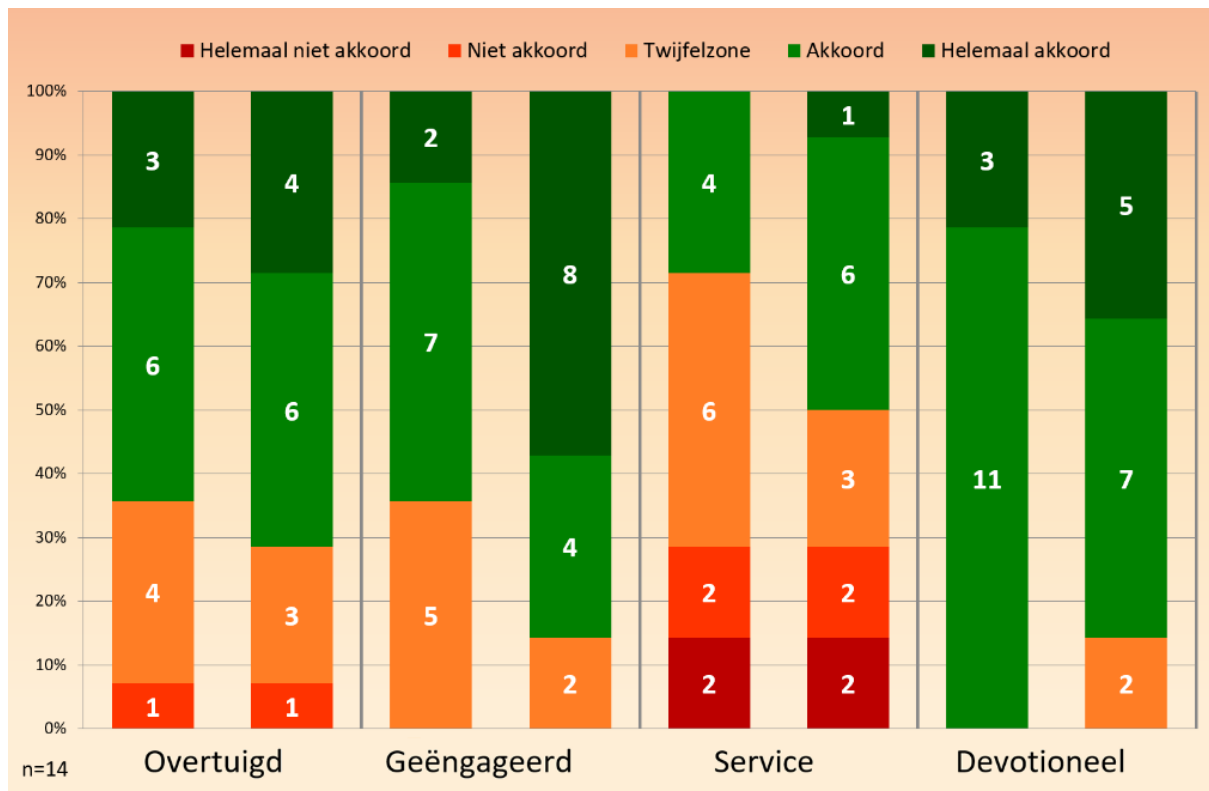


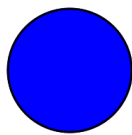
Internationale parochiegemeenschappen: Engelstalig

Leden van de Engelstalige parochiale geloofskern stellen vooral een devotionele aanpak vast. Het is het enige type dat hoger scoort dan 5 op het feitelijke niveau, maar het is ook het enige type dat op normatief niveau achteruitgaat. De Service Geloofskern behaalt op feitelijk niveau een nipt negatieve score, maar weet dit om te buigen in een nipt positieve score op normatief niveau. De steun voor de Service Geloofskern is afkomstig van respondenten die hoog scoren op Externe Kritiek en Relativisme, maar gezien de lage score van die eerste, is het dus vooral Relativisme die de Service Geloofskern een warm hart toedraagt. Dit is overigens duidelijk in de correlatiegrafiek: Relativisme noteert enkel bij dit geloofskerntype een positieve correlatie. De Geëngageerde Geloofskern wordt dan weer exclusief onderschreven door het Post-Kritisch Geloof. Dankzij de hoge score van deze geloofskerngroep op het Post-Kritisch Geloof (5,87), kan haar hermeneutische evenknie, de Geëngageerde Geloofskern, op normatief een sterke score neerzetten. Door de positieve correlatie van Post-Kritisch Geloof met de Overtuigde Geloofskern kan deze, mede dankzij de positieve score op Letterlijk Geloof, er op normatief niveau er ook wat op vooruit gaan. Toch blijft het grootste verschil met de algemene resultaten de sterke score van de Devotionele Geloofskern. Dit heeft het te danken aan de sterke correlatie met Letterlijk Geloof en de beperkte positieve appreciatie van Post-Kritisch Geloof. Aangezien deze beide geloofsstijlen een positief resultaten hebben, blijft de Devotionele Geloofskern een belangrijke factor in de beeld van de ideale geloofskern van deze groep.

Concreet wensen de Engelstaligen een geloofskern die publiekelijk geëngageerd is en haar stem durft laten horen in de samenleving (Overtuigde en Geëngageerde Geloofskern gaan erop vooruit). Toch blijft devotie er sterk aanwezig. De Service Geloofskern kan slechts een beperkt aantal respondenten, die hoog scoren op Relativisme, bekoren. Dit kan te maken hebben met hun overtuiging dat geloof actief en vanuit de kerkgemeenschap dient beleefd te worden, sacramenten dienen met waardigheid behandeld te worden. Niet verwonderlijk heeft deze geloofskerngroep een actief gebedsleven (85% van de respondenten; gemiddeld: 72,7%) en voelt 90,9% zich sterk verbonden met de Kerk (gemiddeld: 67,3%). Deze twee elementen duwen dus niet enkel het Letterlijk Geloof de hoogte in, maar beperken zeker ook het (normatief) verlangen naar een Service Geloofskern.





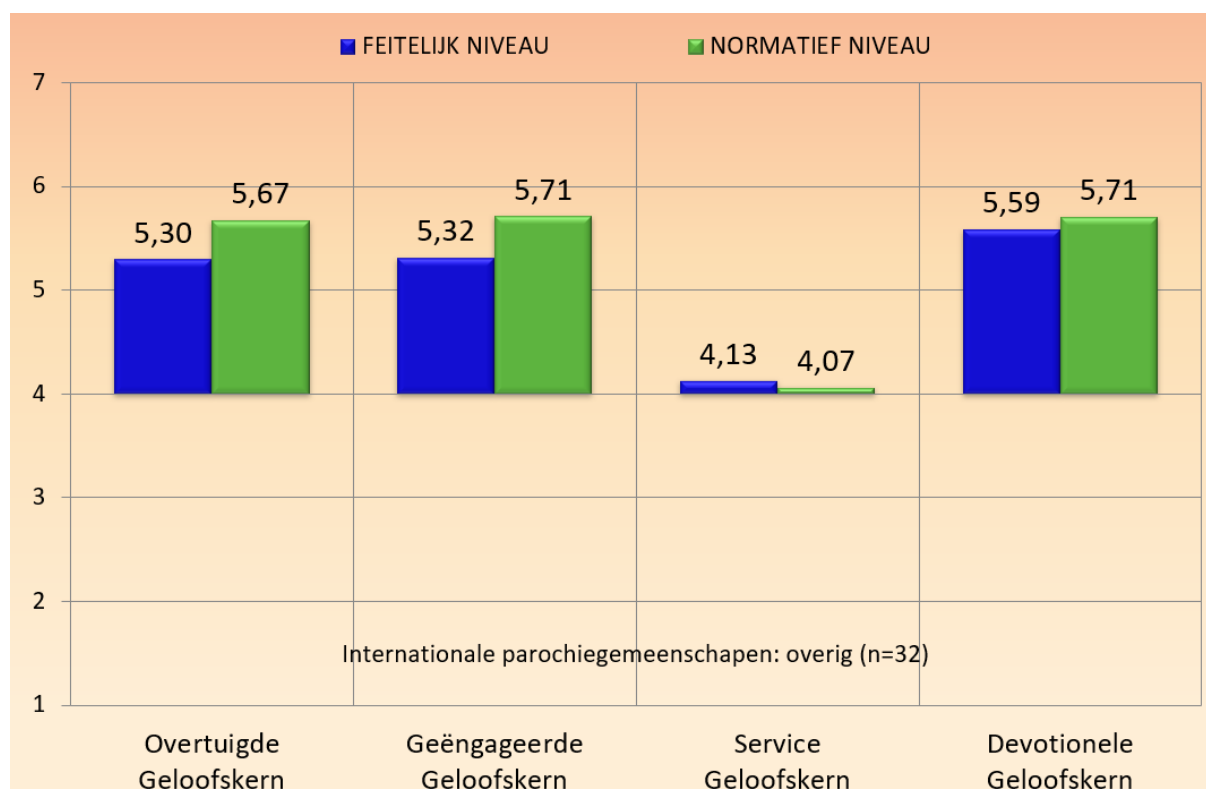
SPES PKG Schaal	Overtuigde Parochie	Geëngageerde Parochie	Dienstbare Parochie	Devotionele Parochie
Letterlijk Geloof	0,60 	-0,47 	-0,20 	0,62 
Externe Kritiek	-0,18 	-0,46 	0,31 	-0,33 
Relativisme	-0,25 	-0,11 	0,86 	-0,42 
Post- kritisch Geloof	0,53 	0,71 	0,02 	0,08 

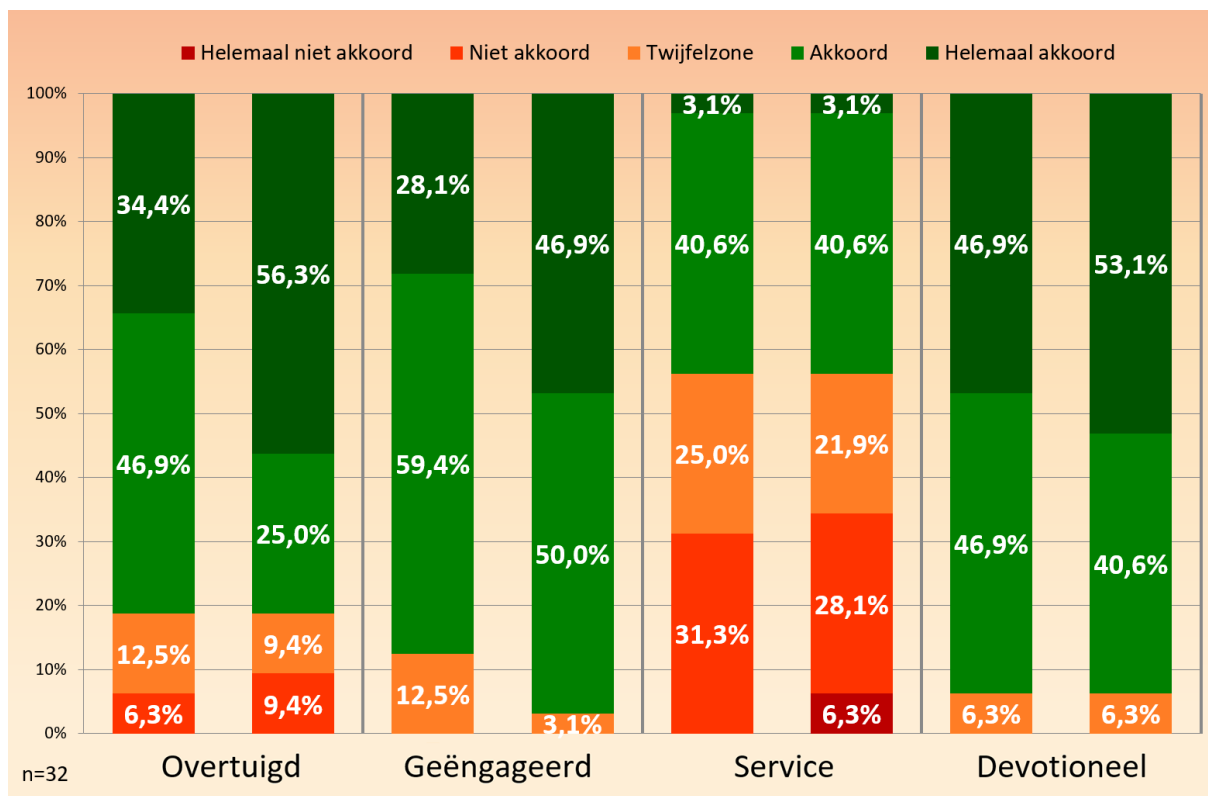
Internationale parochiegemeenschappen: overig

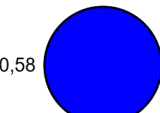
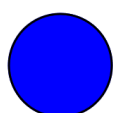
De leden van al de andere niet-Nederlandstalige en niet-Engelstalige geloofskernen hebben geen uitgesproken voorkeur voor een bepaald geloofskerntype: de Overtuigde, Geëngageerde en Devotionele Geloofskern stellen ze allemaal feitelijk evenveel vast en hun steun op normatief niveau is quasi hetzelfde. Het enige dat wel duidelijk is, is het lauwe enthousiasme voor de Service Geloofskern. Dit ligt in de lijn van de PKG-resultaten: als enige geloofskerngroep hebben ze een (nipt) negatieve score op Relativisme, bovendien is de score op Externe Kritiek het laagst (1,8). Bijgevolg is hun normatieve score op de Service Geloofskern de op één na laagste.

Doordat deze geloofskerngroep een hoog Letterlijk Geloof heeft (5,37), is het niet te verwonderen dat hun appreciatie voor de Overtuigde en de Devotionele Geloofskern ook zeer hoog is. Beide geloofskerntypes halen bij deze internationale katholieken hun hoogste, normatieve scores.

Deze internationale katholieken gaan met ieder geloofskerntype akkoord, zolang het maar niet de Service Geloofskern is. Hoewel de andere drie types duidelijk verschillend zijn, behalen ze op normatief niveau dezelfde scores. Het type dat vanuit de minste religieuze particulariteit vertrekt, de Service Geloofskern, wordt het minst gesmaakt. Dit resulteert mogelijks in geloofskernen die weinig open staan voor diversiteit, en die vaker inzetten op verkondiging vanuit hun duidelijke waarheidsclaim. Post-Kritisch Geloof heeft hierin een plaats, maar correleert op zich al sterker met de Overtuigde en Devotionele Geloofskern, dan met de geëngageerde. Deze groep wil vasthouden aan een duidelijke katholieke identiteit, wat mede te verklaren valt door het actiever gebedsleven van de respondenten in deze groep (89,7%; gemiddeld: 72,7%) en hun grotere kerkbetrokkenheid (77,4% voelt zich sterk betrokken; gemiddeld: 67,3%). Tot slot dient opgemerkt te worden dat deze geloofskerngroep het minst vaak een Belgische moeder heeft: veel respondenten hebben zo mogelijk een andere culturele en religieuze achtergrond, wat zich vertaalt in deze SPES-resultaten.





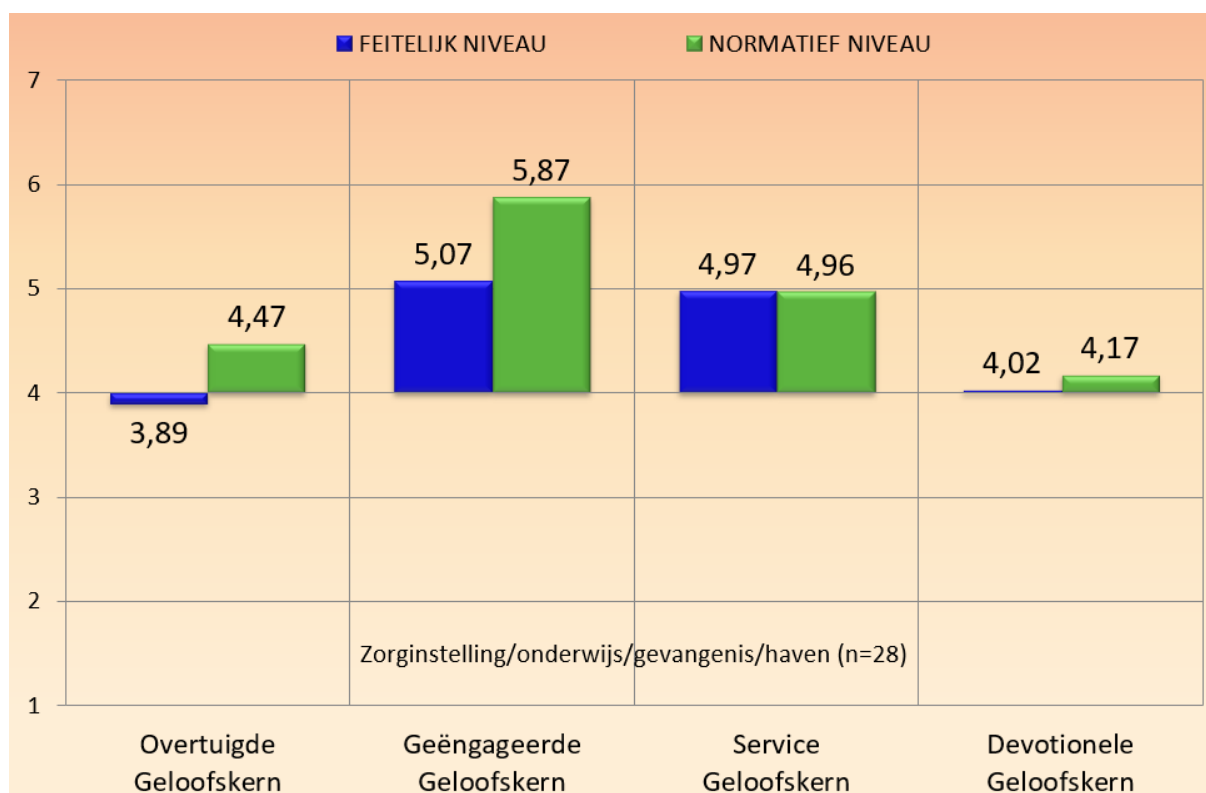
SPES Schal	Overtuigde Parochie	Geëngageerde Parochie	Dienstbare Parochie	Devotionele Parochie
Letterlijk Geloof	0,23 	0,15 	-0,15 	0,28 
Externe Kritiek	-0,15 	-0,36 	0,23 	-0,25 
Relativisme	0,03 •	0,05 •	0,44 	0,03 •
Post- kritisch Geloof	0,58 	0,42 	0,07 •	0,51 

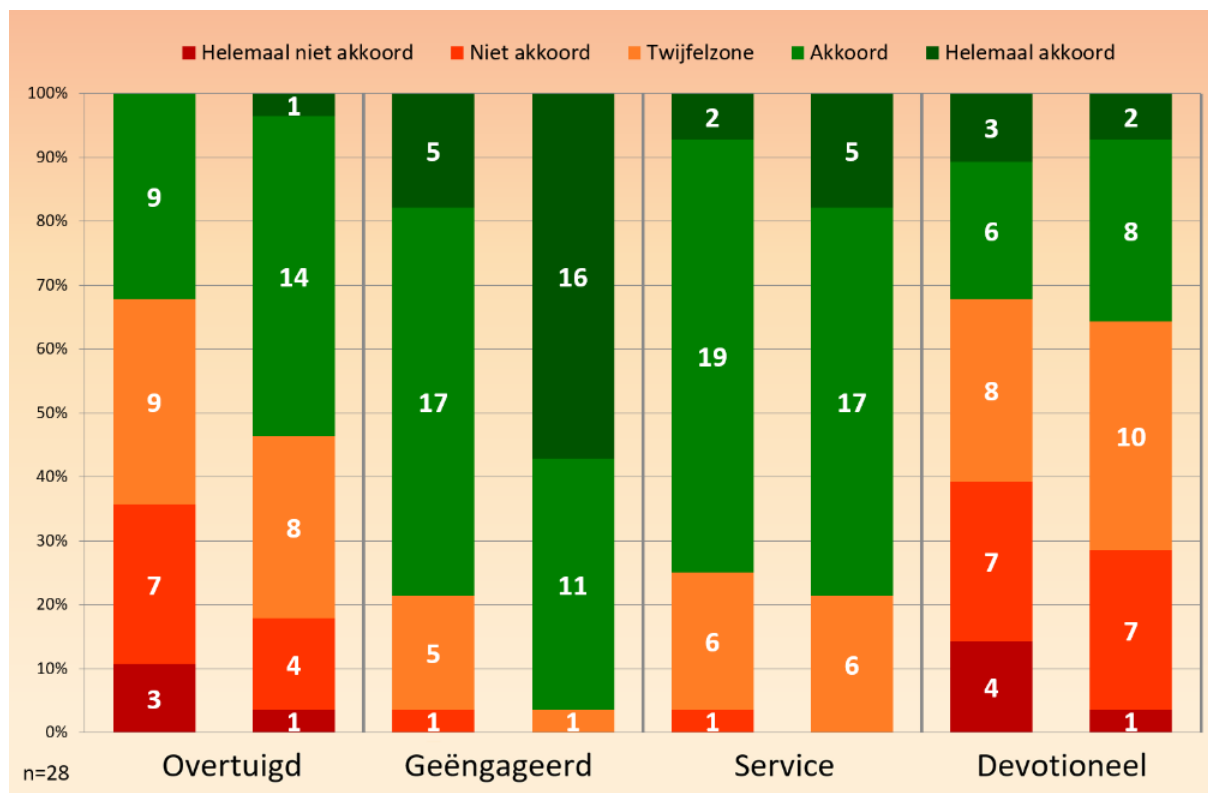
n=32

Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven

De respondenten uit deze geloofskerngroep, de categoriale pastoraal zeg maar, scoren sterker op de Geëngageerde en Service Geloofskern dan gemiddeld en lager op de andere twee types. De op één na sterkste score op de Geëngageerde Geloofskern is mede het resultaat van de op één na sterke score op Post-Kritisch Geloof. Deze groep noteert wel de laagste score op Letterlijk Geloof, wat zich vertaalt in zeer lage scores op de geloofskerntypes die inzetten op verkondiging: de Overtuigde en Devotionele Geloofskern. Toch gaan deze twee types er wat op vooruit. Dit komt doordat Letterlijk Geloof in deze groep licht positief correleert met Externe Kritiek en Relativisme, waardoor kleine stijgingen mogelijk zijn.

De respondenten in deze groep erkennen dat ieder geloofskerntype een plaats heeft in de ideale geloofskern: allen behalen ze een positieve, normatieve score. Bovendien ligt de hoge score van de Service Geloofskern in de lijn van de pastorale activiteiten in zorginstellingen, het onderwijs, de gevangenis en haven. Het betreft een aanwezig zijn in de seculiere wereld, waar dienstbaarheid aan de mens centraal staat en zodoende 'service' sterk benadrukt wordt.

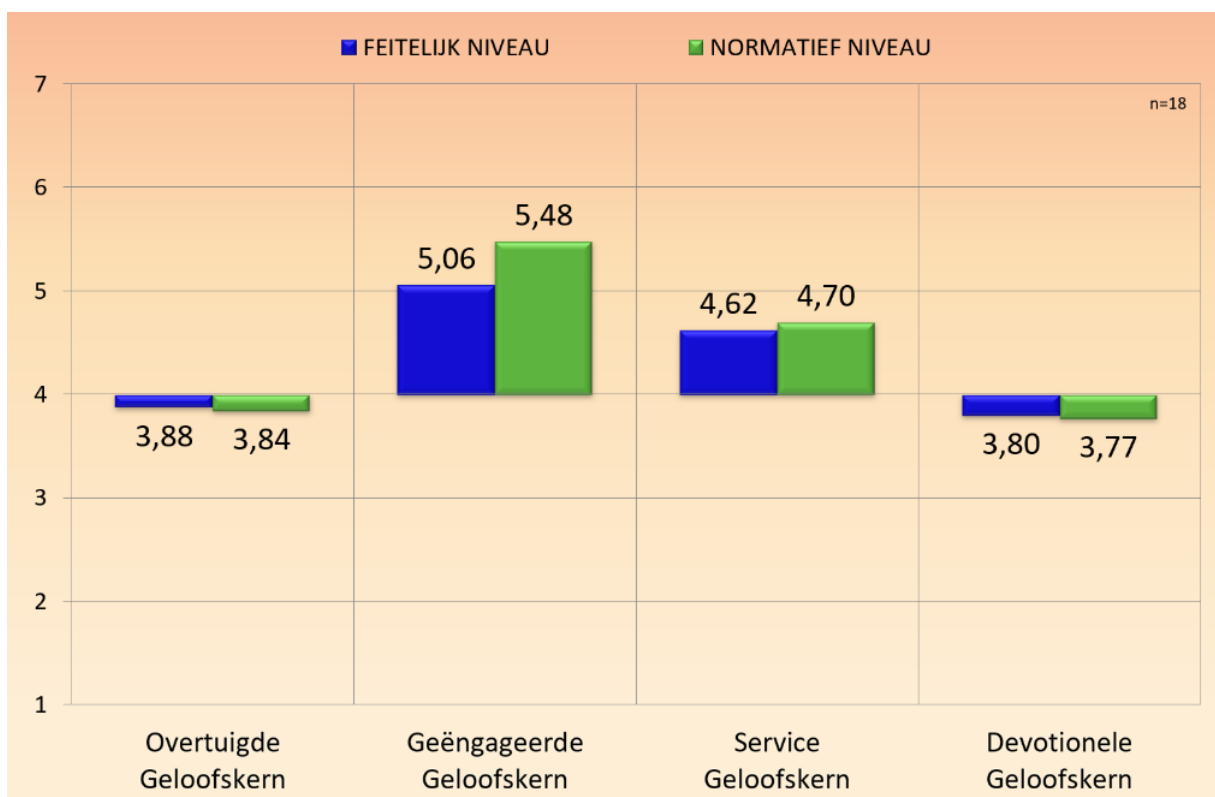


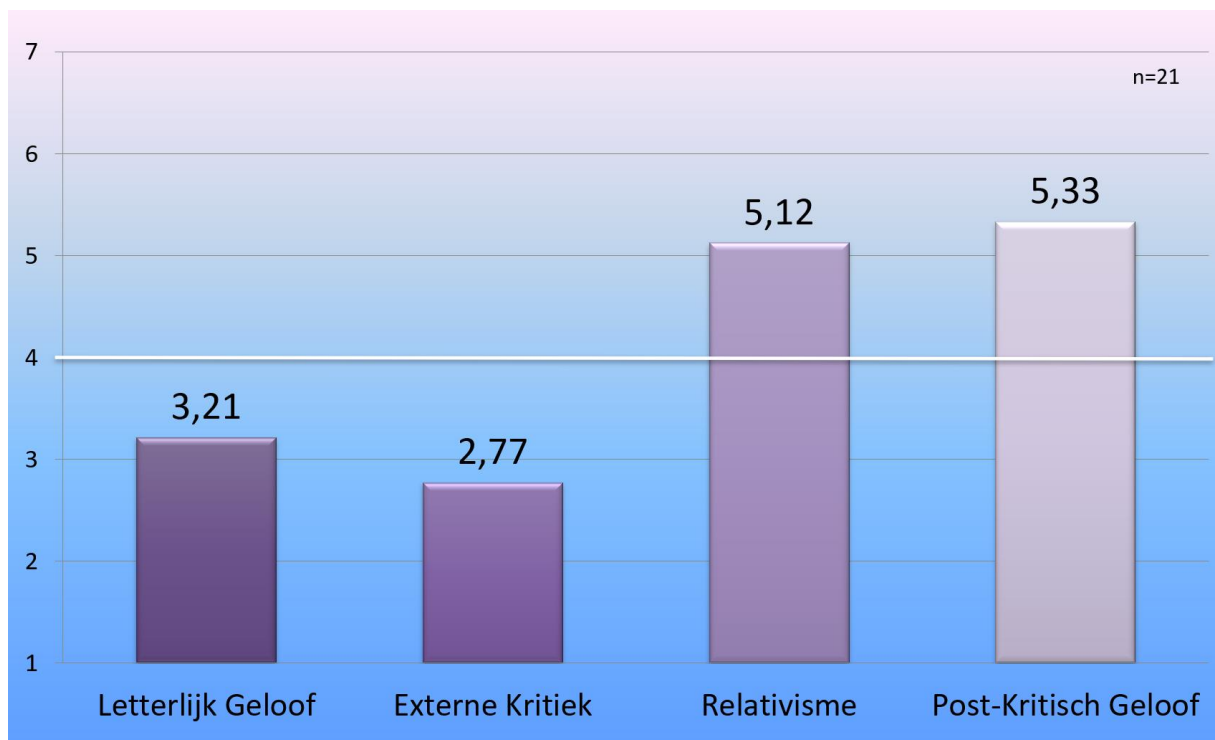
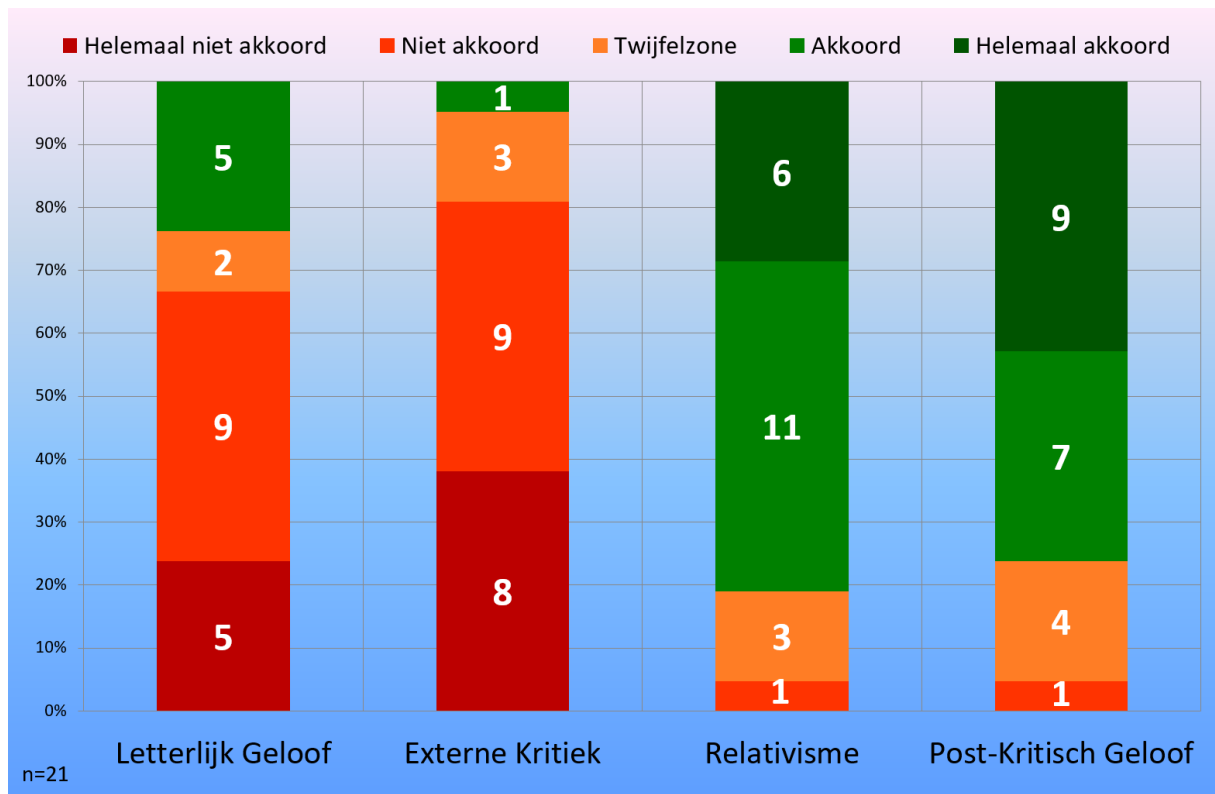


Organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede

Deze geloofskerngroep is, zoals bleek in de analyse van de PKG-resultaten, het meest uitgesproken: ze noteren de laagste scores op Post-Kritisch Geloof en Letterlijk Geloof en de hoogste op Externe Kritiek en Relativisme. Op de SPES-schaal vertaalt zich dat in de laagste scores voor de Overtuigde en de Devotionele Geloofskern op zowel feitelijk als normatief niveau, geen enkele andere geloofskerngroep scoort lager. De Overtuigde en Devotionele Geloofskern correleren beiden positief met Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof. Door de lage score van deze laatste, zullen die geloofskerntypes daar dus ook onder lijden. De Service Geloofskern scoort hoog door de hoge resultaten van Externe Kritiek en Relativisme, die beiden duidelijk positief correleren met de Service Geloofskern.

Deze geloofskerngroep wil duidelijk inzetten op dialoog, liefst via een publiekelijk karakter. De benadering is hermeneutisch en tegelijk pluralistisch. Het belang van verkonding is beperkt, aangezien de geloofskern duidelijk moet durven inzetten op het direct nabij zijn van mensen.

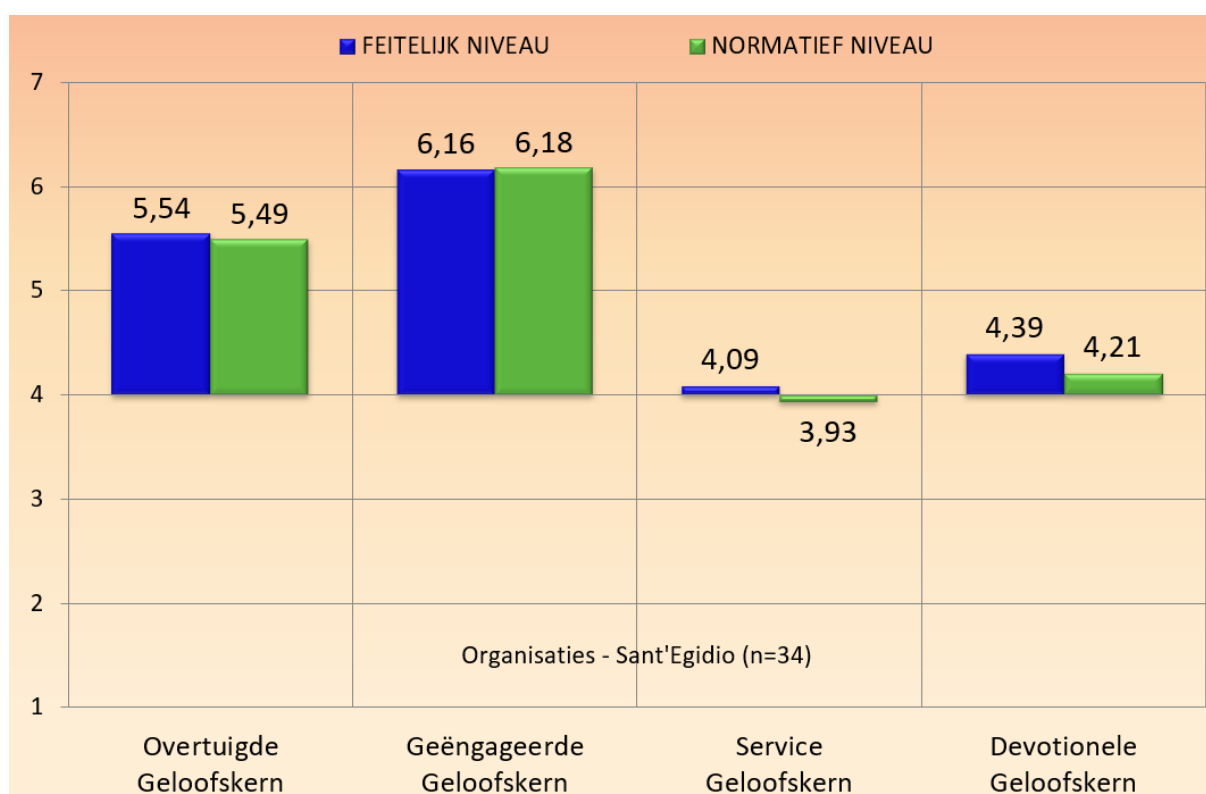


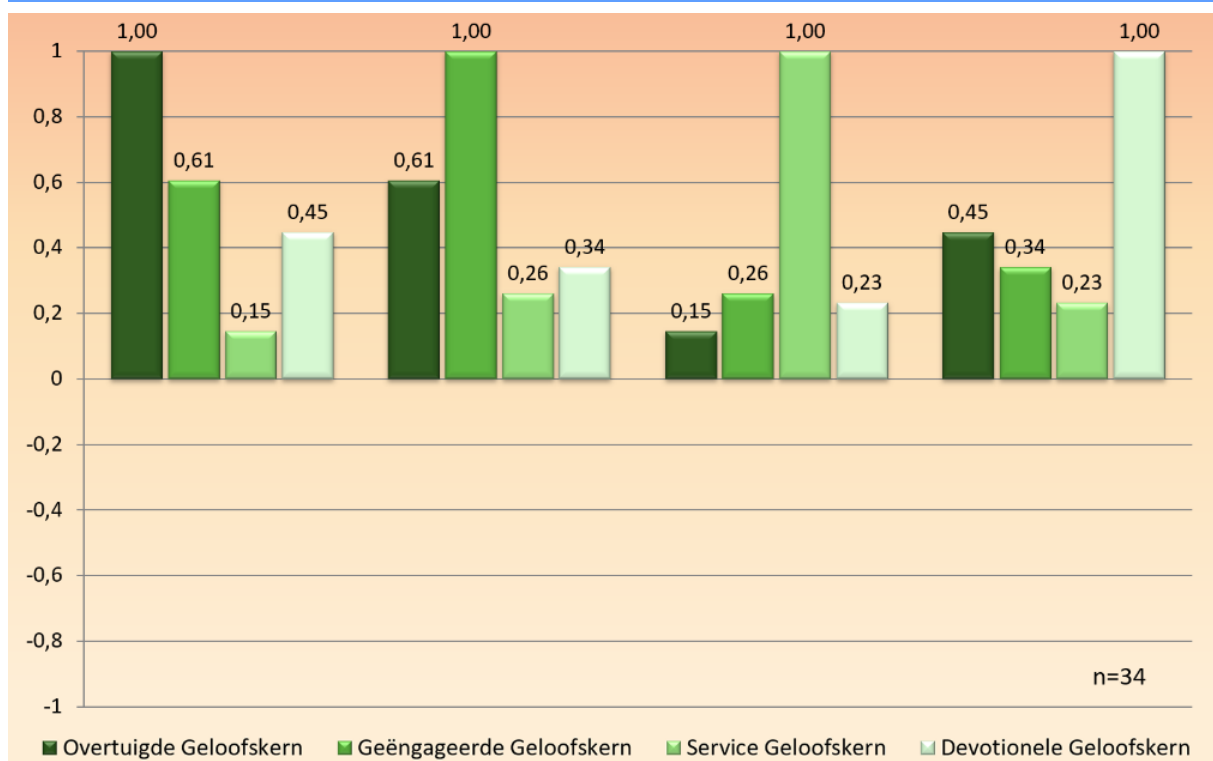
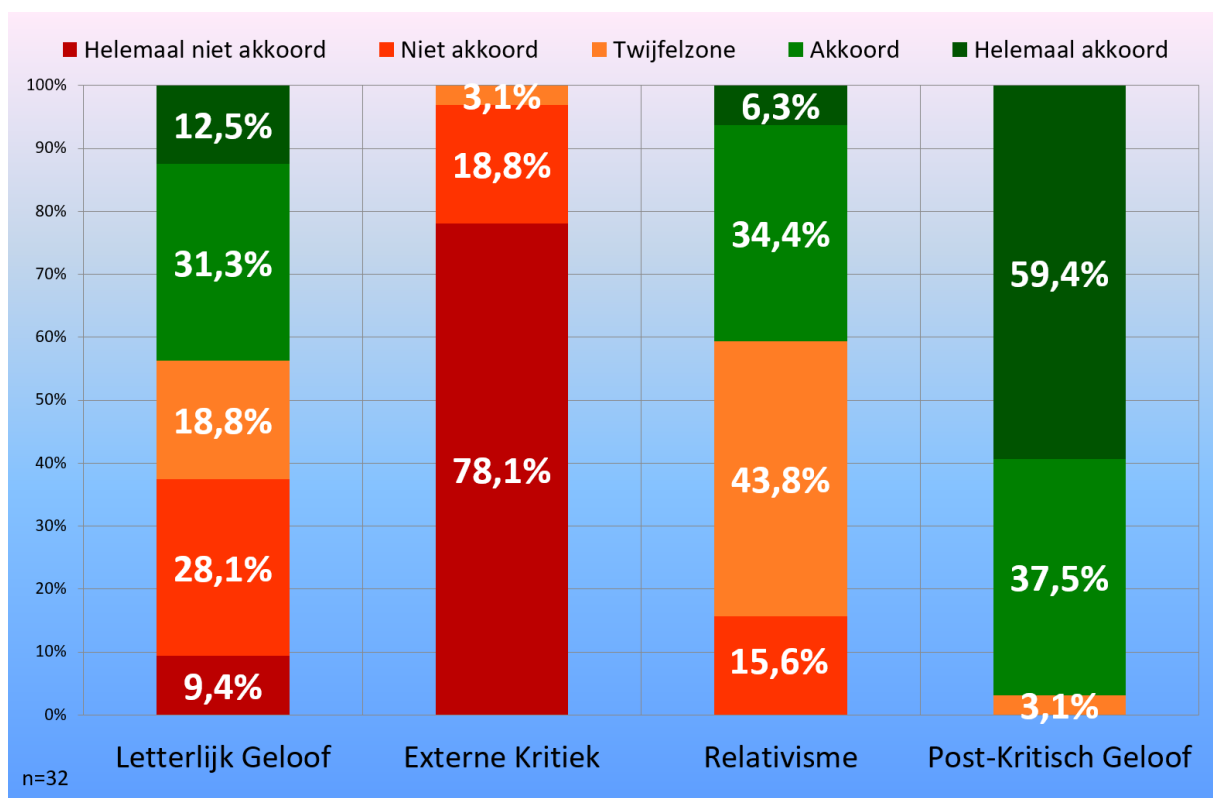


Organisaties – Sant'Egidio

Sant'Egidio heeft een uitgesproken profiel. Bij de PKG-resultaten was reeds duidelijk dat men erin slaagde om een sterk Post-Kritisch Geloof te combineren met een positief Relativisme én Letterlijk Geloof. Men weet openheid en tolerantie te combineren met particulariteit en correcte identiteit.

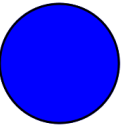
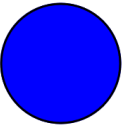
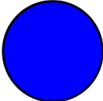
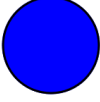
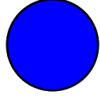
De resultaten op de SPES-schaal liggen hier in het verlengde van: verkondiging en dialoog gaan hand in hand door de twee sterke scores van de Overtuigde en de Geëngageerde Geloofskern. Maar er is een uitgesproken voorkeur voor een publieke uiting van dat geloof: het dient niet tot in de privéruimte verdrongen te worden. De leden van Sant'Egidio willen duidelijk een geloofskern die actief is in de wereld, de dialoog aangaat en durft uit te komen voor waar ze in gelooft. Er zijn bovendien weinig verschillen tussen normatief en feitelijk niveau, wat aantoont dat de leden echt wel tevreden zijn met de koers die hun geloofskern vaart. Toch is er een kleine achteruitgang voor de Devotionele Geloofskern te bespeuren: de vraag om particulariteit (te lezen in de licht positieve score van het Letterlijk Geloof) uit zich niet in het verlangen om meer devotionaliteit. Het uit zich wel in de hoogste score voor de Geëngageerde Geloofskern van alle andere geloofskerngroepen én in de op één na sterkste score voor de Overtuigde Geloofskern. De respondenten van Sant'Egidio zijn bovendien de enigen die op normatief niveau een negatieve score noteren voor de Service Geloofskern: het zomaar verlenen van (kerkelijke of sacramentele) diensten wijzen ze af, hoewel dienstbaarheid naar de wereld toe aangemoedigd wordt. Dialoog en verkondiging gaan samen, maar het publieke karakter krijgt een duidelijke voorkeur.





Figuur 7. Normatief niveau van Sant'Egidio

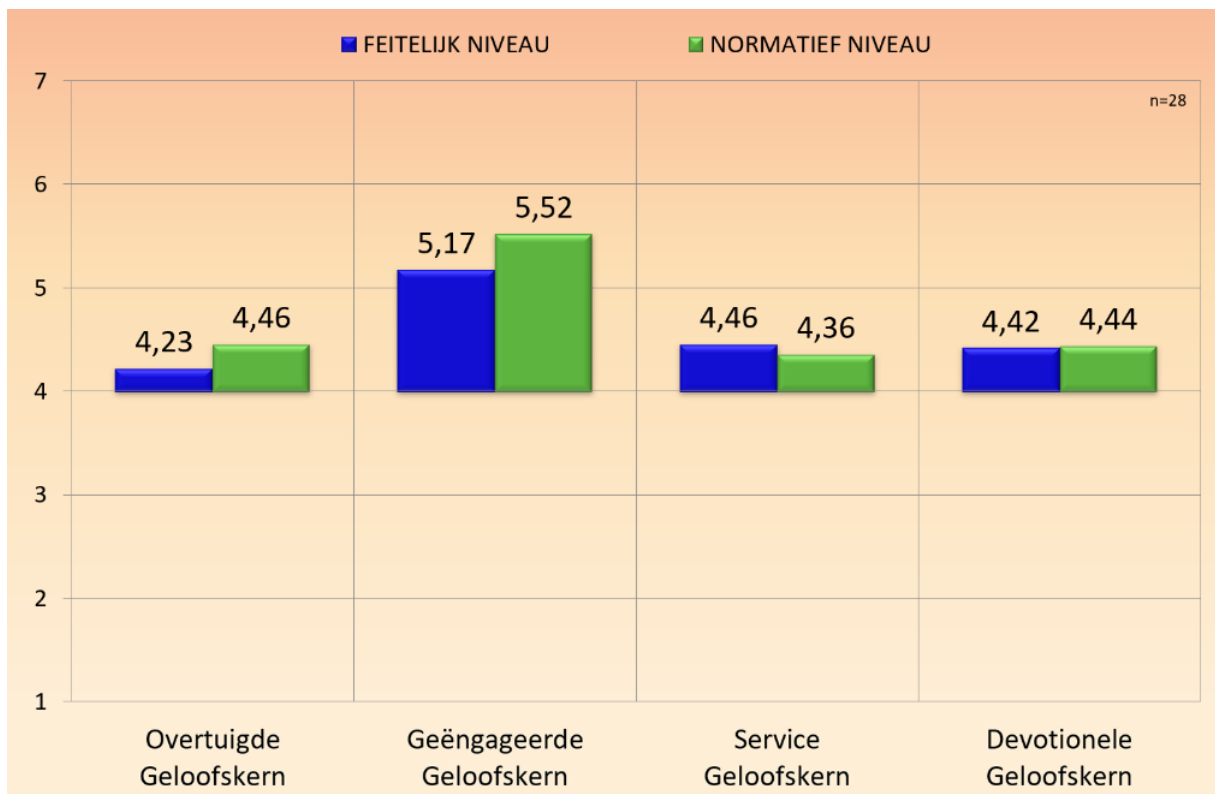
De standpunten van Sant'Egidio blijken bovendien standpunten 'voor iets' te zijn, en niet 'tegen iets'. Dit wordt duidelijk in de correlatietabellen. Op zowel normatief als feitelijk niveau correleert geen enkel geloofskerntype negatief met een ander type. Weerom toont dit aan dat een ondubbelzinnige keuze voor één bepaald type niet aanwezig is, en dat de types die algemeen weinig steun krijgen bovendien niet afgewezen worden. Resultaat: Service én Devotionele Geloofskern schommelen rond het nulpunt en worden niet hard afgewezen. Enkel het Post-Kritisch Geloof correleert negatief met de Service Geloofskern, Letterlijk Geloof opvallend genoeg niet.

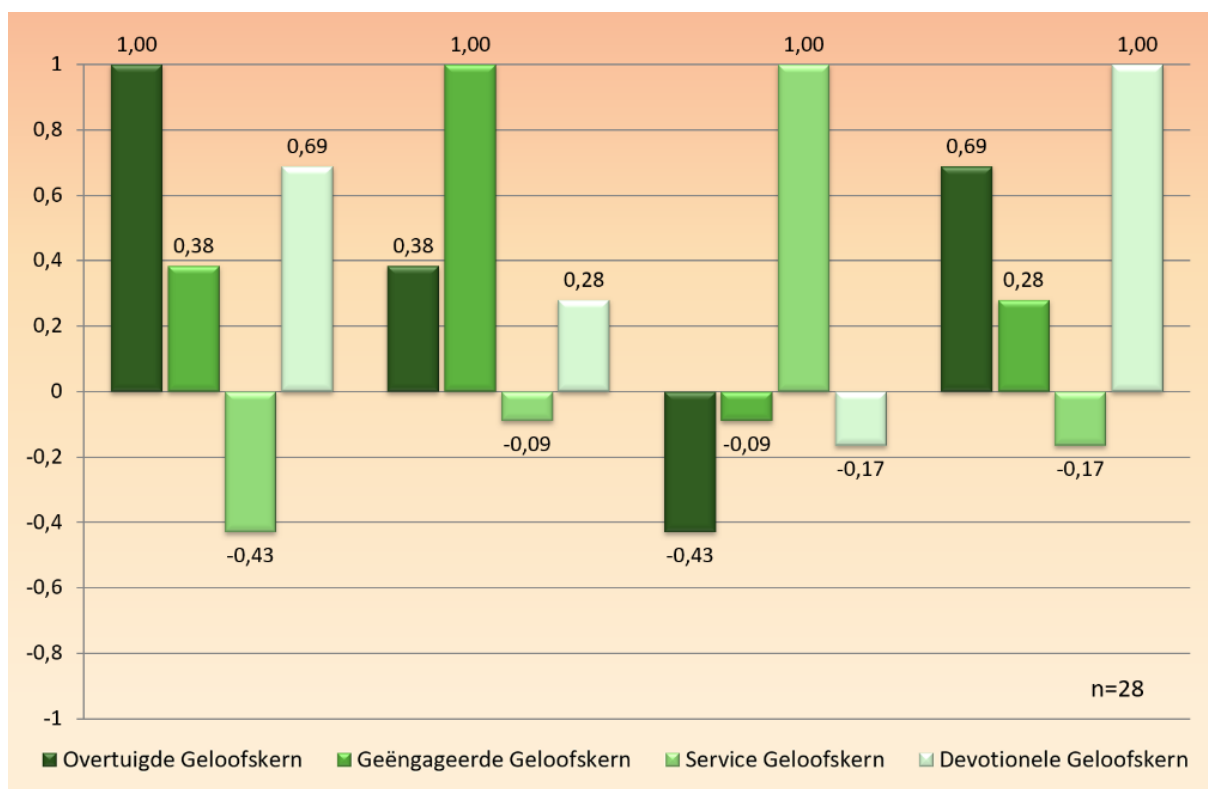
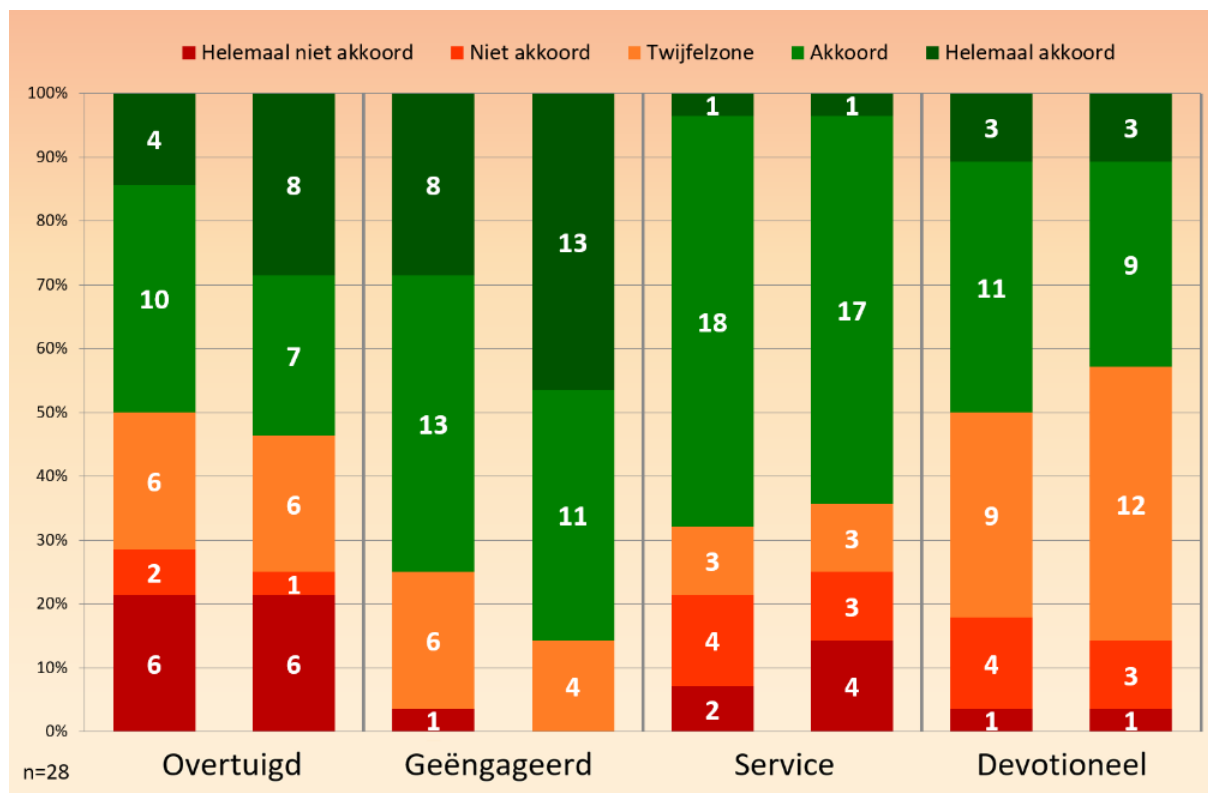
SPES PKG Schaal	Overtuigde Geloofskern	Geëngageerde Geloofskern	Service Geloofskern	Devotionele Geloofskern
Letterlijk Geloof	0,58 	0,10 	0,06 	0,58  n=30
Externe Kritiek	-0,17 	0,05 	0,49 	0,13 
Relativisme	-0,08 	0,35 	0,36 	0,25 
Post- kritisch Geloof	0,47 	0,45 	-0,36 	0,21 

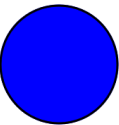
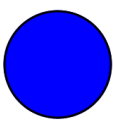
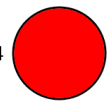
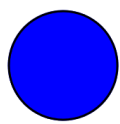
Organisaties – Zoekers van zin en stilte

De SPES-scores van de zoekers van zin en stilte liggen, net zoals de PKG-resultaten, in het verlengde van de Nederlandstalige parochiale geloofskernen.

De Geëngageerde Geloofskern is zowel op feitelijk als op normatief niveau afgetekend de grootste. De andere types volgen op ruime afstand met allen een score niet hoger dan 4,46. De respondenten in deze groep lijken wat verdeeld, ook al halen drie van de vier types een gelijkaardige score, toch correleert ieder type negatief met de Service Geloofskern en positief met de anderen. Uit de correlatietabel tussen SPES en PKG blijkt dat Relativisme en Externe kritiek alleen positief correleren met de Service Geloofskern en dat Letterlijk Geloof en Post-Kritisch Geloof alleen met de Service Geloofskern negatief correleren. Deze groep kent dus uitgesproken voorstanders én uitgesproken tegenstanders van de Service Geloofskern.





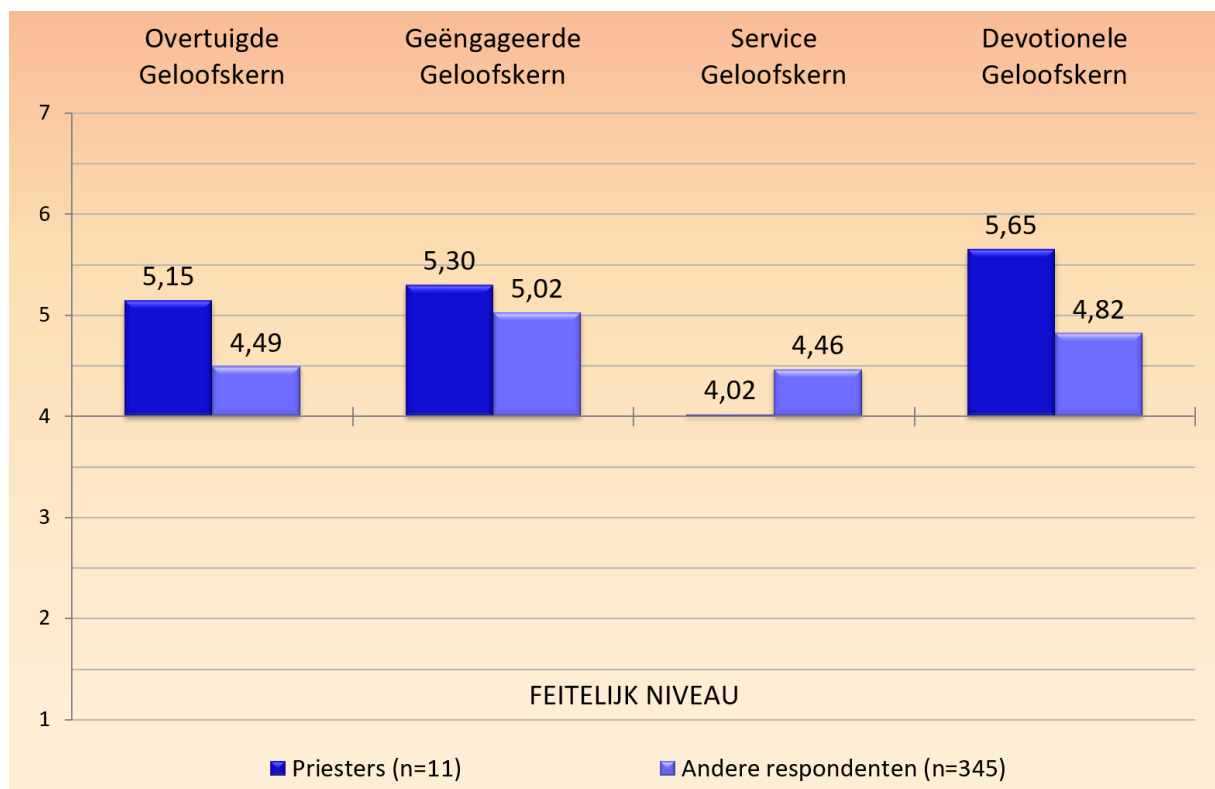
SPES PKG Schaal	Overtuigde Geloofskern	Geëngageerde Geloofskern	Service Geloofskern	Devotionele Geloofskern
Letterlijk Geloof	0,82 	0,34 	-0,23 	0,74  n=23
Externe Kritiek	-0,64 	-0,39 	0,46 	-0,29 
Relativisme	-0,38 	0,08 	0,76 	-0,09 
Post- kritisch Geloof	0,58 	0,50 	-0,37 	0,28 

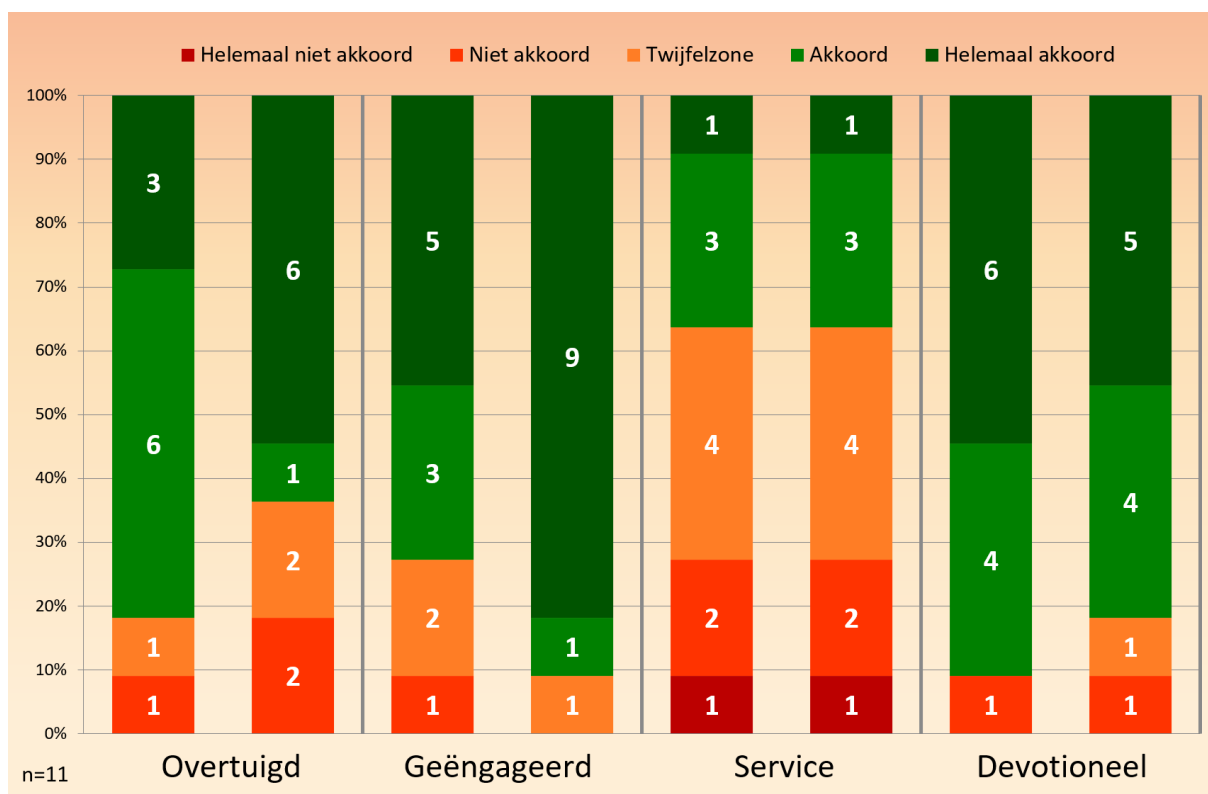
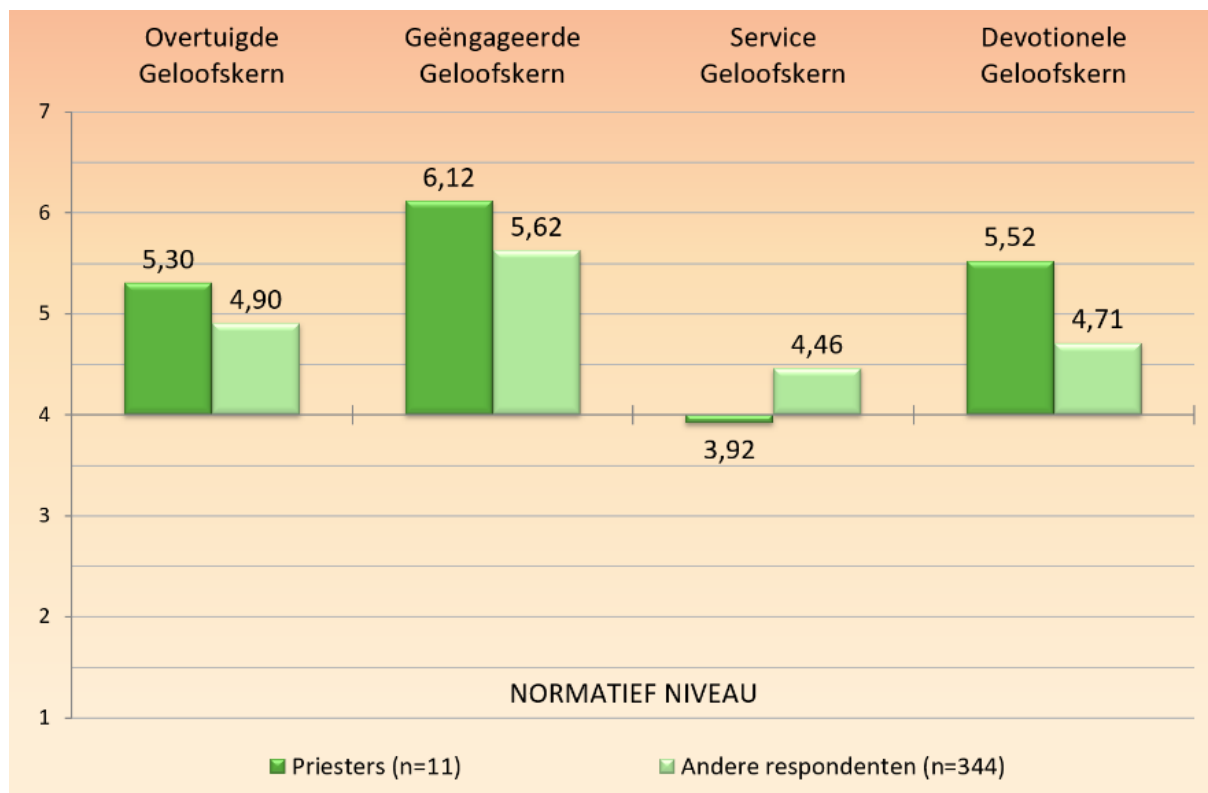
Resultaten van de priesters

Uit de PKG-grafiek bleek reeds dat de priesters in de steekproef een significant hogere score op Post-Kritisch Geloof neerzetten, dan de andere respondenten. Bovendien is hun externe kritiek zeer laag (1,72).

Bij de SPES-resultaten zijn er op feitelijk niveau grote verschillen tussen de priesters en de andere respondenten. Onderstaande blauwe grafiek toont aan dat de priesters toch behoorlijk anders naar hun geloofskern kijken, waar zij vaak de leiding van hebben. Priesters vinden doorgaans ook dat hun geloofskern duidelijk inzet op verkondiging: de Overtuigde en Devotionele Geloofskern halen telkens een score van meer dan 5. Bovendien is op feitelijk niveau de Devotionele, en niet de Geëngageerde Geloofskern de grootste. De resultaten op normatief niveau zijn ook verschillend. In de lijn van het hoge Post-Kritische Geloof wensen de priesters meer in te zetten op de Geëngageerde Geloofskern en ook iets meer op het Overtuigde type. Net zoals bij de andere respondenten wensen ze dus meer publieke geloofskerntypes te realiseren. De Devotionele Geloofskern verliest wat terrein, maar blijft een duidelijk positieve score behouden. Niet toevallig is de Devotionele Geloofskern het type waar de priester de meest centrale rol opneemt: alles draait om devotie en sacramenten, waarvoor men een (vrome) voorganger nodig heeft.

Priesters willen net zoals de andere respondenten vooral meer inzetten op de Geëngageerde Geloofskern. Toch is er een groot verschil tussen deze groepen wat betreft de plaats van de Devotionele Geloofskern: priesters wensen dat hier een stuk meer wordt op ingezet, bovendien stellen zij het ook meer vast.



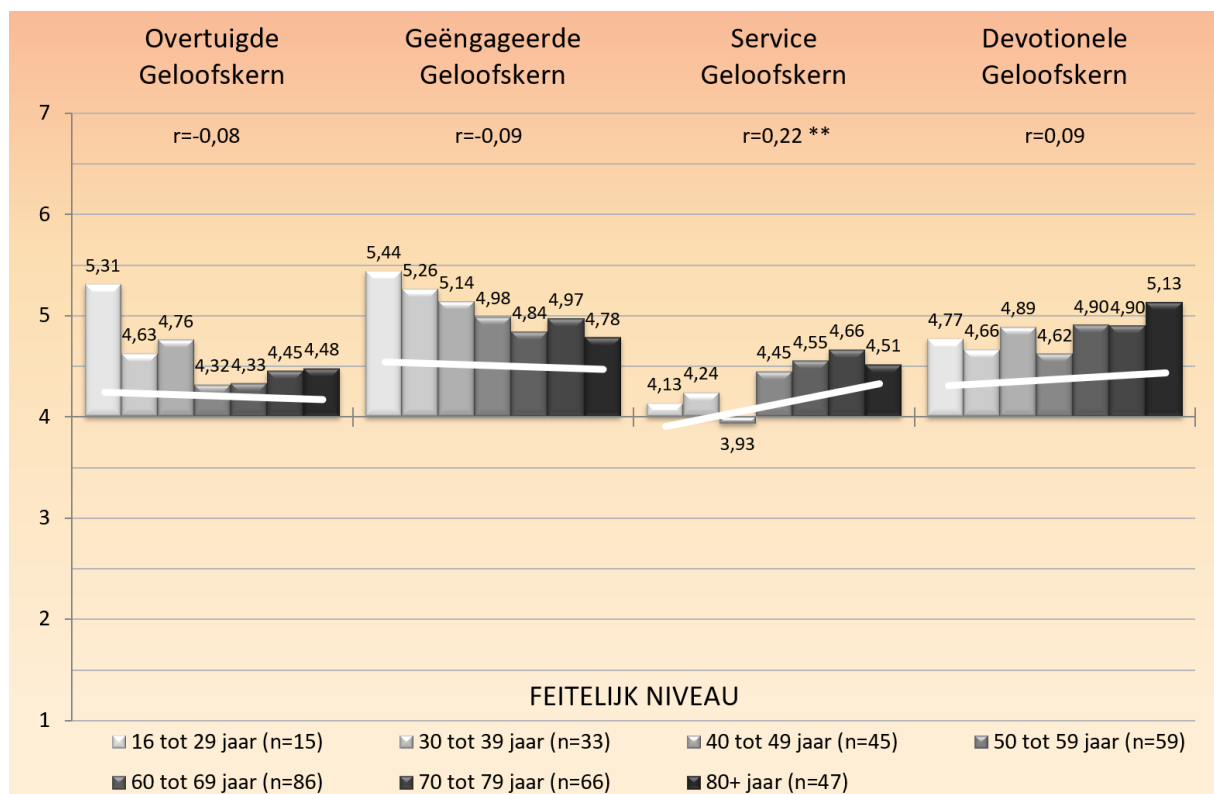


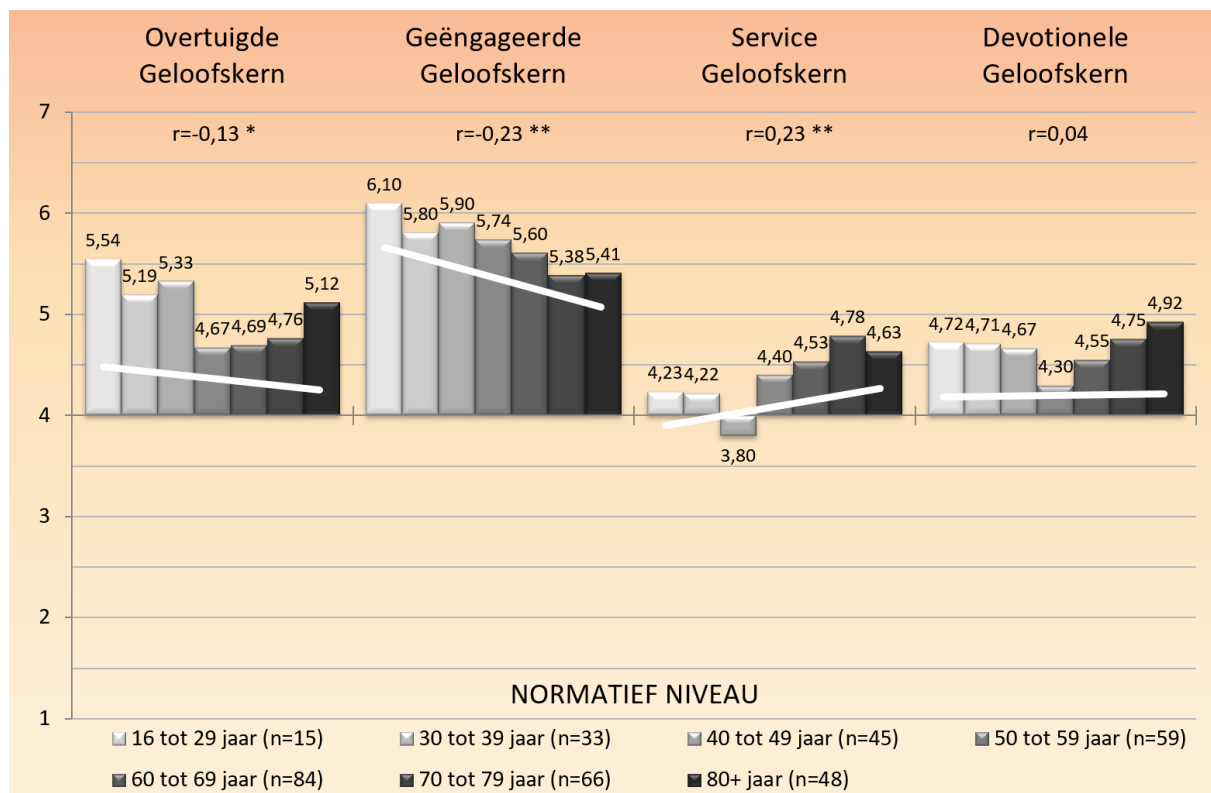
Resultaten per leeftijdsgroep

Bij de PKG-resultaten was reeds duidelijk dat de jongere leeftijdsgroepen hoger scoren op de gelovige geloofsstijlen en lager scoren op de niet-gelovige geloofsstijlen. De oudste leeftijdsgroep, de tachtigplussers, vormen een uitzondering op deze tendens en hebben ook een hoge score op Letterlijk en Post-Kritisch Geloof.

Een zeer gelijkaardig beeld is te zien bij de SPES-resultaten. Daar is de steun voor de Overtuigde en de Geëngageerde Geloofskern bij de jongere leeftijdsgroepen doorgaans groter dan bij de oudere generaties, zowel op feitelijk als op normatief vlak. Het zijn dus de twee geloofskerntypes die inzetten op een publieke manifestatie die populair zijn bij jongeren. In de algemene resultaten was ook al duidelijk dat deze twee erop vooruitgaan wanneer men het feitelijke met het normatieve niveau vergelijkt. De meningen over de Devotionele Geloofskern zijn niet uitgesproken: al de leeftijdsgroepen behalen ongeveer hetzelfde resultaat, behalve de tachtigplussers die er meer voorstander van zijn. De Service Geloofskern heeft vooral aanhang bij de respondenten tussen 50 en 79 jaar oud.

De jongeren in de geloofskernen, hoewel ze numeriek met veel minder zijn, hebben een duidelijke visie op hun geloofskern. Deze dient publiek te handelen, actief te zijn in de wereld, niet beschaamd om uit te komen voor het eigen engagement en de eigen bezieling. Devotie hoort daar voor een stuk bij, van enthousiasme voor een dienstverlenende geloofskern (niet te verwarren met dienstbare) is er weinig sprake, als is er geen weerstand tegen dit type.

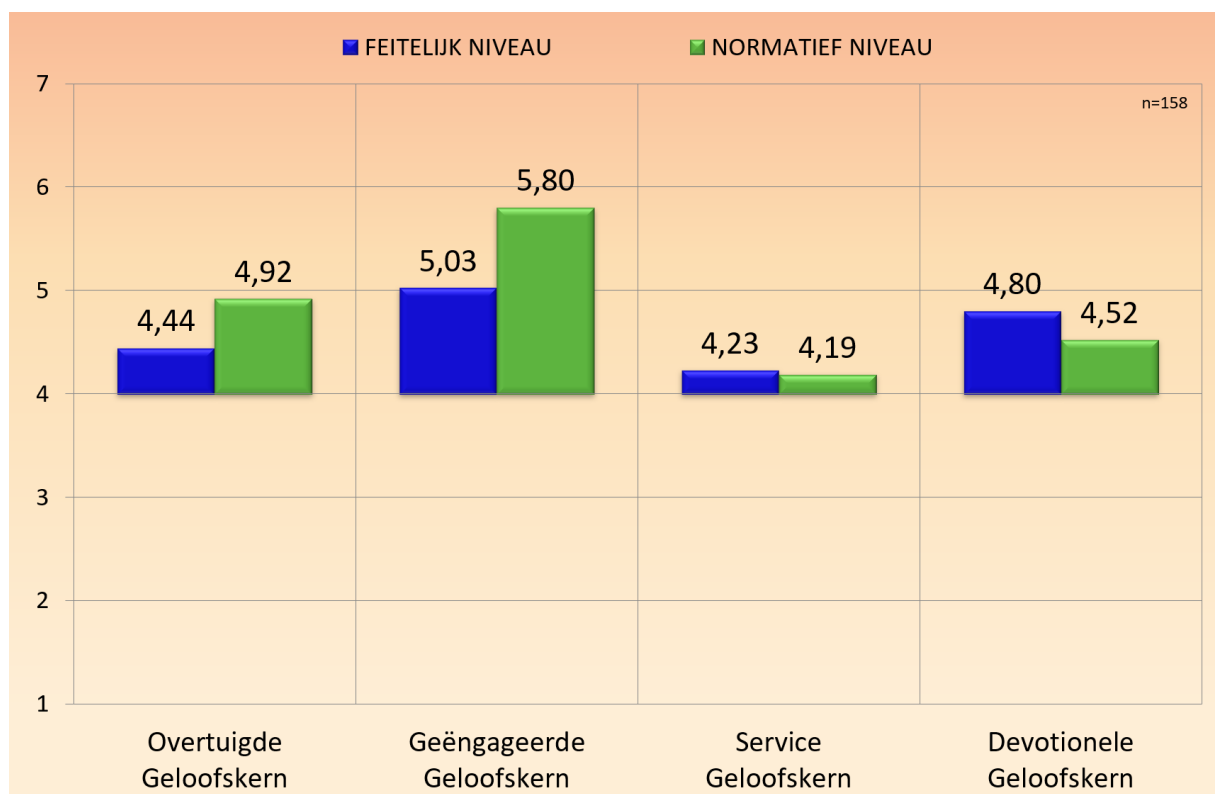




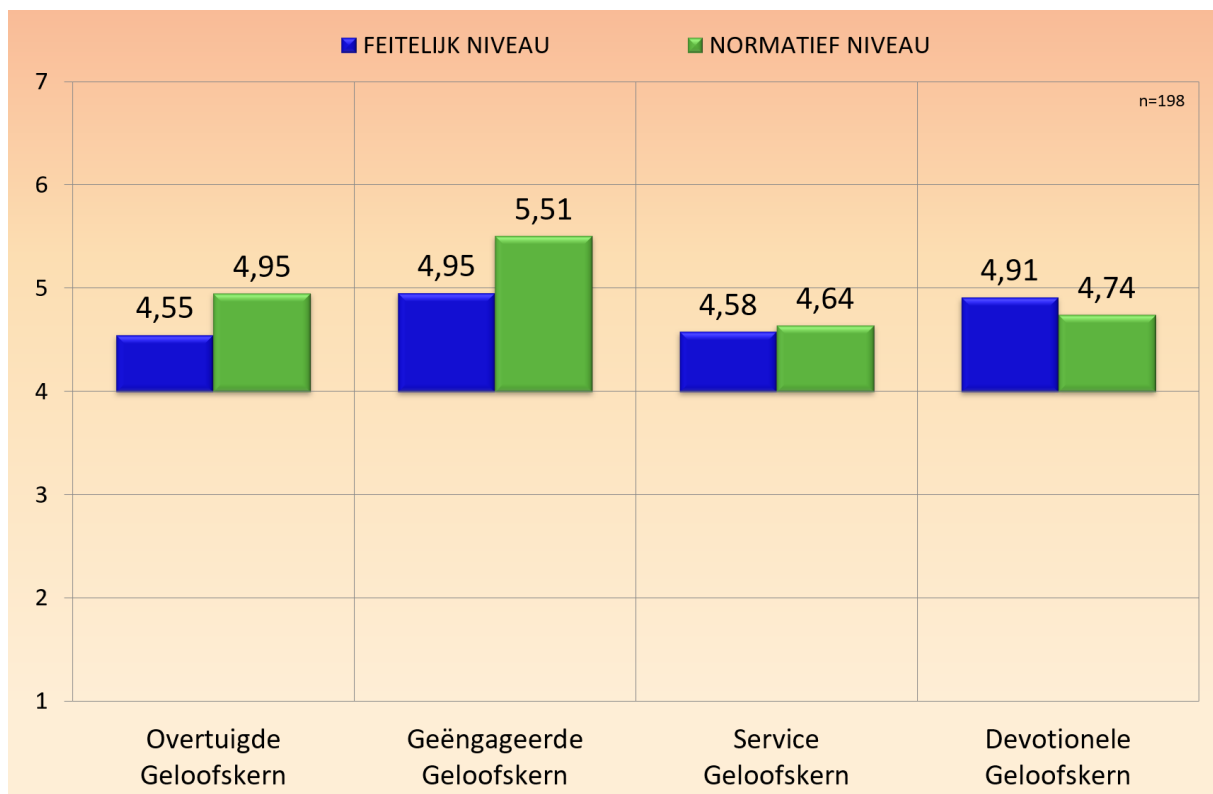
Resultaten per opleidingsniveau

Bij de PKG-resultaten was reeds vast te stellen dat hoger opgeleiden een stuk hoger score op Post-Kritisch Geloof en dat de lageropgeleiden een hogere score hadden op alle andere geloofsstijlen. Toch was vooral de nipt positieve score van de lageropgeleiden opvallend: het toont aan dat er een verlangen is naar duidelijkheid omtrent de eigen identiteit. Maar dit wordt gecombineerd met een duidelijke score op Relativisme, wat opnieuw de openheid op de wereld verzekert.

Er is een zeer gelijkaardige tendens waar te nemen in de resultaten van de SPES-schaal. De hoger opgeleiden noteren opnieuw de hoogste score op de hermeneutische optie: de Geëngageerde Geloofskern behaalt op normatief niveau een duidelijker hogere score dan de lager opgeleiden. Verder verlangen zowel hoger – als lager opgeleiden meer Overtuigde en minder Devotionele Geloofskern waar te nemen in hun ideale geloofskern, wat in de lijn ligt van de algemene resultaten. De lager opgeleiden willen net iets meer Devotionele Geloofskern op normatief niveau. Het grootste verschil is echter te bemerken bij de Service Geloofskern: de hoger opgeleiden stellen er veel minder van vast en op normatief niveau gaan ze ietwat achteruit, de lager opgeleiden stellen veel meer van dit type vast en noteren bovendien een lichte stijging.



Figuur 8. Hoger opgeleiden



Figuur 9. Lager opgeleiden

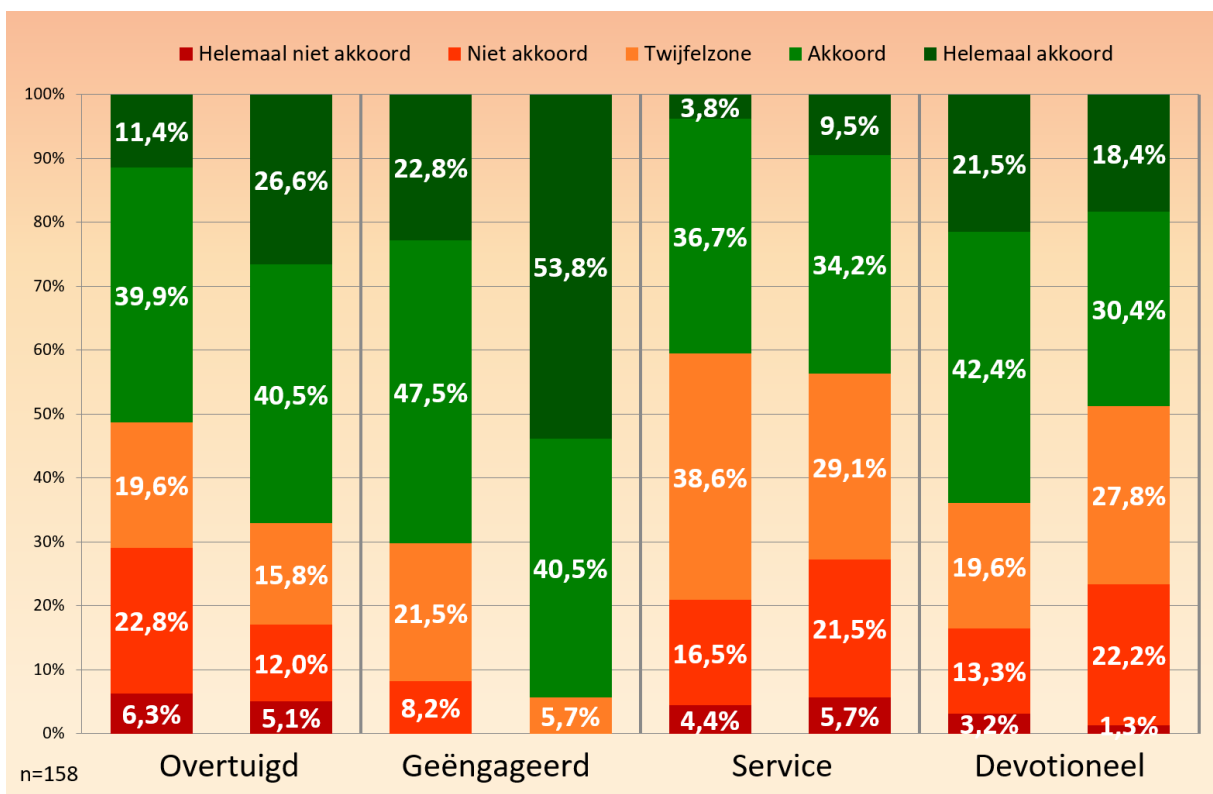


Figure 10. Hoger opgeleiden

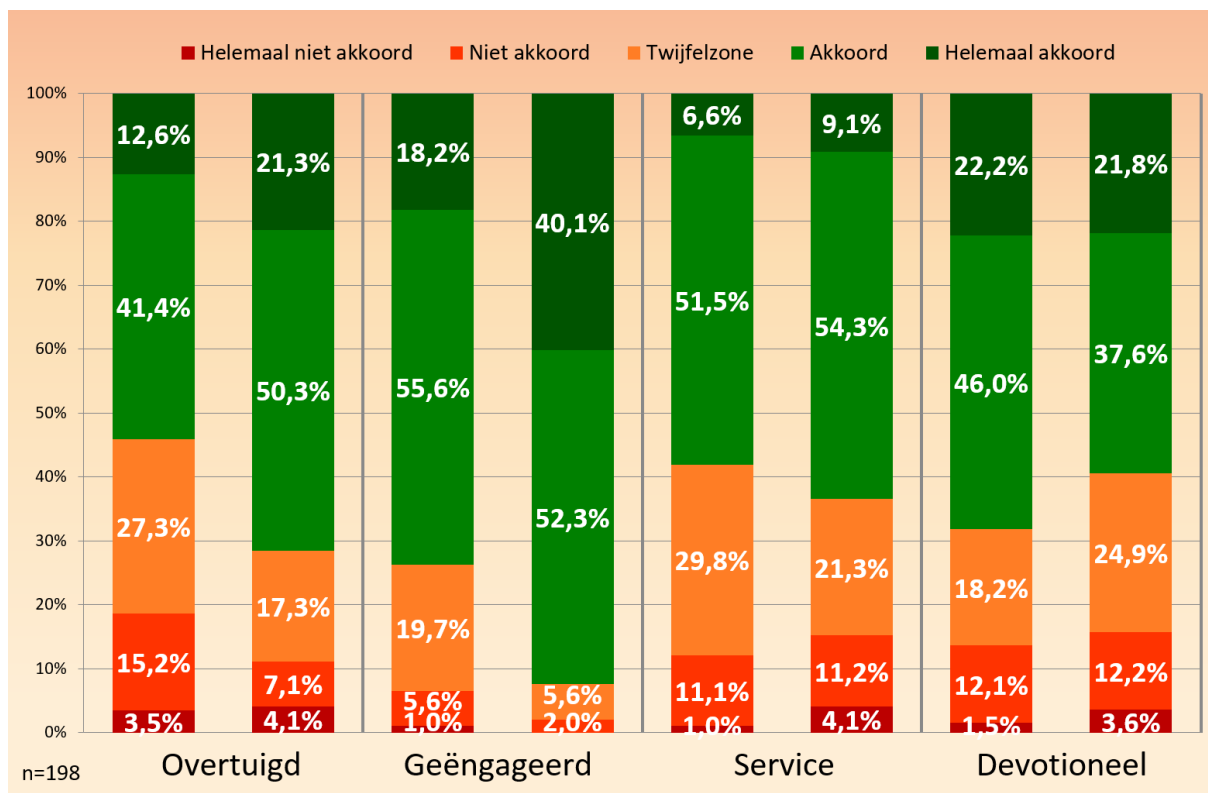


Figure 11.. Lager opgeleiden

SPES-grafiek: conclusie

De resultaten van de SPES-vragenlijst tonen aan dat in de algemene steekproef ieder geloofskerntype een positieve score haalt, zowel op feitelijk als normatief niveau. Dit betekent dat een ondubbelzinnig voorkeur voor één bepaald type niet aanwezig is. De geloofskernen in Antwerpen lijken zo de diversiteit onder elkaar te erkennen en te valoriseren: iedere vorm van katholiek geloof heeft haar plaats en mag er zijn. Toch behaalt de Geëngageerde Geloofskern, die hermeneutisch is van inslag, op normatief niveau afgetekend de hoogste score. Dit type weet duidelijk de meeste mensen rond zich te verzamelen. Merk wel op dat in de algemene SPES-grafiek de resultaten nogal dicht bij elkaar liggen. Dit komt omdat de groepen samennemen in één grafiek de verschillen doet uitvagen. Want er zijn wel degelijk grote verschillen tussen de verschillende geloofskerngroepen. Toch zijn er over alle groepen heen enkele gelijkenissen: de publieke types (Overtuigde en Geëngageerde Geloofskern) gaan er op normatief niveau op vooruit, wat aantoont dat de respondenten meer van deze types in realiteit willen zien. Echter, er zijn nauwelijks negatieve scores per geloofskerngroep, wat opnieuw aantoont dat een verscheidenheid aan types binnen een groter geheel (PEACE) wel degelijk aan de orde is.

Verder blijkt dat er slechts twee sterke correlaties tussen de geloofskerntypes zijn: tussen de Overtuigde en Geëngageerde en tussen de Overtuigde en Devotionele Geloofskern. De andere correlaties zijn bijzonder klein en weinig statistisch relevant. De twee verkondigingstypes zijn dus zeker niet uitgeteld: deze duidelijk aanwezige tendens tot verkondiging, betekent ook de noodzaak tot een duidelijke identiteit. Dit toont aan dat de hermeneutische benaderingen, de Geëngageerde Geloofskern en het Post-Kritisch Geloof die op hun respectievelijke schalen nochtans de grootste zijn, een duidelijke druk ervaren om de katholieke identiteit duidelijk te stellen.

Tussen de verschillende geloofskerngroepen zijn er enkele opmerkelijke verschillen. Zo behalen de niet-Engelstalige, internationale katholieken de meest uitgesproken PKG-resultaten (hoogste Letterlijk Geloof, laagste relativisme), wat vertaald wordt in de SPES-schaal met de hoogste score op Overtuigde en Devotionele Geloofskern en de op één na laagste score op Service Geloofskern. Hier blijkt de culturele achtergrond een duidelijke rol te spelen, evenals de grotere kerkelijke betrokkenheid en het actievere gebedsleven dan de gemiddelde respondent. Bovendien komen de drie laagste scores op de Service Geloofskern en de drie hoogste op Overtuigde Geloofskern allemaal van de geloofskerngroepen met het hoogste aantal respondenten met een niet-Belgische moeder. Veel van deze respondenten komen waarschijnlijk uit een context waarin het geloof publiekelijk gedeeld en beleden wordt. Verder valt op te merken dat de organisaties van de categoriale pastoraat (zorginstellingen/onderwijs/gevangenis/haven) ook erkennen dat ieder geloofskerntype een plaats heeft in de ideale geloofskern: allen behalen ze een positieve, normatieve score.

Tot slot willen priesters, net zoals de andere respondenten, vooral meer inzetten op de Geëngageerde Geloofskern. Toch is er een groot verschil tussen deze groepen wat betreft de plaats van de Devotionele Geloofskern: priesters wensen daar duidelijk een stuk meer op in te zetten, bovendien stellen zij het ook meer vast. Toch dienen die resultaten met een korrel zout genomen te worden, aangezien er slechts 11 priesters deelnamen aan de vragenlijsten.

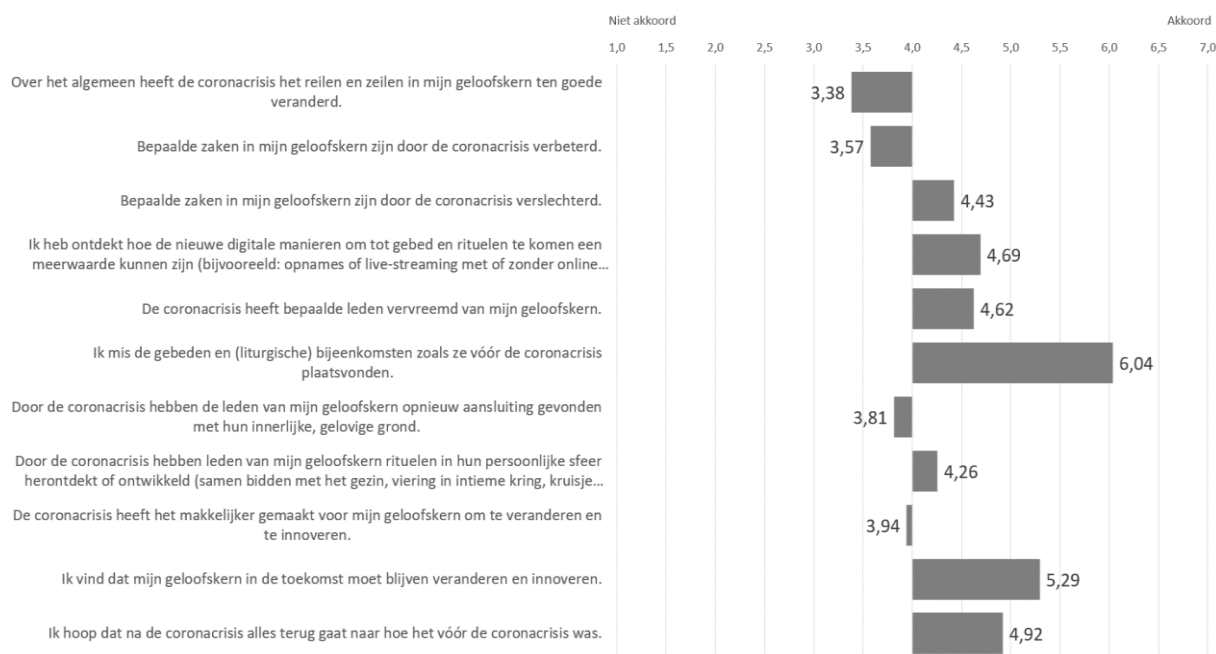
De coronavragenlijst

Aanvullend op het SPES-onderzoek werd besloten een extra vragenlijst in te voegen betreffende de coronacrisis die tijdens het openstaan van de vragenlijsten hevig woedde. Zodoende kan de impact van de coronacrisis bevraagd worden, terwijl de SPES – en PKG-resultaten daarvan losgekoppeld zijn, zodat na de coronacrisis deze data hun relevantie blijven behouden.

De coronavragenlijst bestaat uit twee soorten vragen. Ten eerste betreft het vragen die rechtstreeks de coronacrisis bevragen, waarbij de respondenten dienen te antwoorden op een zevenpuntige Likert schaal. Ten tweede wordt aan respondenten gevraagd om zelf aan te geven wat de impact van de coronacrisis is door het belang van de 4 dimensies van de kerk voor en na de crisis in te schatten.

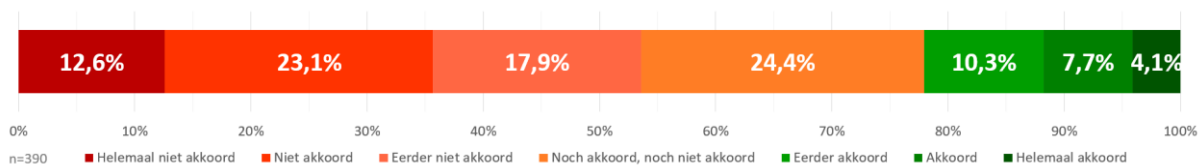
Impact van de coronacrisis

Respondenten blijken vooral aan te geven dat de coronacrisis een negatieve impact heeft gehad op hun geloofskern en hun geloof. Zo geeft men aan dat bepaalde zaken verslechterd zijn, de coronacrisis leden van hun geloofskern heeft vervreemd en dat men de gebeden en (liturgische) bijeenkomsten mist. In totaal stelt 63,4% van de respondenten dat men ontdekt heeft hoe nieuwe digitale manieren om tot gebed en rituelen te komen een meerwaarde kan zijn. Enkele vragen behalen toch een opmerkelijk resultaat. Zo behaalt de vraag of leden van de geloofskern opnieuw aansluiting hebben gevonden bij hun innerlijke, gelovige grond, een licht negatief resultaat. Terwijl een concrete invulling van deze vraag, deze die er op volgt (rituelen herontdekt of ontwikkeld in de persoonlijke sfeer), een licht positief resultaat neerzet. Andere opmerkelijke resultaten zijn te lezen bij de laatste en voorlaatste vraag. Zij gelden ook als tegengestelden van elkaar, toch behalen ze beiden een positieve score.



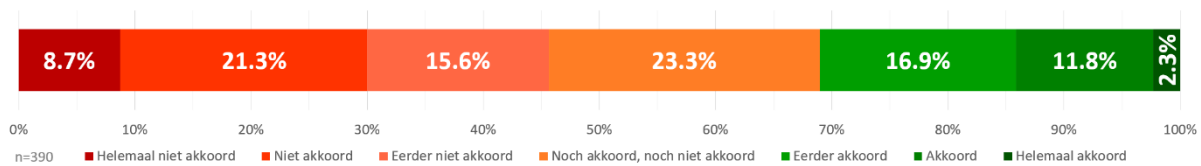
De eerste 3 vragen geven aan dat de respondenten vooral vinden dat de impact van de coronacrisis vooral negatief is, ook al geeft een beperkt deel toe dat er bepaalde zaken verbeterd zijn.

Over het algemeen heeft de coronacrisis het reilen en zeilen in mijn geloofskern ten goede veranderd.



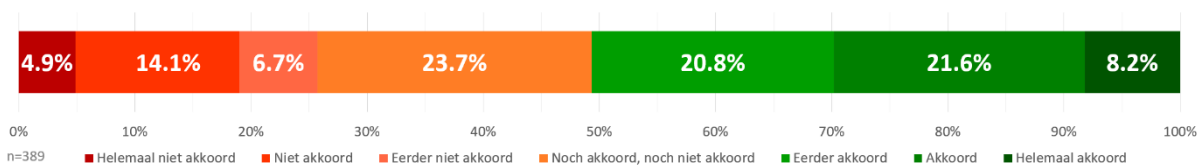
Gemiddelde score: 3,38 / 7

Bepaalde zaken in mijn geloofskern zijn door de coronacrisis verbeterd.



Gemiddelde score: 3,57 / 7

Bepaalde zaken in mijn geloofskern zijn door de coronacrisis verslechterd.

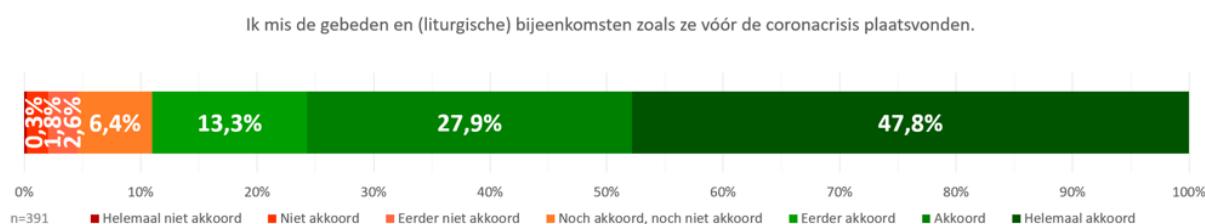
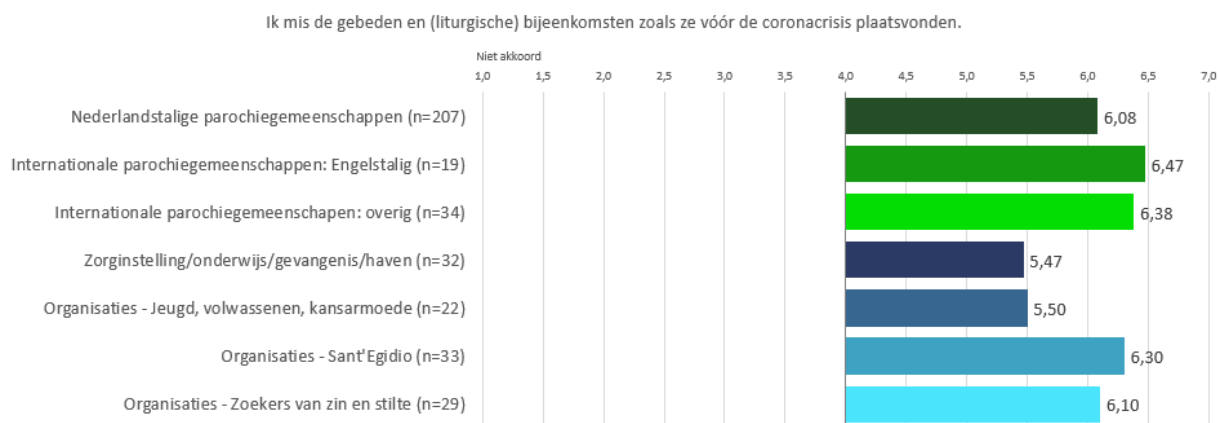


Gemiddelde score: 4,43 / 7

Wanneer de bovenstaande drie vragen gecombineerd worden, kan een diepgaande statistische analyse verder dingen aan het licht brengen. Zo vindt 37% dat de coronacrisis alleen maar een negatieve impact heeft gehad en 17% dat de crisis alleen maar dingen heeft verbeterd en niet verslechterd.

- 37%** vindt dat door de coronacrisis de situatie verslechterd maar niet verbeterd is.
Verslechterd: akkoord — verbeterd: neutraal of niet akkoord
- 14%** vindt dat door de coronacrisis de situatie soms verslechterd maar soms ook verbeterd is.
Verslechterd: akkoord — verbeterd: ook akkoord
- 17%** vindt dat door de coronacrisis de situatie alleen maar verbeterd is, niet verslechterd.
Verslechterd: neutraal of niet akkoord — verbeterd: akkoord
- 32%** ziet niets dat door de coronacrisis verbeterd is, maar ook niets dat verslechterd is.
Verslechterd: neutraal of niet akkoord — verbeterd: neutraal of niet akkoord

Bij de vraag 'Ik mis de gebeden en (liturgische) bijeenkomsten zoals ze voor de coronacrisis plaatsvonden', gaat net geen 9 op 10 van de respondenten hiermee akkoord. Echter de groepen met de laagste score op Letterlijk Geloof en de hoogste op de Service Geloofskern – Zorginstelling/onderwijs/gevangenis/haven en Organisaties – Jeugd, volwassenen, kansarmoede – behalen een opmerkelijk lagere score dan de andere groepen. Tegelijk zijn dit de groepen die de minst sterke band met de Kerk hebben. Desondanks gaan ze volmondig met de stelling akkoord. Verder staan de groepen die een hogere score noteren voor deze vraag, en dus ook voor Letterlijk Geloof, vaker negatief ten aanzien van veranderingen in de geloofskern. Veel van die respondenten in die groepen geloven dat de geloofskern door de crisis verslechterd is en dat alles best teruggaat naar de situatie voor corona.



Gemiddelde score: 6,04 / 7

Correlaties	r
Bepaalde zaken in mijn geloofskern zijn door de coronacrisis verslechterd.	0,23
De coronacrisis heeft bepaalde leden vervreemd van mijn geloofskern.	0,28
Ik vind dat mijn geloofskern in de toekomst moet blijven veranderen en innoveren.	-0,13
Ik hoop dat na de coronacrisis alles terug gaat naar hoe het vóór de coronacrisis was.	0,29

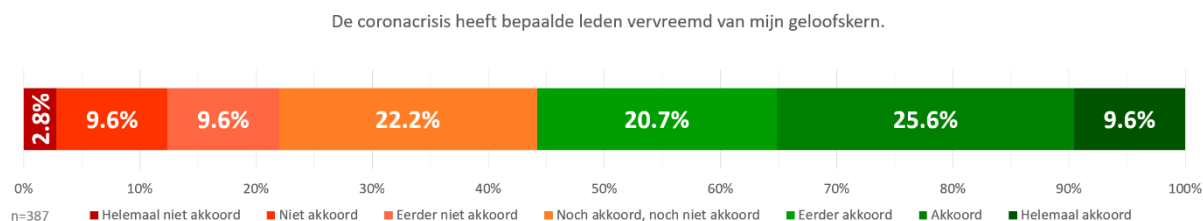
De vraag omtrent de meerwaarde van de nieuwe digitale manieren behaalt een positieve score. Toch correleert de vraag vooral met anderen die de coronacrisis positief evalueren. Nieuwe digitale manieren correleren met de opvatting dat in het algemeen de coronacrisis de geloofskern ten goede heeft veranderd en dat bepaalde zaken verbeterd zijn. Ook de overtuiging dat mensen dankzij de coronacrisis opnieuw aansluiting vonden bij hun innerlijke grond en dat de geloofskern geïnnoveerd heeft dankzij corona, correleert positief met deze vraag. Mensen die de impact van de coronacrisis eerder negatief evalueren en wensen dat alles teruggaat naar hoe het was voor de coronacrisis, lijken ook minder enthousiast voor de nieuwe digitale middelen van vieren en communiceren.



Gemiddelde score: 4,69 / 7

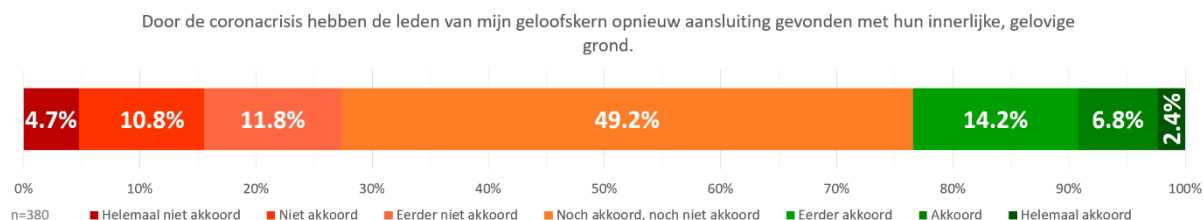
Correlaties	r
Over het algemeen heeft de coronacrisis het reilen en zeilen in mijn geloofskern ten goede veranderd.	0,34
Bepaalde zaken in mijn geloofskern zijn door de coronacrisis verbeterd.	0,37
Door de coronacrisis hebben de leden van mijn geloofskern opnieuw aansluiting gevonden met hun innerlijke, gelovige grond.	0,34
Door de coronacrisis hebben leden van mijn geloofskern rituelen in hun persoonlijke sfeer herontdekt of ontwikkeld (samen bidden met het gezin, viering in intieme kring, kruisje voor het slapengaan).	0,32
De coronacrisis heeft het makkelijker gemaakt voor mijn geloofskern om te veranderen en te innoveren.	0,36
Ik vind dat mijn geloofskern in de toekomst moet blijven veranderen en innoveren.	0,26
Ik hoop dat na de coronacrisis alles terug gaat naar hoe het vóór de coronacrisis was.	-0,12

Verder is het zo dat meer dan 55% vindt dat de coronacrisis bepaalde leden van de geloofskern heeft vervreemd. Dit wordt indirect bevestigd in de volgende vragenlijst, waar de realiteit van koinonia, gemeenschap, een flinke knauw heeft gekregen.

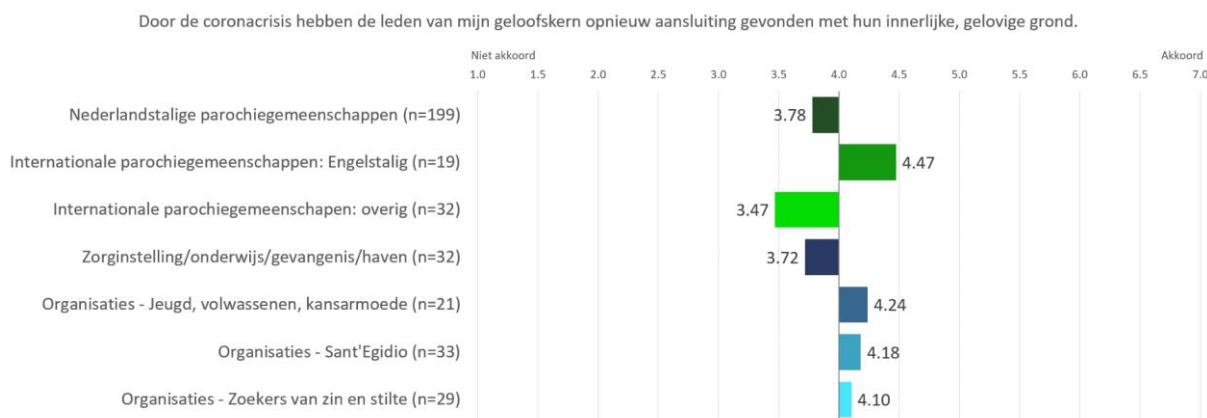


Gemiddelde score: 4,62 / 7

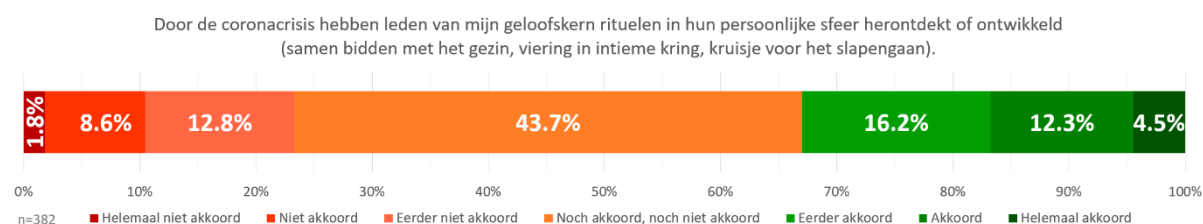
De vraag of de leden van de eigen geloofskern opnieuw aansluiting hebben gevonden bij hun innerlijke, gelovige grond bleek niet evident. Bijna de helft van de respondenten duidt hier 'noch akkoord, noch niet akkoord' aan. Mogelijks is dit ook een moeilijk gegeven om in te schatten bij anderen. Toch zijn er enkele opmerkelijke verschillen tussen de geloofskerngroepen. Zo is er een duidelijk positief antwoord bij de Engelstaligen, maar een duidelijk negatief antwoord bij de andere, niet-Engelstalige internationale katholieken.



Gemiddelde score: 3,81 / 7



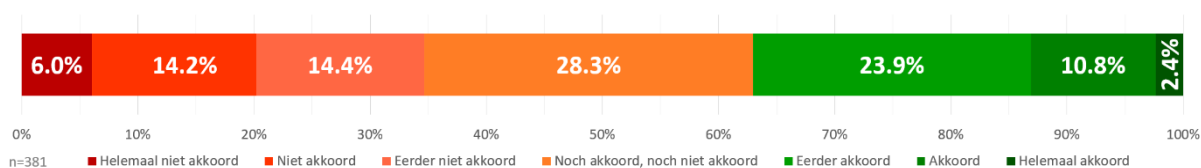
Ook het inschatten of andere leden van de geloofskern persoonlijke rituelen hebben (her)ontdekt, blijkt niet evident. 43,7% zit in de twijfelzone.



Gemiddelde score: 4,26 / 7

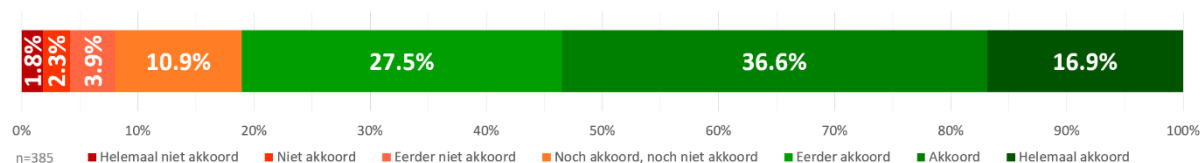
De Antwerpse geloofskernleden zijn het er niet over eens of de coronacrisis gezorgd heeft voor verandering en innovatie. De gemiddelde score ligt rond het kantelpunt. Maar het is wel duidelijk dat men vindt dat de geloofskern in de toekomst moet (blijven) veranderen en innoveren (normatieve uitspraak). Meer dan 80% vraagt hierom. Toch is het resultaat op deze normatieve vraag geen teken dat men alles radicaal anders wil: op de laatste vraag antwoordt meer dan 6 op 10 dat men hoopt dat de coronacrisis alles terugbrengt naar hoe het was voor de crisis. Deze laatste twee vragen werden aanvankelijk als tegengestelden van elkaar opgenomen in de vragenlijst, toch wordt dit door de respondenten zo niet ervaren. Hier lijkt een dubbele beweging aan de gang waarbij verandering en aansluiting bij het verleden hand in hand gaan, aggiornamento en ressourcement zeg maar.

De coronacrisis heeft het makkelijker gemaakt voor mijn geloofskern om te veranderen en te innoveren.



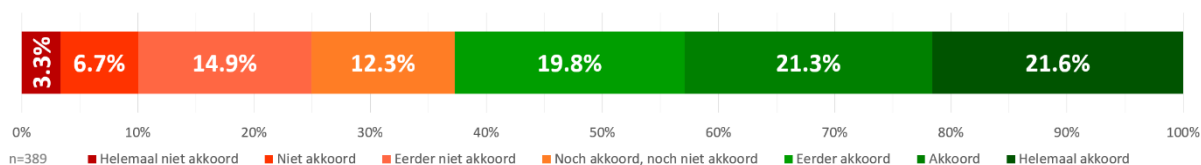
Gemiddelde score: 3,94 / 7

Ik vind dat mijn geloofskern in de toekomst moet blijven veranderen en innoveren.



Gemiddelde score: 5,29 / 7

Ik hoop dat na de coronacrisis alles terug gaat naar hoe het vóór de coronacrisis was.

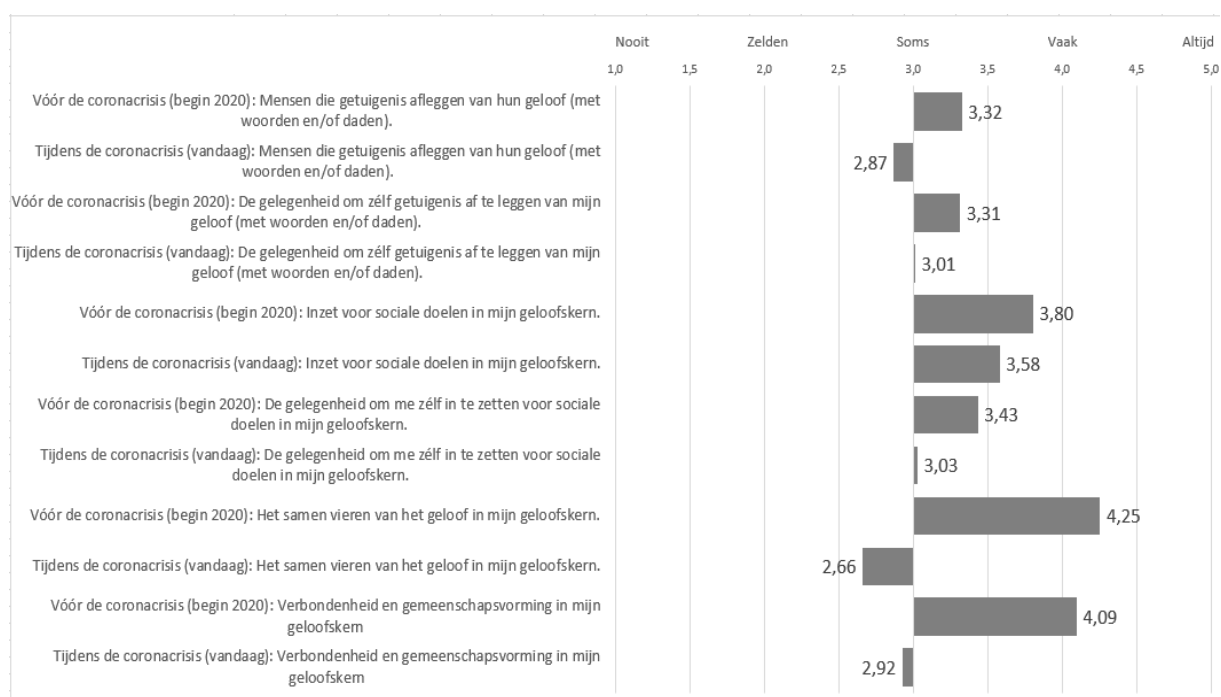


Gemiddelde score: 4,92 / 7

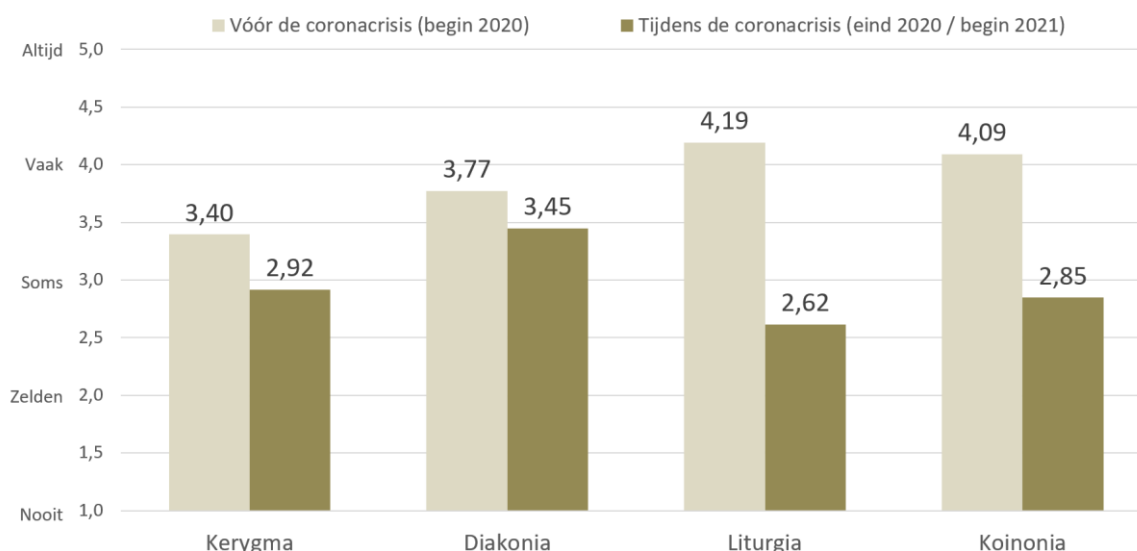
Vier dimensies van Kerk-zijn

De vier dimensies van de Kerk (kerygma, diakonia, liturgia en koinonia) vormen de basis van het tweede deel van de coronavragenlijst. Iedere dimensie wordt bevraagd. Men werd gevraagd om de situatie zowel voor de coronacrisis (begin 2020) als tijdens de coronacrisis (de dag waarop men de vragenlijst invulde: eind 2020/begin 2021) in te schatten. De dimensies kerygma en diakonia werden twee keer bevraagd: er werd enerzijds gevraagd of de respondent zelf getuigenis aflegt van het geloof en zich inzet voor sociale doelen, en anderzijds of anderen in de geloofskern dit doen.

Deze vragen beschikken niet over de standaard zevenpuntige Likert schaal, maar over een vijf puntige schaal, gaande van '1. Nooit' tot '5. Altijd'. Bij deze vragen hadden respondenten de mogelijkheid om niet te antwoorden door de knop 'Niet van toepassing/weet niet' aan te klikken.

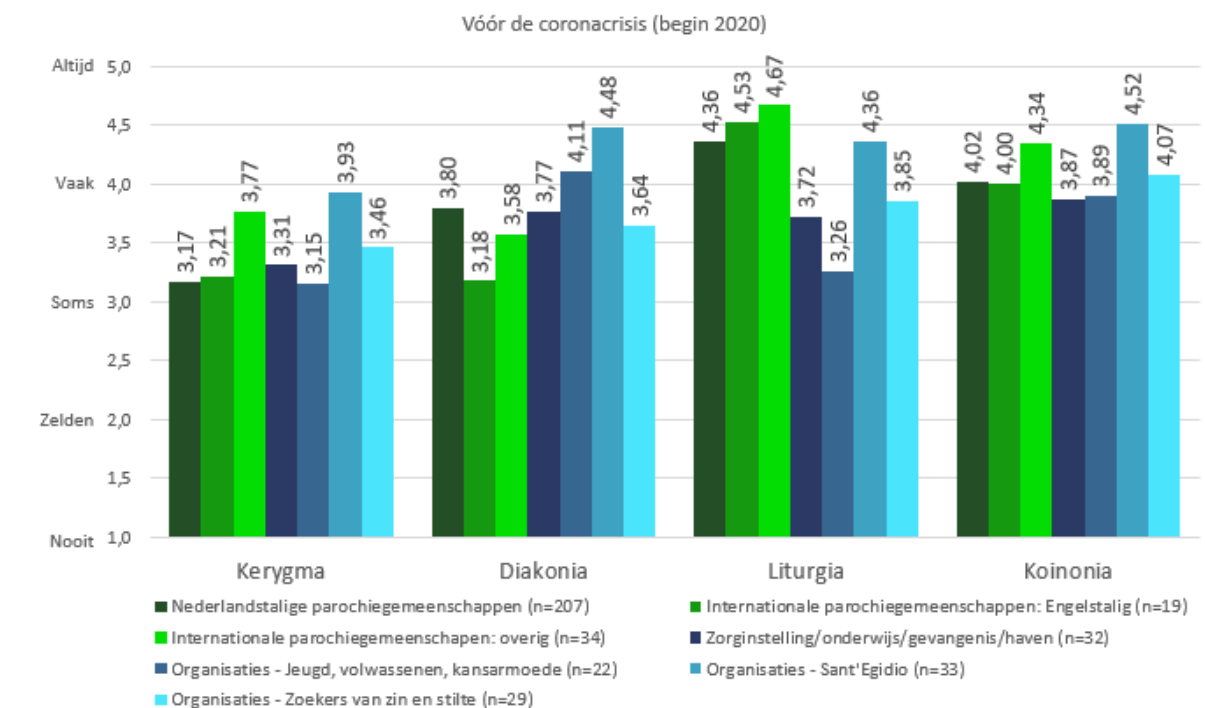


Wanneer de vragen per dimensie gebald worden in een eenvoudige grafiek, bekomt men onderstaand resultaat. Terwijl Kerygma voor de coronacrisis het minst werd waargenomen, gaat de score ervan slechts beperkt achteruit. Hetzelfde geldt voor de diakonia: het inzetten voor anderen is nauwelijks gedaald. Dit kan te maken hebben met de verschillende initiatieven die geloofskernen konden nemen tijdens de coronacrisis: de leden opbellen wanneer samenkomen niet mogelijk was, boodschappen doen voor leden die niet makkelijk ter been zijn of tot een risicogroep behoren. Mogelijk is een alternatief vinden voor diaconale activiteiten eenvoudiger: zo kan een solidariteitsmaaltijd, in het kader van bijvoorbeeld Broederlijk Delen, perfect tot take-awayconcept gemaakt worden. Liturgia en Koinonia hebben de zwaarste klappen gekregen, omdat deze vooral door fysieke bijeenkomsten het meest/best ervaren worden. Liturgie wordt in niet-coronatijden altijd tezamen gevierd in een kerk of kapel. Door de maatregelen van de overheid konden de respondenten, ten tijde van het invullen van de vragenlijsten, ofwel helemaal geen eredienst bijwonen ofwel slechts met een maximum van 15. Ook koinonia, gemeenschapsvorming, is moeilijker geworden. Daar voor de coronacrisis iedere dimensie een score boven de 3 (soms) had, halen drie van de vier dimensies deze kaap niet meer. Enkel diakonia kon iets vaker gebeuren. De coronacrisis heeft dus wel degelijk een duidelijke impact op het leven in de geloofskern: vooral de liturgie en de gemeenschapsvorming lijden hier hard onder.

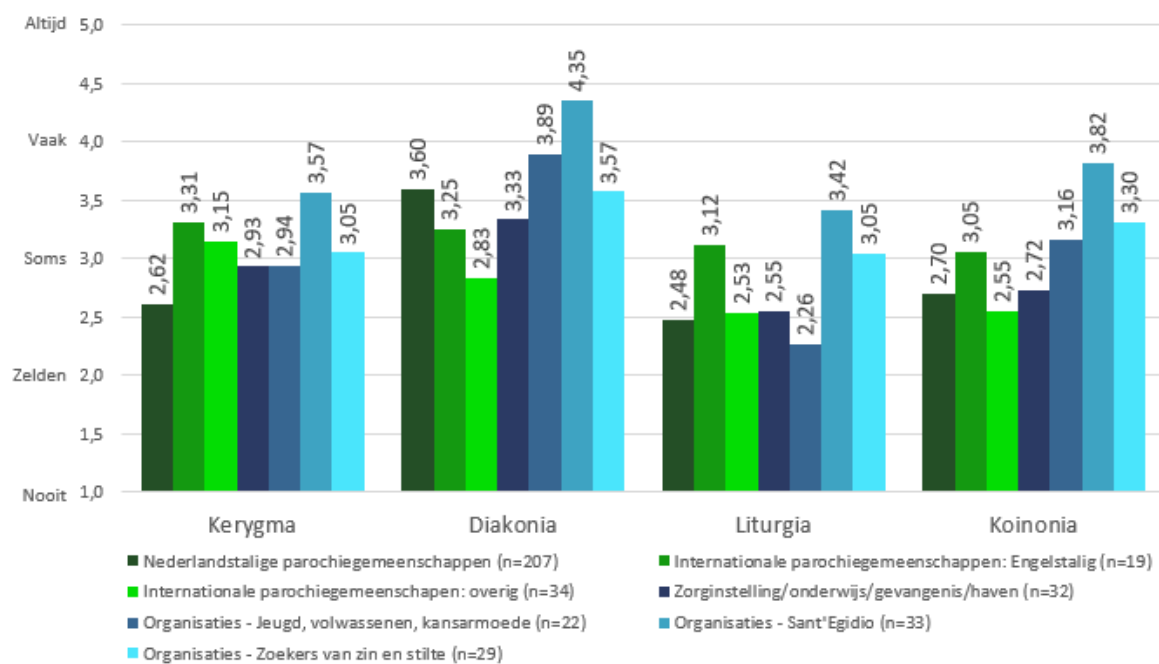


De resultaten per geloofskerngroep tonen dat er verschillen zijn. Voor de coronacrisis bleken vooral de niet-Engelstaligen en de leden van Sant'Egidio aan verkondiging van het geloof te doen; niet toevallig twee geloofskerngroepen die hoog scoren op de publieke geloofskerntypes, waaronder de Overtuigde Geloofskern. Diakonia bleek voor de coronacrisis het sterkst te zijn bij leden van Sant'Egidio, die met hun dienstbaarheid aan vluchtelingen ook in de media kwamen. De liturgie was niet verwonderlijk vooral een aangelegenheid voor de parochiale geloofskernen. Het gemeenschapsvormende aspect werd in elke groep wel ervaren, maar toch het meest bij – opnieuw – Sant'Egidio en de niet-Engelstaligen.

De impact van de coronacrisis laat zich overal voelen. De scores per geloofskerngroep zakten op iedere dimensie quasi evenredig. Toch zijn er enkele uitzonderingen, zo ervaren de Engelstalige parochiale geloofskernen iets meer kerygma en diakonia.



Tijdens de coronacrisis (eind 2020 / begin 2021)



Kwalitatief onderzoek: interviews

Volgend op het kwantitatief onderzoek werd ook een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Aan de hand van diepte-interviews kunnen zo precies visies en opvattingen van mensen op het terrein in kaart gebracht worden.

Doel en onderwerp

Het doel van kwalitatief onderzoek bestaat erin om de resultaten die geproduceerd worden in het kwantitatief onderzoek onder de loep te houden. Zo kunnen mogelijk voorbarige conclusies bijgeschaafd, genuanceerd of anders bekeken worden. Aan de hand van de kwantitatieve data werd nagegaan welke thema's tijdens de interviews nog dienden aangesneden te worden. Uiteindelijk werden er zes thema's afgesproken: diversiteit, privaat-publiek, dialoog-verkondiging, het devotionele, inspiratie en spiritualiteit, de coronacrisis. Bij diversiteit werd de geïnterviewden gevraagd hoe zij diversiteit ervaren (feitelijk) en wat hun visie is op diversiteit in relatie tot katholieke identiteit (normatief). Vervolgens werden de twee assen op de SPES-schaal verder uitgeklaard: de geïnterviewden werden gevraagd of geloof een privéaangelegenheid is of zich publiekelijk moet manifesteren (verticale as); en er werd nagegaan of men vooral aan dialoog of verkondiging dient te doen in relatie met anderen (horizontale as)? Het vierde thema was het devotionele. Met deze vraag werd dieper ingegaan op één specifiek geloofskerntype: de Devotionele Geloofskern. Er werd gevraagd wat het belang is van het devotionele in hun geloofskern (feitelijk) en of de geloofskern een veilige haven dient te zijn voor gelovigen (normatief). Verder werd de geïnterviewden gevraagd wat hun bronnen van inspiratie en spiritualiteit zijn, en welke bronnen anderen tot inspiratie kunnen zijn. Tot slot werd de impact van de coronacrisis bevraagd. Bij alle zes deze thema's werd het perspectief van het beleid/vicariaat nooit vergeten: er werd gevraagd wat het beleid op al deze thema's dan precies kan doen of betekenen.

Selectie van respondenten

Tussen 20 mei en 1 juni 2021 werden er 9 interviews afgenomen met leden uit de verschillende Antwerpse geloofskernen. Zo kwamen leden van een parochiale of categoriale geloofskern aan bod, evenals enkelen uit een christelijke organisatie. De geïnterviewden waren zowel leek als priester, mannen en vrouwen. In totaal werden er 16 mensen geïnterviewd. Iedere geïnterviewde werd persoonlijke geselecteerd op basis van zijn of haar expertise (alle respondenten hebben dus een zekere verantwoordelijkheid), rekening houdend met de geloofskern waarvan men deel uitmaakt (een mix van parochiale en categoriale; Internationale en Nederlandstalige geloofskernen) en hopen op een diversiteit aan meningen. Er werd bewust gekozen om een aantal kritische stemmen op te nemen in de steekproef. Aanvankelijk was het de bedoeling om in ieder interview een groepsgebesprek met 2 tot 3 deelnemers te hebben. Maar door organisatorische redenen werden enkelen toch individueel geïnterviewd. Alle interviews werden, gezien de coronamaatregelen, digitaal afgenomen. Ieder gesprek met meerdere deelnemers duurde een uur, de gesprekken met enkelingen duurden minstens een half uur.

Interviewwijze

Belangrijk om op te merken is dat de vraagstelling op een soepele manier gebeurde, zodat spontaan reflecteren en eerlijk antwoorden aan de kant van de geïnterviewden werd gestimuleerd. Hiervoor werd beroep gedaan op het werk van D. Mortelmans, volgens wie het spontane gesprek meer inzicht geeft in de visies van mensen²¹. Daarom werd er tijdens het afnemen van de interviews in het kader van dit onderzoek geen gebruik gemaakt van een PowerPoint of andere *tools*. In de lijn van Mortelmans

²¹ D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven en Voorburg, Acco, 2020, p.219-261.

ideeën werd dan ook besloten om de respondenten zo lang mogelijk aan het woord te laten en zo veel mogelijk te stimuleren om te praten, aangezien zo de grootste diepgang in een interview behaald kan worden²². Daarom werden tijdens een interview de verschillende onderwerpen die hoger werden opgesomd niet in een vaste volgorde aangebracht. Meer nog, niet altijd konden alle thema's aangesneden worden. Dit is het gevolg van een vrij interviewgesprek: mensen hebben over het ene thema al meer te zeggen dan over het andere. Vaak werd er door de geïnterviewde spontaan overgegaan naar een ander thema, waardoor de sturing van de interviewer minimaal was.

De structuur van het interview was minimaal. Aan het begin van het interview werden alle deelnemers alvast bedankt voor hun motivatie, werd het doel van het interview kort uitgelegd, en werd medegedeeld dat het interview zou worden opgenomen maar dat anonimisatie altijd zou gebeuren. Daarna werd de opname gestart en werd het eerste thema door de interviewer aangebracht. Een nieuw thema werd aangesneden indien het gesprek stilviel of er spontaan bij een eerdere opmerking van een geïnterviewde kon worden aangesloten. Op het einde van het interview werd er altijd uitdrukkelijk de vraag gesteld of de geïnterviewde nog iets toe te voegen had of nog iets wilde meedelen.

Interviewvragen

Ter voorbereiding van de interviews werden onderstaande vragen opgesteld. Deze vragen dienen echter enkel als leidraad bij het gesprek. In de lijn van de visie van Mortelmans werden de interviews spontaan gevoerd en werd bijgevolg onderstaande vragen niet zomaar voorgelezen.

1. Diversiteit

Hoe ervaart u diversiteit en verschil (feitelijk) en wat is uw visie op diversiteit in relatie tot katholieke identiteit (normatief):

- in de eigen geloofskern
- in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
- in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
- in de Kerk wereldwijd

Waarin ligt de meerwaarde van dialogoog voor katholieke geloofskernen?

Vrijwel iedereen vindt dat dit nodig is, maar wat/wie/hoe/wanneer/waarom wil men het precies?

Met wie zich (niet) engageren, hoe kan het verrijkend zijn, wat valt er van elkaar te leren, hoe kan men elkaar ondersteunen en helpen, waarom loont dit (niet) de moeite?

2. Privaat-publiek

Privaat-publiek: spanning tussen 'naar binnen' en 'naar buiten'. Is het geloof een privéaangelegenheid, of moet het zich publiekelijk manifesteren? Hoe zit het met deze verhouding:

- in de eigen geloofskern
 - in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
 - in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
 - in de Kerk wereldwijd
- (feitelijk + normatief)

Onder welke voorwaarden kan zo'n eventuele beweging naar buiten werken?

- in de eigen geloofskern
- in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
- in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
- in de Kerk wereldwijd

²² D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, p. 234.

Wat zijn de motieven van gelovigen om te groeien in (Post-Kritisch) Geloof? Kan men een voorbeeld geven van PKG in de geloofskern? Hoe zou, indien PKG omarmd wordt in de particuliere geloofskern, dit in praktijk vertaald kunnen worden?

3. Dialoog-verkondiging

Hoe doet men aan dialoog met andersdenkenden in uw geloofsgemeenschap: op een symmetrische manier (onderlinge uitwisseling, op voet van gelijkheid) of een asymmetrische manier?

Moet men in zo'n dialoog vooral inzetten op verkondiging of kan men ook iets leren van anderen, en zo ja, wat precies?

- in de eigen geloofskern
- in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
- in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
- in de Kerk wereldwijd

4. Het devotionele

Wat is het belang van het devotionele aspect?

- persoonlijke en gedeelde devotie
- in de eigen geloofskern, in andere geloofskernen, in het dekenaat
- hoe verhoudt het devotionele zich tot de publieke ruimte?
- wat verwacht u van het beleid hieromtrent?

Dient de geloofskern (in bepaalde mate) een veilige haven te zijn voor de gelovigen? Dient ze geloofszekerheid te bieden? (devotionele geloofskern)

5. Inspiratie en spiritualiteit

Wat zijn de bronnen van inspiratie, spiritualiteit, gebed, rituelen, liturgie en ethiek VAN BINNENUIT:

- in de eigen geloofskern
- in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
- in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
- in de Kerk wereldwijd

De oorzaken/impulsen/drijfveren die aanleiding geven tot motivatie, engagement, aandacht, bekering en strategie VAN BUITENAF:

- in de eigen geloofskern
- in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
- in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
- in de Kerk wereldwijd

Waar ligt de waarde en de kracht die anderen tot inspiratie of nut kan zijn:

- in de eigen geloofskern
- in andere geloofskernen (waarmee u vertrouwd bent)
- in de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE)
- in de Kerk wereldwijd

6. Coronacrisis

Wat is de impact van de coronacrisis op u persoonlijk, op uw geloofskern, op de Pastorale Eenheid Antwerpen-Noord (PEACE), op de wereldwijde Kerk (feitelijk).

Wat zijn de prioriteiten waarop de geloofskernen in Antwerpen dienen in te zetten na afloop van de coronacrisis (normatief)? De leden van een focusgroep hoeven niet tot een compromis te komen.

Welke ondersteuning verwacht u van beleid in PEACE wat deze prioriteiten betreft?

Verwerking van de interviews

De verwerking van de interviews gebeurt aan de hand van de verschillende thema's. Het thema 'inspiratie en spiritualiteit' werd echter niet opgenomen omdat de gegeven antwoorden geen dieper begrip geven van de kwantitatieve data. Gezien het feit dat er tijdens de interviews toch wel veel verwachtingen ten aanzien van het beleid werden geformuleerd, worden deze in een aparte titel verzameld. Bij 'diversiteit' wordt er een onderscheid gemaakt tussen Nederlandstalige, internationale en categoriale geloofskernen aangezien het verschil in visies daar pertinent is. Bij devotionaliteit wordt het onderscheid tussen internationale en Nederlandstalige visies duidelijk. Een dergelijke opdeling is bij de andere thema's niet aan de orde.

Uit al de interviews werden de meest relevante zinnen en opmerkingen genomen. De geselecteerde quotes stellen in staat om de kwalitatieve data beter te verstaan, te nuanceren of te interpreteren. Al de quotes komen rechtstreeks uit de interviews, waarvan de digitale opnames raadpleegbaar zijn in het kader van brononderzoek. De opnames worden bijgehouden aan de faculteit Theologie en Religiewetenschappen. De anonimiteit van de geïnterviewden wordt gegarandeerd. Toch wordt soms de branche van de geloofskern vermeld, wanneer dat noodzakelijk is om de opmerking te kunnen begrijpen.

Opbouw

De analyse van de interviews staan in deze volgorde:

1. Diversiteit
2. Dialoog en verkondiging
3. Privaat-publiek
4. Devotionaliteit
5. Coronacrisis
6. Verwachtingen ten aanzien van het beleid
7. Conclusie bij het kwalitatieve onderzoek

Diversiteit

De kwantitatieve data tonen aan dat er steun is voor de diversiteit aan de verschillende aanwezige geloofskerntypes: alle behalen ze, zowel op normatief als op feitelijk niveau, positieve scores. Deze vaststelling werd afgetoetst tijdens de interviews. Eveneens werd de visie van de respondenten in kaart gebracht wat betreft een bredere diversiteit: de maatschappelijke en culturele diversiteit in Antwerpen.

Nederlandstalige parochiale geloofskernen

Bij de Nederlandstalige parochiale geloofskernen is te horen dat, hoewel ze zeker open staan voor diversiteit, zowel binnen als buiten de eigen geloofskern, dialoog niet altijd evident is. Op feitelijk niveau stellen ze diversiteit vast, maar diversiteit binnen loodsen in de eigen geloofskern lijkt niet evident of voor sommigen zelfs niet wenselijk. Verder doen ze in beperkte mate aan interreligieuze dialoog, al hebben die initiatieven niet echt succes. Intergenerationele conflicten komen soms ook bovendrijven: soms blijken oudere leden van de geloofskern met de scepter te zwaaien en zo verandering onmogelijk te maken, in andere geloofskernen is het dan weer heel moeilijk om hen in de gemeenschap te betrekken. Het ontvangen van nieuwkomers, en dan vooral katholieken met een diverse achtergrond, blijkt niet zo evident. Soms ontbreekt het aan dialoogmogelijkheden, soms aan menselijke wil. Toch is er het verlangen om verbondenheid tussen alle katholieken mogelijk te maken, naar het beeld van Christus.

Conclusie: er is inderdaad een grote diversiteit in Antwerpen en die wordt door iedereen gerespecteerd. Maar het concreet, pastoraal aan de slag gaan met de diversiteit blijkt soms een ware uitdaging.

Feitelijke vaststelling van diversiteit:

“Diversiteit is een rijk begrip. We denken bij diversiteit vaak aan diverse nationaliteiten, maar het gaat verder dan dat. Maar er is ook een verschil in leeftijd (...) ook een verschil in politieke kleur. We hebben het hele politieke spectrum. Het gaat over hoe mensen kijken naar de kerk, over man en vrouw.”

“Er is hier minder diversiteit. We zijn nog meer een klassieke parochie”

“Het is niet zo dat het een grote melting pot.”

“Ik denk dat diversiteit wel heel erg aanwezig is en te merken is in het leven op Linkeroever, in de bevolking op Linkeroever. Dat is heel duidelijk. Maar dat is minder voelbaar in onze kerkgemeenschap.”

“Ik vind het een boeiende diverse wereld om in te leven.”

“We zijn klein, er is weinig diversiteit. (..) Op de sacramentsprocessie was er veel diversiteit.”

“De diversiteit is inderdaad groot. De helft is toch van buitenlandse origine. (...) In Borgerhout is de diversiteit eigenlijk niet zo heel groot van mensen die in de viering zitten. Er zijn wel een aantal vaste mensen die van vreemde origine zijn.”

Diversiteit, in de verschillende katholieke geloofskernen:

“De vermenging tussen die gemeenschappen (*de verschillende Antwerpse geloofskernen*) is niet evident, dat wil daarom niet zeggen dat bijvoorbeeld de parochie waarop wij actief zijn, een gesloten parochie zou zijn. Men is open. Het is zo dat de parochie gekenmerkt wordt door

een grote inflow van keuze-parochianen. (...) Het is wel zo dat de parochie dat soort diversiteit aantrekt.”

“Normaal hebben wij op de tweede zondag van de maand een Armeense viering. (...) Maar de contacten erbij zijn wel goed, maar niet intensief. We gebruiken beiden het kerkgebouw om de vieringen te doen.”

Plaats van nieuwkomers, mensen met een diverse achtergrond:

“Op onze parochie in Lambertus is er vooral de clash tussen de oude blanke inwoners en de nieuwkomers. Er is een weinig verwelkomende manier van de kant van de oude garde. Het geven van lezingen in Engels stuit hen soms tegen de borst. Ik wil beide groepen verbinden, maar ik mag niet de ‘tol’ worden tussen beide groepen.”

“Het verlangen van de nieuwkomers om deel uit te maken van de geloofsgemeenschap is zo groot, en de onwil van de oude garde is niet verwelkomend.”

“De nieuwkomers zie ik niet vertegenwoordigd in beleidsorganen.”

“Hoe werk je hieraan? We werken aan taal. Maar ik merk ook bij mezelf dat ik Vlaming ben, hier opgegroeid ben, ik werk hier. Het is niet evident om ingangsporten te vinden om de nieuwe katholieke vrienden erbij te betrekken.”

“Onze kerk is op dit moment gesloten wegens veiligheidsredenen. Veel van onze nieuwkomers gaan dan ook naar de protestantse kerk ... vindt ze dan meer eens terug.”

“Het is niet evident om oudere leden er blijvend te betrekken. Maar het is ook niet evident om nieuwkomers aan te trekken.”

“In de vertegenwoordiging van de kerkraad is wel een groeiende diversiteit. Er zit wel groeimarge in.”

“Harmonieus samenleven kan alleen maar wanneer partijen bereidt zijn verscheidenheid te aanvaarden, en dat is niet altijd zo.”

“We verhuren drie lokalen aan andere gemeenschappen. Maar ‘onze’ mensen hebben soms ook een eigen lokaal nodig, dus ik ga die niet altijd verhuren.”

Verbinding

“Het is ook niet altijd makkelijk. Het is zoeken naar hoe je dingen bespreekbaar maakt, welke taal men spreekt. Tegelijk is er uniciteit, rondom de kerk, rondom het beeld van Christus. Er is ook heel wat dat ons bindt.”

“De interculturaliteit doet zich voor, maar het is ook een nieuwe situatie. We hebben ook nog geen goede voorbeelden van plekken waar het al wel langer bestaat. Het is zelf de weg uitvinden naarmate je ze gaat.”

“We zoeken naar een evenwicht in diversiteit. We zien dit in Amandus: een diversiteit aan priesters, die altijd een voortrekkersfunctie heeft in de geloofskern. Zo geven we ook aan de samenstelling van de parochie, dit is voor ons een teken dat we diversiteit opnemen in het beleid.

“Ook bij het personeel is er diversiteit. Daarvan mist ik ondersteuning van het beleid. Er is zoiets als Amandus voor de priesters, maar wij werken ook zo goed in die diversiteit. Ik zeg niet

dat we per se bij die Amandusbijeenkomsten moeten zijn, als ze dat voor priesters willen behouden, prima, maar er moet dan wel een ander aanbod zijn.”

Interreligieuze dialoog met de islam en protestantse christenen:

“Wij hebben ook in het verleden meermaals activiteiten georganiseerd waarbij we ook andere geloofsgroepen, maar ook andere bevolkingsgroepen, hebben uitgenodigd. Maar dat is ook maar een heel klein beetje gelukt, of helemaal niet. We hebben dat niet echt positief ervaren.”

“Heel veel mensen komen samen in een garagekerk. Zo zijn er heel wat gemeenschappen die officieel niet bestaan, maar wel vieringen houden. (...) Ze zijn niet verbonden met de wereldkerk. Dat zijn dan vaak Afrikaanse vieringen. Maar ik denk dat ze vooral protestants gericht zijn. Veel van die Jezus-hier-Jezus-daar-gemeenschappen, die zijn er wel. (..) We hebben er echt niet veel contact mee.”

Internationale gemeenschappen

De ervaring van de niet-Nederlandstalige gemeenschappen is ietwat anders. Zij zijn relatief nieuwe geloofskernen in Antwerpen en hun positie is ook geheel anders dan deze van de vaak oudere, blanke Nederlandstalige parochiale geloofskernen. Hun toon is veelal optimistischer en ze leggen een grote nadruk op katholieke eenheid en verbondenheid. Deze verbondenheid ervaart men het meest tijdens de liturgie. Dit werd reeds duidelijk in het kwantitatieve deel: internationale katholieken hebben vaker een geloviger profiel, en wonen vaker een dienst bij en doen vaker aan persoonlijk gebed. Toch ervaart één van de geïnterviewden een duidelijke spanning tussen de autochtone, geseculariseerde Vlamingen en de nieuwkomers, ook op vlak van liturgie. Taal blijft zeer belangrijk: de geïnterviewden, die eveneens Nederlands spreken, geven aan dat kennis van het Nederlands hen in staat stelt een betere relatie te hebben met een Nederlandstalige geloofskern.

Nadruk op (katholieke) eenheid dankzij liturgie:

“It is an international community and I have experience in Sant’Egidio. That is really super interesting because you meet a lot of people with different beliefs, different cultures, nationalities and reasons why they are here. And they are all united, all moved by love.”

“A lot of nationalities look at English as the language they like to worship in. And that is very gratifying actually to find so many people coming .. you know ... obviously united by one faith.”

“We have a common celebration with different communities in Antwerp. It is really a good one to mix all the communities in one liturgy. It’s like a learning process ... It is very important for us to see how others live their faith ... how they express their faith through the liturgy. After the liturgy we have like intercultural sharing.”

Verschillen tussen Internationale en Nederlandstaligen:

“Sommige theologen voerden een strijd met Rome. De missaaltjes in Vlaanderen zijn niet goedgekeurd door Rome. (...) Maar de nieuwkomers vragen gewoon klassieke vieringen.”

“Bij het concilie was er *aggiornamento*, men vroeg om een vrijere kerk. Vroeger was de kerk heel klassiek, heel conservatief. Toen had men ultraliberalen of ultraconservatieven, gematigden waren moeilijker te vinden. De nieuwkomers zien ik als een opportuniteit. (...) De nieuwkomers brengen nieuwe invalshoeken bijvoorbeeld: gehoorzaamheid aan de paus, klassieke liturgie.”

Interactie met Nederlandstaligen:

“I think it is important to, when you interact with ... I have been here for many years and my husband is Flemish. And I do speak Flemish. So it is not that I am only English speaking person, I can communicate in Nederlands and so .. it’s maybe easier for me to also connect with the other language parish in the cathedral.

“One time we celebrated in the cathedral and the people told us that some things are not allowed.” (*wettelijke restricties in termen van decibels*)

“In Antwerpen, de autochtone gemeenschap bestaat meestal uit oude mensen. Maar de nieuwe mensen zijn jonge mensen en zijn ook geloviger. En de kerk krijgt ook een andere gezicht en andere opvattingen, een beetje frisheid. Ik beschouw het ook als een kans voor ons allemaal zodat we ook onze horizons verbreden, groter maken. (...) Ik heb de mislezingen laten lezen in 7 verschillende talen. En ook meer actief, meer participatie. Vlamingen zijn meer passief.”

Categoriale geloofskernen

Ook in de categoriale pastoraat is er diversiteit troef. Interactie van de pastores met niet – of andersgelovigen vlot goed. De grootste uitdaging vormt echter om in een pastorale ploeg met vele diverse visies de neuzen in dezelfde richting te krijgen.

“In de gevangenis is er zeker ook levensbeschouwelijke diversiteit. Op zo’n kleine oppervlakte zijn er ook verschillende denominaties.”

“Zeer weinig, bijna geen, contact met de andere Antwerpse geloofskernen.”

Dialog onder gevangenen: “Mensen zitten het liefst met hun eigen godsdienst op cel. De moslims bij de moslims en de christenen bij de christenen. Maar bij de christenen kunnen ze niet zo goed het verschil maken tussen de denominaties. (..) Je hebt ook wel eens moslims die naar de viering van de katholieken komen.”

“Ik vind diversiteit zeer boeiend, zeker op het terrein, bij de gasten of pastoranten. (...) Ik vind diversiteit in de pastorale ploeg vaak wel een complexe uitdaging, wel lastiger om te combineren dan in het werkveld. Het is niet zo evident om de neuzen in dezelfde richting te zetten.”

“Ik ben zeer vaak bezig met begrafenissen. Zo vind ik het een enorme rijkdom om bij een Poolse begrafenis mij Poolse collega te kunnen aanspreken. (..) Ik vind het heel boeiend om een diverse ploeg van collega’s te hebben. (..) Ik vind dat we als collega’s vaak te weinig aansluiting hebben bij elkaar.”

Conclusie: diversiteit

Antwerpen is een diverse stad en dat weerspiegelt zich ook in de Antwerpse geloofskernen. De diversiteit wordt door iedereen aanvaard, wat een bevestiging betekent voor de kwantitatieve data. Toch lijken Internationale en Nederlandstalige gelovigen elk in hun eigen geloofskernen te zitten. Vooral bij de Nederlandstalige parochiale geloofskernen wordt opgemerkt dat het opnemen van mensen met een diverse achtergrond niet evident is. Er zijn barrières die overwonnen dienen te worden. Interreligieuze dialoog is ook niet evident, hoewel er initiatieven en intermenselijke contacten zijn. Diversiteit is een realiteit die aanvaard wordt – vandaar ook de positieve score van ieder geloofskerntype op de SPES-schaal, en vormt tegelijk een uitdaging.

Dialoog en verkondiging

Deze vraag bevaart de horizontale as op de SPES-schaal, dialoog – verkondiging. Er werd gevraagd wat de plaats is van dialoog en verkondiging in huidige Antwerpse landschap. Bij het aansnijden van dit thema, bleken de respondenten vooral te focussen op de verkondiging. Ook de geïnterviewden die eerder of verder in het gesprek het belang van dialoog en diversiteit benadrukken, durven het belang van verkondiging te duiden.

Verkondiging volgens Internationale geloofskernen

“Ik denk dat wij veel schroom hebben om te verkondigen. (..) Het is de schroom overwinnen om te durven verkondigen. (...) Je moet het ook durven doen!”

“De kerk in Vlaanderen is de kerk van dialoog. Alles is besproken, alles is dialoog. De verkondiging is zeer zwak bv in het katholieke onderwijs. Ik heb gehoord dat in de katholieke scholen in Antwerpen ze heel weinig horen van het katholieke geloof. Ze hebben leerkrachten die tegen de kerk zijn. (...) Diegenen die les geven moeten zelf katholiek zijn, en met de kerk verbonden. Het bisdom moet daarover waken.”

“Even other children, they are the one inviting their classmates ... he is the one catechising. The filipinna (*moeder*) is recruiting their parents, their family.”

“But I do try to get people to the cathedral ... even friends who are not believers. (...) I invite a lot of people.”

Verkondiging volgens Nederlandstalige parochiale en categoriale geloofskernen

“Franciscus zei tegen zijn broeders die naar de moslimwereld trekken: zij moeten eerst en vooral getuigen door wat ze doen: de mensen graag zien daar. Pas wanneer hen gevraagd werd waarom ze dat doen, konden ze over het Woord getuigen.”

“Tot aan de jaren zestig werd de verkondiging van de kerk gezien als een activiteit van de pastoraal. (...) Een tweede categorie van verkondiging, tijdens Vaticanum II, is deze van het doopsel. En deze is helemaal niet gestructureerd: een gedoopte man is vrij om te doen wat hij wil. Als hij lid wordt van een partij waaruit hij iets gedaan krijgt, dat is ook verkondiging.”

“Ik heb best ook wel wat niet-katholieke vrienden om mij heen, ook mijn familie is niet zo heel erg met geloof bezig. Soms vragen ze wel: hoe kun jij nu blijven geloven, je hebt die Jezus toch nooit gezien? (...) Gezien misschien niet, maar ik voel me aangeraakt door Hem, dat is heel andere liefde dat een andere mens mij geeft. Is dat wetenschappelijk te bewijzen? Nee zeker niet. (...) Ik vertel daar soms over, maar omdat het moeilijk is om onder woorden te brengen, kan ik dat niet altijd bij iedereen zomaar doen. Zeker bij mensen die gekwetst zijn, dan wil ik getuigen over een Jezus die vol van liefde is.”

“Het is een taak van de kerk om overal breed te verkondigen? We kunnen wel zaaien, vraag is of we dan kunnen oogsten. De verkondigingen in de breedte doen, het resultaat daarvan heb je slechts ten dele in de hand.”

“In de gevangenis hebben wij de ‘bijbelklap’, dat is een gesprek op voet van gelijkheid, een gesprek over uw geloof, maar mensen moeten niet gelovig zijn. We praten over wat ons bezig houdt.”

“Ik ga er altijd van uit in mijn gesprekken met mensen dat ik evenveel te leren heb van hen, dan zij van mij. (...) Ik vind zelf dat symmetrische heel belangrijk.”

Conclusie

Deze vraag bevraagt de horizontale as op de SPES-schaal: de Overtuigde en Devotionele Geloofskern (tweede en derde grootste in de kwantitatieve data) zetten in op verkondiging, de Geëngageerde en Service Geloofskern (eerste en vierde) zetten in op dialoog. Iedere geïnterviewde geeft echter aan dat zowel dialoog als verkondiging een taak van de kerk en haar geloofskernen uitmaakt. Toch is de concrete realisatie ervan niet altijd evident. Afhankelijk van de persoonlijk geïnterviewde, komen er geheel eigen invullingen naar boven. Dit ligt in het de lijn van de SPES-resultaten: hoewel op normatief niveau de Geëngageerde Geloofskern (publiek & dialoog) op plaats 1 staat, behaalt de Overtuigde Geloofskern (publiek & verkondiging) ook een sterke score. De appreciatie voor deze twee publieke benaderingen toont aan dat dialoog en verkondiging geen tegengestelden hoeven te zijn van elkaar.

Er zijn verschillen vast te stellen tussen internationale en Nederlandstalige katholieken. De internationalen interpreteren verkondiging veel directer: het aantrekken van mensen naar de geloofskern, verkondiging tijdens de les Rooms-katholieke Godsdienst. Nederlandstaligen erkennen het belang van verkondiging ook, maar benadrukken dat deze genuanceerd, veel meer symmetrisch gebeurt, vaak vertrekkend vanuit de eigen daden.

Privaat – publiek

Dit thema bevraagt het belang van de verticale as op de SPES-schaal. Een verdere analyse in deze dualiteit stelt in staat op de kwantitatieve data beter te begrijpen. Bijna al de respondenten benadrukken het belang van het publieke karakter van het geloof: het is zeker geen privézaak in een gesecculariseerde wereld en zeker niet bedoeld voor een heilige restkerk.

Geloof is geen privézaak

“Ik denk wel dat als je gelovig bent, je dat ook impliciet of expliciet naar buiten uitdraagt. Door uw manier van handelen, door uw waarden waar je uw activiteiten in kadert. Dat dat op de een of andere manier wel getuigt van uw geloof voor een stuk, dat je dat moeilijk kunt wegstoppen. Het staat niet op uw voorhoofd geschreven dat ik gelovig ben of christelijk ben. (...) Ik vind niet dat je dat moet gaan propaganderen of gaan rondtoeteren, maar als dat ter sprake kan komen met goede collega's. Ik denk dat dat perfect kan.”

“De parochie is een wereldje op zich. Op het werk, als godsdienstleerkracht, krijg ik vaak te horen: “je bent bezig met iets dat privé is, maar ik wil het eigenlijk niet op mijn school”. Maar mijn mening is duidelijk: nee, het is geen privézaak. (...) Het is belangrijk dat mensen elkaar kunnen ontmoeten, in hun geloof.”

“Ik vind zeker niet dat het een privézaak is. Ik heb wel de indruk dat vanuit de federatie de behoefte bestaat om het geloof naar buiten te brengen.(...) Dat leeft wel in de federatie, dat hoor je bij de mensen die voorgaan in de vieringen.”

“I think it is in the personal sphere .There is almost an anti-religious tone in the society in general. You feel that you are sometimes isolated. ... almost nobody in your neighborhood goes to mass. ... I am not shy about saying that I go to mass every Sunday, but i am not talking about it with my neighbours.”

“For me, it was a bit shocking at the beginning. In Peru, Lima, churches are full. (...) You have to be an half an hour earlier before the mass starts to have a seat. (...) Every church is open and you can enter any time to pray. (...) *(Na verhuis naar België)* I started to isolate myself, I prayed at home.”

“But I do try to get people to the cathedral ... even to friends who are not believers. (...) I invite a lot of people.”

“We are really trying to show our faith to the people around us. (...) this is very important to our catholic faith.”

“Ik denk dat die tijd voorbij is. Ik denk dat er meer respect is voor mensen die gelovig zijn, en ik denk dat dat ook wederzijds is. (...) Vroeger werd er misschien sneller op neergekeken, en nu is er meer een vorm van respect, leven en laten leven laat ik maar zeggen.”

“We krijgen positieve reacties van onze raamevangelisatie. We krijgen nog de meeste complimenten van de moslims. De oudere garde is eerder negatief: “ze moeten niet weten dat je gelovig bent”.”

“Christen zijn in de eenentwintigste eeuw (...) is onlosmakelijk verbonden met engagement en met verbondenheid en met samenkomen van mensen en niet ‘ik alleen thuis of in de kerk’.”

Het geloof is er niet voor een kleine, private groep, maar voor de wereld:

“De bedoeling van de kerk is om de wereld, de bevolking van de planeet, te laten leven zoals God het wil. Wij hebben een taak op het publieke terrein.”

“Het evangelie is een boodschap voor de wereld, niet enkel voor de kerk alleen.”

“Nee, dat gebeurt zeker niet voldoende. Te weinig christenen hebben dit in hun achterhoofd, ze denken dat ze christen zijn door enkel naar de kerk te gaan en goed te zijn voor de ander.”

Impact in de media

“Wij komen niet heel breed in de media, omdat onze eigen mediakanalen niet breed zijn. De vraag is dan hoe ons verhaal zo breed mogelijk naar voren brengen. (...) Je kan moeilijk zeggen dat ons verhaal nu breed weerklinkt.”

“Evangelische verkondiging gebeurt niet breed, dat is zo. Maar dat komt omdat de algemene media geen oren naar heeft.”

“De Kerk heeft het recht om haar standpunt naar voren te brengen. De kerk in West-Europa is heel zwak en stemloos. De kerk heeft bijna geen positie in de media meer. Ja, Radio Maria, maar niet in de grote media meer. (...) De kerk moet haar standpunten inzake bio-ethiek durven manifesteren. In heel Europa is er pro-life beweging, maar in België wordt er gezwegen.”

Over bisschop Bonny en zijn uitspraken omtrent homoseksualiteit.

“De bisschop heeft alle recht om zijn mening te verkondigen, ook al wijkt die af van de kerkelijke doctrine. Het is ook een mening waar veel Vlaamse katholieken achter staan. Los daarvan, moet een bisschop zijn mening kunnen zeggen. Dat hij het zwijgen wordt opgelegd, is niet goed. Het zou wel goed zijn dat het personeel op een georganiseerde wijze erover gepraat kan worden. Je mag het eens mee zijn, maar het is ook prima als je het er niet eens mee bent. (...) Er zijn soms in ons team verhitte discussies, maar ook hier leren we dat we het eens kunnen zijn over het feit dat we het niet eens zijn met elkaar.”

“Ik heb heel wat mensen gehad aan de deur die kwamen praten over de uitspraken van de bisschop omtrent homoseksualiteit (...) Ik vind het heel mooi om te zien dat onze bisschop probeert om onder de gelovigen te komen. Hier zijn er andere vragen dan in Latijns-Amerika of de Afrikaanse kerk. (...) ik ben me er sterk van bewust over hoe ik zelf kijk naar het kerkinstituut. Ik besef ook heel goed wat de bisschop zegt, het sluit voor mij geen dingen uit. (...) Leren aanvaarden dat mijn mening de ander niet uitsluit, de ander aanvaarden zoals hij is.”

“Da's een moeilijke vraag. Ik vind het een heel delicate kwestie. (...) Ik heb vrienden die homo zijn en ik versta hun pijn. De mensen moeten ook een plek hebben, ze zijn welkom, maar het over het sacrament van het huwelijk hebben, dat is iets anders.”

“De uitspraken over de bisschop, er wordt daar heel verschillend over gedacht, er wordt wel altijd over nadacht.”

Publieke relevantie

“We kregen de vraag om onze kerk te gebruiken als vaccinatiecentrum voor sans-papiers. En ik vind dat fantastisch.”

“Ja, ze dient de zorg van de armen op zich te nemen. Nu moet men opnieuw op zoek gaan naar de kinderen die geen onderwijs genieten. Zorg voor wie alleen is. De bejaardenzorg is niet menselijk genoeg. De kerk dient andere modellen daarvoor te presenteren.”

“Het is normaal dat we meer loyaal zijn aan de bisschop, dan aan het beleid van een bepaalde minister.”

Financiering leidt tot zwijgzaamheid.

“Geld sluit de mond. De kerk wordt door de staat gesubsidieerd. Iedere pastoor wordt betaald door het ministerie van justitie. (...) Om dit niet te verliezen moeten ze zwijgen of heel delicaat zijn. Ze kunnen hun subsidies verliezen. Deze zijn door de grondwet gegarandeerd, maar toch kan ieder regering dit veranderen. (...) Mijn voorstel is om de subsidie van de staat los te laten, de gelovigen ondersteunen best hun pastoor. Dat garandeert ook meer inzet. Veel priesters zien hun priesterschap ook als hun beroep.”

Conclusie

Er is onder de respondenten grote eensgezindheid over de noodzaak van een publiek gezicht van de katholieke gemeenschap. Iedereen is het er over eens: geloof kan je niet in de kast duwen, het is er en dient op een correcte manier gedeeld te worden met de omgeving. Hiermee worden de SPES-resultaten bevestigd: de twee publieke types, de Geëngageerde en Overtuigde Geloofskernen behaalden hun grootste scores. Sommigen menen dat er vandaag meer respect is ten aanzien van gelovigen, al wordt dit niet breed gedeeld, en al helemaal niet door de internationale katholieken. De internationale katholieken zijn bijzonder scherp in hun analyse: ze hebben het over een antireligieuze toon in de Belgische samenleving, een groot contrast met het geboorteland van sommigen. Eén van hen ziet een groot probleem in de financiering vanuit de overheid: het leidt tot een minder luide stem van de kerk, zeker in de media. In de nasleep van de uitspraken van bisschop Bonny omtrent homoseksualiteit, een reactie op het responsum van de Congregatie van de Geloofsleer, hebben menig geïnterviewden er ook hun licht over laten schijnen²³. Hoewel niemand zich ten gronde uitsprak over de zaak, gaf iedere respondent wel aan dat het Bonny's goed recht is om hierover publiekelijke verklaringen te doen.

²³ *Holebi's en/in de katholieke kerk*; <https://www.kerkenleven.be/uitgave/2114/artikel/holebis-enin-de-katholieke-kerk> (toegang 16 juni 2021).

Devotionaliteit

Er werd uitdrukkelijk nagegaan wat de visies zijn van de geïnterviewden betreffende devotie en devotionaliteit. Op deze manier wordt één specifiek geloofskerntype, nl. de Devotionele Geloofskern, apart bevraagd.

“Ik ervaar de parochie helemaal niet als devotionele parochie, wat niet wil zeggen dat er geen plaats is voor symboliek en rituelen.”

“Devotie, het is te zien hoe ge het invult. Devotie zal altijd zijn rechten opeisen denk ik. Mensen hebben nood aan expressievormen.”

“In onze kerk staan de deuren open voor dak – en thuislozen. Er komen nu ook meer devote mensen naar toe, die knielen; zo echt de devote rituelen. Daardoor beginnen dak- en thuislozen dat ook te doen. En ik heb ook niet het gevoel dat de meeste devote mensen het erg vinden dat zij in de kerk zijn. Ik zie bij hen dus wel een grote openheid, maar ondertussen is het dus inderdaad echt klassiek in de liturgie. (...) Ik zou het wel erg vinden moesten de parochianen op een controlerende wijze te werk gaan, daar zou ik wel een gesprek over aangaan. Als zij dan knielen voor het altaar, dan vind ik daar eigenlijk niets van. Ook kaarsen branden, dat mag.”

“De hechtheid van de geloofsgemeenschap is er nu niet ... maar aan de deur van de pastorij krijgen wij heel veel mensen die vragen om te bidden voor hen. Wij zijn hier precies een baken. Er wordt gebed gevraagd aan het Mariabeeld. Ik heb ook ontelbaar veel rozenkransen uitgedeeld. Mensen verlangen ernaar om iets tastbaar in handen te nemen. Er is ook geen plaats om kaarsjes te branden, moest dat wel zo zijn, dan zou dat een booming business zijn.”

“Het heeft allemaal zijn plaats. Het beleid gaat hierin niet in triëren. Het devotionele is een groep die groter is dan hij lijkt, want die valt niet samen met het kerkpubliek. Het devotionele is veel groter, denk maar aan Scherpenheuvel (...) en Compostella. Daar zijn heel wat mensen bij die geen kerkgangers zijn, die het geloof op een andere manier beleven. (...) Ik kan daar geen cijfermatig gegeven op plakken, maar die wordt cijfermatig niet zodanig veel kleiner.”

“Het beleid heeft geen douanefunctie. We moeten boosten, stimuleren. Het beleid kan aan de top niet alles zien.”

“We hebben hier twee kerken en eigenlijk is daar wel een verschil in te zien. De ene is heel devotioneel, dat is een ouder publiek. (...) Er zijn er daar echt wel een paar ‘diehards’, die maandagmorgen de telefoon al nemen om te reserveren voor zondag. Omdat die het heel belangrijk vinden om wekelijks mee te kunnen vieren. In de andere kerk zie je juist het tegenovergestelde, daar zijn de mensen veel vrijer denk ik. Er zijn dan veel meer verschillende mensen die zich aanbieden om mee te kunnen vieren, ook heel jonge mensen. Dat heeft natuurlijk ook met de insteek van de catechese te maken. Het devotionele is daar minder van belang, dan het gemeenschapsvormen.”

“Interviewer: How do you look at devotion, the devotional in your faith community? Does it have a place in your community? Should it have more a place? What do you think about that?

Interviewee: I am not sure what you mean by devotion? Do you mean being regular at services or do you mean like organized activities like bible study or mariadevotion. I don't know exactly what you mean by devotion.”

"I think it's beautiful ... the Mariaprocession in Antwerp. (...) The bystanders really appreciated it, eventhough they probably were not in a church for a long time."

"The filippinos, we, are still like the Belgians before the '70. We are really very catholic (...) We make our procession and it's a big feast. And we invite the Belgians also. That's why they are surprised and say 'oh wow. It is very beautiful'."

"Er is een grote vraag naar paternosters in de gevangenis, dat was voor mij een ware openbaring. (...) Het is een soort gadget, maar altijd wel gemeend. (...) Wat er ook wel eens gevraagd wordt, is het zegenen van de cel. (...) Vooral de Latijns-Amerikanen hebben dat: "kun je aqua sancta maken voor mij?". (...) Het is ook een soort geluksbrenger."

"De vraag naar heel veel aandacht en 'luister naar mijn verhaal', gaat vaak samen met de vraag naar "mag ik een kaarsje branden" of "heb je een kruisje voor mij?".

"Sinds corona doen wij ons onthaal niet langer in een zaaltje, maar in een kerkgebouw. En dat is een surplus: mensen hebben plots aandacht voor een gekruisigde Christus. Doordat we in een kerkgebouw zitten, krijgt dat wel vaak mooie devotionele vertaling."

"Sommige gaan niet naar centrale activiteiten, waar geen viering aan verbonden is, die komen daar niet naar toe. Maar als het voor een processie is, dan krijg je zeker de Spaanstalige en de Polen trouwens ook mee."

Conclusie

De geïnterviewden werden specifiek gevraagd naar hun visie op en de plaats van devotie en devotionaleiteit in de kerk en in hun geloofskern. Sommigen van hen laten duidelijk blijken dat hun of een andere parochie geen devotionele geloofskern is. Toch benadrukt iedereen dat devotionaleiteit er is en ook haar plaats heeft in het brede Antwerpse kerklandschap. De internationale katholieken geloven bovendien dat men niet-kerkbetrokken mensen kan aantrekken, of hun interesse kan wekken, aan de hand van devotionaleiteit, zoals bijvoorbeeld een mariaprocessie. Aanvankelijk wisten de internationale katholieken niet precies wat te doen met de vraag over devotionaleiteit, ze begrepen de termen 'devotion' or 'the devotional' niet. Misschien was er sprake van een zekere taalbarrière. Maar tegelijk valt het op dat enkel de internationale katholieken, die het hoogst scoorden in de SPES-schaal op de Devotionele Geloofskern, de vraag omtrent devotie aanvankelijk niet goed begrepen.

Coronacrisis

Tijdens het afnemen van de interviews, mei – juni 2021, was de coronacrisis nog niet bezworen. Aangezien het zo'n grote impact had op de hele maatschappij, werd de geïnterviewden gevraagd was de impact op hun geloofskern was. De geïnterviewden begonnen echter vaak zelf al te praten hierover.

Open of gesloten kerk?

"De meeste mensen willen het wel zoals voorheen. (...) Het vroegere opnieuw gewoon worden, maar er zullen toch een aantal mensen afhaken omdat er al een hele tijd geen diensten meer zijn, of beperkte diensten. (...) Wat verwacht ik dan van een bisschop? Eigenlijk niet heel veel."

"Ik merk ook sinds corona dat er mensen zijn die bewust afstand nemen. Sommige mensen zijn de gewoonte verloren. Sommigen hebben gezien dat ze een beperkte godsrelatie hebben en dus komen ze niet meer, en dat is ook gezond. Voor sommigen hoeft het inderdaad niet meer. Moeten we dan die mensen willens nillens aan boord houden? Ik denk het niet. Maar tegelijk zijn die mensen er ook. En hoe gaan we daarmee om?"

"Terugkeren naar corona, dat is goed voor de zondagsdienst. Maar we kunnen dat toch niet volhouden in de volgende jaren, de cijfers gaan opnieuw dalen."

"People come a little bit closer thanks to online masses, and people join us from different countries."

"In de gevangenis zijn er nog striktere regels dan ergens anders. Soms ben ik dan de enige die overblijft wat bezoek betreft. Heel veel mensen krijgen dan helemaal geen bezoek meer: de eenzaamheid is nog groter geworden. Voor diepe gesprekken, aangezien ik de enige ben. Het echt lichamelijke, schouder klopjes geven of een knuffel, dat kan nu wel niet meer. (...) Voor sommigen is dat toch belangrijk dat er af en toe eens een knuffel kan gegeven worden."

Taak van het beleid

"Het is wel na corona de uitdaging, naar het beleid toe, dat we in een bemoedigende houding komen. Veel geloofskernen hebben met lede ogen moeten toezien hoe we niet mochten vieren ... en dat heeft veel mensen veel verdriet gedaan. Ik denk dat we in eerste instantie wat meer in een troostmodus mogen komen, even rouwen om wat er is gebeurd, en dat we daarna in feestmodus mogen komen."

"Hebben we de mensen hun grondwettelijke rechten van mensen wel voldoende verdedigd? *(door de impact vd regel van 15 deelnemers aan een eredienst)*. Ik vind dat we daar wel wat te weinig onze spieren hebben laten zien."

"De coördinatie van de diakonie zou kunnen beter gevormd worden. Tijdens de coronacrisis, veel mensen waren alleen, wij hebben met de gemeenschap van Sant'Egidio ondervonden dat er veel mensen hun diensten aanboden omdat ze niet meer konden gaan werken. (...) dus hebben wij een hele telefoonketting opgezet om die mensen te bellen. Zoiets opzetten, had door hen *(het vicariaat)* kunnen gebeuren."

"Wat de bisschop kan doen? (...) De draagkracht van het financiële, daar kan wel iets gebeuren."

Digitale middelen blijven gebruiken na corona?

“Ik ben er geen voorstander van. Het is natuurlijk wel een dienst voor zij die niet kunnen komen. Maar ik hoor veel mensen zeggen dat het dat niet is. Je zingt niet mee. (...) Je kunt niet communiceren. Het is een vervangmiddel, beter dan niets. Eucharistie is ook een fysiek gebeuren. Het vervangt niet het fysisch contact.”

“Er zijn wel enkele lijnen verzet: we gaan nooit meer uitvaarten hebben zonder streaming. Alle begrafenissen die ik heb gedaan. Het zal voor een bepaald percentage wel standaard worden. Die digitalisering, daar zullen we niet meer van weggaan. Dit heeft ingang gevonden, mensen vinden het standaard dat ze dat kunnen ontvangen. Dat zijn van mijn part goede evoluties, op beleidsniveau zijn we daar niet altijd op voorbereid.”

Impact van de beperkingen:

“Terug gemeenschap krijgen in een kerk, zal een grote uitdaging zijn. Je hebt mensen gekwetst door maar 15 mensen toe te laten, door hen niet in de kerk te laten. Daar zullen we een prijs voor betalen: mensen zullen boos blijven tot ver naar corona. (...) We hebben het nu manu militari op 15 deelnemers vastgelegd, hoe gaan we daar nu voldoende lucht krijgen?”

“Dat was voor ons een moeilijke periode. Maar ook een periode van zuivering van geloof. Echte gelovigen zochten de kerk. Deze periode zal de kerk alleen maar helpen. De echte gelovigen, die met Jezus op weg willen, komen terug. Die periode zie ik als een gave.”

“Onze kerk is op dit moment gesloten wegens veiligheidsredenen. Veel van onze nieuwkomers gaan dan ook naar de protestantse kerk, vind ze dan meer eens terug.”

Conclusie

Tijdens de interviews kwam natuurlijk de impact van de coronacrisis prominent aan bod. Iedere geloofskern heeft zo zijn eigen verhaal en zijn eigen manier van omgaan met de crisis. Uni sono weerklinkt het dat mensen vooral het samen liturgie vieren missen, wat ook in de vragenlijst duidelijk werd met eens score van 6. Iedereen is het erover eens dat livestreaming en digitale vieringen hun nut hebben bewezen tijdens de coronacrisis (idem in de vragenlijst: score van 4,69), maar er is onder de geïnterviewden geen eensgezindheid over de toekomst van de digitale vieringen. Volgens sommigen wordt het een essentieel aspect van de toekomst, anderen benadrukken dan weer het belang van fysieke samenkomsten. Enkele geïnterviewden vragen zich luidop af of men met de beperking van 15 deelnemers aan een eredienst wel voldoende voor de eigen belangen is opgekomen. Wat betreft de impact van de coronacrisis op lange termijn zijn de meningen verdeeld. Sommigen vrezen dat oudere mensen niet meer tot in de kerk zullen geraken, of dat internationale katholieken intussen aansluiting hebben gevonden bij andere, protestantse, geloofsgemeenschappen. Eén geïnterviewde gelooft dat de coronacrisis een tijd van uitzuivering kan geweest zijn: waarin mensen die enkel kwamen uit gewoonte zullen afhaken.

Verwachtingen ten aanzien van het beleid

De verwachtingen ten aanzien van het beleid sijnelden bij ieder thema wel door. De grootste verwachting echter ligt bij de nakende PEACE-vorming.

Bisschop Bonny

“De bisschop is altijd de verdediger van de fideii. Ik waardeer hem enorm, hij neemt het openhartig op voor de Poolse gemeenschap. Ik zie hem heel graag. Maar de rol van de bisschop is om mensen samen te brengen, de eenheid creëren, de weg wijzen wat katholiek is en niet katholiek. Hij is een vader die u kan helpen om te groeien. Wij verwachten dat hij echt aanwezig is.”

“The bisschop is always there for us. He is like a father to us, for the Filipinos.”

“Ik heb de indruk dat de kerk nog veel te veel een soort instelling is van sacramenten, in plaats van een gemeenschap van broers en zussen. Ik ben heel blij dat onze bisschop de handelingen van de apostelen gelezen heeft, alleen heeft corona daar een stokje voor gestoken.”

“We do not have a newsletter in English. But the website was translated in English, that was very good. Also the letter of the bishop was translated into English: we are there, it can only grow.”

Financiële ondersteuning

Gevangenis: “Ik zou graag financiële ondersteuning hebben. Ik moet vaak kledingspakketten samenstellen en dat kost geld. Ik betaal dat op dit moment uit mijn eigen zak.”

“Ik herken de vraag naar materiële omkadering. Ik heb allang door dat je dat niet rechtstreeks van het vicariaat krijgt, maar dat je daar wel fondsen voor kunt aanspreken. (...) dat Bruno Aerts sinds een jaar in de bestuursploeg zit van 't Vlot en dat is een grote vooruitgang. En dat voelt voor mij niet als controle, maar wel als interesse.”

“Eventueel wat Bijbels die ze niet meer nodig hebben, dat kunnen we altijd wel gebruiken.”

Jaarlijks bezoek van het beleid

“Ik heb opnieuw weer geen collega, dus ik ben helemaal alleen in heel die gevangenis. Er is niemand van het beleid die vraagt of het eigenlijk wel gaat. Die laten mij daar maar moosjen. Ik zou verwachten dat je één keer om het jaar of om de twee jaar zo wel eens een stand van zaken van de gevangenis zou willen horen. Maar tot hier toe heb ik daar nog niets over gehoord. Een beetje aandacht zou wel tof zijn. (...) Ik zou dat willen zien als een erkenning en waardering van uw job. Als dat één keer om het jaar is. (...) Ik zou dat eerder als zoiets zien dan als bemoeienis.”

“We willen de mensen van het bisdom hier wel eens zien. Mensen vragen zich af wanneer ze de grote toren eens uitkomen.(...) Ze willen gezien worden. Ze willen de persoonlijke waardering uitgesproken zien van hun bisschop!”

PEACE

“Ik vind het altijd zeer spannend om te zien hoe beleidslijnen worden uitgestippeld. Tegelijk hou ik wat mijn hart vast, globalisering is niet altijd een beter verhaal. Een groter wordend verhaal, kan beter zijn voor het beleid, om te zien wat waar gebeurt. Maar als het dan erop aankomt om in een grotere gemeenschap met bijvoorbeeld Pasen naar een andere kerk te gaan om te vieren, je mag dan nog warm en fantastisch zijn, ze geld toegeven, ... ze gaan het niet doen.”

“Dat wij diep overtuigd zijn in onze gemeenschap van het feit dat de kerk af moet van dat top-down-denken en absoluut ook in aan bottom-up-dialogo moet gaan. En dat is momenteel nog niet aan de orde.

“Het is belangrijk om onszelf tijd te geven, om niet in het wilde weg nieuwe dingen te planten. We moeten ons afvragen wat goed is voor de kerk.”

“De kerk in Vlaanderen was vroeger de meest katholieke van de wereld. (...) Het was een kerk die een voorbeeld voor de wereld was. Het is voor mij interessant om in een periode van 50 jaar te zien dat de kerk zo veranderd is. (...) De kerk zal blijven, maar anders. We hebben nu in Antwerpen 60 parochies, 20 zou voldoende zijn.”

“Wat onze parochies betreft, vroeger was het zo dat de ene parochie leefde naast de andere. Uiteindelijk zijn ze beginnen gaan samenwerken uit noodzaak. Het samenbrengen van al die parochies in PEACE, dat zal heel moeilijk zijn. Die mensen kun je moeilijk in één organisatie bundelen. Ik denk dat dat heel moeilijk is. Ze mogen het van mij proberen. Maar op zo’n grote schaal als Antwerpen-centrum, zal er denk ik nog een hele lange weg zijn die nog moet afgelegd worden.”

“Ik zit in de stuurgroep van PEACE. Waar PEACE zeker rekening moet mee houden: het mag geen optelsom worden (..) Ik geloof wel in samenwerken, stap voor stap. De lokale gemeenschappen moeten eerst komen. (..) Met zijn allen naar de kathedraal gaan als centrumkerk We moeten blijven omkijken naar al die lokale gemeenschappen en kerken. En waar zijn er kansen om samen te werken, niet om zomaar op te tellen? (..) PEACE, we willen een haven zijn voor iedereen; waarbij de parochies de verschillende dokken zijn. Het is niet de bedoeling om één groot dok te maken.”

“Op Sint-Willibrordus is nog altijd geen beslissing genomen over wat er met ons kerkgebouw zal gebeuren. (..) Daar zou ik eigenlijk wel meer informatie over willen.”

“Recognising that sacraments could be given to expats children as well, while they do not speak Dutch. (...) Supporting a liturgy: that we deserve a regular mass, with a priests that is assigned.”

“Dus als men ons vraagt wat we verwachten van het vicariaat, dan is het misschien een beter beleid dan wat nu gevoerd wordt met betrekking tot PEACE. We gaan daar dus geen doekjes om binden. We gaan dat heel helder en klaar zeggen. Op vandaag is dat weinig gestroomlijnd en is dat iets dat toch wel vragen en bekommernissen oproept. (...) Het is nu toch wel zo dat wij een aantal verwachtingen hebben ten aanzien van het bisdom en dat de ontwikkelingen die wij menen te ontwaren ons echt zorgen baren.”

“Misschien hebben we juist geen grote verwachtingen omdat we ook niet gewend zijn dat men ons vraagt van hoe het met ons gaat.”

“Dat is hetgeen wij hoopten met dit onderzoek een stuk te bereiken, dat er een dialoog zou zijn en dat wij samen kunnen zoeken naar daar waar wij naartoe gaan in de toekomst.

“Dus het kan niet alleen bottom-up komen, als het alleen maar wij zijn onder elkaar in onze splendid isolation, op X, dat is het niet. (...) Het is die wisselwerking tussen top-down en bottom-up. We moeten weg van dat bureaucratisch top-down en we moeten komen tot een volwaardige volwassen dialoog tussen warme, gelovige mensen.”

“Ook bij het personeel is er diversiteit. Daarin mist ik ondersteuning van het beleid. Er is Amandus voor de priesters, maar wij werken ook evengoed in die diversiteit. Ik zeg niet dat we per se bij die Amandusbijeenkomsten moeten zijn, als ze dat voor priesters willen behouden, prima, maar er moet dan wel een ander aanbod zijn.”

Conclusie

Er leven verschillende duidelijke verwachtingen op het terrein naar het beleid toe. Zo verlangt men een regelmatig bezoek van mensen van het beleid op het terrein, of hopen vooral de mensen in de categoriale pastoraat op bijkomende financiële ondersteuning. Verder hopen de verschillende Antwerpse geloofskernen dat men bij PEACE aandacht schenkt aan de lokale geloofsgemeenschappen en dat er niet louter aan schaalvergroting wordt gedaan. De appreciatie voor de Antwerpse bisschop is zeer groot, dat werd ook duidelijk in de vragenlijst. Toch tonen vooral de Nederlandstaligen zich kritisch ten aanzien van het instituut kerk, wat vertaald wordt in hun reacties op PEACE. Het verlangen naar een meer bottom-up-benadering is duidelijk aanwezig.

Conclusie bij het kwalitatieve onderzoek

Diversiteit is een realiteit in de plurale Antwerpse samenleving. Deze diversiteit wordt breed aanvaard in de geloofskernen, wat reeds in het kwantitatief onderzoek bleek door de positieve score van alle geloofskerntypes in de SPES-schaal. Toch duiken er enkele spanningen op, die niet zichtbaar waren in de vragenlijst. Zo stellen de Nederlandstalige parochiale geloofskernen vast dat er soms intergenerationele moeilijkheden zijn. Eén van de grootste problemen is echter het kunnen opnemen van nieuwkomers in de huidige geloofskernen. De Nederlandstalige parochiale geloofskernen zijn namelijk overwegend blank. Toch doet men heel wat moeite om zich open op te stellen. Ook interreligieuze initiatieven worden her en der gevonden, al zij het met wisselend succes. De Engelstalige parochiale geloofskernen laten een heel ander verhaal optekenen: het zijn jonge en vaak groeiende gemeenschappen, die zich gesteund voelen door het beleid en voor wie verbondenheid met andere katholieke geloofskernen vooral een realiteit wordt in de liturgie. Taal lijkt hierbij een belangrijke factor. Zo geven internationale katholieken zelf aan dat een mondje Nederlands kunnen spreken, belangrijk is in het uitbouwen van een netwerk.

Iedere geloofskern geeft ook aan dat zowel dialoog als verkondiging twee belangrijke opdrachten van de kerk uitmaken. Dit is ook zichtbaar in de resultaten op de SPES-schaal: de Overtuigde en Devotionele Geloofskern (tweede en derde grootste in de data) zetten in op verkondiging, de Geëngageerde en Service Geloofskern (eerste en vierde) zetten in op dialoog. Toch zijn er verschillende invullingen van deze termen. Zo geven enkele Nederlandstaligen aan dat verkondiging blijkt uit het leven dat een christen leidt, de daden die men stelt. De internationale katholieken daarentegen interpreteren verkondiging veel directer en durven makkelijk stellen dat verkondiging draait rond het uitnodigen van mensen om aan te sluiten bij een geloofskern of rond het verkondigend lesgeven in een katholieke school.

In de lijn van de SPES-resultaten, waar de twee publieke geloofskerntypes de grootste zijn op normatief niveau, beamen alle geïnterviewden dat het christelijke geloof en de kerk een publiek karakter hebben en deze dienen uit te dragen. Men vindt dat de katholieke stem in de media te weinig klinkt.

De Devotionele Geloofskern heeft wat minder steun op normatief niveau, maar toch wordt ze door een meerderheid positief gewaardeerd. Ook tijdens de interviews was er geen afwijzende houding ten aanzien van devotionaliteit. Ook de Nederlandstaligen die aangeven zelf geen deel uit te maken van een devotionele geloofskern, vinden dat devotie haar plaats mag hebben, ook in het bredere Antwerpse kerklandschap. Bovendien merken enkel internationale katholieken op een processie heel wat volk lokt, inclusief niet-kerkbetrokken mensen die interesse vertonen. Aanvankelijk wisten de internationale katholieken niet precies wat te doen met de vraag over devotionaliteit, ze begrepen de termen 'devotion' of 'the devotional' niet. Misschien was er sprake van een zekere taalbarrière. Maar tegelijk valt het op dat enkel de internationale katholieken, die het hoogst scoorden in de SPES-schaal op de Devotionele Geloofskern, de vraag omtrent devotie aanvankelijk niet goed begrepen.

De coronacrisis heeft een grote impact gehad op de Antwerpse Geloofskernen. Iedereen is het erover eens dat livestreaming van de vieringen een goede zaak was tijdens de coronacrisis, wat ook al bleek uit de vragenlijst. Maar de toekomst van de digitale middelen werd er niet bevraagd. Wat blijkt uit de interviews? Dat er geen eensgezindheid is over het verderzetten ervan. Sommigen merken op dat de eucharistie een fysieke beleving is. Toch is er wat kritiek te horen: werden de belangen van katholieken wel voldoende verdedigd doordat de eredienst beperkt was tot 15 deelnemers? Wat betreft de impact op langere termijn is het nog koffiedik kijken, sommigen vrezen voor een flinke

knauw voor de parochiale geloofskernen, één iemand zag de coronacrisis dan weer als een genade: waarin mogelijks verstokte gewoontes verdwijnen ten voordele van authentiek geloof.

Er leven verschillende duidelijke verwachtingen op het terrein naar het beleid toe. Zo verlangt men een regelmatig bezoek van het beleid bij de lokale geloofskernen. Sommigen uit de categoriale pastoraat hopen op bijkomende financiële ondersteuning, aangezien zijn nu vaak dingen uit eigen zak betalen. Verder hopen de verschillende Antwerpse geloofskernen dat men bij PEACE aandacht schenkt aan de lokale geloofsgemeenschappen en dat er niet louter aan schaalvergroting wordt gedaan. De appreciatie voor de Antwerpse bisschop is zeer groot, wat een bevestiging is van zijn score in de vragenlijst. Toch tonen vooral de Nederlandstaligen zich kritisch ten aanzien van het instituut kerk, wat vertaald wordt in hun reacties op PEACE. Het verlangen naar een meer bottom-up-benadering is duidelijk aanwezig.

Tot slot werd duidelijk hoe het komt dat de Engelstalige katholieken een stuk hoger loon dan gemiddeld hebben. Dit komt vooral om er veel Engelstalige expats zijn, buitenlandse werknemers met een hoge opleiding²⁴. Deze mensen werken vaak in internationale bedrijven of in de haven.

²⁴ “Een expat is iemand die tijdelijk in een land werkt met een andere cultuur dan waar hij of zij in is opgegroeid. Onder expats verstaan we meestal hoogopgeleide mensen. Het verblijf in het buitenland kan permanent zijn, maar is over het algemeen tijdelijk.” Bron: <https://www.ensie.nl/redactie-ensie/expat> (toegang 15 juni 2021).

Algemene conclusies

1. Alle geloofskerntypes worden positief gewaardeerd. Er wordt geen enkel type afgewezen, ook niet de Service Geloofskern (hoewel daar de aarzeling het grootst is). Dit betekent dat een pluraliteit aan geloofskernen een gegeven is.
2. De dominante post-kritisch gelovige tendens vertaalt zich in steun voor een combinatie van de Overtuigde en de Geëngageerde Geloofskern, terwijl de subdominante letterlijk gelovige tendens een combinatie van de Overtuigde en de Devotionele geloofskern genegen is. De Service Geloofskern mag er zijn, maar wordt toch eerder met een 'uitholling' van het christelijk geloof in verband gebracht. Dit profiel komt in verschillende vormen en gradaties voor, wat wijst op de interne diversiteit van het Antwerpse kerklandschap. Gelovigen kunnen uit verschillende van deze varianten kiezen en zo hun geloof beleven in 'eenheid in verscheidenheid'. Het gesprek voeren hoe overtuiging, engagement en devotie elkaar nodig hebben lijkt cruciaal voor de toekomst.
3. Er is een algemene en zeer sterke behoefte om in de eerste plaats de Geëngageerde Geloofskern en in de tweede plaats de Overtuigde Geloofskern, die zich beide bevinden aan de 'publieke' kant van de SPES-typologie, verder te ontwikkelen. De geloofskernleden geven op uitgesproken wijze overal te kennen dat de kerk zich (nog) meer naar buiten toe mag tonen en dat kerkelijk engagement een positieve kracht is in de samenleving. Een privatisering van geloof kan op weinig steun rekenen, tendensen in die richting worden kritisch bekeken. Open de eigen identiteit kunnen tonen, op een respectvolle wijze naar anderen toe, is de boodschap.
4. Antwerpse parochiale geloofskernen kennen een gastvrije openheid ten aanzien van de samenleving, zonder in relativisme te vervallen. Er zijn evenwel gradaties in openheid in de verschillende geloofskernen. Het valt op dat hoe jonger men is, des te minder deze openheid een rol speelt en hoe meer de klemtoon komt te liggen op de eigen overtuiging en geloof. Jongere gelovigen maken een duidelijker geloofskeuze. De zorg is dat overtuiging en openheid elkaar voldoende blijven aanvullen. Dat geldt in het bijzonder voor de (kleinere) groep jongeren en voor de niet-Engelstalige internationale geloofsgemeenschap. Indien men concrete initiatieven, gericht op jongeren, wenst te ondernemen, dient dit opmerkelijke profiel van jongeren in oogschouw genomen te worden.
5. Priesters hebben een sterk Post-Kritisch Geloof, scoren iets lager op Relativisme of contingentiebewustzijn en iets hoger op Letterlijk Geloof in vergelijking met het gemiddelde van de andere respondenten. Ze zijn dragers van de traditie en hermeneuten tegelijkertijd. Het valt op dat er een grote diversiteit is tussen de priesters.
6. De aangevoelde tegenstelling blijkt voor de Antwerpse respondenten één te zijn van geloof versus ongelooft. Uit de correlatietabellen blijkt namelijk dat de gelovige geloofsstijlen, evenals de niet-gelovige, onderling correleren, maar dat de gelovige en de niet-gelovige negatief correleren. Ondanks dit fenomeen weet men het dominante Post-Kritische Geloof te combineren met een positieve appreciatie voor het Relativisme. Deze twee scores verzekeren een goede wisselwerking van verbondenheid met de traditie met een openheid voor niet – en andersgelovigen. Hierdoor is de dialoog met de alteriteit van de andere mogelijk. Want het is enkel doorheen de alteriteit van de ander dan men de eigen identiteit kan ontdekken.
7. De Devotionele Geloofskern is voor vele respondenten herkenbaar en blijft recht van bestaan hebben in de toekomst. Toch verschillen de meningen wat betreft de aanwezigheid, de waarde en de toekomstverwachtingen van de Devotionele Geloofskern. Priesters hebben doorgaans

een grote inschatting van de rol van devotionele praktijken en deze zijn ook van meer betekenis in de internationale dan in de Vlaamse gemeenschappen, en meer in klassieke kerkstructuren dan in bredere kerkorganisaties. Ook voor de meest uitgesproken voorstanders van de Devotionele Geloofskern zijn een Geëngageerde en Overtuigde geloofsgemeenschap van belang.

8. Ook de Service Geloofskern heeft recht van bestaan maar het valt toch op dat het enthousiasme niet erg groot is. De appreciatie is zelfs licht negatief bij de Sant'Egidio gemeenschap (die zelf een buitengewone sterke combinatie toont van de Overtuigde en de Geëngageerde geloofskern). Dit type wordt dus algemeen getolereerd maar dient toch begrepen te worden als een secundaire bekommernis naast de dominante tendens tot het meer uitgesproken beleven van het geloof. Een aantal respondenten, 9,3%, (van vooral de Nederlandstalige parochiale geloofskernen) geven wel uitdrukkelijk aan dat in de stad Antwerpen de Service Geloofskern verder kan ontwikkeld worden.
9. De waardering voor de rol van de bisschop in de Antwerpse geloofskernen is zeer hoog, wat zich ook vertaalt in hooggespannen verwachtingen inzake presentie en lokaal leiderschap. Betreffende de waardering voor het brede 'instituut kerk' hopen vooral Nederlandstaligen op een meer bottom-up benadering in de toekomst. Ondanks de waardering voor de bisschop, is er dus wel een kritische houding ten aanzien van het instituut kerk bij de leden van de Nederlandstalige geloofskernen.
10. Deelnemers in de categoriale pastoraal tonen een wat ander profiel dan de deelnemers uit de parochiale geloofskernen. De eersten hebben een hogere score op Relativisme en de laagste score op Letterlijk Geloof. Toch hebben deze deelnemers een zeer hoog Post-Kritisch Geloof wat vermijdt dat zij op een 'seculariseringsglijbaan' terecht zouden komen. Zij slagen er in om openheid tot en in de seculiere wereld te combineren met een symbolisch geloof van de christelijke traditie. Dit drukt zich uit in een duidelijke keuze voor de Geëngageerde Geloofskern, ondersteund door de Overtuigde Geloofskern, waar ook de Service Geloofskern een plaats heeft.
11. De coronavragenlijst geeft aan dat deelnemers vinden dat de coronacrisis het geloofsleven eerder negatief dan positief beïnvloedt. In restrictieve tijden waarin liturgie en gemeenschapsopbouw moeilijk zijn, blijft het kerygma van groot belang en neemt het belang van de christelijke diakonie nog verder toe. 17% van de respondenten zijn daarentegen van oordeel dat de coronacrisis het geloofsleven ten goede is gekomen. Verder onderzoek is nodig om te zien welke factoren hier een rol spelen.

Aanbevelingen voor het beleid

Wij nodigen de verschillende beleidsinstanties uit om concreet en ten gronde met de empirische resultaten aan de slag te gaan.

1. Het is aangewezen om bijeenkomsten te organiseren waarbij alle betrokkenen, van zowel internationale als Nederlandstalige geloofskernen, uitgenodigd worden, waarbij men de bevindingen van het onderzoek samen bestudeert en zich vervolgens de vraag stelt waar men naartoe wil met PEACE en met de specifieke geloofskern(en) waarvan men deel uitmaakt. Deze positieve interne diversiteit is te koesteren en te waarderen.
2. Het gesprek voeren over de onderlinge verhouding en samenhang tussen overtuiging, engagement en devotie. Dit kan vertaald worden in concrete initiatieven: samen liturgie vieren, samen de schouders zetten onder een liefdadigheidsactie, elkaars voorganger uitnodigen voor een getuigenis.
3. Concreet kan het beleid nadenken over hoe men het publieke karakter van de kerk in de geloofskernen kan stimuleren op alle mogelijke manieren, inclusief in de media. Op dit punt legt het onderzoek ongetwijfeld het grootste potentieel van Antwerpse geloofskernen bloot, aangezien de stijging op normatief niveau van de twee publieke geloofskerntypes zo groot is. Hiertoe kan de deskundige mondigheid van gelovigen gestimuleerd worden. Dit kan door vorming en spirituele ontwikkeling. Dit merken we bijvoorbeeld bij de opmerking van de categoriale pastoraal hoe geloof en leven, seculiere wereld en christelijke traditie worden samengehouden. Het beleid kan hen hierin ondersteunen en van hen leren.
4. Concrete initiatieven voor jongeren mogen wat méér inhoudelijk van aard zijn. Geef jongeren de mogelijkheid om te praten over hun geloof, hun cognitieve skills te ontwikkelen via studie. Bied hen verrijking aan en de mogelijkheid om nog meer hun bewust gekozen band met de traditie verder uit te diepen. Verdere integratie van jonge mensen in de huidige gang van zaken is ook aangewezen: hen taken geven in de liturgie bijvoorbeeld of hen opnemen in het bestuur kan hun enthousiasme en geloofsontwikkeling vergroten.
5. Omwille van de hogere score van de priesters op Post-Kritisch Geloof kan men getuigenisavonden organiseren waarbij de priester in de eigen geloofskern een getuigenis aflegt naar zijn medegeloofskernleden toe. Merk op dat de verscheidenheid van de profielen van de priesters hier in rekening dienen gebracht te worden. Priesters kunnen ook met elkaar in dialoog gaan om samen te zoeken naar hoe ze, elk met hun eigen identiteit, dienstbaar kunnen zijn aan de verschillende geloofskernen.
6. Het verder uitdiepen van het eigen geloof kan doorheen de dialoog met de andere. De alteriteit daagt de mens uit om zichzelf, en de godsrelatie, verder te ontdekken en te versterken. Reeds een concreet voorbeeld hiervan is Amandus, waarbij internationale en Nederlandstalige priesters samen komen en doorheen dialoog ontdekken hoe men dienstbaar kan zijn in Antwerpen. Een gelijkaardig initiatief kan opgezet worden voor zowel categoriale als territoriale lekenpastores, zoals reeds geopperd door een respondent in de interviews.
7. De Devotionele Geloofskern dient ondersteund te worden en kan verdere zuurstof krijgen door het organiseren van activiteiten voor zij die zich geroepen voelen: het rozenkransgebed, het angelusgebed, de aanbidding van het heilig sacrament, of het continue gebed bijvoorbeeld. Uit de interviews blijkt ook dat een processie niet enkel gelovigen trekt, maar

ook niet-kerkbetrokken kijklustigen. Hoe deze devotionaliteit ook beleefd of concreet ingevuld wordt, het dient altijd mensen te versterken en te emanciperen.

8. De Service Geloofskern verdient een plaats in de stedelijke diversiteit van Antwerpen. Het concept en de aanpak van de Service Geloofskern dient men te herdenken om ervoor te zorgen dat men nabij kan zijn op bepaalde momenten in het leven van mensen. Tegelijk strategieën ontwikkelen om de pastorale actanten te behoeden voor overspanning.
9. Om het vertrouwen in het kerkelijke instituut aan te wakkeren zouden beleidsmakers in Antwerpen met enige regelmaat op bezoek kunnen gaan bij hun verschillende geloofskernen, vooral om te luisteren en te motiveren. De aanwezigheid van de bisschop wordt hoogst gewaardeerd.
10. Het versterken van de kruisbestuiving tussen territoriale en categoriale pastoraat in Antwerpen.
11. Uit de coronacrisis kan men een aantal leerpunten distilleren om zich te behoeden voor te gemakkelijke conclusies. Het werk van de denkgroep Post-coronatijdperk dient hierin gekend te zijn. Verder kan de diakonie structureel verankerd worden om in toekomstige gelijkaardige situaties te kunnen inspelen op de noden die leven op het terrein.

